

T.C.
BARTIN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI

AZERBAJCAN TİCARİ BANKALARININ FİNANSAL PERFORMANSLARININ BELİRLENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
KENAN NİFTALİYEV

DANIŞMAN
DR. ÖĞR. ÜYESİ İSMAIL FATİH CEYHAN

BARTIN-2021

T.C.
BARTIN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI

AZERBAYCAN TİCARİ BANKALARININ FİNANSAL PERFORMANSLARININ
BELİRLENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN

Kenan NİFTALİYEV

DANIŞMAN

Dr. Öğr. Üyesi İsmail Fatih CEYHAN

“Bu tez 11/01/2021 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYELERİ

Dr. Öğr. Üyesi İsmail Fatih CEYHAN

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet ÖZTEL

Dr. Öğr. Üyesi Osman KARTAL

KABUL VE ONAY

Kenan Niftaliyev tarafından hazırlanan ‘‘Azerbaycan Ticari Bankalarının Finansal Performanslarının Belirlenmesi’’ başlıklı bu çalışma, 11.01.2021 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Dr. Öğr. Üyesi İsmail Fatih CEYHAN .....
(Danışman)

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Ahmet ÖZTEL .....

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Osman KARTAL .....

Bu tezin kabulü Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulunun .../.../... tarih ve ...sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof. Dr. H. Selma ÇELİKAY
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

BEYANNAME

Bartın Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü tez yazım kılavuzuna göre, Dr. Öğr. Üyesi İsmail Fatih CEYHAN danışmanlığında hazırlamış olduğum “Azerbaycan Ticari Bankalarının Finansal Performanslarının Belirlenmesi” adlı Yüksek lisans tezimin bilimsel etik değerlere ve kurallara uygun, özgün bir çalışma olduğunu, aksinin tespit edilmesi halinde her türlü yasal yaptırımını kabul edeceğimi beyan ederim.

10/01/2021

Kenan NİFTALİYEV

ÖN SÖZ

Hayattaki en büyük teşekkürüm tüm eğitim hayatım ve yaşamım boyunca attığım her adımda bana destek olan, maddi ve manevî desteklerini üzerimden hiç eksik etmeyen, bugün bulunduğum noktaya gelmemdeki en büyük sebep ve hayattaki en değerli varlığım olan anneme ithaf ediyorum

Ayrıca çalışmamda bana yol gösteren, hoşgörüsü, anlayışı, samimiyeti ve güler yüzüyle desteğini hiç eksik etmeyen, tecrübe ve bilgisinden yararlandığım değerli hocam, tez danışmanım Sayın Dr. Öğretim Üyesi İsmail Fatih CEYHAN' a en içten şükranlarımı sunarım.

Kenan NİFTALİYEV
Bartın, 2021

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Azerbaycan Ticari Bankalarının Finansal Performanslarının Belirlenmesi

Kenan NİFTALİYEV

Bartın Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

İşletme Ana Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi İsmail Fatih CEYHAN

Bartın-Yıl, Sayfa: XIII + 183

Bankacılık sektörünün hızlı gelişimi, ticari bankaların etkin yönetimine bağlıdır. Ticari bankaların faaliyetleri sırasında yanlış değerlendirmeler sonucu operasyon sürecinde ciddi eksikliklere ve hatta iflaslara, hissedarlara ve müşterilere zarar verebilecek çok farklı risklerle karşılaşılabilir. Bu nedenle, bankacılık sisteminin etkinliğini analiz etmede kullanılacak yöntemlerin oluşturulması ve işletilmesi bankacılık sisteminin iyileştirilmesi açısından önemi yadsınamaz bir gerçektir.

Bu nedenle çalışmanın temel amaçlarından birisi, Azerbaycan bankacılık sisteminin yapısını ve performansını araştırmak ve diğer bir amacı ise, Azerbaycan bankacılık sisteminde kurumsal yönetimin önemini vurgulamaktır. Ayrıca, Azerbaycan' daki bankacılık sisteminin oluşum aşamaları ve bu aşamalarda görülen işlevler ve yöntemleri, bankaların ekonomik yapısı ve önemi, banka türleri ve işlevleri, piyasa ekonomisinde ticari bankaların faaliyetlerine de odaklanılmıştır.

Bu tez çalışması altı bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, Azerbaycan ekonomisinin son dönem kalkınma trendleri ve Azerbaycan bankacılığının genel yapısı hakkında bilgi verilerek 2004-2018 yılları arasındaki reel ekonomik büyümesi açıklanmaktadır.

İkinci bölümde, Azerbaycanda bankacılık sisteminin kurulması ve gelişimi, bankacılık sisteminin oluşum aşamaları, bankaların ekonomik yapısı, türleri ve işlevleri ile ilgili bilgiler verilmektedir.

Üçüncü bölümde, Azerbaycan Cumhuriyeti' nin finansal sistemi bu sistemin oluşumu, bankaların finansal piyasalardaki faaliyetleri ve rolü, menkul kıymetler piyasasının gelişiminin ana göstergeleri yer almaktadır.

Dördüncü bölümde, Azerbaycan Cumhuriyeti' nin ticari bankalarının gelir ve giderleri, faiz marjı, Ticari bankaların ana gelir kaynağı ve bu kaynağın unsurları bulunmaktadır.

Beşinci bölümde, Azerbaycan Cumhuriyeti' nde bankacılık sektörünün mevcut durumunun analizi ve değerlendirilmesi, Ticari bankaların ana gelir kaynağı, Ticari bankaların finansal durumunun SWOT analizi sonuçları yer almaktadır.

Altıncı bölümde, ticari bankaların verimliliğini artırma yolları ve bu faaliyetde bulunan teşebbüsler yer almaktadır, ve bununla birge bankacılık faaliyetlerinin verimliliğini artırma talimatları ve bu talimatların içerikliğı, ticari bankaların gelir ve gider seviyelerinin değerlendirilmesi, Azerbaycanda finansal istikrarın korunması ve finansal sektörün gelişimi en son olarak finansal hizmetler sektörünün SWOT analizi ve bankaların dijital dönüşümünü hızlandırmak için düzenleyici mekanizmanın geliştirilmesi konuları işlenerek çalışma sonuçlandırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Azerbaycan; Bankacılık Sistemi; Ekonomi; Finans; SWOT.

ABSTRACT

M.Sc.Thesis

Determination of Financial Performance of Azerbaijan Commercial Banks

Kenan NIFTALIYEV

Bartın University

Institute of Graduate School

Business Department

Thesis Adviser: Assist. Prof. Dr. İsmail Fatih CEYHAN

Bartın-2021, Page: XIII + 183

The rapid growth of the banking sector also depends on the effective management of each commercial bank. The activities shown in the activities of commercial banks, their misappreciation can upset serious shortcomings in the operation process and even bankruptcies, and a wide range of risks that can harm shareholders and customers. All this reflects the importance of creating and improving methods for analyzing the effectiveness of banking.

Therefore, one of the main objectives of this study is to investigate the financial performance and structure of the banking system in Azerbaijan. Another is to emphasize the importance of corporate governance in the banking system by giving information about the Azerbaijani banking system.

Besides, it is focused on the formation stages of the banking system in Azerbaijan and the functions seen in these stages and its methods, the economic structure of banks and the importance of banking, types and functions of banks, the activities of banks in a market economy, the commercial bank and its functions, the characteristics of the activities of commercial banks and the reasons for these characteristics.

This thesis study consists of six chapters. In the first part, the real economic growth between 2004-2018 is explained by giving information about the modern development trends of the Azerbaijani economy and the general structure of Azerbaijani banking.

In the second part, information is given about the establishment and development of the banking system in Azerbaijan, the stages of formation of the banking system, the economic structure, types and functions of banks.

In the third part, the financial system of the Azerbaijan Republic, the formation of this system, the activities and procedure of banks in the financial markets, the main indicators of the development of the securities market in Azerbaijan.

In the fourth part, the income and expenses of the commercial banks of the Azerbaijan Republic, the interest margin, the main source of income of the commercial banks and the elements of this source.

In the fifth chapter, analysis and evaluation of the current situation of the banking sector in the Republic of Azerbaijan, the main source of income of commercial banks, results of the SWOT analysis of the financial situation of commercial banks are included.

The sixth chapter includes the ways to increase the productivity of commercial banks and the enterprises engaged in this activity, and with this the instructions to increase the efficiency of the birge banking activities and the content of these instructions, the assessment of the income and expense levels of commercial banks, the maintenance of financial stability and the development of the financial sector in Azerbaijan, finally financial services. SWOT analysis of the industry and the content of this analysis, development of the regulatory mechanism to accelerate the digital transformation of banks are mentioned.

Keywords: Azerbaijan; Banking System; Economy; Finance; SWOT.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY.....	iii
BEYANNAME.....	iv
ÖN SÖZ.....	v
ÖZET.....	vi
ABSTRACT.....	viii
İÇİNDEKİLER.....	x
TABLOLAR DİZİNİ.....	xii
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	xiii
GİRİŞ.....	1
1. AZERBAYCAN EKONOMİSİNİN MODERN KALKINMA TRENDLERİ.....	3
1.1 Azerbaycanda Sürdürülebilir Ekonomik Kalkınma Modeline Geçişin Tezahürleri.....	3
1.2. Azerbaycandaki Ekonomik Durumun Nihai Değerlendirmesi GZİT Analizi.....	7
2. AZERBAYCAN'DA BANKACILIK SİSTEMİNİN KURULMASI VE GELİŞİMİ	10
2.1 Azerbaycandaki Bankacılık Sisteminin Oluşum Aşamaları.....	10
2.2. Bankaların Ekonomik Yapısı Ve Bankacılığın Önemi.....	13
2.3 Banka Türleri ve İşlevleri.....	14
2.4 Piyasa Ekonomisinde Bankaların Faaliyetleri.....	15
2.5 Ticari Banka - Ekonomik Varlık Olarak.....	22
2.6 Ticari Bankanın İşlevleri.....	30
2.7 Ticari Bankaların Faaliyetlerinin Özellikleri.....	34
3. AZERBAYCAN'IN FİNANS SİSTEMİ VE FİNANSAL PİYASALARDA	
BANKALARIN FAALİYETİ.....	39
3.1 Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Finansal Sistemi.....	39
3.2 Bankaların Finansal Piyasalardaki Faaliyetleri.....	41
3.3 Azerbaycan Menkul Kıymetler Piyasasının Gelişiminin Ana Göstergeleri.....	49
4. TİCARİ BANKALARIN GELİR, GİDER VE FAYDALARININ OLUŞUMU.....	60
4.1 Ticari Bankaların Gelir ve Giderleri.....	60
4.2 Ticari Bankaların Giderleri.....	63
4.3 Faiz Marjı.....	65

5. AZERBAJCAN CUMHURİYETİNDE BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN MEVCUT DURUMUNUN ANALİZİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ.....	67
5.1 Azerbaycan Bankacılık Sisteminin Faaliyeti Temel Göstergelerin Analizi Ve Değerlendirilmesi.....	67
5.2 Azerbaycan'daki Ticari Bankaların Finansal Durumlarının Analizi	91
5.3 Azerbaycan'da Yabancı Sermayeli Ticari Bankaların Gelişimi	111
5.4 Ticari Bankaların Gelir ve Giderlerinin Analizi	120
6. TİCARİ BANKALARIN VERİMLİLİĞİNİ ARTTIRMA YOLLARI	138
6.1 Bankacılık Faaliyetlerinin Verimliliğini Artırma Talimatları	138
6.2 Ticari Bankaların Gelir ve Gider Seviyelerinin Değerlendirilmesi	147
6.3 Azerbaycan'da Finansal İstikrarın Korunması ve Finansal Sektörün Gelişimi .	153
6.4 Beklenen Sonuçlar	161
6.5 Mali Sürdürülebilirliğin Güçlendirilmesi ve Sürdürülebilir Para Politikasının Benimsenmesi İçin Yeni Gereklilikler	170
6.6 Bankaların Dijital Dönüşümünü Hızlandırmak İçin Düzenleyici Mekanizmanın Geliştirilmesi	171
SONUÇ	173
KAYNAKLAR.....	178
ÖZGEÇMİŞ	183

TABLULAR DİZİNİ

Tablo	Sayfa
No	No
Tablo 1: Reel Sektör	3
Tablo 2: Mali Sektör.....	6
Tablo 3: SWOT Analizi.....	7
Tablo 4: Ticari Bankaların Fonksiyonları	17
Tablo 5: Ticari Bir Bankanın Stratejik Faaliyet Modeli.....	25
Tablo 6: Bakü Menkul Kıymetler Borsası	53
Tablo 7: BSE Ticaret Cirosunun Yıllık ve Ortalama Günlük Programı	54
Tablo 8: Devlet Tahvilleri Piyasasının Temel Göstergeleri	56
Tablo 9: Menkul Kıymetler Piyasasının Özet Göstergeleri.....	56
Tablo 10: Nüfusun Mevduatı	71
Tablo 11: Müşterilerin Banka Hesaplarının Sayısı.....	72
Tablo 12: Banka Piyasa Yapısı Ve Hizmet	73
Tablo 13: Bankacılık Sektörünün Temel Göstergeleri	74
Tablo 14: Bankacılık Sektörünün Kar (zarar) Göstergeleri (mln.AZN)	78
Tablo 15: Bankaların Ekonomiye Yaptığı Kredi Yatırımları, Milyon Manat.....	79
Tablo 16: Bankaların Kkonomideki Kredi Yatırımları (vadelere göre), Milyon. Manat	80
Tablo 17: Bankaların Ekonomideki Kredi Yatırımları (vadelere göre), Milyon. Manat	80
Tablo 18: Parasal Büyüklükler (Dönem Sonunda) Milyon. Manat.....	81
Tablo 19: Resim Sektörü	82
Tablo 20: Parasal İnceleme (Dönem Sonu) Milyon. Manat.....	83
Tablo 21: Manatın Yabancı Para Birimlerine Karşı Nominal ve Reel Efektif Döviz kuru.	88
Tablo 22: Azerbaycan Cumhuriyeti Bankacılık Sisteminin Finansal İstikrar Göstergeleri	89
Tablo 23: Ticari Bankaların 2018 Yılı "Bilanço" Ve "Kar ve Zarar" Raporuna İlişkin Temel Finansal Göstergeleri.....	94

Tablo 24: Ticari Bankaların 2018'deki Temel Finansal Göstergelere Göre Derecelendirilmesi.....	96
Tablo 25: Azerbaycan'da Faaliyet Gösteren Yabancı Sermayeli Bankalar.....	112
Tablo 26: Finansal Piyasa Katılımcıları Hakkında.....	114
Tablo 27: 2016-2017 Ticari Bankaların Finansal Sonuçları (milyon manat).....	122
Tablo 28: Ticari Bankaların 2019 Sonu Finansal Göstergeleri (Milyon Manat)	125
Tablo 29: Bankaların Faiz Geliri	127
Tablo 30: Banka Faiz Gelirleri Bin Manat	129
Tablo 31: Kar Zarar Tablosu (Bankacılık Sektörüne Göre)	131
Tablo 32: Azerbaycan Cumhuriyeti Merkez Bankası İstatistikleri	137
Tablo 33: Gelir Kaynağı Analizi Modeli.....	147
Tablo 34: Finansal Oranların Hesaplanması	149
Tablo 35: Bankanın Karlılık Kaybına İlişkin Kriz Göstergeleri	152
Tablo 36: Finansal Hizmetler Sektörünün SWOT Analizi.....	159

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil No	Sayfa No
Şekil 1: Bankaların Varlık Yapıları. Milyon Manatla	92
Şekil 2: Şekil 1: Bankaların Varlık Yapıları. Milyon Manatla.....	93
Şekil 3: Bankaların Yükümlülüklerinin Yapısı	99
Şekil 4: Banka Sektörünün Aktiviteleri, Milyon Manatla.....	100
Şekil 5: Vakti Geçmiş Kredilerin Payı (2015-2018)	104
Şekil 6: 2015-2018 Yıllarda Depozitlerin Dinamikleri	105
Şekil 7: 2013-2018 Faiz Derecelerinin Dinamikleri.....	106
Şekil 8: Yabancı Para Birimlerinin Kredideki Payındaki Değişim Dinamikleri.....	109
Şekil 9: Dolarizasyon Değişimi	110

GİRİŞ

Bir ülkenin ekonomisinde bankacılık sektörünün rolü çok önemlidir. Bankaların düzgün işlemesi bankacılık sisteminin istikrarı için büyük önem taşımaktadır. Bankaların piyasa koşullarında gelişme ve iyileşme sorunlarının incelenmesi her zaman önemlidir. Yeni ekonomik koşulların gereklerine uygun olarak gerçekleştirilen ekonomik reformlar, bankacılık faaliyetlerinin ve bunların yeni ilkeler temelinde oluşturulmasının daha da iyileştirilmesini gerektirmektedir. Finansal hizmetlerin geliştirilmesi için stratejik yol haritasında gösterildiği gibi, bankaların verimli çalışması bankacılık sisteminin istikrarı için önemlidir. Bu nedenle bankaların piyasa ilişkileri koşullarındaki faaliyetlerinin iyileştirilmesi, teorik, metodolojik ve pratik yönlerini belirleyen temel bilimsel araştırmaların sistematik yürütülmesini gerektiren ekonominin ana sorunlarından biridir.

Bankacılık sektörünün dinamik gelişimi, her ticari bankanın etkin yönetimine de bağlıdır. Ticari bankaların faaliyetleri, yanlış değerlendirmesi operasyon sürecinde ciddi eksikliklere ve hatta iflaslara, hissedarlara ve müşterilere zarar verebilecek çeşitli risklere maruz kalabilir. Bütün bunlar, bankacılığın etkinliğini analiz etmek için yöntemlerin oluşturulması ve iyileştirilmesinin önemini yansıtmaktadır.

Konunun incelenmesi ve mevcut literatürün yorumlanması: Azerbaycan Cumhuriyeti Milli Meclisi tarafından kabul edilen kanunlar, Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı tarafından imzalanan kararnameler ve emirler, "Azerbaycan Cumhuriyeti Bankalar Kanunu", diğer normatif belgeler, bireysel ticari bankaların raporları, tanınmış ekonomist bilim adamları - ied profesörler Bagirov DA, Mammadov ZF, Bagirov MM, Abdullayev Sh. A., Sadigov E.M., docent. Karimov A.E., dos. Bashirov R.A, dos. Askerova RV, Zeynalov VZ ve diğerlerinin yanı sıra Rus bilim adamları da dahil olmak üzere bazı yabancıların eserleri kullanıldı.

Çalışmanın amaç ve hedefleri: Çalışmanın amacı, bankacılık sektörünün ekonomik kalkınmadaki rolünü ve önemini açıklamak, bankacılık sektörünün dinamik gelişimi ve ticari bankaların etkin yönetimi, ticari bankalarla ilgili riskleri, analiz yöntemleri ve mekanizmaları geliştirmek, ülkedeki finansal istikrarı korumak, bankacılık hizmetlerinin kalitesini artırmak için öneriler ve öneriler geliştirmek.

Aşağıdaki görevler belirlenen hedefleri çözmeye yöneliktir:

- Modern koşullarda ekonominin gelişiminde bankacılık sektörünün rolünü ve önemini açıklamak, bankacılık sektörünün dinamik gelişimi ve ticari bankaların etkin yönetimi için koşulları belirlemek;
- Ticari bir bankanın verimlilik göstergelerini ve kriterlerini belirlemede metodolojik

yaklaşımın araştırılması;

- Ticari bankacılık bankalarının istatistiki veri tabanları ve raporları temelinde ülke bankacılık sektörünün finansal sonuçlarının analizi, mevcut eğilimlerin belirlenmesi ve finansal piyasadaki konumlarının değerlendirilmesi;

- Finansal sonuçların, gelirlerin ve harcamaların karşılaştırmalı analizi temelinde ülkedeki bankacılık faaliyetlerinin verimliliğini artıracak tedbirlerin ve yönlerin geliştirilmesi;

Araştırmanın pratik önemi, ana hükümlerinden kaynaklanan sonuçların, önerilerin ve tavsiyelerin, bankacılığın verimliliğini artırmak için Azerbaycan'da bankacılığın gelişme eğilimlerini değerlendirmek için kullanılabilmesidir.

1. AZERBAJCAN EKONOMİSİNİN MODERN KALKINMA TRENDLERİ

1.1 Azerbaycanda Sürdürülebilir Ekonomik Kalkınma Modeline Geçişin Tezahürleri.

Son 10 yılda Azerbaycan ekonomisi, dünyada en yüksek ekonomik büyüme oranına sahip ülkelerden biri olarak niteliksel olarak yeni bir aşamaya girmiştir. Ülkede bu dönemde izlenen ekonomi politikası, ekonominin önemli ölçüde genişlemesine, nüfusun sosyal refahının artmasına ve sosyo-ekonomik altyapının tamamen modernleştirilmesine izin vermiştir.

2004-2018 yılları arasında reel ekonomik büyüme ortalama yüzde 10,6 oranında gözlemlenmiş ve nominal GSYİH 7,6 kat artmıştır. Bu dönemde kişi başına düşen GSYİH 6,5 kat artarak, Azerbaycan'ı dünyada 134'ten 79'a yükseltti ve nüfusun sosyal refahı önemli ölçüde iyileşti. Yoksulluk oranı 2004 yılında yüzde 40,2'den yüzde 4,9'a düşmüştür ([http:// www.azstat.org](http://www.azstat.org)).

2004-2018 döneminde makroekonomik istikrar daha da güçlendi ve son 15 yılda, ülkenin GSYİH'sı reel olarak 4,5 kat veya yılda ortalama% 10,6 ve kişi başına GSYİH reel olarak 3,8 kat arttı. - petrol GSYİH'sı reel bazda 4.0 kat, yatırımlar 12.4 kat artmış, petrol dışı sektörün gelişmesiyle yeni istihdam ve gelir üretimi, işsizlik oranı% 5'e düşmüş, enflasyon düşük tutulmuştur nüfusun asgari sosyal standartları ve gelirleri birçok kez artmıştır.

Tablo 1: Reel Sektör ([http:// www.azstat.org](http://www.azstat.org) : <http://www.Cbar.az>)

Göstergeler	2005	2010	2015	2016	2017	2018	2019
gsyih (mln. manat)	12522.5	42465.0	54352.1	59987.7	70135.1	79797.3	65415,1
<i>gsyih-in yıllık artışı (%)</i>	<i>13.0</i>	<i>16.9</i>	<i>2.4</i>	<i>-3.8</i>	<i>0.1</i>	<i>1.4</i>	<i>2.1</i>
Petrol-dışı gsyih (mln. manatla)	6055.0	18442.7	37670.0	39403.1	44061.9	46671.3	40112.2
<i>petrol-dışı gsyih-nin yıllık artışı (%)</i>	<i>11.9</i>	<i>10.0</i>	<i>7.4</i>	<i>-5.4</i>	<i>2.7</i>	<i>1.8</i>	<i>3.5</i>

Sabit sermaye yatırımı (mln. manatla)	5424.3	9715.2	15957.0	14903.4	15550.8	17238.2	11407.4
<i>Sabit sermaye yatırımlarının yıllık büyüme hızı (%)</i>	44.1	13.9	9.5	-26.1	-2.6	-4.4	-2.6
Nüfusun nominal geliri (mln. manatla)	7792.3	25605.6	41738.6	45395.1	49162.9	53688.6	46705.8
<i>Nüfusun nominal gelirinin yıllık büyüme oranı (%)</i>	15.9	24.6	10.4	8.7	8.3	9.2	6.9
Nominal ortalama aylık maaş (manatla)	117.9	325.0	462.0	494.3	525.0	540.1	603.5
<i>Nominal ortalama aylık maaşın yıllık büyüme oranı (%)</i>	23.5	20.7	6.8	7.0	6.2	2.9	11.7
İnflyasiya (%)	4.6	10.6	3.4	12.4	12.9	2.3	2.6

Göstergeler Azerbaycan Merkez Bankası İstatistik Bültenine dayanmaktadır.

Son yıllarda uygulanan ekonomik büyüme modeli, ülke ekonomisine potansiyel risklerin emilmesine ve gelecekteki ekonomik kalkınmanın finansman sürecine önemli bir katkı olabilecek büyük stratejik döviz rezervlerinin oluşturulmasına izin vermiştir. 2004-2010 döneminde ortalama ekonomik büyüme oranı yüzde 16,9 iken, 2011-2014 döneminde bu rakam yüzde 2,7'dir. Aynı zamanda, 2004-2010 yıllarında ülke ekonomisine yapılan yatırımların ortalaması yüzde 17,9 ve 2011-2014 yıllarında bu rakam yüzde 11,9 olarak gerçekleşti. Yatırımlardaki yüzde 6'lık azalmaya rağmen, ekonomik büyüme oranı yüzde 14,2'ye geriledi. Bu, 2004-2014 yıllarında başarıyla uygulanan ekonomik büyüme modelinin “doygunluk” eşiğine yakınlaşmasının, ekonomik büyümeye niteliksel olarak

yeni bir yaklaşıma duyulan ihtiyacı vurguladığı anlamına gelmektedir (<http://www.azstat.org>).

Ekonomik kalkınma ve gelişme dönemi (2004-2014): Bu dönemde uygulanan ekonomik büyüme modeli Azerbaycan ekonomisini dünyanın en hızlı büyüyen ekonomilerinden biri haline getirmiştir. Petrol gelirlerinin bir kısmının ülke ekonomisine aktif yatırımının bir sonucu olarak, Azerbaycan kısa sürede yüksek-orta gelirli bir ülke haline geldi, sosyo-ekonomik altyapı tamamen yenilenerek, küresel rekabetçilik açısından dünyada 37. sırada yer aldı. Alınan tedbirler ve doğal kaynakların fiyatındaki artış ülkenin patlayan ekonomisinin temelini attı ve 2004-2010 döneminde GSYİH yılda ortalama yüzde 16,9 arttı. Petrol ve gaz üretiminin hacmindeki ve fiyatındaki artış, petrol sektöründe doğrudan yabancı yatırımların (DYY) çekilmesine de katkıda bulunmuştur. Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattı 2006 yılında resmen açıldı ve Azerbaycan küresel ekonomik ilişkileri geliştirerek petrol ve gaz üretimi ve ticaretinin sürdürülebilirliğini sağladı. Yıllar içinde petrol gelirleri, inşaat, hizmetler, kamu idaresi, savunma ve sosyal güvenlik gibi bir dizi diğer sektörün gelişmesine yol açarak ülkeye ilerleme sağlamıştır.

Ekonomik büyüme sürecinin önemli bir aşamasının başarıyla uygulanmasına izin veren ekonomik büyüme modeli sayesinde ekonomi 6 kat büyümüş, kişi başına düşen milli gelir 5 kattan fazla artmıştır. Bu dönemde ülke, fiyat istikrarını korudu, döviz kazançlarındaki önemli artış nedeniyle büyük miktarda stratejik döviz rezervi oluşturdu ve ulusal para biriminin aşırı güçlenmesini önleyerek uluslararası rekabet gücünü korudu. Bu dönemde bankacılık sektöründeki faaliyetler artmış, mevduat hacmi 11 kat, kredi hacmi 19 kat artmıştır. Bu dönemde dikkat edilmesi gereken noktalardan biri, 2011'den sonra ekonomik büyümedeki yavaşlamadır. Dönem içinde ekonomiye yapılan yatırım artışına rağmen, ekonomik faaliyet zayıflamıştır. Aktif sermaye birikimi modeli bu dönemden sonra "doygunluk" düzeyine ulaşmıştır.

Düşük petrol fiyatları dönemi: 2014 yılı sonundan bu yana petrol fiyatlarındaki keskin düşüşün dünya emtia piyasaları üzerindeki olumsuz etkileri Azerbaycan ekonomisinde 2018'in ikinci yarısından beri gözlenmektedir. Olumsuz etki, her şeyden önce, ödemeler dengesine ve sonra ekonomik büyümenin finansman kanalları aracılığıyla ekonomik faaliyete aktarıldı. ABD dolarının ulusal para birimine karşı döviz kuru neredeyse iki katına çıktı, finansal istikrarı sağlamak için bir takım riskler yaratıldı ve kamu borcuna mali yük arttı. Ekonomik faaliyeti yeniden canlandırmak için Azerbaycan hükümeti, ekonomi politikasını daha da geliştirmek ve kurumsal reformları hızlandırmak için bir dizi önlem almıştır.

Azərbaycan ekonomisi 2018'den bu yana kalitatif olaraq yeni bir aşamaya girdi. Yeni bir ekonomik büyüme yaklaşımına geçiş yapmak için, 2010-2014 ekonomik büyüme modelinin ve o dönemde uygulanan ekonomi politikasının analizi sonucunda ana risk ve zorluklara dayalı yeni büyüme sütunlarının belirlenmesine ihtiyaç vardır.

Tablo 2: Mali Sektör (<http://www.azstat.org> : <http://www.Cbar.az>)

Göstergeler		2005	2010	2015	2016	2017	2018	2019
Eyalet Gelirleri (mln. manatla)	Bütçe	2055.2	11402.5	17153.2	17501.2	16446.9	22411.2	19273.9
<i>Devlet Gelirlerinin GSYİH'ye Oranı (%)</i>	<i>Bütçe Oranı</i>	<i>16.4</i>	<i>26.9</i>	<i>31.6</i>	<i>29.2</i>	<i>23.5</i>	<i>28.1</i>	<i>29.5</i>
Eyalet Giderleri (mln. manatla)	Bütçe	2140.7	11766	17786.8	17742.4	17588.4	22718.9	18433.6
<i>Devlet Harcamalarının GSYİH'ye Oranı (%)</i>	<i>Bütçe Oranı</i>	<i>18</i>	<i>28.3</i>	<i>32.7</i>	<i>29.6</i>	<i>25.1</i>	<i>28.5</i>	<i>28.2</i>
Eyalet Bütçe Açığı (mln. manatla)		-85.5	-363.5	-633.6	-241.2	-1141.5	-307.7	840.3
<i>Devlet Açığının GSYİH'ye oranı (%)</i>	<i>Bütçe</i>	<i>-0.7</i>	<i>0.9</i>	<i>-1.2</i>	<i>-0.4</i>	<i>-1.6</i>	<i>-0.4</i>	<i>1.3</i>
Devlet Fonunun Gelirleri (mln. AZN)	Petrol	660.0	13088.5	7721.1	9410.2	12137.5	17614.1	12384,1
Devlet Fonunun harcamaları (mln. AZN)	Petrol	233.0	6386.5	9187.7	9022.1	11015.5	11455.6	11589,9
Devlet Fonundan devlet bütçesine	Petrol	150.0	5915.0	8130.0	7615.0	6100.0	10959.0	

transferler (mln. AZN)							
Makroekonomik istikrarı sağlamak için CBA'ya transferler (mln.AZN)	-	-	-	-	3949.5	-	
Devlet Petrol Fonu'nun varlık hacmi (mln. USD)	1394.0	22766.8	33574.1	33147.0	35806.5	38515.2	

1.2. Azerbaycandaki Ekonomik Durumun Nihai Değerlendirmesi SWOT Analizi

2004-2014 döneminde hızlı ekonomik büyüme döneminde, Azerbaycan ekonomisi geleceğin temeli olabilecek önemli ekonomik büyüme potansiyeli kazanmıştır. Düşük petrol fiyatlarının olumsuz etkileri devam etse bile, gelecekteki ekonomik kalkınma için yeni bir büyüme yaklaşımına dönüşüm için yeterli zemin vardır.

Tablo 3: SWOT Analizi (<http://www.Banker.az>)

Güçlü yönler	Zayıf yönler
<ul style="list-style-type: none"> • Stratejik olarak önemli coğrafi konum • Sosyo-politik istikrar • Hızlanan ekonomik büyüme • Sosyal alanlar her zaman devletin odak noktasındadır • Vatandaşlara kamu hizmetlerinin sunumunda etkinliğin ve şeffaflığın artırılması (ASAN Hizmet merkezlerini) • Girişimciliğin gelişmesi, ihracatı canlandırma, ekonomik çeşitlendirme ve uygun uygun bir yatırım ortamı yaratılması için devlet desteği • Önemli enerji ve ulaşım koridorlarıyla ilgili küresel projelere katılım • Enerji ve gıda güvenliği açısından tatmin edici düzeyde kendi kendine yeterlilik • Tatmin edici kamu borcu, işsizlik ve enflasyon • Tek haneli enflasyon 	<ul style="list-style-type: none"> • Makroekonomik politikanın çokluğu • Ekonominin ve ihracatın zayıf çeşitlenmesi • Ülke ekonomisinin petrol ve gaz gelirlerine bağımlılığı • Kamu işletmelerinde ve özel sektörde yetersiz kurumsal yönetim düzeyi • Doğrudan yabancı yatırım, özellikle petrol ve gaz sektöründe • Dış şokların zayıf emilimi • Yatırımlarda devletin büyük payı, özel girişiminin zayıf dinamikleri • İhracat esas olarak hammadde odaklıdır • Üretim alanlarında ithalata bağımlılık • Yüksek düzeyde kayıt dışı istihdam • Beşeri sermaye gelişiminde zayıf küresel konum • Hizmetlerin zayıf ihracat promosyonu

<ul style="list-style-type: none"> •Manatın kararlılığı •Bütçe gelirinde önemli artış •Petrol dışı sektörün son yıllarda hakim büyümesi ve buna bağlı olarak GSYİH içindeki payı ve bütçe gelirindeki artış •Bütçe gelirinde nispi birdüşüş yaşanacak olsa da sosyal programların uygulanmasında ciddi sorunlar yaşanmayacaktır •Son yıllarda bölgelerden gelen devlet vergi gelirlerindeki önemli artış, bölgelerdeki ekonomik faaliyetin güçlenmesine ve yeni vergilendirilebilir işletme sayısındaki artışa bağlanabilir •Önemli mali belgelerin kabulü •Ülkenin rezerv varlıklarının artması •Cari hesap fazlasında artış 	
<p>Fırsatlar</p>	<p>Tehditler ve riskler</p>
<ul style="list-style-type: none"> • Küresel değer zincirine entegrasyon, ekonomik çeşitlendirme fırsatları • Öncelikli alanlarda geliştirme fırsatlarının mevcudiyeti • Yerleşik olmayan girişimciler için elverişli bir iş ortamı yaratmak • Düşük karlı kamu iktisadi teşebbüslerinin özleştirilmesine hem yerli hem de yabancı girişimcilerin katılımı için uygun koşullar yaratarak özel yatırımı teşvik etmek • Özel sektörün istihdamdaki rolünün artırılması 	<ul style="list-style-type: none"> • Bölgede artan jeopolitik gerilimler • Mali yükte artış • İmalattdan çok altyapı projelerine yatırım çekmek • Doğal kaynakların tükenmesi, yeni büyüme alanlarındaki kayıplar için düşük düzeyde tazminat • Orta gelir düzeyüne veya alt gelir grubuna gürme • Tüketici pazarının ithalata yüksek duyarlılığı nedeniyle enflasyon riski • Dalgalı petrol fiyatları nedeniyle kur riski • Bütçe gelirlerindeki artışın ağırlıklı olarak transferler yoluyla sağlanması • Petrol sektöründen elde edilen gelirlerde iki kattan fazla azalma, bütçe gelirleri üzerinde önemli bir baskı yaratacak ve buna vergi, gümrük vergisi ve harçlarda artış eşlik edecektir ; • Bazı yatırım projelerinin azaltılması veya ertelenmesi gerekecek; • Şu anda, modern gereksinimlere ve teknolojik gelişimin yeni aşamasına uygun olarak bilime yönelik fonlarda herhangi bir artış olmayacaktır.

	<ul style="list-style-type: none"> • Bir bütün olarak petrol ve gaz sektörüne bağımlılık hem bütçeye hem de dış ticarete hakim olmaya devam edecek ve ortalama petrol fiyatının 2020 de 30 dolar civarında kalması bütçe parametirlerini tam olarak karşılamaya izin vermeyecektir. Tabi bu durumda da Petrol Fonunun kullanması gerekecek • Petrol dışı ihracattan 12 kat daha fazla petrol ihracatı
--	--

SWOT analizinin sonuçları, ekonomik büyümenin ana itici güçlerinin yeni bir ekonomik yaklaşıma dönüştürülmesi için önemli avantajlar olduğunu göstermektedir.

2. AZERBAIJAN'DA BANKACILIK SİSTEMİNİN KURULMASI VE GELİŞİMİ

2.1 Azerbaycandaki Bankacılık Sisteminin Oluşum Aşamaları

Azerbaycan'da bankacılık sisteminin oluşumunun 3 aşamasını gösterebiliriz:

Aşama 1 - 1992-1996 - Azerbaycan'ın bankacılık sektörünün oluşumu.

Ülkemizin bağımsızlığının restorasyonundan sonra, 10 Ocak 1992 tarihinde SSCB Dış Ekonomik Bankası'nın yerel üssünde Azerbaycan Uluslararası Bankası kurulmuş, bunu 11 Şubat 1992'de SSCB Devlet Bankası, Tarım Sanayi Bankası ve Sanayi izlemiştir. Merkez Bankası, İnşaat Bankalarının yerel şubeleri temelinde kurulmuş, Azerbaycan Tasarruf Bankası SSCB Tasarruf Bankası temelinde kurulmuştur.

7 Ağustos 1992'de Azerbaycan Cumhuriyeti "Azerbaycan Cumhuriyeti'ndeki Bankalar ve Bankacılık Faaliyetleri", "Azerbaycan Cumhuriyeti Ulusal Bankası" Kanunu kabul edildi ve 15 Ağustos'ta ulusal para birimi manat dağıtıldı..

1992-1994 yıllarında ülkede ticari bankaların kurulması yaygınlaştı. Mart 1994'te bile, resmi olarak kayıtlı ticari bankaların sayısı 240'a ulaştı. Aynı zamanda, yüksek enflasyon bankaların büyümesinde teşvik edici bir rol oynamıştır. O zaman kayıtlı sermaye yaklaşık 10.000-12.000 ABD Doları idi. Bu bankalar, ülke ekonomisinde neredeyse hiçbir rol oynamamıştır, bunların çoğu finansal spekülasyonlarla uğraşmıştır.

1994 yılında bankacılık sistemi sarsıldı. Manat, ülkedeki tek ödeme aracı ilan edildi. O zaman ana sorunlardan biri hiperinflasyon baskısıydı. Hiperenflasyonu artıran spekülatif para ve kredilere olan talebi ortadan kaldırmak için, Merkez Bankası piyasa gereksinimlerine uygun olarak merkezi kredi rezervleri satmaya başladı, yani reel faiz oranları politikası izlemeye başladı. Böylece Azerbaycan'da "yasal" bir para piyasası oluşturuldu ve önemli bir gelişme aşaması para düzenleme politikası izlemektir. Bu amaçla Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu'ndan fonlar alınmıştır.

Döviz piyasasının oluşumu, Bakü Bankalararası Döviz Borsasının kurulması ve piyasa kanunları temelinde döviz ticareti, döviz piyasasının altyapısı için temel oluşturdu. "Kara" para piyasası yıkıldı. Bütün bunlar "Yabancı Yatırımların Korunması", "Anonim Şirket", "Vergi", "Menkul Kıymetler" vb. İle ilgili bir dizi önemli ekonomik yasada yansıtılmaktadır. resepsiyon ile birlikte yapıldı.

Azerbaycan bankacılık sistemi 1996 yılından bu yana gelişmektedir. Ülkenin bankacılık sisteminin gelişiminin ilk aşaması, kamu bankalarının yeniden yapılandırılması

ve özel bankacılık sektörünün kurumsal oluşumunun sağlanması için alınan önlemlerle karakterizedir. Bu hedeflere ulaşmak için liberal koşullar belirlenmiş, yani çok yüksek olmayan kayıtlı sermaye talebi ve bankacılık sistemini düzenleyen yumuşak araçlar uygulanmıştır. 1995-1996 yıllarında ülkemizde tekrar ekonomik istikrar gözlenmiştir. Uluslararası finans ve kredi kuruluşlarının önerisi üzerine Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı, 10 Haziran 1996'da Azerbaycan Cumhuriyeti'nin "Azerbaycan Cumhuriyeti Ulusal Bankasında" ve 14 Haziran 1996'da "Bankalar ve Bankacılık Etkinliği Hakkında" yasalarını onayladı." (Ələkbərov ve Sadıqov, 2018 : s.15)

Aşama 2 - 2000-2004 - radikal reformların ve yeniden yapılanmanın başlaması ile karakterizedir. Özel bankaların 2000 yılından bu yana güçlenmesi, bankacılık sektörünün küreselleşmesi yönünde yapılan reformlar, bankacılık sektöründe finansal istikrarın artırılması için koşullar yaratmıştır. 1996 yılında başlayan konsolidasyon süreci, 2000 yılında banka sayısını 136'dan 70'e düşürmüştü, sonraki yıllarda da düşmeye devam etmiştir. 2000-2004 yıllarında banka sayısı 59'dan 44'e düştüğü için, Merkez Bankası'nın kayıtlı sermayesindeki artış bu süreci biraz daha kolaylaştırmıştır.

Sonuç olarak, petrol sektöründen ülkemize gelir girişi, ülkenin finansal sisteminin seviyesini önemli ölçüde artırmıştır. Bu faktör açısından, 2002-2005 dönemi için ulusal bankacılık sistemi için yeni kalkınma stratejileri geliştirilmiştir. Bu stratejilerin temel amacı, petrol gelirlerinin etkin dönüşümünü sağlamak, bankacılık hizmetlerine erişimi artırmak ve bankacılık piyasasında gerçekten rekabetçi bir ortam yaratmaktır.

Bu hedeflere ulaşma arzusu, Merkez Bankası'nın önümüzdeki dönem faaliyetlerine aşağıdaki ilkeleri eklemesini sağladı (Məmmədov, 2013: s.24).

- Legislation Bankacılık mevzuatının iyileştirilmesi ve uluslararası standartlara uygun hale getirilmesi;
- Financial Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarına (UFRS) son geçiş;
- System bankacılık sisteminin şeffaflık düzeyinin artırılması;
- Banks Bankaların kurumsal yönetim kalitesinin iyileştirilmesi;
- Banking etkin bankacılık denetiminin organizasyonu.

Yabancı yatırımcıların yerel bankacılık sistemine artan ilgisine yanıt olarak, 1 Ocak 2004 tarihinde, Merkez Bankası Azerbaycan bankacılık piyasasında yabancı sermaye üzerindeki kısıtlamaları kaldırdı. 2004 yılında, Merkez Bankası'nın makroekonomik

düzenleme hedefini belirlemek için Merkez Bankası Kanunu'nda önemli değişiklikler yapılmıştır. Merkez Bankası'nın temel amacı “fiyat istikrarını sağlamak” tır.

2004 yılında Azerbaycan stratejik döviz rezervlerini 1.4 milyar dolardan 1.8 milyar dolara çıkardı. İskonto oranı% 7 ve 2004 yılındaki enflasyon oranı% 10,4'tür. Enflasyonun ana nedeni para arzındaki artıştır.

3. Aşama - 2005 sonrası dönem - İlk nitel başarılar, ulusal para biriminin değeri, "değerli para" politikası. Enflasyon sürecini düzenlemek için, Merkez Bankası parasal önlemleri güçlendirerek, 2005 yılında (2002'den beri sabit kalan) iskonto oranını% 7'den % 9'a, 2006'da ve 9'da 9'dan 9.5'e yükseltti. yıl içinde üç kez % 13 olarak değiştirildi. Merkez Bankası politikasını gizlemez ve ulusal para biriminin ABD dolarına karşı döviz kurunu sistematik olarak güçlendirir.

Merkez Bankası Denetleme Kurulu'nun 2 Nisan 2007 tarihli kararı ile “faiz koridoru” nun azami ve asgari sınırları belirlenmiştir. Maksimum limit% 19, minimum limit% -5 ve iskonto oranı% 12 olarak belirlendi. 2010 yılı sonuçlarına göre azami limit% 7, asgari limit% 1 ve iskonto oranı% 5'tir. İskonto oranını değiştirmenin amacı para arzı fazlasını sınırlamak ve enflasyonu azaltmaktır. Yeni taktiklere göre, Merkez Bankası para piyasasında operasyonlarını çerçeve araçları ve açık piyasa işlemleri aracılığıyla iki yönde yürütmektedir.

18 Mart 2009 Referandumu'nun sonuçlarını takiben Merkez Bankası, Merkez Bankası olarak yeniden adlandırıldı.

2010 yılında, 101'i banka dışı, 45'i banka olmak üzere 146 kredi kuruluşu kaydedilmiştir. 1 Ocak 2011 itibarıyla bankaların şube sayısı 644'tür. Banka dışı kredi kuruluşlarının sayısı 2010 yılında 96, 2011 yılında 101'dir. 2010 yılında Merkez Bankası 10 kredi birliğine lisans vermiş, ancak o yıl hiçbir kredi kuruluşu iptal edilmemiştir.

Ülkemizdeki bankacılık faaliyetleri Azerbaycan Cumhuriyeti Medeni Kanunu, Bankalar ve Bankacılık Kanunu, Finansal Piyasalar Kontrolü Odası, Azerbaycan Cumhuriyeti yasaları, Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasası, diğer normatif yasal düzenlemeler ve yasal düzenlemelerle düzenlenmektedir.

3 Şubat 2016 tarihli Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Kararı ile “Azerbaycan Cumhuriyeti Finansal Piyasaları Kontrol Odası” Kamu Tüzel Kişiliği olarak kurulmuştur. Oda bağımsız olarak çalışır ve finansal piyasaların faaliyetleri üzerinde

lisanslama ve kontrol gerçekleştirir. Oda'nın temel amacı finansal piyasaların etkin işleyişini sağlamak, üreticilerin haklarını korumaktır.

Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Kararnamesi tarafından 6 Aralık 2016 tarihinde onaylanan "Ulusal Ekonomi ve Ekonominin Kilit Sektörleri için Stratejik Yol Haritaları" nda öngörülen önlemlerin uygulanması şimdiden olumlu sonuçlar vermektedir. İlgili stratejik yol haritaları ve ilgili hükümet programları, bankacılık sektörünün petrol sonrası dönemin ekonomik gereksinimlerine adapte edilmesine odaklanmış ve mevcut sorunların çözümünün sürdürülebilir gelişimini sağlayacak yeni avangard sektörlerle odaklanmıştır.

2.2. Bankaların Ekonomik Yapısı Ve Bankacılığın Önemi

Günümüzde bankalar, ekonomik hayatta çok önemli işlevleri yerine getirirken, modern ekonomik sistemin ayrılmaz bir parçası olan kuruluşlardır. Ekonomik faaliyetlerin geliştirilmesi ve çeşitlendirilmesi, bankaların çoğalmasına ve uzmanlaşmasına yol açmıştır. Bankalar ekonomik aktiviteyi, krediye ihtiyaç duyanlara sadece nüfusun mevduatını vererek teşvik etmektedir. Bu anlamda bankalar sıradan ticari kuruluşlar değil, kamu hizmetleri sunan ve bu hizmetlerle ekonomik faaliyet üzerinde önemli bir etkiye sahip olan kuruluşlardır. ("Banklar hakkında" Azərbaycan Respublikasının qanunu (16 yanvar 2004-cü il)).

Bankalar, kredilerinden ve yatırımlarından elde ettikleri geliri, kredi ve yatırımlarının güvenliği ile dengelemekle yükümlüdür. Bankacılık sektöründe yönetilmesi gereken risk sadece faiz oranı riski değildir. Bankalar döviz kuru riski, alacak riski, likidite riski gibi ters yönde karlılığı etkileyen diğer risklere dikkat etmek zorundadır. Bu nedenle, banka risk yönetimi sanatı olarak düşünülebilir.

Para piyasalarının ana aracısı ticari bankalardır. Bankalar, mevduat sahiplerinden ve firmalardan toplanan ticari mevduatlara dayalı kısa vadeli krediler açmaktadır. Bankaların temel işlevi, ekonomideki tasarrufları muhtaç olanlara minimum maliyetle aktarmaktır ("Banklar hakkında" Azərbaycan Respublikasının qanunu (16 yanvar 2004-cü il)).

Bankalar, nakit parayı değiştirecek nakit ya da diğer taşınabilir varlıklarla başa çıkabilen ve aynı zamanda finansal hizmetler sunabilen bir kuruluştur. Mevduat olarak ve borç vererek faiz farkından para kazanırlar. Bankalar, özellikle ticari ve merkezi olmak üzere iki ana kategoriye ayrılır:

1) Mevduat toplayan ve cari hesapları tutan ticari bankalar, kurum ve kişilere yatırım, finansal tavsiye ve finansal hizmetler sunma işlevlerini yerine getirirler. Müşterilerine verilen kredilerden faiz alan bankalar da oluşturdukları diğer hizmetler için ödeme yaparlar.

2) Ülkeler arasında mali işler yürüten merkez bankaları, para politikasının düzenlenmesi ve uygulanmasında rol oynamaktadır. Aynı zamanda, bankaların kredi başvurusunda bulunabileceği bir kurum olarak bir finansal kurumla karşı karşıyayız. Merkez bankaları, ekonomi politikası ve döviz kurları üzerinde doğrudan etkisi olan kurumlar olarak ortaya çıkmıştır (Sadıqov E. M ., 2010 :s.24).

2.3 Banka Türleri ve İşlevleri

Bankacılık sistemi kavramı, içeriğine göre, sistem kavramına karşılık gelir, ilgili unsurların toplamıdır, bu unsurların birlikte belirli bir bütünlüğü vardır, bahsedilen unsurlar birbiriyle ilişkilidir. Özellikle, bankacılık sistemi bankaların, bankacılık altyapısının, bankacılık mevzuatının ve bankacılık piyasasının toplamıdır. Ekonomik sistemin bir parçası olan bankacılık sistemi, ülkedeki ekonomik ilişkileri yansıtmaktadır (Abdullayev Ş., 2001 : s.21).

Bankacılık sektörünü diğer sektörlerden ayıran çeşitli özellikler vardır. Bankacılık sektörü, ortak bir amaca hizmet eden farklı parça ve unsurların birliği olarak görülmektedir. Bankacılık sektörünün özgüllüğü, içindeki birimler ve ilişkileri tarafından belirlenir. Bu, sistem elemanlarının gerektiğinde birbirlerinin yerini alacağı anlamına gelir. Herhangi bir nedenle bankalardan biri kapatılır veya tasfiye edilirse, sektör yaşayabilirliğini yitirmez. İşlevleri diğer bankalar tarafından yerine getirilir ve gerekirse yeni bir banka oluşturulur. Yani, sistem bütünlüğü ilkesi ihlal edilmez.

Azerbaycan Cumhuriyeti'nin 16 Ocak 2004 tarihli Bankalar Kanunu, Azerbaycan Cumhuriyeti'ndeki bankacılık sektörünün yasal çerçevesini dünya standartlarıyla tamamen uyumlu hale getirmekte, bankacılık hizmetlerinin ekonomik sistemdeki rolünü arttırmakta, banka mevduat sahiplerinin ve alacaklıların korunmasını güçlendirmektedir. , iç yönetim ilke, kural ve normları, faaliyetlerinin düzenlenmesi ve tasfiyesi tanımlanmıştır. ("Banklar hakkında" Azərbaycan Respublikasının qanunu (16 yanvar 2004- cü il))

Azerbaycan Cumhuriyeti'ndeki bankacılık faaliyetlerinin yasal düzenlemesi alanındaki bir sonraki önemli yasal düzenleme, 10 Aralık 2004 tarihli Azerbaycan

Cumhuriyeti Merkez Bankası Kanunu'dur. Bu Kanun Azerbaycan Cumhuriyeti Merkez Bankası'nın hukuki durumunu, amacını, görev ve yetkilerini, yönetim ve organizasyon yapısını tanımlamakta, yetkililer ve devlet bankası gibi diğer kişilerle olan ilişkilerini düzenlemektedir. Kanunun 1. maddesi, Merkez Bankası'nın Azerbaycan Cumhuriyeti'nin taraf olduğu ulusal mevzuat ve uluslararası anlaşmalar tarafından yönlendirildiğini belirtmektedir. (“Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankı haqqında” Azərbaycan Respublikasının qanunu. (10 dekabr 2004-cü il))

Modern zamanlarda Azerbaycan Cumhuriyeti'nin bankacılık sektöründe ve mevzuatında önemli bir değişiklik, Azerbaycan Cumhuriyeti Finansal Piyasaları Kontrol Odası'nın kurulmasıydı. Bu kurum, ulusal para birimimizin yabancı para birimleri karşısında değer kaybetmesi ve bankacılık sektöründeki olumsuz gelişmelerin ortadan kaldırılması zemininde kurulmuştur. Daire Şartı, 10 Mart 2016 tarihli Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Kararnamesi ile onaylanmıştır. Bu belge, bankacılık sektöründe ulusal mevzuatta kabul edilen uluslararası hukukun uygulanmasına bir başka örnektir (<http://www.Fimsa.az> - Maliyyə Bazarına Nəzarət Palatasının rəsmi saytı.)

Uluslararası yasal normların etkisiyle Cumhuriyet'teki bankacılık mevzuatı iyileştirilmiş ve çeşitli yasal düzenlemeler kabul edilmiştir. Bunlar arasında Muhasebe (29.06.2004), Mortgage (15.04.2005), Kıymetli Madenler ve Kıymetli Taşlar (10.06.2005), Mevduat Sigortası (29.12.2006), İç Denetim (22.05.2007), Devlet borçlu (22.05.2007), özel ekonomik bölgelerde (14.04.2009), cezai olarak elde edilen paranın veya diğer mülklerin yasallaştırılması ve terörizmin finansmanı (10.02.2009) ile banka dışı kredi kuruluşlarında (25.12. 2009), Menkul Kıymetler Üssü (15.05.2015) vb. AR yasalarından bahsedilebilir. (Məmmədov, 2013: s.14)

Uluslararası yasal normlar, özellikle Basel Komitesi'nin tavsiye edilen normları, Uluslararası Ticaret Odası ve bankacılık uygulamasında oluşturulan kurallar, bankacılık alanındaki ulusal mevzuatımızı geliştirmede önemlidir. Azerbaycan Cumhuriyeti'nde bu standartların uygulanması için gerekli koşulların daha da geliştirilmesi gerekmektedir. Ülkenin genel ekonomik kalkınma seviyesi, finansal istikrar, uygun yatırım ortamı, şeffaf yasal çerçeve vb. bu koşulların yaratılmasının ön koşullarıdır.

2.4 Piyasa Ekonomisinde Bankaların Faaliyetleri

Bankalar, hanehalkları ve işletmeler arasında finansal aracılar, işletmelerin ve hane halklarının ihtiyaç duyduğu paraya sahip işletmeler olarak hareket ederler. Yani, bankalar,

alacaklılar ve borçlular arasında bir finansal aracıdır. Bankalar para sahiplerinden para kabul ederler, yani mudiler, onlar için bir mevduat hesabı açarlar ve borçlulara aldıkları parayla kredi verirler. Bu tür aracılık işlemleri çeşitli şekillerde gerçekleşir ve piyasa ekonomisinde önemli bir rol oynar.

Hem işletmelerde hem de hanelerde önemli miktarlarda geçici olarak serbest para birikir ve oluşur. İşletmelerde biriken tutarlar, amortisman ödenekleri, rezerv fonlar, gelirin bir kısmı, istihdamı artırmak için kullanılan yüksek veya küçük miktarlarda parayı (düzenli maaşlar ve temettüleri, hammadde ödemeleri, elektrik ödemeleri, vb.) İçerir. Hanelerde, bu miktar, gelirin belirli bir bölümünü ve tüketim mallarının (mobilya, araba, vb.) Ve sürdürülebilir kullanım için bireysel konutların tüketiminden tasarruf etmek için toplanan miktardır (Bəşirov, 2016 : s.44).

Öte yandan, paraya ihtiyaç duyan işletmeler, hanelerin bu ekipmanı toplamak için uzun zaman harcaması gerekir, bazen yeni ekipman satın almadan, yeni binalara yatırım yapmadan önce birkaç yıl sürer. Sonuçta, bankanın aracılık yapmadan bir alacaklı bulmak kolay bir iş değildir. Bu durumda, bankalar, alacaklılar ve borçlular arasındaki aracılar aracılığıyla, atıl fonları bankaya gelir getiren işletme sermayesine dönüştürür, bankalar ekonomik kalkınma için yatırım finansmanı için kaynaklar bulur ve bankalar yerli ürünlerin üretimini hızlandırır. Bankaların faaliyetleri sayesinde fon sahipleri mevduat hesapları açarak ekstra gelir elde ediyorlar. Banka kredisi kullanan işletmeler inovasyon süreçlerini hızlandırır ve rekabet mücadelesindeki konumlarını güçlendirir ve tüketiciler kısa sürede ihtiyaçlarını karşılama fırsatı bulurlar.

Bunun sonucunda bankalar hissedarlarına temettü ödemek zorundadır. Bu nedenle, tüm özel bankalar ticari bankalar olarak kabul edilir. Her durumda yeni bir ticari bankanın oluşturulması, hissedarı tarafından belirli bir miktarda sermayenin yatırılması ile başlar. Bu sermayeye kayıtlı sermaye denir. Kayıtlı sermaye, sadece kasaya ait nakit parayı değil, aynı zamanda binanın inşası için harcanan nakit, ekipman, kasalar vb. harcanan para da dahildir.

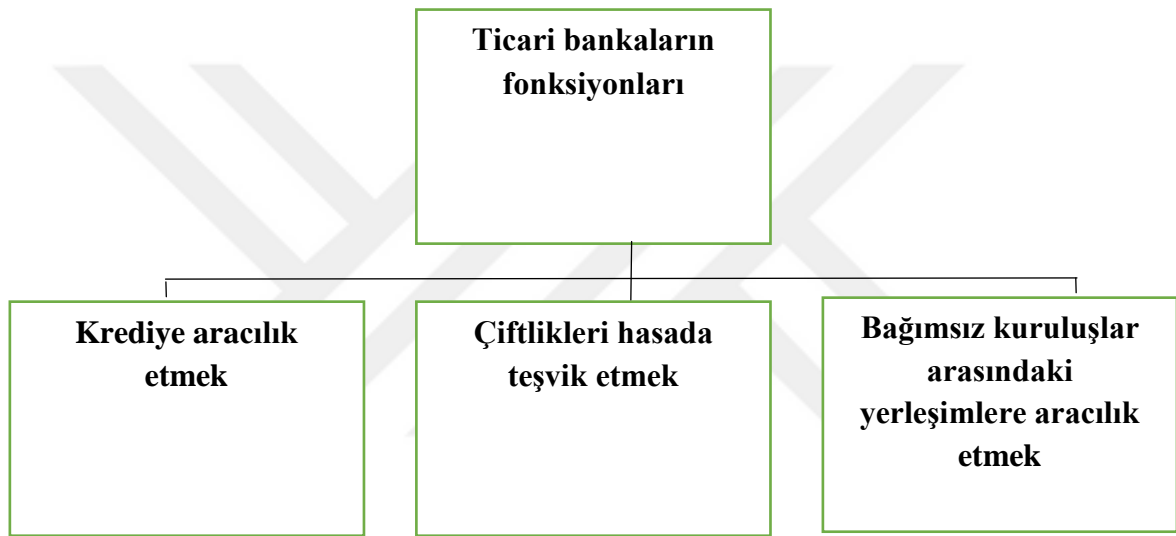
Bankalar, nüfusun tasarruf ve gelirini, devlet kurumlarının ve işletmelerinin mali kaynaklarını çekerek büyük miktarda kredi sermayesi biriktirmekte ve bu fonlarla borç verme sürecini yürütmektedir. Bankaları güçlendirme ve onları bağımsız bir iş sektörüne dönüştürme sürecinde ortak alacaklı olarak hareket ediyorlar. Şu anda, bir finansal kurum olarak banka, ekonomik sisteme özgü fonlar, ödünç alınmış fonlar, özel hisse senetleri ve

tahviller ihraç ederek üretim ve ticaretin borçlanması ve finansmanı ile uğraşmaktadır ve bu bankaların işlevlerine de yansımaktadır. Son yıllarda, finansal işler yeni işlevlerin ve yeni hizmet biçimlerinin ortaya çıkması sonucunda daha karmaşık bir hal almıştır.

Modern ticari bankaların gelişmesinin ana yönleri aşağıdaki gibidir:

- teknolojik gelişme (öncelikli yön-internet-bankacılık);
- yeniden yapılanma veya yeni kalkınma stratejileri;
- konsolidasyon.

Tablo 4: Ticari Bankaların Fonksiyonları

Bu amaçla, ticari bankaların amacı iç maliyetleri azaltmak ve yeni müşteriler çekmektir.

Sanal finansal hizmetlerin (İnternet bankacılığı) organizasyonu sırasında, ticari bankalar işletme maliyetlerini düşürür, müşterilerle bilgi alışverişini artırır, pazar segmentini genişletir, nakit ve döviz işlemlerinin hızını artırır vb. pahasına potansiyelini önemli ölçüde artırır. Avrupa'da bankaların% 65'i halihazırda İnternet bankacılığı kullanıyor. Avrupa perakende pazarında, geleneksel sektörde olduğu gibi, çevrimiçi bankacılığın öncü pozisyonunun İsviçre bankaları - UBS ve Credit Suisse tarafından tutulduğu belirtilmelidir. Finlandiya bankalarının% 90'ı aktif olarak internet bankacılığı hizmetlerini kullanmaktadır (Başirov, 2014 : s.11).

İç bankacılık yeniden yapılandırması nedeniyle, bazı ticari bankaların şube ağı, bilgi işleme sürecinin merkezileştirilmesi nedeniyle belge dolaşımının iç maliyetlerini düşürmektedir. Yine de, Avrupa bankalarının şube ağının, ABD ve Birleşik Krallık'taki

ticari finans kurumlarına kıyasla yüksek çeşitlendirilmesi, müşteri tercihlerine ve coğrafi konuma bağlı olarak, yeni stratejik kalkınma yönlerini tanımlamak ve müşterilerle daha yakın çalışmaya yardımcı olmaktadır.

Bankaların birleşmesi ekonomiyi iki yönde yönlendirir. İlk olarak, büyük sabit maliyetler birim yatırımı azaltır. Öte yandan, bilgi, büyük ticari bankaların finansal hizmetler ile sunulan finansal ve kredi ürünleri yelpazesini genişletmesine olanak tanır. İsviçre ekonomisinde, örneğin, ticari bankaların çokluğu ve çeşitliliği, finansal kurumun, iç maliyetleri azaltmak için yerel yeteneklerine ve kaynaklarına dayalı olarak stratejik gelişim yönünü bağımsız olarak seçmesine izin verir. Böylece, ticari bir bankanın görevi misyonu ve rakipleri arasında oluşur. Ticari bankaların çekiciliğinin genel değerlendirilmesinde aşağıdaki faktörler daha önemlidir (Ələkbərov ve Sadıqov, 2018 : s.14-21):

- Büyüme beklentileri
- Maliyet azaltma ve yeniden yapılandırma imkanı
- Teknolojiler
- Risk yönetimi ve sistem kontrolü
- Banka yapısı ve yüksek yönetim
- Finansal güç ve sermaye yönetimi

Hızlı yeniden yapılandırma ve maliyet azaltma olasılığı şüphesiz bankanın çekiciliğini etkiler. Müşteriler her zaman bankanın mobilitesi ile ilgilenir. Yeni yönetim yöntemlerinden faydalanmak, bankanın iç yeniden yapılandırma ve iç maliyetlerin azaltılması yoluyla tasfiye sürecinden kaçınmasına izin verir ve bu da finansal kurumun rekabet gücünü artırır. Bu açıdan, örgütün klasik bir yapısı ve geniş bir şube ağına sahip olan büyük uluslararası bankalar (Commerzbank, Dresdner Bank, Raiffeisenbank, vb.) Avrupa'da son zamanlarda eleştirilmektedir (Əsgərova, 2007 : s.56).

Bugün, ticari bankalar çok fonksiyonlu bir finansal kredi kompleksi, mevduat kredisi, yatırım, danışmanlık ve diğer operasyonlar sunmaktadır. Kiralama, faktoring, proje finansmanı vb. Bankacılık uygulamasında bu tür işlemlerin kullanılması, bankanın bilimsel ve teknik ilerlemesinde yeni ürünlerin kullanılması, gelişimi üzerinde önemli bir etkiye sahiptir.

Ticari bankaların modern piyasa ekonomisindeki rolü oldukça büyüktür. Ticari bankaların faaliyetleri, ekonominin tüm sektörleriyle olan bağları nedeniyle büyük önem

taşımaktadır. Bankanın sorumlulukları, kesintisiz para ve sermaye cirosu, sanayi kuruluşlarına borç verme ve hükümete ve nüfusa kredi sağlamadır.

Olumsuz ekonomik koşullarda bile operasyonların kapsamlı çeşitlendirilmesi, bu bankaların kârlı kalmasına ve müşterilerini elinde tutmasına olanak tanır. Piyasa ekonomisi olan ülkelerde, bankaların kredi sisteminin ana işletme bağlantısı olması tesadüf değildir. Modern ticari bankalardan bahsetmişken, diğer kredi sistemleri gibi bankaların da sürekli olarak gelişmekte olduğuna dikkat edilmelidir. Operasyon şekilleri, rekabet, kontrol ve yönetim sistemi değişmekte ve gelişmektedir (Məmmədov, 2001 : s.27).

Ticari bankalar piyasa ekonomisinin önemli unsurlarıdır. Aynı zamanda, ticari bankalar ulusal ekonominin işletmelerinde sermayenin verimsiz sektörden daha rekabetçi bir sektöre transferini sağlamaktadır. Bankacılık sisteminin ayrılmaz bir parçası olarak, ticari bankalar sosyal olarak dağıtılan maliyetlerden tasarruf etmek, para dolaşımını hızlandırmak, hızlı yerleşimler, para transferleri, nakit yerine kredi enstrümanları (faturalar, çekler, banka kartları ve kredi kartları, sertifikalar, vb.) Vermek gibi önlemler alırlar (“Banklar hakkında” Azərbaycan Respublikasının qanunu (16 yanvar 2004- cü il)).

Son zamanlarda, ticari bankalar, çok sayıda uzmanlaşmış kredi kurumu ve özel finansal kuruluşlar kuran sanayi kuruluşlarından sıkı bir rekabetle karşı karşıya kaldı. Rekabet, bankayı yeni faaliyet alanları aramaya, müşterilere sunulan hizmet sayısını ve hizmet kalitesini artırmaya teşvik eder.

Modern koşullarda, ticari bankaların işlevlerini genişletme eğilimi gelişmeye devam etmektedir. Piyasadaki konumlarını güçlendirmek için bankalar, bankanın ekonomik faaliyetteki rolünü, kendileri için alışılmadık olan finansal faaliyet alanına girerek arttırmaktadır. ticari olmayan operasyonları aktif olarak yürütür.

Uluslararası borç piyasalarının oluşması nedeniyle, ticari bankaların faaliyet alanları keskin bir şekilde genişlemiş ve tüm dünyayı kapsamaktadır. Bazı yerlerde rakiplerin baskısı nedeniyle zeminlerini kaybettikleri doğrudur, ancak yine de ticari bankalar kredi piyasasının değişen koşullarına uyum sağlama konusunda inanılmaz bir yetenek göstermektedir.

Bankalar, sosyal gelişimin belirli bir tarihsel aşamasında ortaya çıkan ve toplumla birlikte gelişen, ekonominin özel bir konusu olarak kendi faaliyet alanlarına sahiptir. Stok tabanı, sigorta piyasası, bankaların gelişimi, finansal kurumların sayısındaki artış, finansal

olmayan kuruluşların (posta, ticaret evleri, sanayi kuruluşları, vb.), Bankalar ve banka dışı finansal kurumların (sigorta şirketleri, finansal aracılar, emeklilik fonları) yatırım fonları vb. arasında artan rekabete yol açar). Kredi ve borsa katılımcıları arasındaki rekabetin geliştirilmesi ve bankaların aracılar tarafından caydırılması, uzmanlaşmış banka dışı finansal kurumlarla rekabetin artması ve sonuç olarak bankaların aracılık rolündeki düşüş. Örneğin, bankacılık düzenlemelerinden etkilenmemek için, finansal kuruluşlar mevduat kabul etmeden kredi sağlar, diğer bankacılık işlemlerini yapar, ancak bankalar tarafından gerçekleştirilmeyen işlemleri de (sigorta, gayrimenkul işlemleri) yürütür.

Bankalar ayrıca finansal sistemin diğer segmentlerine aktif olarak girmektedir.

- Bankalar menkul kıymet işlemlerini güçlendirmiştir;
- Bankalar sigorta işine girdi;
- Bankalar varlık yönetimi işine, kendi varlık yönetim birimlerini kurarak ve ayrıca özel teşebbüsler edinerek girmişlerdir;
- Sector Bankacılık sektörünün rekabetçi pazarında birleşme ve devralma dalgası eşliğinde varlıklarını pekiştirmeye teşvik etti;
- Bankalar, bazı kredi fonksiyonlarını mikrofinans kurumlarına aktarmak zorunda kalmıştır.

Genel olarak, ülkenin ekonomik gelişme düzeyi bankacılık sektörünün gelişme düzeyine bağlıdır. İyi yatırılmış bir bankacılık sektörü olan ülkelerde ekonomik büyüme şansı daha yüksektir. Bu faktör genellikle aşağıdaki şekillerde elde edilir:

Ana işlevlerini bankalar aracılığıyla gerçekleştirerek bankacılık sektörünün verimliliğinin artırılması - tasarruf ve mevduatın dönüştürülmesi ve şartlar, ödeme koşulları ve getiri ile yeniden dağıtılması;

- Kredi kuruluşlarının faaliyetleri için en gelişmiş kontrol sistemlerinin mevcudiyeti;
- Bankaların işletmeler ve finansal hizmetler alanındaki nüfus için bilgi asimetrisi sorununu çözme olasılığı;
- Çoğu ülkede mevduat sigorta sisteminin varlığı;
- nüfusun farklı kesimleri ve iş türleri için farklı finansal hizmetler sunmak (bankacılıkta müşteri odaklı yaklaşımın uygulanması)

(Берзон, Буянова, Кожевников, Чаленко, 1998 : s.28).

Ekonomik durgunluğun veya ekonomik krizin bankacılık sektörü üzerinde olumsuz bir etkisi vardır: uzun vadeli yatırımlar azalır, iflasın büyümesi ekonomik kuruluşların risklerini artırır, nüfusun ve işletmelerin gelirini azaltır, bu da kredi kurumlarının kaynak tabanını olumsuz yönde etkiler.

Modern bankacılık kurumları, sermaye, kredi ve yatırım dağıtımını yoluyla para dolaşımının düzenlenmesi ve düzenlenmesi için güçlü bir araçtır. Sonuç olarak, üretim ve sosyal tesislerin inşası ve geliştirilmesi, parayı sermayenin daha iyi ve daha verimli uygulandığı bölgelere, sektörlerle, alanlara kredi şeklinde yönlendirebilir.

Bankacılık sektörünün modern ekonomideki önemli rolü, ulusal bankacılıkta bir bütün olarak sistemik krizlerin nedeni olan son bankacılık ve finansal kriz tarafından kanıtlandığı üzere bu alandaki herhangi bir ihlali yansıtmaktadır. Kriz bir bankacılık krizi olarak başladı, sonra bir bankacılık ve mali krize, sonra da ekonomik bir krize dönüştü (Bağırov, 2003, s.56).

Tüm işletmelerin finansal akışlarını birleştiren bankacılık sisteminin zayıf gelişmesi ve zayıf istikrarı nedeniyle, kriz eğilimi, ülkenin bir bütün olarak ekonomik güvenliğini tehdit eden iç pazarda ekonominin tüm sektörlerinde hızla yayılmaktadır.

Modern ticari bankalar, müşterilerine çeşitli sözleşmeler temelinde eksiksiz bir finansal hizmet yelpazesi sunan ekonomik kurumlardır. Ülke ekonomisi içinde, ekonomik sermayeler arasındaki nihai yerleşimleri düzenleyerek kredi sermayesinin hareketini kolaylaştırır ve aracı olarak hareket ederler. Bununla birlikte, her bir bağımsız kredi kurumunun varlığı ve amacı, kar elde etmeye, kapitalizasyonu arttırmaya veya hissedarların refahını iyileştirmeye dayanmaktadır. Başarılarını artırmak ve güçlendirmek için bankalar ticari kuruluşlardan, yatırımcılardan ve yatırımcılardan ek kaynaklar çekiyor ve bunları borç verme, yatırım ve ticaret faaliyetlerine yerleştiriyor.

Bankacılık sektörünün gelişimi, bankanın mevcut ekonomik modeli değiştirilerek sağlanabilir. Bu amaçla, 16 Mart 2016 tarihinde, Cumhurbaşkanı İlham Aliyev "Ulusal Ekonomi ve Ekonominin Kilit Sektörleri için Stratejik Yol Haritasının Ana Yönleri" ni ve bunlardan kaynaklanan sorunları onaylayan bir kararname imzaladı. Kararnameye göre stratejik bir amaç olarak: dinamik ve sağlıklı kurumlardan oluşan bir finansal sistemin oluşturulması. Bankacılık sisteminin aktifleştirilmesi ve likiditesi temel öncelikler olarak belirlenmiştir. Kabul edilen stratejik hedeflere ulaşmak için önlemler planlanmış ve beklenen sonuçlar belirlenmiştir ([http:// www.iqtisadiislahat.org](http://www.iqtisadiislahat.org)).

2.5 Ekonomik Varlık Olarak Ticari Banka

Ticari bankalar, aynı zamanda evrensel ve uzmanlaşmış bankalara bölünmüş olan bankacılık sisteminin ikinci aşamasını oluşturmaktadır. Üniwersal bankalar, herhangi bir ticari işletmeye ve her sektöre ve nüfusa herhangi bir mülkiyet biçiminde hizmet vererek, tüm bankacılık işlemlerinin tamamını veya neredeyse her türünü (her türlü mevduatın kabulü, kısa ve uzun vadeli kredi verilmesi, menkul kıymet işlemleri vb.) Gerçekleştirir. (“Banklar haqqında” Azərbaycan Respublikasının qanunu (16 yanvar 2004- cü il))

Uzman bankalar bir veya daha fazla kapsamlı bankacılık operasyonu yürütmektedir. Bununla birlikte, modern bankacılık giderek daha evrensel hale geliyor. Bunun nedeni, kredi, para ve takas işlemlerinin bir merkezde yoğunlaştığı bankacılığın gelişim düzeyidir.

Ticari bankalar arasında ülke çapında şubeleri olan büyük bankalar ve bölgesel ticari bankalar bulunmaktadır. Karşılıklı kredi ve kooperatif dernekleri ağı bulunan ve tasarruf bankası kurulamayan bazı ülkelerde ticari bankalar hazine bonusu ve devlet tahvili ile büyük operasyonlar yürütmektedir. Ayrıca, birçok durumda, devlet tahvillerine yatırım yapmak zorundadırlar. Ticari bankalar, geleneksel olarak banka hesabı olan bireylere portföy yönetimi şeklinde hizmetler de sunmaktadır. Böylece, kendilerini karşılıklı kredi, bu alandaki hizmetler alanında aktif olmayan bir kooperatif toplumları ve tasarruf bankaları ağı ile ayıran değişim araçları ile rekabet ettiler (Г. Шербакова., 2007, s.33).

Modern koşullarda, ticari bir bankayı ekonomik bir varlık olarak anlayacak kadar organizasyonel-fonksiyonel, teknolojik, aracı konumdan sık sık ele alınmaktadır. Bu, güçlü yönetim araçlarından biri olarak para dolaşımı ve kredi ilişkilerine hizmet eden sosyal kalkınma ve ekonomik varlığın rolünü azaltır. Bankaların doğasının çarpıtılmış şekilde anlaşılması ve rollerinin azaltılması, bu bankacılık kurumlarının işlevlerinin makul olmayan bir şekilde kısıtlanmasına yol açmaktadır. Örneğin, sık sık yeniden dağıtım işlevi, daha fazla kar elde etmek için makul olmayan bir şekilde ön plana çıkarılır. Bankaların sosyal işlevi, maddi malların yeniden üretimini teşvik etmek ve ekonomik ilerlemenin itici gücü olmaktır. Bununla birlikte, modern bir ticari banka, para dolaşımı ve kredi kurallarının her biçiminde yaratıcı olarak hareket eden bir kuruluştur. Bu nedenle, bankalar ülkenin ulusal servetinin akümülatörleri olarak hareket eder ve üretim ve dolaşımın yapısı üzerinde ekonomik etkinin gövdesi olarak kabul edilir. Şu anda, daha fazla kar elde etmek ticari bir bankanın bankalar ve bankacılık faaliyetlerine ilişkin mevzuattaki ana odağıdır.

(Bank işi sferasında dövlətdaxili qanunvericilik və beynəlxalq hüquq normalarının qarşılıqlı əlaqələrinin nəzəri və praktiki məsələləri. "Heydər Əliyev, 2016, s. 193-197).

Bankacılıq kurumlarının faaliyyətləri çox çeşitlidir, bu nədənle doğaları oldukça belirsizdir. Modern toplumda, bankalar en çeşitli operasyon türleriyle ilgilenmektedir. Sadece nakit akışları ve kredi ilişkileri düzenlemekle kalmaz, aynı zamanda ekonomiyi finanse eder, menkul kıymetler alıp satarlar ve bazı durumlarda işlemlere aracılık eder ve mülkiyeti yönetirler. Bankacılık kurumları danışman olarak hareket eder, ulusal ekonomik programların tartışmasına katılır, istatistikleri tutar ve kendi yan çiftlikleri vardır.

Ticari bir banka bağımsız bir ekonomik varlıktır, tüzel kişilik hakkına sahiptir, bankacılık ürünleri üretir ve satar, hizmet sunar ve ticari uzlaştırma prensipleri ile çalışır. Bankanın rolü, hizmet ve ürünleri ile kamu talebinin karşılanması, hem personelinin hem de bankanın mülkünün sahibinin çıkarları ile ilgili konuları kar temelinde çözdüğü için işletmelerin rolünden biraz farklıdır. Banka, tüzüğü ile tanımlanan her türlü ekonomik faaliyeti yürütebilir ("Banklar haqqında" Azərbaycan Respublikasının qanunu (16 yanvar 2004- cü il)).

Banka, diğər tüm işletmeler gibi özel bir izne (lisans) sahip olmalıdır. Sanayi, tarım, inşaat, ulaşım ve iletişimden farklı olarak, bankalar üretim alanında değil, aynı zamanda değişim alanında da faaliyet gösterirler, satın aldıkları ürünleri "satın alır", "satarlar", yeniden dağıtım alanında çalışırlar ve mal alışverişini kolaylaştırırlar. Bankaların kendi "satıcıları", depoları, özel "ürün rezervleri" vardır, faaliyetleri büyük ölçüde para dolaşımına bağlıdır, böylece bankalar ve ticaret alanı arasındaki benzerliği sona erdirir.

Ticari bir banka, kendi kendini destekleyen bir kuruluştur. Bu, ticari bir bankanın ana faaliyetinin ekonomik çıkarların gerçekleşmesi olduğu anlamına gelir. Bankanın faaliyetlerinin tamamen ekonomik çıkarlarının gerçekleştirilmesine tabi kılınması, diğər tüm amaç ve hedeflerin tabi kılınması gereken en yüksek prensiptir. Bu olmadan, banka ekonomik bir işletme olarak işlev görmeyebilir. Örneğin, ekonomik çıkarlarla çelişen faaliyetinin herhangi bir ideolojisi, kaçınılmaz olarak bankayı özünü kaybeden bir cihaza dönüştürür. Bu sadece ticari bankalar için değil, müşterileri için de geçerlidir. İftira hem banka hem de ondan kaynak ödünç alan ve bunları geri ödemek zorunda olanlar için felakettir, çünkü banka kendisi için değil, tüm ekonomik varlıklar ve tüm vatandaşlar için esas olarak diğər insanların kaynakları pahasına çalışır.

Bir işletme olarak, banka kendi değeri olan bir ürün üretir. Bankanın ürününün rolü, krediyle birlikte tedavüldeki ödeme (ödeme) fonlarıyla oynanır. Bir bakıma hizmetler de bankanın bir ürünüdür. Geleneksel hizmetlerin yanı sıra, ödemeler (nakit ve nakit olmayan), mevduat, geleneksel olmayan garantiler (garantörler), garantiler, tavsiye (danışmanlık) vb. Ayrıca içerir. Bankacılık hizmetlerinin özelliği, sadece parasal değil aynı zamanda kendi kendini idame ettirmeleridir (Волков, 2012, s.51).

Örneğin, mevduat sahiplerinden alınan kaynaklar kredi kurumları için ücretsiz değildir. bu nedenle, kaynaklar sadece sahiplerine iade edilmekle kalmayacak, aynı zamanda mevduatlara faiz, maliyetlerin geri ödenmesi ve en azından minimum kar elde etmek için yeterli bir artış elde etmelerine izin verecek şekilde kullanılmalıdır. sarıyı ihtiyacı olan borçlulara, her durumda hizmetleri banknot dolaşımının değerinde özel bir artışa izin verecek şekilde yönlendirmelidir.

Ticari bankaların borsa alanında faaliyet göstermesi, özü hakkında bir yanlış anlama yaratır. Çoğu durumda, banka aracı kuruluş olarak nitelendirilir. Kaynakların özel akışı, bazılarının geçici olarak birikirken, diğerlerinin uygulanması gerektiğinden kaynaklanmaktadır. Bu durumda, durumun tuhaflığı, kaynakların belirli bir kısmına sahip olan borç verenin, belirli garantiler varsa, belirli bir süre ve faiz için diğer karşı taraflara - borçlulara - vermek istemesidir. Banka bir alacaklı, bir borçlu ve aralarında aracı, parasal yerleşimlerde aracıdır. Bu nedenle, bu işlevlerde, ekonomik bir varlık olarak özünü tam olarak gösterir.

Bankanın dolaşım alanındaki faaliyeti, döviz bürosu olarak bir imaj oluşturur. Bankalar borsaların zorunlu katılımcıları olarak kabul edilir. Bağımsız olarak borsa ticareti organize edebilirler. Bununla birlikte, banka giderek bir kredi merkezi haline geldi ve bu da bir tür kredi kurumu olarak tanımlanmasına izin verdi. Bankalar, doğası gereği, kredi verme ve parasal ilişkilerle ilgilendirler, ancak kredilendirme ve diğer birçok faaliyette bulunmaya devam etmişlerdir. Faaliyetlerinin ana ürünü para ve kredidir. Ticari bankaların en önemli faaliyeti, ekonomide normal bir yeniden üretim süreci yaratmak için para politikasının örgütlenmesidir. Ticari bankalar, herhangi bir işletme gibi maddi mal üreticisi olmasa da, öncelikle fonların (para arzı) oluşumunda olduğu gibi kredi, garanti, kefalet, danışmanlık (tavsiye), mülkiyet yönetimi şeklinde kendi ürününe sahiptir. çeşitli hizmetlerin sağlanmasıdır (Əliyev, 2002 : s.12).

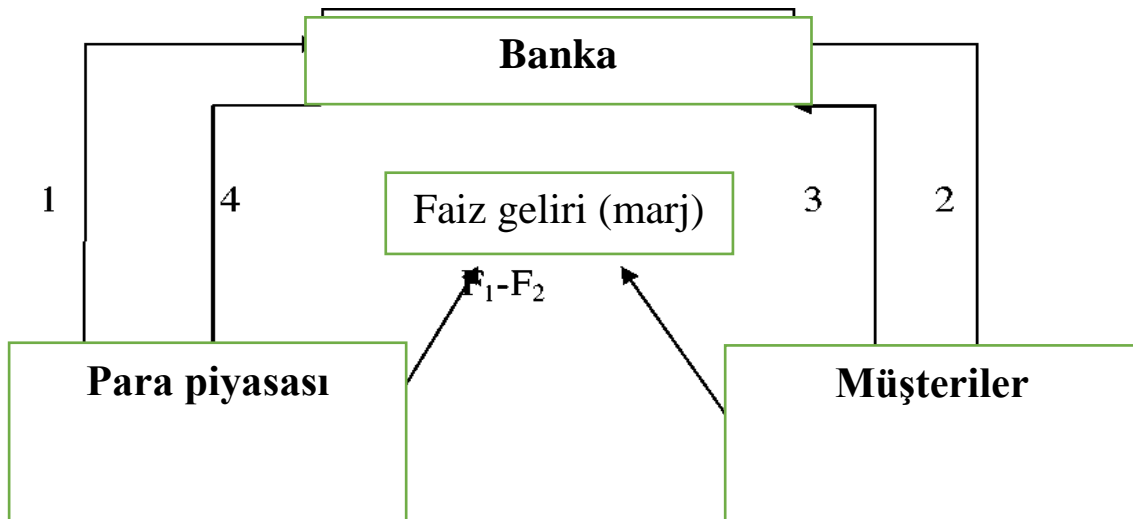
Ticari bir bankanın faaliyeti, en önemlisi kâr yönetimi yapmak, daha fazla kâr elde etmek, yani bankacılığın itici güdüsü kâr etmek olan belirli hedeflere ulaşılmasına dayanır. Ancak ticari bir banka için nasıl kar elde edileceği konusunda bir fark vardır. Bankacılık ticaretinin ilkesi, daha az yatırımla daha fazla kar elde etmektir. Gelir oluşumuna katkıda bulunan toplam kaynaklardaki bankanın payının büyüklüğü, bunun için önemsiz değildir. Herhangi bir banka için, borçlardaki payı daha az olursa, kar ne kadar büyük olursa, etki o kadar belirgin olur.

Bu nedenle, ticari bir bankanın faaliyeti aşağıdaki gerekliliklere dayanmalıdır:

- sermayeyi daha ucuza satın alın (mümkün olduğunca düşük bir faiz oranı ödeyin);
- sermaye ve hizmetleri daha yüksek bir fiyata satmak (mümkün olduğunca yüksek bir faiz oranı almak);
- Güvenilir ortakların seçilmesi ve teminatların alınması, operasyonların çeşitliliği ve farklı kredi sermayesi tabanlarının kullanılması yoluyla zarar riskini azaltmak (Смирнов А. В. Анализ финансовго состояния коммерческих банков Москва 2007, s.40).

Yukarıda açıklanan ticari bankaların stratejisi aşağıdaki şemada açıklanabilir (Смирнов, 2007, s.40).

Tablo 5: Ticari Bir Bankanın Stratejik Faaliyet Modeli

Faaliyetin içeriği:

- Banka tarafından para ve finansal piyasada sermaye (kaynak) alımı;

- Banka tarafından farklı müşteri türlerine (borçlulara) sermaye (kaynak) satışı;
- Kredi sermayesinin (F1) banka tarafından alınması;
- Para ve finans piyasasında edinilen sermaye için banka tarafından faiz ödemesi (F2).

Basitleştirilmiş bir ticari bankanın modeli, bankanın mümkün olduğunca fazla faiz geliri elde etmeye çalıştığını göstermektedir. Bununla birlikte, ticari bankalar faiz dışı gelir, yani kredilerden faiz dışı gelir alabilirler. Faiz dışı gelir danışmanlık hizmetlerini, garantileri ve garantileri, gelirlere katılımı ve müşterilerinin menkul kıymetlerinin yerleştirilmesinde arabuluculuğu içerir.

İkinci durumda, ticari bankalar menkul kıymetlerin hem kendi masrafları hem de müşteriler adına alım ve satım işlemleri ile menkul kıymetlerin diğer işletmelerin ihraç ve satış işlemlerini yönlendirmektedir. Yarı yatırım hariç, hisselerinin temettü tahakkuk etmeyen ticari bir banka tarafından devralınmasıyla ilgili diğer tüm işlemlerin (menkul kıymet alım satımı ve komisyon işlemleri) gelir (kar) elde etmeyi hedeflemesi karakteristiktir. Bankaların bu tür operasyonlardan elde ettikleri gelir, menkul kıymetler, komisyonlar ve spreadlere olan faiz tutarından oluşmaktadır. Şu anda, çoğu ticari banka menkul kıymetlerin alım fiyatlarına göre satış fiyatını artırarak yatırım faaliyetlerinden kar etmektedir (Məmmədov Z., 2006 : s.48)

Ticari bankalar geleneksel olarak yerli ve yabancı mevduatları harekete geçiren ve farklı borçlulara dağıtan tek kurumlar olmuştur. Son yıllarda, mevzuatta ve düzenlemelerde bankacılıkta köklü değişikliklere yol açan değişiklikler olmuştur. Bankacılık (mevduat) kurumları, yeni hizmetler sunan rakiplerin baskısı altındadır. Sonuç olarak, finansal ve finansal olmayan şirketlerden gelen artan rekabet nedeniyle geleneksel işlevleri üzerindeki tekeli kaybediyorlar.

Bankacılığın düzenlenmemesi, finansal piyasaların küreselleşmesinin veya büyümesinin bir nedeni ve sonucudur. Örneğin, gelişmiş ülkelerdeki finansal piyasalar hızla büyüyor ve menkul kıymetleştirme, uluslararasılaşma ve varlık segmentlerinin azaltılması gibi geleneklerden kaynaklanan derin yapısal değişikliklerle karakterize ediliyor. Bankacılık sektörünü ve yenilikçi faaliyetlerini düzensiz hale getirme eğilimi, bankaları geleneksel olarak rekabete karşı koruyan engelleri azaltma ve ortadan kaldırma faktörleridir. Bu nedenle, önemli borsaları olan ülkelerde, ticari bankaların finansal olmayan borçlular için bir finansman kaynağı olarak rolünde keskin bir düşüş vardır.

Ancak, borsaları sınırlı olan ülkelerde bile, ticari bankalar tarafından verilen kredilerde bir düşüş olmuştur. Bunun nedeni, ticari bankaların müşterilerinin Eurobonds gibi giderek daha fazla yabancı ve denizaşırı sermaye piyasasına erişebilmesidir (Məmmədov, 2001 : s.126).

Sonuç olarak, bankacılık hizmetlerini diğer finansal ve finansal olmayan şirketler tarafından sağlanan hizmetlerden ayırmak daha da zordur. Bu nedenle, birçok bankacılık uzmanı gelecekte:

- Bankacılık sistemi, yüksek düzeyde segmentasyon ile karakterize edilen Amerikan veya Japon modelinden daha evrensel Avrupa bankacılık modeline benzer olacaktır;
- Bankaların mevduat sahibi ve kısa vadeli kredi verenler olarak rolü her yerde azalacaktır;
- Sermaye piyasası hizmetlerinde uzmanlaşmış dolaylı aracılar olarak faaliyetlerinin artması beklenmektedir, yani işlevleri esas olarak bilgi işlemeye odaklanacaktır;
- Ticari bankaların, kredi kartları, güven işlemleri, sigorta vb. Dahil olmak üzere müşterek bazda bilgi hizmetleri sunumundan yararlanabilecekleri durumlarda bankacılık faaliyetlerinin genişlemesi gerçekleşecektir. sistemlere bağlanabilir;
- Ticari bankalar ödeme sisteminde önemli bir rol oynamaya devam edecektir (Chandler ve Goldfeld., 1977 : s.24).

Bununla birlikte, şu anda, bankacılık, ticari veya endüstriyel faaliyet arasında açık bir çizginin varlığı, Fransa, Almanya ve İsviçre gibi birkaç ülke hariç olmak üzere, norm olmaya devam etmektedir. Ticari bankalar, faaliyetlerinin doğası açısından en çeşitli olabilir. Bunlar, faaliyet türlerine ve faaliyet alanlarına (evrensel, uzmanlaşmış ve alan), mülkiyet biçimine (kamu, özel, kooperatif, anonim, karışık), banka sermayesinin milliyeti (ulusal, yabancı, ortak), faaliyet alanına (ulusal, bölgesel, bölgeler arası, uluslararası, yabancı), örgütsel - yasal dayanak (hisse, hissedar), kredilerin süresi (uzun vadeli ve kısa vadeli kredi bankaları), bir ticari bankanın yabancı bölümlerinin şekilleri (bağımsız tüzel kişi, bağlı banka, şube, tüm ticari bankalar için belirlenen prosedüre göre kayıtlıdır) bölüm, bölüm, temsil) (Məmmədov, Abbasov, Rzayev, Həmişəyevə, 2003 : s.97).

Ticari bir bankanın etkin bir şekilde işlemesi, merkez bankasının istikrarlı ve güvenli ticari bankaların temin edilmesine yönelik bir tedbirler sistemi olarak anlaşılan bankacılık düzenlemesi ile ilgilidir. Ticari bankaların faaliyetleri iflaslarına ve müşteri kaybına yol

açamaz, bu da ekonomiyi bir bütün olarak olumsuz etkileyebilir. Bankacılık düzenlemesi ve denetiminin temeli (İngilizce kısaltma "CAMEL" ilkesidir, bankacılık denetiminin ana kriterlerinin büyük harflerinden oluşur) aşağıdakileri içerir:

- yeterli sermaye (özkaynakların nihai varlıklara oranı);
- risk, likidite vb. nokta - varlık kalitesi açısından;
- yönetim kalitesi (yöneticilerin uzmanlaşması);
- likidite veya bankanın yükümlülüklerini hızlı ve acısız bir şekilde yerine getirme yeteneği (likit varlıkların diğerlerine oranı);
- karlılık (hisse başına veya çalışan başına gelir düzeyi) (Məmmədov, Abbasov, Rzayev, Həmişəyevə, 2003 : s.122).

Bir düzenleyici sistem karşısında, ne yaptıklarına veya kime ait olduklarına bakılmaksızın tüm bankalar eşittir. Ancak, tüm ülkelerde farklı bankalar olduğu için - ticari, yatırım, tasarruf, kooperatif, anonim, kamu ve özel bankalar, bu düzenleyici sistemin ayarlanmasını gerektirir. Gelişmiş ülkelerde bankacılık ve para politikasındaki mevzuat, genellikle en önemlileri Merkez Bankası Kanunu ve Genel Bankacılık Kanunu olmak üzere bir dizi özel yasaya dayanmaktadır.

Modern ticari bankalar çeşitli yasal şekillerde oluşturulabilir. Bunlar daha çok bireysel veya anonim (aile) bankalar, sınırsız sorumluluk birlikleri (veya genel ortaklar) (ortaklıklar), sınırlı sorumluluk birlikleri (veya sınırlı ortaklar, anonim şirketler vb.) (Ortaklıklar), güvenlerdir. şeklinde oluşturulur.

İlk iki yasal form son iki şirketten farklıdır, çünkü işletmelerin (bankaların) sahiplerinin işletmelerinin (şubelerinin) herhangi bir kısıtlama olmaksızın yükümlülüklerinden tamamen sorumlu olmalarıdır. Sınırlı sorumlu ortaklıklar (dernekler) şeklinde kurulan bankaların sahipleri, kurucularının yükümlülükleri için, sadece üyelik aidatları veya sermaye payları oranında sorumludurlar. Güven (güven) temelinde müşteri fonlarını çeken bankalar (ve sahipleri), fonların yerleştirilmesi sırasında "olağan uyanıklık" normlarını ihlal etmediyse, mevduatlarının dokunulmazlığından müşterilerden sorumlu değildir (Щепѡак А. П., 2010, s.56-60).

İlk iki yasal biçimde kurulan bankaların (bireysel veya ortak bankalar) ve sınırsız sorumluluk ortaklıkları, genel olarak kamu borçlarından mevduat kabul etmeleri yasaktır (yükümlülüklerinin sınırlarını tanımlamadaki zorluklar nedeniyle), ancak borç gibi diğer tüm bankacılık işlevlerini yerine getirebilirler. bunları satın almak için sıradan bir özel

(özel) anlaşma temelinde fon toplayabilirler, böylece daha yüksek bir faiz oranında borç verebilirler.

Bir bankacılık işletmesinin en yaygın yasal şekli, çeşitli yönleri olan sınırlı sorumluluk ortaklıklarıdır (Məmmədov, 2001 : s.55):

- İngiltere'deki yerel, özel ve kamu şirketleri;
- ABD'deki şirketler;
- Almanya, Japonya, Fransa ve diğer ülkelerdeki anonim şirketler.

Genellikle, en büyük bankalar, birçok bireysel banka ve firmayı kontrol eden finansal sisteme katılım yoluyla bir ana şirkete sahiptir. Amerika Birleşik Devletleri'nde, bu tür şirketlere genellikle endişenin önde gelen bankasının bağlı olduğu bir holding şirketi başkanlık eder. Batı Avrupa ülkelerinde ve Japonya'da, böyle bir holdingin işlevi doğrudan önde gelen bir banka tarafından gerçekleştirilir. Bu tür endişelerde çekilen mevduat miktarı, endişenin öz sermayesini onlarca hatta yüzlerce kez aşar. Bu nedenle, kural olarak, bu bankaların ilgili devlet kurumunda mevduat temin etme yükümlülüğü vardır (Əsgərova R., 2007 : s.44).

Ticari bankalar uygun bir temelde faaliyet göstermeli ve belirli işlevleri yerine getirmelidir. Mevcut durumda, bir ticari bankanın birincil ön koşulu, mevcut gerçek kaynakların sınırları dahilinde çalışmaktır. Gerçek kaynakların sınırları dahilinde çalışmak, ticari bir bankanın sadece kaynakları ile sermaye yatırımı arasında nicel bir yazışma sağlamakla kalmayıp, aynı zamanda çektiği kaynakların özelliklerine uygun olarak bankanın varlıklarının niteliğini de elde etmesi gerektiği anlamına gelir. Bu öncelikle her ikisinin de süresi için geçerlidir. Örneğin, bir banka öncelikle kısa vadeli amaçlar için fon alır ve öncelikle uzun vadeli kredilere yatırım yaparsa, likiditesi risk altındadır. Bankanın varlıklarında çok sayıda yüksek riskli kredinin bulunması, bankanın fonlarının toplam kaynaklar içindeki payını artırmasını gerektirir.

Ticari bankaların faaliyetlerinin dayandığı ikinci en önemli ilke ekonomik bağımsızlık, yani bankaların faaliyetlerinin sonuçları için ekonomik bağımsızlığıdır. Ekonomik bağımsızlık, bankanın kendi fonlarına ve ödünç alınmış kaynaklara, müşteri ve mevduat sahiplerine ve bankanın gelirine karar vermekte özgür olduğu anlamına gelir. Örneğin, mevcut mevduat tüm ticari bankalara fonlarını ve gelirlerini serbestçe idare edebilmeleri için ekonomik bağımsızlık vermektedir. Vergilerin ödenmesinden sonra, emrinde kalan bankanın geliri kurucu belgelerine göre dağıtılır. Genel Kurul toplantısı

veya başka bir yetkili organ, bankanın çeşitli fonlarına yapılan tahsis norm ve miktarının yanı sıra hisse senetlerine ilişkin temettü miktarını da belirler. Bir ticari banka, yürürlükteki mevzuat uyarınca cezalara tabi olabilecek tüm fon ve mallarına ilişkin yükümlülüklerinden sorumludur. Ticari bir banka operasyonlardan kaynaklanan tüm riskleri üstlenir.

Üçüncü ilke, ticari bir bankanın müşterileriyle olan ilişkilerinin normal piyasa ilişkileri olarak inşa edilmesidir. Borç verirken, ticari bir banka öncelikle piyasa karlılığı, riski ve likiditesi kriterlerine dayanır.

Ticari bankaların dördüncü ilkesi, faaliyetlerinin düzenlenmesinin sadece dolaylı (idari olmayan) ekonomik yöntemlerle yapılması gerektiğidir. Devlet sadece ticari bankalar için "oyunun kurallarını" belirler, fakat bunları sipariş etmez (Болков, 2012, s.55-76).

Ticari bankalar kendi başlarına mevcut değildir: ekonominin ve sosyal alanın ihtiyaçlarına hizmet ederler. Bu nedenle, ikincisinin durumu, ticari bankaların gelişimindeki eğilimi yeterince yansıtmaktadır. Örneğin, ekonomik büyüme zamanlarında, bankacılık hizmetlerine olan talep artar ve tersine, nüfusun çoğunluğunun ekonomik gerilemesi ve düşük yaşam standartları bankacılık hizmetlerine olan talebi sınırlar. Ticari bankaların verimsiz bir ekonomide, çözücü borçlu olmadan, borç vermek için bilimsel olarak sağlam yatırım projeleri olmadan ve bankacılığı düzenlemek için sağlam bir yasal çerçeve olmadan çalışması zordur. Bu nedenle ticari bankalar yoğun büyüme faktörlerinin kullanımına odaklanmalıdır.

2.6 Ticari Bankanın İşlevleri

Ticari bankalar birçok farklı işlevi yerine getirir. Harekete geçirme işlevi ve serbest para kaynaklarının yoğunlaşması, temellerinden biri olarak düşünülebilir. Bu, ticari bankaların öncelikli bir işlevi ve ekonomik temelidir. Diğer aktif operasyonların yanı sıra kredi yoluyla yeniden üretim sürecine dahil edilen fon miktarı, fonların seferber edilmesine ve bankadaki yoğunlaşmasına bağlıdır.

Müşterilerden ücretsiz para ödünç alan ticari bir banka bu fonları zamanında iade etmeyi taahhüt eder. Kredi kurumlarına yatırılan para miktarı mevduat sahiplerine faiz geliri getiriyor.

Nakit birikimi ve koruma teşvikleri, ticari bankaların esnek mevduat politikasına dayanmaktadır. Mevduat sahiplerine ödenen yüksek faiz oranlarına ek olarak, banka alacaklılarının da biriken kaynakların bankaya yerleştirilmesinin güvenilirliği için yüksek garantilere ihtiyacı vardır. Bu tür garantilerin oluşumu, bankacılık kurumlarının varlıklarının, ticari bankalardaki mevduatların sigorta fonunun oluşturulması ile kolaylaştırılmaktadır. Mevduat sigortasına ek olarak, ticari bankaların faaliyetleri ve verebilecekleri diğer teminatlar hakkındaki bilgilere erişim, mevduat sahipleri için önemlidir. Alacaklı fonlarının kullanımına karar verirken, gelecekteki yatırım riskini değerlendirmek için bankanın finansal durumu hakkında yeterli bilgiye sahip olması gerekir (Müseyib Əliyev., 2011 : s.82).

Borç verme önemli bir bankacılık işlevidir. Geleneksel bankacılık hizmetlerine aittir. Banka kredisi, bankalar tarafından ödenen bir teminat, geri ödeme, aciliyet vb. borçlanma sermayesinin bu şartlardaki hareketinden oluşur. Borç veren (bankalar) ve kredi kuruluşları (borçlular) arasındaki ekonomik ilişkileri ifade eder. Bir banka kredisi, geçici olarak serbest nakit birikimi ve geri ödeme açısından dağıtılması ve borç verme sistemi aracılığıyla banknotların dolaşımında olmasıyla ilgilidir. Parasal kaynakların geri dönüşü, birçok kez yeniden dağıtımlarını sağlar. Banka kredisi kullanma ihtiyacı, yeniden üretim sürecinde işletmelerin sermayesinin cirosu, işletme sermayesi ve sabit sermayenin organizasyon özellikleri, borç verenin ve borçlunun takas payları ile koşullandırılır. Öte yandan, kredi bankalar için ana kâr kaynağıdır (Core principles for effective banking supervision Basel Committee on banking supervision 2012, s.76).

İşletmelerin ve bireylerin fonlarının devri sürecinde geçici olarak serbest bırakılan fonların yeniden dağıtım işlevi, borç verme işlevi ile ilgilidir. Ticari bankaların aracılık işlevinin özelliği, kaynakların yeniden dağıtılması için ana kriterin, borçlu tarafından kullanımlarının karlılığı olmasıdır. Kaynakların yeniden dağıtımı, banka kredisi ilkesi, borç verenden borçluya ekonomik ilişkiler temelinde, yüksek bankacılık yapılarının aracı çevrelerinin katılımı olmaksızın yatay olarak gerçekleştirilir. Ödünç alınan ve ödenen fonlara yapılan ödeme, ödünç alınan fonlara olan arz ve talebin etkisi altında oluşur. Sonuç olarak, piyasadaki ilişkilere karşılık gelen ekonomide finansal kaynakların serbest dolaşımı sağlanır (Sadıqov, Balayeva., Həmişəyeva., 2003 : s.24).

Bir piyasa ekonomisinin başarılı bir şekilde gelişmesi için ticari bankaların aracılık işlevinin önemi, faaliyetleri yoluyla ekonomik sistemdeki risk ve belirsizliği azaltmalarıdır. Nakit, bankalar aracılığı olmadan alacaklılardan borçlulara devredilebilir. Bununla birlikte,

bu durumda krediyi kaybetme riski keskin bir şekilde artar ve kredilendirmeler ve borçlular birbirlerinin ödeme gücü hakkında bilgilendirilmedikçe, önerilen fonların tutarı ve süresi, kendileri için talep miktarını ve süresini aşar. üstüne düşmez. Ticari bankalar, borçlunun gereksinimlerine uygun olarak ödünç verilebilen fonlar çeker ve bankalara yatırılan paranın sahiplerinin varlıklarının geniş bir çeşitliliği temelinde toplam riskini azaltabilir.

Ticari işlemler, nakit ödemeleri ve ödemeler yapma işlevi, uygulamanın bankacılık personelinin önemli ölçüde zaman aldığını ve bankacılık sisteminde önemli bir rol oynadığını varsayar. Ekonomik varlıklar arasındaki yerleşimler, ekonominin işleyişi için büyük önem taşımaktadır. Zamanında uzlaştırma işlemleri kesintisiz bir genişletilmiş üreme süreci sağlar. Bu durum ticari bankalara zamanında ödeme yapma konusunda büyük sorumluluk vermektedir (Волков, 2012, s.35).

Sanayileşmiş ülkelerdeki ticari bankalar, müşterilere sadece geçici serbest sermaye birikimi ile değil, aynı zamanda mevduat ve çek ihracı yoluyla da kredi kullandırdıklarında, dolaşım kredilerin verilmesi olarak işlev görmektedir. Bankaların kendileri kredi verme sürecine yatırım yaparlar. Bir kredi açarken, banka parayı hesabın bakiyesi içinde çek yazma hakkı ile mevduat (depozito) 'ya aktarır. Bu durumda, mevduat kredi verilmeden önce açılır. Müşteri talebi üzerine nakit olarak ödenebilen depozito temelinde bir çek düzenlenir. Bankanın müşterinin cari hesabına ilk ödeme yapılmayan kredi kaydına, gerçek nakit ödemededen (üyelik ücreti) oluşan gerçek bir depozitonun aksine hayali bir depozito denir. Modern zamanlarda, gerçek ve hayali mevduat arasındaki fark yavaş yavaş kayboluyor. Bankaya nakit ödeme, ayrı bir bankada hayali bir depozito oluşturulmasına dayanabilir. Hayali yatakları gerçek olanlardan ayırmak neredeyse imkansızdır (Sadıqov, 2010 : s.59).

Faaliyetleri sırasında ticari bankalar danışmanlık (danışmanlık) ve ekonomik ve finansal bilgi sağlama işlevini yerine getirirler. Bunun nedeni, modern ticari bankaların işletmeleri ilgilendiren genel ekonomik ve finansal bilgileri içermesidir. Her şeyden önce, ekonomik çıkarlara ortak çıkarlar ile birleştirilen gizli bir nitelikteki renkli iş bilgilerini sağlarlar.

Ticari bankaların ulusal para birimlerinin dövizle değişimi ile ilgili işlevleri şunlardır:

- Tüzel kişiler kurmadan tüzel kişilerin, sakinlerin ve yerleşik olmayanların (“loro” tipi bankaların muhabir hesapları dahil), kamu yetkililerinin ve birimlerinin, kamu kuruluşlarının ve girişimcilerin hesaplarının açılması ve sürdürülmesi;
- Yabancı para işlemlerini yapma yetkisi bulunan yabancı ve yerli bankalarda muhabir hesapların ("nostro" hesapları) açılması ve sürdürülmesi;
- Ticari olmayan işlemleri ve bankanın müşterilerinin sermaye hareketine ilişkin işlemleri yapmak;
- Bankanın müşterilerinin ihracat-ithalat işlemleri ile ilgili hesapların bakımı;
- Yabancı para cinsinden alım ve satım işlemlerinin yanı sıra ulusal ve dünya döviz piyasalarındaki dönüşüm işlemlerinin yanı sıra tüzel kişiler, kamu otoriteleri ve bölümleri, kamu kuruluşları ve girişimciler adına ve tüzel kişi kurmadan müşteriler adına ve masrafları karşılayan işlemler yapmak;
- Bireysel fonların yabancı para cinsinden mevduatlara ve uluslararası bankacılık uygulamasında kabul edilen diğer biçimlere dahil edilmesi.

Borsa oluşumu nedeniyle ticari bankaların menkul kıymet işlemlerine aracılık eden işlevi gelişmeye başlamıştır. Bankalar menkul kıymetler piyasasında aracılar, yatırım danışmanları (danışmanlık), yatırım şirketleri ve yatırım kuruluşları şeklinde yatırım fonu olma hakkına sahiptir. Finansal aracılık yapan bankalar, komisyon ve tahsis anlaşmaları temelinde müşteri pahasına ve komisyon adına menkul kıymet alım satımında aracı görevi görürler (Ələkbərov, Sadıqov, 2018 : s.16).

Yatırım danışmanlığı olarak, Banka müşterilerine menkul kıymet ihracı ve dolaşımı ile ilgili danışmanlık hizmeti vermektedir. Banka bir yatırım şirketinin rolünü üstlenirse, menkul kıymetlerin ihraç edilmesini düzenler ve menkul kıymetlerin teklifini, yani satın aldığı ve sattığı belirli menkul kıymetler dahil olmak üzere kendi adına ve kendi masrafları ile üçüncü bir taraf lehine yerleştirilmesini garanti eder. "satıcının fiyatı" ve "alıcının fiyatı" beyan edilerek menkul kıymet alım satımı ile ilgilenir (Щербакoвa., 2007. s.30).

Banka, kaynaklarını kendi adına menkul kıymetlere yatırmışsa, ticari faaliyette bulunur ve bu türden bir plasmanla ilişkili tüm riskler, satın alınan menkul kıymetlerin piyasa fiyatlarındaki değişikliklerle ilgili tüm kazanç ve kayıplar hissedarlar tarafından karşılanır. Bir yatırımcının, borsadaki bir komisyoncunun rolünün yerine getirilmesi için bir ön koşul, ticari bir bankanın personelinde nitelikli menkul kıymet uzmanlarının varlığıdır.

2.7 Ticari Bankaların Faaliyetlerinin Özellikleri

Ticari bankalar çeşitli operasyonlar yürütmektedir. Şu anda, ticari bankaların operasyon yelpazesi önemli ölçüde genişlemiştir ve geleneksel bankacılık operasyonları ile yeni bankalar arasındaki boşluk bulanıklaşmaktadır. Kuşkusuz, neredeyse tüm bankacılık işlemleri mevcuttur ve belirli bankacılık kurumlarının günlük yaşamında kullanılır (örneğin, uluslararası yerleşimler ve güven işlemleri). Ancak bankanın var olmadığı ve faaliyet gösteremediği belirli işlemlerin bir listesi vardır. Bunlar arasında mevduat kabulü, nakit ödemeleri ve ödemeler, kredi ihracı bulunmaktadır (Tağiyev., v.d 1999 : s.25).

Temel işlemleri gerçekleştirmenin yanı sıra, bankalar müşterilere başka birçok finansal hizmet sunmaktadır. Her bir sanayileşmiş ülkenin ulusal-tarihsel ekonomik özelliklerinin gelişmesinden kaynaklanan farklılıklara ek olarak, tüm bankalarda yerleşik olan bir dizi önde gelen bankacılık faaliyeti (bankacılık işlemleri) (devletin bağlılığına ve konumuna bağlı olarak sürekli üyeliği nedeniyle) gösterilebilir.

Genel bir bakış açısından, pasif ve aktif operasyonlar onlara aittir. Ticari bankaların uygulamasında, yaptıkları operasyonlar (çalışma türleri) pasif operasyonlar, aktif operasyonlar, bankacılık hizmetleri ve bu gruplardaki bankaların operasyonları olarak birleştirilebilir.

İlk iki grup ticari bankaların operasyonları arasında özel bir ağırlık oluşturmaktadır. Örneğin, ticari bankaların pasif işlemleri fonları ve ek kredi kaynağı kaynaklarını çekmeye hizmet eder. Aktif operasyonları finanse etmekte ve mevduat operasyonlarında çeşitli mevduat türlerini, bankalararası kredilerin kullanımını, menkul kıymetlerin ihraç edilmesini, bankaların kendi kaynaklarının seferber edilmesini vb. oluşturmaktadır.

Mevduat, bankanın müşterilerinin her türlü vadeli ve vadesiz mevduatından oluşmaktadır. Bu tür bir operasyonun özelliği, bankaların müşterilere para sunmaması, ancak kendi inisiyatifleriyle para çekmesidir. Bu nedenle bankacılık uygulamasında bu tutarlara "ilgili" denir. Banka bu tür fonlara faiz öder. Faiz oranları mevduatın vadesine ve hacmine bağlı olarak değişir. Rekabetin yüksek olduğu bir ortamda, ticari bankalar müşterilerinin ortalama yıllık bakiyeleri üzerinde de faiz artırmaktadır. Bankanın böyle bir politikası müşterilerin hesaplarında serbest fon biriktirme ilgisini arttırmaktadır (Bəşirov, 2016 : s.16).

Ticari bankaların aktif operasyonları, esas olarak, vadeler, hacimler, kredi kaynaklarının kullanıcı türleri, teminatın niteliği, nakit ödeme şekilleri açısından farklılık gösteren kredi ihraçları ile ilgilidir (özel bir aktif operasyon türü olarak garantili mevduatları hariç tutabilir).

Farklı kredi türlerini sınıflandırmak çok zordur. Bu nedenle, ulusal ve yabancı literatürde hala tek bir kredi sınıflandırması bulunmamaktadır. Bununla birlikte, bugünkü özellikleri, geçiş ekonomisinin ticari bankaları kısa vadeli krediler vermeye zorlamasıdır. Bunun nedeni kredilerin hızla değer kaybetmesi. Mevcut durum, uzun vadeli üretim işletmelerini çok zor bir duruma sokmuştur, çünkü bu amaçlarla elde edilen kredilerin dolaşımı daha kısa bir süreyi kapsadığı ve ölçülemez bir gelir getirdiği için ticaret ve aracılık faaliyetlerine daha uygun olmaktadır.

Ticari bankalar, hem kendi borçlarını, hem de ödünç paralarını elinden alarak borç alırlar. Faiz, kredi sermayesi yerine borç verene ödenen fiyattır. Hacmi kredi kaynaklarının arz ve talebine bağlıdır.

Bankacılık hizmetleri, müşteri adına bankacılık işlemlerinin, müşteri lehine belirli bir ücret karşılığında gerçekleştirilmesidir. Uygulamada bankacılık hizmetleri üç gruba ayrılmaktadır (Sadıqov E. M., 2010 : s.44):

- Ödeme cirosu için koşulların yaratılması (ticari bankalar tarafından müşteri pahasına nakit ve nakit dışı ödemelerin yapılması), para ve değerli metallerin toplanması, senet ve çekler, vb. operasyonları;
- Müşterilerin menkul kıymetlerinin ve yönetiminin korunması;
- Dünyanın önde gelen ülkelerinde yaygın olarak gelişmiş mülklerin (güven veya güven işlemleri) yönetimi.
- Bazen "bankacılık hizmeti" terimi "bankacılık ürünü" terimi ile ilişkilidir ve ikincisi hakkında konuştuğumuzda aşağıdakileri kastediyoruz:
- Maddi hizmetler, yani müşterilere maddi malların teslim edilmesi amacıyla bankalar tarafından sağlanan hizmetler. Bu durumda, emtia (mal) değerine (fiyat) eklenen katma değer yaratılır;

Personeli eğitmek ve yeniden eğitmek, müşterileri bilgilendirmek ve danışmak, analitik araştırma yapmak ve sonuçları hakkında kamuoyunu bilgilendirmek, banka çalışanları için etik normlar oluşturmak (Волков, 2012, s.80).

Ticari bankaların operasyonları ikincil bir rol oynamaktadır. Örneğin, bir banka diğer tüzel kişilerin kurucusu olabilir ve herhangi bir üretim veya sosyo-kültürel tesisin inşasına katılabilir. Ticari bankalar bunu garanti edebilir. Kişisel hesaplarından çeşitli ekipman ve sabit kıymet satın alabilirler. Bankanın kendi faaliyetleri arasında çalışanlara maaş ödenmesi, üretim ve sosyal kalkınma fonlarının dağıtımı ve finansal teşvikler, kurucularına temettü ödenmesi vd.

Son yıllarda, bankalar, kendileri için tipik olmayan faaliyetlerde bulunarak, geleneksel olmayan finansal girişimcilik alanına girerek, menzili sürekli genişleterek ve hizmetlerinin kalitesini artırarak yeni potansiyel müşterileri çekmede daha aktif hale gelmiştir. Aslında, ticari bankaların kurumları o kadar çeşitlidir ki, kesin ayrımları gerçekten belirsizdir. Bunun nedeni, "modern" bankaların en çeşitli operasyon türlerinde yer almasıdır.

Şartlı olarak, bankanın kendi hesap işlemleri (bankacılık işlemleri kadar aktif ve pasif olabilirler, ancak iç bütünlüğün türü nedeniyle yapısal ayırım talep ederler) ayırt edilebilir, bu da farklı talep şartları ve koşulları (kredi geri ödemesi) işlemlerini içerir: borç senetlerinin verilmesi , döviz, menkul kıymetler ve demir dışı metaller, vb. İle ticaret yapın.

Şu anda, bankaların faaliyetleri, sadece nakit ve finansal kaynakların tüm aşamalarının ve alanlarının kapsamını değil, aynı zamanda bireylerin ve kuruluşların (hatta devletlerin) para yönetimini de kapsayan daha evrensel hale gelmektedir. mali süreçler, parasal işlemlerin teknik desteği, parasal değerlerin korunması ve üretim sırları vb. genişletilir.

Müşterinin kendi bankasında gerekli hizmetlerin listesini alabileceği bir kural vardır. Geleneksel faaliyetlerinden vazgeçmeyen bankalar, diğer finansal hizmet alanlarında müşterilere hizmet verme sorumluluğunu üstlenerek diğer faaliyet alanlarında daha aktif olarak müdahale etmektedir. Bankalar, doğrudan kredi biçimlerini tabi kılmaya, kurumsal faturalarda ticaret yapmaya, borsa işlemlerini yürütmeye, bireylerin sahip olduğu menkul kıymet portföylerini yönetmeye vd. girerler.

Bir banka yukarıda listelenen hizmetlerin tamamını sağlayamazsa müşteri kaybetme riski taşır. Bu hizmet türü banka için de uygundur, çünkü müşteri dosyalarını derlemek için zaman ve para tasarrufu sağlar (çünkü bir dosya bankanın çeşitli şubeleri tarafından kullanılabilir), bankanın işlemleri ve müşteri faaliyetlerini izleme yeteneği artar

(tüm müşteri faaliyetleri hakkında düzenli olarak bilgilendirir, ticari ve kişisel işleri ve bağlantıları hakkında düzenli ve kapsamlı bilgi edinir) (Lovett, William Anthony- 1997, s.65-70).

- Bu bağlamda, ticari bankalar, faaliyetlerini genişleterek ve bankacılık pazarının yeni, yüksek riskli segmentlerine hizmet vererek ekonomik konumlarını korumaya çalışmaktadır:
- Gayrimenkul işlemleri ve yüksek borcu olan işlemler (çoğu durumda, bu artan kredi risklerinden kaynaklanmaktadır);
- Ticari bankalar için sermaye yeterliliği gereksinimlerinin daha da birleştirilmesi ve sıkılaştırılmasında daha önemli olan daha kârlı ancak yüksek riskli bilanço dışı işlemler (faiz ve para swapları, akreditifler, kredi yükümlülükleri, satış ve takas, vs.). garanti);
- Ticari bankaların türev araçlar ile bayi faaliyetlerine katılımı; bu onlar için yeni faaliyetlerden biri. Bu durumda, ticari bankalar sadece müşterileri adına değil, aynı zamanda faaliyetlerinin kârlılığını artırmak için türevleri bağımsız olarak satın alırlar;
- Sigorta, güven (yetkili) operasyonları gibi bankacılık dışı sektörlerde hizmet sunmak (CFA Institute. Equity and Fixed Income. 2012, s.43).

Müşterilerin fonlarını güven (otorite) esasına göre çeken bankalar (sahipleri), bu fonların yerleştirilmesinde “olağan ihtiyatlılığı” ihlal etmedikçe mevduatlarının dokunulmazlığından müşteriye karşı sorumlu değildir. Amerika Birleşik Devletleri'nde güven, Anglo-Sakson devletlerinin medeni hukukunda var olan bir dizi özel kurum temelinde gelişti ve gelişti. Amerikan Bankacılar Birliği bir zamanlar güveni şu şekilde tanımladı: "Vasiyetnamelerin yürütülmesi, vekaletle mülklerin yönetimi ve bireyler, ortaklıklar, dernekler, ekonomik şirketler ile açık kamu, eğitim, kültür ve hayır kurumları ve devlet kurumları için mümkündür." her durumda acentenin görevlerinin yerine getirildiği kabul edilir. " Güven yılı, 19. yüzyılın ortalarından beri ticari bankaların elinde yoğunlaşmıştır ve örneğin bir kayyum yasal bir firma veya kişi olsa bile, banka aslında bir temsilci olarak hareket eder.

Menkul kıymetlere yatırılan varlıkların yönetimi aslında ticari bankaların temel güven işlemidir. Bu durumda, banka müşterinin varlıklarını doğrudan yönetmez, sadece bir temsilci, bir vasi, bir kural olarak, bir yatırım danışmanı olarak hareket eder ve bu şekilde müşterinin çeşitli menkul kıymetlere yaptığı yatırımlar üzerinde büyük bir etkisi vardır.

Böylece bankanın menkul kıymetler piyasası üzerindeki etkisi başta borsa olmak üzere, güven işlemleri ile artmaktadır. Halen ticari bankalar, kurumsal tahviller için müteveli olarak hareket etmekte, menkul kıymet ihracı sağlamak, ihraç ve işlem gören hisseler hak devretmek, hisse senetlerinin miktarını kontrol etmek şirketin (şirket) tüzüğünün belirlediği sınırları aşmaz ve s (Maliyyə Bazarlarına Nəzarət Palatası statistik bülleteni 2018.).

Yirminci yüzyılın ikinci yarısında, ABD'deki bireysel fonların aksine, onlara emanet edilen nispeten küçük (50.000 \$ 'dan az) fon toplayan kolektif güven fonları yayılmaya başladı. Bu durumda, toplanan fonlar tek bir güven olarak yönetilir. Diğer bir biçim ise, emeklilik fonlarının sanayi, ticaret ve ulaşım şirketleri tarafından bankalar tarafından yönetilmesidir. Amerika Birleşik Devletleri'nde, banka tarafından işletilen emeklilik fonlarının% 60'a kadarına, tam yatırım bağımsızlığı koşulu ile verilmiştir. Tipik olarak, ABD'deki bankalar tarafından yönetilen özel güven hesaplarının% 40 ila% 50'si, bankaların sınırsız haklara sahip olduğu yatırımlardır (örneğin, alım ve satım, hissedarlar toplantılarında oy kullanma). . Vasiyetçilerin ve mütevellilerin paylarının kalan% 50-60'ına kısıtlamalar getirildi.

3. AZERBAIJAN'IN FİNANS SİSTEMİ VE FİNANSAL PİYASALARDA BANKALARIN FAALİYETİ

3.1 Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Finansal Sistemi

Azerbaycan Cumhuriyeti'nin mali sistemi, devletin görev ve sorumluluklarını yerine getirmek ve büyük ölçekli bir yeniden üretim süreci sağlamak için bir nakit fonun oluşturulması, dağıtımı ve kullanımı ile bağlantılı olarak ortaya çıkan bir dizi finansal ilişkidir. Azerbaycan Cumhuriyeti devlet maliyesi devlet bütçesi, bütçe dışı fonlar, devlet kredileri, sigorta fonları ve borsa ile çeşitli mülkiyet biçimlerinin işletmelerinin finansmanından oluşur. Gayri safi yurtiçi hasılanın, gayri safi milli hasılanın ve gayri safi milli gelirin yeniden dağıtımında kamu maliyesi hakim bir paya sahiptir. Finansal sistemdeki diğer bağlantıların aksine, kamu maliyesinin temel amacı sosyo-ekonomik sistemde düzenleyici ve teşvik edici politikaların uygulanmasıdır.

Devlet bütçesi - ulusal ihtiyaçların hızlandırılması, bilimsel ve teknolojik ilerleme ve üretimin genişlemesi, ekonominin bölgesel ve sektörel yapısında ilerlemenin sağlanması, rezerv fonların oluşturulması, bilim, eğitim, sağlık, sosyal güvenlik ve sosyal koruma ihtiyaçlarının karşılanması, devlet Ülkenin idari ve idari organlarının yanı sıra ülkenin savunma güçlerinin bakımı için bir fon. Devlet bütçesi: bütçede toplanan fonların vergi yoluyla bütçe harcamaları yoluyla dağıtılması; devletin ekonominin düzenlenmesi ve onaylanması, vergiler ve bütçe harcamalarıyla devletin ekonomi üzerindeki etkisi; sosyal alanın mali temini ve devletin sosyal politikasının uygulanması; merkezi para fonlarının oluşturulması ve kullanımı üzerinde mali kontrol işlevlerini yerine getirir (Г. Щербакoвa., 2007, s.31).

Azerbaycan Cumhuriyeti'nin bütçe sistemi ile ilgili mevzuatı - Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasası, Azerbaycan Cumhuriyeti Kanunu "Bütçe Sistemi Hakkında", her bütçe yılı için kabul edilen Devlet Bütçesi Kanunu, diğer yasalar ve normatif yasal düzenlemeler ile uluslararası sözleşmelerden oluşur.

Ülkenin bütçe sistemi Azerbaycan Cumhuriyeti devlet bütçesi, Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti bütçesi ve yerel bütçelerden oluşmaktadır. Bütçe sistemi, içerdiği tüm bütçelerin birliği ve bağımsızlığı ilkesine dayanmaktadır.

Bütçe sınıflandırması, bütçe gelirlerinin sınıflandırılması, bütçe harcamalarının fonksiyonel, ekonomik, organizasyonel ve diğer ilkelere göre sınıflandırılmasıdır. Bütçe sınıflandırmasının gelirler, fonksiyonel, ekonomik, örgütsel vd.

Devlet bütçesinin gelirleri - yasalar tarafından öngörülen şekilde devlet vergileri, hibeler ve diğer gelirlerin toplamından oluşur. Bütçe gelirlerinin sınıflandırılması 4 kategoriden oluşur: vergi gelirleri, sosyal katkılar, hibeler ve diğer gelirler.

Devlet bütçe gelirlerinin tahsil edilmesi, Vergi Kanunu ve Azerbaycan Cumhuriyeti'nin diğer yasal düzenlemelerine uygun olarak gerçekleştirilir. Gelir miktarının üst sınırı, devlet bütçesinin yasal göstergeleri ile sınırlı değildir. Mevzuatta öngörülen tutarın üzerinde bütçeden ödenen vergi, resim, diğer ödeme ve makbuzların iadesi, devlet bütçe gelirlerinin azaltılması ile ilgilidir.

Devlet bütçe harcamaları, mevcut harcamaları, sermaye harcamalarını ve kredilerini, faiz hizmet maliyetlerini ve projelere katılımı içerir. Cari harcamalar arasında maaşlar, ücretler, emekli maaşları ve diğer sosyal yardımlar ile ödemeler, mal ve diğer hizmetlere yapılan harcamalar, faiz ödemeleri, hibeler, sübvansiyonlar ve cari transferler bulunmaktadır. Sermaye harcamaları, sabit kıymetlerin iktisabı, sermaye yatırımları ve hisse alımlarını içerir. Bütçe harcamaları cari, yatırım, inovasyon ve onaylanan bütçe tahsislerindeki diğer alanları ilgili bütçe sınıflandırmasına göre finanse etmeye yöneliktir.

Azerbaycan Cumhuriyeti devlet bütçesi ve Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti bütçesi sırasıyla Azerbaycan Cumhuriyeti Milli Meclisi ve Nahçıvan AR Yüksek Kurulu tarafından yasa ile onaylanmış ve yerel bütçeler yerel belediyeler tarafından kararlar halinde onaylanmıştır (Azərbaycan Respublikasında rəqabətin qorunması və təbii inhisarların tənzimlənməsi. Qanunlar, Normativ sənədlər, analitik materiallar, 2000.).

Devlet bütçe açığının miktarı, bir sonraki bütçe yılı için devlet bütçesine ilişkin yasa ile belirlenir. Bütçe açığı kamu borcu, kredi ve diğer kaynaklardan finanse edilmektedir. Ülkenin sosyal ve ekonomik kalkınma programlarını finanse etmek için bütçe dışı devlet fonlarından tahsis edilen fonlar, devlet yatırım programına ve devlet bütçe harcamalarına dahil edilir. Yatırım programı kapsamında bütçe dışı devlet fonlarından tahsis edilen fonların kullanımına ilişkin finansal işlemler devlet hazinesi aracılığıyla gerçekleştirilir.

3.2 Bankaların Finansal Piyasalardaki Faaliyetleri

Bankalar finansal piyasada 3 alanda faaliyet göstermektedir:

- Menkul kıymetli işlemler
- Yatırım faaliyeti
- Döviz işlemleri

Menkul kıymetler piyasa ekonomisinin önemli bir unsurudur. Menkul kıymet cirosunun büyümesi doğrudan piyasa ekonomisinin gelişmesine bağlıdır.

14 Temmuz 1998 tarihli Azerbaycan Cumhuriyeti Hukukunda Menkul Kıymetler; Güvenlik, "sahibinin mülkiyet ve mülkiyet dışı haklarını ve bu hakları belirlenen form ve zorunlu ayrıntılara uygun olarak verme olasılığını doğrulayan bir belge" olarak tanımlanır.

Menkul kıymetler, çekleri, senetleri, hisse senetlerini, bonoları, sertifikaları içerir. Çekler ve senetler malların hareketini, hisse senetleri gayri menkulleri, sertifikalar borç ilişkilerini ve bonolar devlet tahvillerini göstermektedir. Menkul kıymetler farklı kaynaklara göre ihraç edilse de ortak nitelikleri vardır:

Menkul kıymetler, mülkiyet haklarını onaylayan bir belge olarak mülkün mülkiyet hakkıdır.

- Menkul kıymetler yatırımı onaylayan bir belge görevi görür
- Menkul kıymetler, çekler, özelleştirme belgeleri, hisse senetleri ve konut sertifikaları gibi gerçek varlıklara olan talebi yansıtan belge.
- Menkul kıymetlerin özü, nihayetinde gelir elde etmeleridir (Mərkəzi Bank. www.cbar.az.).

Menkul kıymetlerle uğraşırken, ihraç edildikleri yer, ortaklık ve var olma sürelerine özel dikkat gösterilmelidir.

Menkul kıymetlerin önemi piyasa niteliklerine göre belirlenir. Bu içerik:

- Sorun şekli: birey veya sorun;
- Mülkiyet avantajları: menkul kıymeti teslim eden kişiye veya belirli bir şahıs veya tüzel kişiye ait;
- Teminatın temeli (para, emtia, varlık);
- İhraççı türü ve mülkiyet şekli;
- Gelir elde edilebilirliği;

- Menkul kıymetin yasal ekonomik yapısı;
- Fon yerleştirme prosedürü: mülkiyet haklarının veya yatırımın kazanılması.

Menkul kıymetlerin imalat sektöründe bir dizi işlevi vardır, bunlardan biri menkul kıymetlerin düzenleyici bir rol oynamasıdır. Sermayenin bir sektörden diğerine akmasına izin verir veya tersi de geçerlidir. Kârlı ve güvenli endüstrilerin menkul kıymetlere olan talebi daha fazladır.

Menkul kıymetlerin bir diğer işlevi de yatırımcıların para yatırması için bir araç olarak hareket etmeleridir. Çoğu sanayileşmiş ülkede, sermayenin çoğu menkul kıymet alımına yönlendirilir.

Menkul kıymetlerin en önemli özelliği likit olmalarıdır. Doğru zamanda hızlı bir şekilde satılabilmeleri ve sahibine zarar vermeden paraya dönüşebilmeleri, kalitelerini gösterir (Öliyev, 2011 : s.27,33).

Menkul kıymet ihracı, bazı durumlarda gözlenmektedir:

- Anonim şirketin kayıtlı sermayesini arttırmak için çıkarıldığında;
- Anonim şirket kurulduğunda paylar kurucular arasında dağıtıldığında;
- Borç sermayesini çekmek için devlet kurumları tarafından ihraç edilen borç yükümlülükleri ve tahviller.

Menkul kıymetler açık ve kapalı olarak ihraç edilebilir. Açık bir menkul kıymet ihracı durumunda, tüm yatırımcıların içine bir beyan verilir. Kapalı menkul kıymet ihracı durumunda, önceden ilan edilmemiş yatırımcıların ilan edilmeden yerleştirilirler.

Menkul kıymetler belediye, devlet, banka ve banka dışı, bireysel ve yabancı ihraççılara, ihraççı statüsüne göre kurumsal menkul kıymetlere ayrılmaktadır.

Menkul kıymetler amaçlarına göre iki kısma ayrılabilir:

- Kısa vadeli finansal piyasa senetleri;
- Sermaye piyasası senetleri.

Vadesi 1 gün ile 1 yıl arasında değişen menkul kıymetler kısa vadeli para piyasasında işlem görmektedir. Burada çekler, banka ve hazine bonoları, manat sertifikaları vb. aiddir. Buradaki amaç para dolaşımının sürekliliğini sağlamak (Смирнов А. В., 2007, s.23).

Yatırım piyasası, sermaye girişlerini gösteren sabit vadeli, orta vadeli (1-5 yıl) ve uzun vadeli (5 yıldan fazla) menkul kıymet alım satımına dayanmaktadır.

Ciro bazında piyasa ve piyasa dışı menkul kıymetler bulunmaktadır. Menkul kıymetler ikincil piyasada bağımsız olarak satın alınabilir ve satılabilir. Menkul kıymetler ikincil bir piyasaya sahip değildir, bir elden diğerine bağımsız olarak devredilemezler.

Modern dünyanın uygulamasında menkul kıymetler 2 ana sınıfa ayrılır: birincil ve ikincil menkul kıymetler.

Önemli menkul kıymetler, varlık üzerinde mülkiyet haklarına sahip menkul kıymetleri içerir. Varlıklar sermaye, para, envanter, çeşitli envanter türleri, mülkler ve daha fazlasını içerir. Bu sınıf senet, mevduat, hisse senedi vb. içerir. aiddir.

Halka açık opsiyonlar ve vadeli işlem sözleşmeleri türev menkul kıymetlerdir.

Menkul kıymet hissesi, şirketin bir kısmına sahip olma hakkı ile birlikte kâr payı sahibine temettü olarak gelir. Azerbaycan Cumhuriyeti Kanunu “Menkul Kıymetler ve Borsalar Hakkında” asgari hisse değerinin 100 manat olduğunu öngörmektedir (Richard S.Thorn .,1976.).

Hisse senedi belirsiz bir güvenlidir. Anonim şirket ortadan kalktığında, payın ömrü tükenir. Şu anda Azerbaycan'da gayrinakdi ve nakdi hisse senetleri ihraç edilmektedir. Nakit olarak hisse, hissedar tarafından imzalı ve mühürlü "hisse" kelimesi bulunan bir belge şeklinde elde edilir. Diğer form özel sertifikalar veya diğer formlar şeklinde değil, sadece hissedar adına açılan mevduat hesabındadır.

Hisse senetlerinin piyasa değeri ve nominal değeri vardır. Piyasa değeri, hisselerin satın alındığı değerdir ve nominal değer, anonim şirketin tüzüğü ile belirlenen payın parasal değeridir.

Borcun doğası gereği tahviller daha güvenli bir yatırım olarak kabul edilmektedir. İhraçının iflası veya tasfiyesi halinde, tahviller, yerleştirilen fonların itfa payındaki paylara göre tercih edilir. Tahviller, dünya borsalarının cirosunun temelini oluşturmaktadır. Tahviller devlet kurumları ve özel şirketler tarafından ihraç edilebilir. Burada devlet tahvillerinin nispeten güvenli olduğu düşünülmektedir (Chandler V.Lester, Goldfeld N.Stephen., 1977.).

Tahvil getirisi yılda bir ila dört kez faiz olarak ödenir.

Senet de menkul kıymetlere dahildir. Özü, söz konusu kişinin belirli bir zamanda belirli bir miktar para ödemek için koşulsuz bir yükümlülüğüdür.

Bir diğer güvenlik de devletin hazine yükümlülüğüdür. Bu menkul kıymetlerin özü, nüfusun fonlarını kişisel isteklerine göre bütçeye koyması ve bu menkul kıymetlere sahip oldukları süre boyunca belirli bir miktar kar alma hakkına sahip olmasıdır.

Kredi kuruluşları menkul kıymetler piyasasında yatırım faaliyetleri yürütmektedir. Bu faaliyette bankaların temel amacı, kar elde etmek için fonlarını menkul kıymetlere yatırmaktır. Banka bu menkul kıymetlerin yeniden satışından faiz, temettü vb. almaktadır. resimlerden kar alır (Смирнов, 2007, s.53).

Krupiyenin faaliyeti bankalar tarafından menkul kıymetlerin kendi masrafları ile kendi adlarına beyan edilen fiyatlardan alım ve satımıdır. Bu faaliyeti gerçekleştirmek için kredi kurumlarının profesyonel piyasa katılımcısı olarak lisans alması gerekir.

Menkul kıymetli bankalar tarafından medeni hukuk anlaşmalarının yürütülmesine aracılık faaliyeti denir. Bu durumda bankalar, görevlendirme anlaşması kapsamında komisyon üyesi olarak ve komisyon anlaşması kapsamında komisyon temsilcisi olarak katılırlar. İlk durumda, bankalar menkul kıymetleri müşteri adına belirli bir miktar için yerleştirir ve ikinci durumda bankalar menkul kıymetleri müşteri adına belirli bir miktar için transfer ederler.

Aracılık bankaları menkul kıymetler piyasasında müşterileri ve yatırımcıları için aşağıdaki işlemleri yapmaktadırlar:

- ikincil piyasada menkul kıymet alımı ve açık artırma;
- ikincil piyasada menkul kıymet satmak;
- menkul kıymetler portföyünü güvenli bir şekilde yönetmek (Məmmədov, 1997 : s. 23, 24).

Bu işlemleri hazırlamak için yatırımcı ile banka (broker) arasında bir anlaşma yapılmalı ve borsada bir DEPO hesabı açılmalıdır.

Menkul kıymetler piyasasında ticari bankalar mevduat operasyonları yürütmektedir. Bu işte çalışan bankalar müşterilere menkul kıymetlerin depolanması, muhasebeleştirilmesi vb. Sağlık. gibi hizmetler sunmaktadır. Depoziterin bir takım sorumlulukları vardır:

- Depozitoyu menkul kıymetle yükleme gerçekliğinin kaydı;
- Mevduat sahibi için başka bir DEPO hesabı açmak ve o hesaptaki işlemlerin temelini ve tarihini belirtmek;
- Mevduat sahibini ihraççıdan alınan menkul kıymetler hakkında bilgilendirmek.

Ticari bankalar tarafından bir sonraki işlem türü ticari işlemlerdir. Bu operasyonlar, bankaların ikincil piyasadaki menkul kıymetlerin ve diğer finansal araçların alım ve satım işlemidir. Banka bu gibi işlemleri müşterinin talimatlarına uygun olarak yürütmektedir (Щербанова., 2007, s.47).

Azerbaycan'daki yatırım ilişkileri Yatırım Faaliyetleri Kanunu ile düzenlenmektedir. Yatırım, gelir üretmek için ülke içinde veya dışında ekonominin çeşitli sektörlerine yatırılan uzun vadeli fonlar anlamına gelir. Ticari bankaların bu süreçteki rolü yeri doldurulamaz.

Bankalar kaynaklarını gayrimenkullere, şirketlerin kayıtlı sermayesine, menkul kıymetlere vb. Yatırırlar. Mekanlara yöneltilmiş olması yatırım faaliyetlerini yürütmekte olduğunu göstermektedir. Kaynakların bu alandaki menkul kıymetlere yatırılması önemlidir, ancak bu gereksinimleri karşılamaları gerekir:

- Borçlu gibi davranmalıdır;
- Her zaman menkul kıymetler piyasasında dolaşmalıdır.

Bankaların bu operasyonları gerçekleştirmedeki amacı fonları korumak, yani yatırımların güvenliğini, karlılığını ve likiditesini korumaktır. Yatırımların güvenliği, borsadaki şoklara karşı dirençli oldukları ve istikrarlı bir gelir getirdikleri anlamına gelmektedir (Hughes ve Mester, 2008, s.70).

Hiçbir güvenlik yatırımın amacını karşılayamaz. Bu bağlamda, yatırımcıların çıkarları arasında karşılıklı anlaşmaya varılmalıdır. Menkul kıymetlerin güvenliği ne kadar yüksek olursa, karlılık o kadar düşük olur. Bunun nedeni, güvenilirliği tercih eden yatırımcıların daha yüksek bir fiyata sahip olmalarıdır, bu da karlılıkta bir azalmaya işaret eder.

Yatırımın amacını belirlerken, uygun menkul kıymetler seçilmelidir. Bu nedenle, her şeyden önce sektörler analiz edilir, karları, satış hacmi vb. belirlendikten sonra karar verilir. Finansal tablolar daha sonra net kâr, satış hacmi, bilanço kârı vb. Tespit edilerek

analiz edilir. Gibi faktörlere özel önem verilir. Tüm bu süreçlerden sonra baskın katsayılar belirlenir. Bu içerir:

- Karlılık oranı;
- Özel ve borç alınan fonların oranı;
- Likidite oranı vb.

Bu oranlar alanlardaki oranlarla karşılaştırılır ve hareketliliklerini zaman içinde incelemek de yararlıdır.

Senetlerin muhasebeleştirilmesi ve iskonto edilmesi ticari bankaların aktif yatırım faaliyetleri ile ilgilidir. Fonların vaktinde geri ödenmesi gerekiyorsa, senet sahibinin borcu kredi kuruluşuna satabilir. Bankanın borç yükümlülüklerine karşılık gelen ödemeleri alma hakkı, onaylama yasası uyarınca uygulanır.

Bankanın yatırım operasyonlarını gerçekleştirmedeki amacı:

- Gelir tabanını genişletmek;
- Finansal gücü artırmak ve bankanın genel riskini azaltmak;
- Bankanın kaynak tabanını ve hizmetlerini artırmak;
- Menkul kıymetlerini kontrol ederek müşteriler üzerindeki etkisini artırmak (Sadıqov E. M., 2010 : s.40).

Binaların ve tesislerin satın alınması, teknik ekipman ve araçların harcamaları, kuruluşların yeniden inşası, bilimsel ve teknik ürünlerin oluşturulması ve entelektüel değerlerin vb. aiddir. Ülkenin finansal piyasasının yapısal bir unsuru olan döviz piyasası, resmi döviz piyasası olarak kabul edilmektedir. Döviz piyasası aynı zamanda döviz işlemleriyle uğraşan farklı ekonomik kuruluşların bir koleksiyonudur. Döviz piyasasında ana katılımcılar finansal kuruluşlar, bankalar, pazarlama, merkez bankası ve diğer ekonomik kuruluşlar olabilir. Döviz piyasasına katılmak isteyen ticari bir bankanın Merkez Bankası'ndan lisans alması gerekmektedir. Bu yalanla bankalar finansal araçlarla yabancı para cinsinden işlem yapabilirler.

Ticari bankalar müşterilerin çıkarları için bir dizi operasyon yürütmektedir (Əliyev, 2011, s.73).

Bunlar:

- Müşterilerin ihracat ve ithalat işlemleri;

- Uluslararası yerleşimlerin yürütülmesi;
- Yurt dışı yerleşiklere ve yerleşiklere döviz kredisi verilmesi;
- Müşterilerin talimatlarında dış ekonomik faaliyet çerçevesinde yabancı para alım ve satımı;
- Farklı uluslararası yerleşim biçimlerinde tahsilat işlemleri;
- Danışmanlık ve bilgi servisi.

Bankalar aşağıdaki döviz işlemlerini kendi yararlarına gerçekleştirmektedir:

- Yabancı para alım ve satımı;
- Mevduatın yabancı para cinsinden çekilmesi ve kaynakların seferber edilmesi ile ilgili bankalararası işlemler;
- Yabancı ekonomik faaliyetin risklerine dayalı operasyonların sigortası.

Bankalar döviz piyasasının önemli bir unsuru olduğundan, bu piyasa bankalararası piyasa olarak nitelendirilir ve döviz ve tezgah üstü piyasalara ayrılır. Bu tür döviz piyasaları genellikle birbirini tamamlarsa da, farklılıkları vardır. Kar amacı gütmeyen bir şirket olarak, döviz borsası borsa tüzüğüne göre hareket eder. Bu tür borsaların faaliyet gösterdiği çok az ülke var. Bu değişimin temel amacı, serbest fon biriktirmek ve döviz kurunu belirlemektir. İşlemler döviz bozdurma yardımı ile gerçekleştirilir (CFA Institute, 2012, s.43).

Tezgah üstü döviz piyasasında, döviz alım ve satım sözleşmeleri sadece bankalar arasında veya bir kredi kuruluşu ile müşteri arasında yürütülmektedir. Döviz işlemleri, döviz kuru biçimine göre zaman ve nakit işlemlerine ayrılmıştır. Onlar için başka bir isimleri ve spot operasyonlar.

Spot sözleşmedeki değişim işlemi, sözleşme tarihinden itibaren 2 iş günü içinde tamamlanmalıdır. Bu süreyi aşan herhangi bir para birimi işlemi vadeli işlem olarak kabul edilir. Bu sözleşmenin süresi 1 yıla kadar olabilir. Bu anlaşma arasındaki fark, anlaşmaya varıldığında, sözleşmenin% 5'inin banka hesabına sigorta yatırılmasıdır. Para yatırma işlemi tamamlandıktan sonra çekilir.

Ayrıca, döviz piyasasında opsiyonlar ve vadeli işlemler gibi işlemlerden faydalanırlar. Bir vadeli işlem sözleşmesi, döviz alım satımını içeren sabit vadeli bir işlemdir. Bu durumda, her iki taraf da anlaşma sağlanana kadar işlem oranı ile piyasada kayıtlı döviz kuru arasındaki marjı ödemeyi taahhüt eder (Core, 2012, s.53). Bir opsiyonun

farkı, vadeli işlemlerden farklı olarak, yükümlülüğünün olmaması ve belirli bir zamanda para alıp satma hakkı vermesi ve gerçekleştirilmesine gerek olmamasıdır. Bir seçenek, karşı tarafa, gelecekte önceden belirlenmiş bir süre için önceden belirlenmiş bir döviz kuru üzerinden gelecekte başka bir para birimi karşılığında alım miktarını alma ve satma hakkı verir.

Bankalar, döviz cinsinden işlem yapabilmek için Odadan lisans almalıdır. Lisanslar: dahili, genel, bir kerelik kapsamlı lisanslara ayrılır. Muhabir hesapların ve mukim hesapların yabancı para cinsinden bankaya onaylanması, iç lisans, yurtiçi ve yurtdışındaki tüm bankacılık işlemlerini yürütmek için bankaya genel lisans, döviz cinsinden belirli bir bankacılık işlemine başvurmak için bankaya tek lisans, sınırlı sayıda ülke Sınırları dışındaki bankalar ile para birimlerinde muhabir hesap açma ve yerleşik olmayanlara hizmet verme lisansı geniş bir lisanstır.

İki tür ortak para birimi işlemi vardır.

- Cari döviz işlemleri
- Sermayenin hareketine bağlı döviz işlemleri

Cari döviz işlemleri modern zamanlarda daha yaygın olarak kullanılmaktadır. Ülkeye ve ülkeden transfer edilen ücretler, nafaka, emeklilik ödemeleri, ülkeye ve ülkeye transfer edilen yatırımlar, temettüler, mevduat, ihracat, ithalat ödemeleri vb. 180 günden az. ait olmak.

İkinci tür döviz işlemlerinde, banka büyük risklere maruz kalmaktadır ve bu işlemleri yürütmek nispeten zordur. Bu işlemler merkez bankası tarafından düzenlenir. Yabancı menkul kıymetlerle yapılan işlemler, yerel ve yabancı para cinsinden kredilere yapılan ödemeler, yurt içi ve yurt dışı yerleşiklerin yurt içi ve yurt dışı döviz cinsinden borç ve yükümlülüklerinin aktarılması ve sermaye hareketleriyle ilgili diğer işlemler.

Kredi kuruluşları, uluslararası yerleşimler yapmak için yabancı bir bankada "loro" ve "nostro" adlı muhabir hesapları açmalıdır. Loro hesabı, bir kredi kurumundaki muhabir banka için açılan bir hesaptır ve aksine, Nostro hesabı muhabir bankadaki bir kredi kuruluşu için açılan bir hesaptır.

3.3 Azerbaycan Menkul Kıymetler Piyasasının Gelişiminin Ana Göstergeleri

Menkul kıymetler piyasası finansal piyasanın en dinamik segmentlerinden biridir. Menkul kıymetler piyasası dünya ekonomisinin büyümesine paralel olarak sürekli gelişmektedir. Tezahürü meta üretiminin ihtiyaçları ile ilgilidir, çünkü özel sermayenin ve derneklerinin katılımı olmadan, ilk olarak hisse senetleri ve tahviller, yeni işletmeler ve ekonomik sektörlerin yaratılması ve geliştirilmesi mümkün olmayacaktır. Dolayısıyla, menkul kıymetler piyasasının gelişimi en gelişmiş kapitalist ülkelerin ekonomilerinin gelişmesi için önemli bir koşuldur (Берзон, Буянова, Кожевников, 1998, s. 90-95).

Azerbaycan'da menkul kıymetler piyasasının ortaya çıkışı yirminci yüzyılın başlarına dayanmaktadır. Bağımsız Azerbaycan Cumhuriyeti'nde menkul kıymetler piyasasının kurulması, yeni ekonomik tarihimizdeki en önemli olaylardan biridir, çünkü bu pazarın varlığı, Azerbaycan'ı dünya ekonomik sistemine yakınlaştıran önemli finansal altyapılardan biri olan her ülkenin ekonomik kalkınması faktörlerinden biridir (Тағыєє., vd, 1999: s 32-38).

Şu anda cumhuriyetin menkul kıymetler piyasası, bazı eksikliklere rağmen gelişmeye devam etmektedir. Bu pazarın Azerbaycan'da kurulması için ana yasal-düzenleyici ve örgütsel-yasal çerçevenin 1999-2000'de oluşturulduğu ve bundan sonraki kısa süreye menkul kıymetler piyasasının gelişimi için başarılı bir dönem olarak adlandırılabilceği belirtilmelidir. Dünya uygulamasında oluşturulmuş menkul kıymetler piyasasının iki modeli vardır: "Avrupa" (kıta) ve "Amerikan" (Anglo-Sakson) modelleri. Bu modeller esas olarak piyasadaki profesyonel katılımcıların faaliyet türleri ile ayırt edilir. "Avrupa" modelinde piyasa, kredi kuruluşları ve sınırlı bankacılık faaliyetlerinde bulunan diğer kuruluşlar tarafından yönetilmektedir. "Amerikan" modelinde ana katılımcılar büyük finans sektörü grupları, emeklilik fonları, özel fonlar ve büyük yatırım şirketleridir.

Mayıs 2016'da Azerbaycan Cumhuriyeti MBNP tüzüğünün onaylandığı ve menkul kıymetlerin ihraç edilmesi, piyasa düzenlemeleri, lisanslama vb. konular Oda'nın kontrolü altındadır. Finansal Piyasalar Kontrol Odası, kurumsal yönetim ilkelerine de dikkat eder ve bunların uygulanmasını sıkı bir şekilde izler. Finansal Piyasalar Kontrol Odası öncelikle menkul kıymet denetimi alanındaki diğer kurumlara karşı sorumludur. Menkul kıymetlerle ilgili devlet stratejisini, devlet kontrolünü ve devlet düzenlemesini uygulayan ve doğrudan Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanına bağlı merkezi yürütme organıdır

(“Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankı haqqında” Azərbaycan Respublikasının qanunu. (10 dekabr 2004-cü il).).

Finansal Piyasalar Kontrol Odasının temel işlevleri aşağıdaki gibidir:

- Menkul kıymetler alanında devlet stratejisinin sağlanması.
- Menkul kıymetler piyasasının organizasyonu ve geliştirilmesi.
- Menkul kıymetler piyasası üzerinde kontrolün sağlanması.
- Menkul kıymet piyasası katılımcılarının haklarının korunmasının sağlanması.

Bakü Menkul Kıymetler Borsası (BSE), 15 Şubat 2000 tarihinde Devlet Menkul Kıymetler Komitesi'nin (şimdi Finansal Piyasalar Kontrol Odası) kurumsal desteği ile kurulmuştur. Borsa birkaç büyük banka ve finans kurumu tarafından kuruldu. Bugün BSE, piyasa katılımcılarına depozito, takas ve uzlaştırma, bilgi hizmetleri, danışmanlık ve eğitim hizmetleri sunmaktadır. Finansal Piyasalar Denetleme Odası tarafından sermaye piyasalarında faaliyet gösterme yetkisi olan herhangi bir kişi BSE Ticaret Odası'na üye olabilir. BSE'nin temel işlevleri Azerbaycan Cumhuriyeti mevzuatında öngörülen her türlü menkul kıymetin alım-satımını organize etmektir (Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankı, Statistik bülleten, N:09 (222), 12/2018: N:09 (241), 04/2020. www.cbar.az).

Azerbaycan'da menkul kıymetler piyasasının gelişmesi nedeniyle, bazı yabancı ve uluslararası kuruluşlar sürekli olarak çalışmakta ve uluslararası deneyimler araştırılmaktadır. Bununla birlikte, tüm bunlarla birlikte, Azerbaycan KKB'nin dünya finans piyasasına entegrasyonunu engelleyen bir takım sorunlar var. SSC'nin kurulması ve geliştirilmesi ile ilgili olarak benimsenen programın eksik olmasının nedeni, düşük profesyonellik düzeyidir. Bu, bazı alanlarda bir sorundur. Sorunun ana yönlerinden biri, bugün yaratılan anonim şirketlerin yatırımcıların gereksinimlerini karşılamaması ve ihraççılar ile yatırımcılar arasında aracılık edebilecek yetenekli, profesyonel aracılardan olmamasıdır. Profesyonel katılımcılar, özellikle ABD, Kanada, İngiltere, Japonya gibi gelişmiş ülkelerde olmak üzere dünya pratiğindeki mevcut ve gelecekteki olayları analiz etmeli ve bu veya diğer sorunların üstesinden gelmek için önerilerde bulunmalıdır (Məmmədov, Abbasov, Rzayev, Həmişəyevə, 2003: s17,19).

Bugün Azerbaycan'da menkul kıymetler pazarının gelişmesini engelleyen önemli bir konu, büyük ölçekli özelleştirme sürecinin eksik olmasıdır. Böylece, menkul kıymet ihraç edenin güvenilirliği küçük yatırımcılar için önemli bir koşul olacaktır. Nüfus, oldukça güvenilir olan, belirli bir ortalama seviyenin altında olmayacak gelir getiren ve

likidite (menkul kıymetlerin kısa vadede nakde dönüştürülmesine izin veren) gelir getiren menkul kıymetler olacaktır. Küçük yatırımcıların borçlanma senetlerine ilgisi artacaktır. Kurumsal çıkarlar büyük ölçüde belirledikleri stratejik hedeflere bağlı olacaktır. Genel olarak, büyük şirketlerin yönetimine katılım ve böylece gelecekteki döviz kuru artışlarının bir sonucu olarak menkul kıymetlerin yeniden satışından elde edilen kâr, onlar için gerekli bir faktör haline gelecektir. Birçok kurumsal yatırımcı tamamen portföy yatırımlarına geçecek (Смирнов А. В., 2007.s. 43-48).

Azerbaycan'da menkul kıymetler piyasasının gelişmesi için temel koşullardan biri, marka olarak yerel şirketlerin markalarının oluşmasıdır. Çünkü hisse senetlerini hisse senedi piyasasına markaya güvenen yatırımcılardan ucuz finansal kaynaklar çekebilir, bu da hisse senedi piyasasının cirosunda bir bütün olarak artışa neden olur. Aynı zamanda, dünya uygulamasında olduğu gibi, güçlü ticari markaları olan şirketlerin hisseleri borsada sıradan şirketlere göre daha pahalıdır ve bu da borsadaki sermayenin artmasına neden olur. Bu durumda, küçük yatırımcıların borçlanma senetlerine olan ilgisi artacak ve kurumsal yatırımcıların çıkarları belirledikleri stratejik hedeflere önemli ölçüde bağlı olacaktır. Genel olarak, markalı şirketlerin yönetimine katılım ve böylece gelecekteki döviz kuru artışlarının bir sonucu olarak menkul kıymetlerin yeniden satışından elde edilen kâr, onlar için önemli bir faktör haline gelir (Bağirov M.M., 2003: s.43-49).

Menkul kıymetler piyasasının gelişiminde bir diğer faktör, uluslararası standartlara uygun kurumsal yönetimin geliştirilmesidir. Ülkemizde kurumsal yönetişimin uygulamaya konulması uluslararası kuruluşlarla yapılan görüşmelerde her zaman bir öncelik olmuştur. Çünkü günümüzün piyasa ekonomisinde, kalite yönetim sisteminin varlığı yatırımcıların dikkatini çeken temel faktörlerden biridir. Ülkede kurumsal yönetişimin iyileştirilmesi için bir takım önlemler alınmış, yasal çerçeve geliştirilmiş ve devlet kuruluşlarının düzenleyici işlevleri iyileştirilmiştir.

Menkul kıymetler piyasasının gelişimi, birçok devlet kurumunun çalışmalarına, yasal çerçeveye, bireylerin faaliyetlerine ve bir dizi faktöre bağlıdır. Bugün pazar gelişiminin temelini oluşturan çalışmalar yapılmıştır. Daha kesin olmak gerekirse, uluslararası finans kurumlarından uzmanlar tarafından çok değer verilen birinci sınıf bir pazar altyapısı ve düzenleyici bir çerçeve oluşturulmuştur. Azerbaycan Cumhuriyeti menkul kıymetler piyasasının işleyişi, ülke ekonomisinin gelişmesinde ana faktörlerden biridir. Son yıllarda bu doğrultuda yapılan çalışmalar enflasyonu düşürmeyi, GSYİH'yi

artırmayı, döviz istikrarını korumayı, yabancı yatırımları çekmeyi, ulusal bir bankacılık sistemi kurmayı vb. gibi önemli sonuçlara yol açtı (Məmmədov, 2006: s. 90-95).

Bugün, ülkenin menkul kıymetler piyasası, ekonominin petrol dışı sektörüne yatırım için önemli bir fon kaynağıdır. Şu anda, borsadaki temel piyasa kurumları ile birlikte, finansal aracılık yapan aracılık şirketleri, e-ticaret sistemine uzaktan erişerek gerçek zamanlı aracılık işlevlerini yerine getirmektedir. 2008 yılından bu yana, finansal ve ekonomik krizle birlikte, küresel finansal ortamda sermaye piyasaları da dahil olmak üzere yeni bir gündem oluşturulmuştur. Mali sektör de dahil olmak üzere Azerbaycan ekonomisinin krize karşı yüksek dayanıklılığına ve etki kanallarının en aza indirilmesine rağmen, finansal piyasaların ekonomik süreçlerdeki rolü ve konumuna yeni yaklaşımların getirilmesi, ülkenin menkul kıymetler piyasası reform gündemini gündeme getirmiştir. Bu bağlamda, Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Kararnamesi tarafından 16 Mayıs 2011 tarihinde onaylanan "Azerbaycan Cumhuriyeti'nde menkul kıymetler piyasasının geliştirilmesi" Devlet Programının kabul edilmesi ve bu amaç ve hedeflerin uygulanması menkul kıymetler piyasasının gelişmesine yol açmıştır. Daha da geliştirilmesi Finansal Piyasalar Kontrol Odasının ana hedefidir.

Böylece, tüm bu gerçekler, menkul kıymetler piyasasının ülke ekonomisinin gelişiminde ne kadar önemli, öncü ve önemli bir rol oynadığını göstermektedir. (Məmmədov, 1997: s.71-75).

Azerbaycan'da menkul kıymetler piyasasının kurulması daha erken bir dönemi kapsamına rağmen, gelişimi esas olarak 2000'li yılların başında başlamıştır. Böylece, bu dönemde, daha güvenli ve daha şeffaf bir ticaret organizasyonu için Bakü Menkul Kıymetler Borsası kurulmuş ve yerleşimlerin güvenilir organizasyonu için Ulusal Depo'nun faaliyetleri, menkul kıymetlerin kaydı ve depolanması daha da genişletilmiştir. Ülkemizde menkul kıymet alım satımı sadece özel lisanslı yatırım şirketleri aracılığıyla yapılmaktadır. Halen vatandaşlarımızın menkul kıymet alması ve satması için gerekli tüm fırsatlar yaratılmıştır ve tüm bu süreçler Finansal Piyasalar Kontrol Odası tarafından düzenlenmektedir.

Menkul kıymetler piyasası modeline bu açıdan yaklaşırsa, Azerbaycan'da gelişmekte olan pazarın "Avrupa" modeline yakınlığını göreceğiz. Bu tür menkul kıymetler pazarındaki ana katılımcılar çoğunlukla kredi ve sınırlı bankacılık faaliyetlerinde

bulunan kuruluşlardır. Bakü Menkul Kıymetler Borsası'nın kurucuları listesine bu görüşün bir başka kanıtı olarak bakmak yeterli (Məmmədov, 2013: s. 69-74).

Bakü Menkul Kıymetler Borsası (BSE), tahvil ve ikincil piyasa işlemlerinin yerleştirilmesini organize etmektedir. Tahvil ihraç etmek için, bu menkul kıymetlerin ilk olarak BSE'de listelenmesi gerekir.

Tahvillerin halka arz şeklinde yerleştirilmesi borsa aracılığıyla gerçekleştirilir. Menkul kıymetlerin halka arzına bir sorun broşürü eşlik etmektedir. Konu izahnamesi ve hazırlanmasına ilişkin gereklilikler, Finansal Piyasalar Kontrol Odası tarafından belirlenir. Tahviller için ikincil piyasa, halihazırda dolaşımda olan tahviller üzerinde düzenlenmiştir.

BSE üzerindeki menkul kıymetlerin iktisabı ve BSE tarafından düzenlenen piyasalara katılım borsa üyeleri aracılığıyla gerçekleştirilir. Bunu yapmak için, istenen değişim üyesine başvurmanız gerekir.

Tablo 6: Bakü Menkul Kıymetler Borsası ([http:// www.bfb.az](http://www.bfb.az) - Bakı Fond Birjasının rəsmi saytı, Bakı Fond Birjasının məlumatı. www.bfb.az)

Kurucunun adı	
Unicapital	BoB Broker
Yapı Kredi Invest	Azərbaycan Sənaye Bankı
İstanbul Fond Birjası	Standard Kapital
Azəriqazbank	Mars investment
Qlobal Menkul Değerler	ADB Broker
Azərbaycan Beynəlxalq Bankı	Kapital Bank
Kapital Partners	Yunayted Kredit Bank
Azertürkbank	Texnika Kapital Menecment
Brokdil-Az	Respublika invest

Kaynak: Bakü Menkul Kıymetler Borsası resmi web sitesi - www.bfb.az

Genel olarak Azerbaycan Cumhuriyeti menkul kıymetler piyasasının ana unsurlarından biri Bakü Menkul Kıymetler Borsasıdır. Bildiğimiz gibi, borsa ikincil bir piyasadır ve menkul kıymetler ikincil piyasada alınıp satılmaktadır. Dünya deneyiminden bilindiği gibi, birincil pazarı geçen menkul kıymetleri de satın alır ve satar. Daha açık olmak gerekirse, borsalar eski moda menkul kıymetlerin, özellikle de hisse senetlerinin alınıp satıldığı yerlerdir. Genel olarak, pratikte, bir dernek veya anonim şirket şeklinde bir borsa yaratılır (Tağıyev vd, 1999: s. 47-57).

Borsa endeksi, ülke ekonomisi ve çeşitli sektörlerdeki durumu ve dinamikleri hakkında istatistiksel bilgi vermek için borsaların kullandığı en önemli araçlardan biridir. Endeksler hisse fiyatına göre hesaplanır ve birbiriyle ilişkili göstergeler grubundaki değişikliği tek bir rakamla belirlemek için kullanılır. Dünyada bu endekslerden en yaygın olarak alınan Standard & Poor's 5000, Dow Jones ve New York Menkul Kıymetler Borsası ve tezgah üstü piyasadaki NASDAQ'dur.

Menkul Kıymetler Borsası'nın kurulması, Azerbaycan'da modern ve medeni bir borsa geliştirilmesinde önemli bir adımdır. Jeopolitik konumu nedeniyle Azerbaycan önemli bir bölgesel iş merkezidir. Bu nedenle, istikrarlı ve büyüyen bir menkul kıymetler piyasasının varlığı, tüm Azerbaycan'ın ekonomisine yatırımcı güvenini artırmak için önemli bir koşuldur.

Tablo 7: BSE Ticaret Cirosunun Yıllık ve Ortalama Günlük Programı ([http:// www.bfb.az](http://www.bfb.az) - Bakı Fond Birjasının rəsmi saytı, Bakı Fond Birjasının məlumatı. www.bfb.az)

Piyasalar/ İşlemler	31.12.2019-bu güne kadar		31.12.2019-bu güne kadar	
	Anlaşmaların hacmi (manatla)	Anlaşma sayısı	Ortalama günlük anlaşma hacmi (manatla)	Ortalama günlük anlaşma sayısı
1. Devlet tahvilleri	11,781,968,963	2,177	48,286,758	8.92
1.1. Birincil Pazar	10,877,166,709	1,581	44,578,552	6.48
Devlet tahvilleri	659,008,281	368	2,700,854	1.51
ARMB menkul kıymetleri	10,218,158,428	1,213	41,877,698	4.97
1.2. İkincil piyasa	904,802,254	596	3,708,206	2.44

Devlet tahvilleri	525,745,218	513	2,154,694	2.10
ARMB menkul kıymetleri	379,057,036	83	1,553,512	0.34
2. Kurumsal menkul kıymetler	1,129,248,340	2,665	4,628,067	10.92
2.1. Birincil pazar	167,095,367	59	684,817	0.24
2.1.1. Paylar	700,000	3	2,869	0.01
2.1.2. Tahviller	166,395,367	56	681,948	0.23
- İpoteka tahvilleri	151,007,578	25	618,884	0.10
- Diğer tahviller	15,387,789	31	63,065	0.13
2.2. İkincil piyasa	962,152,973	2,606	3,943,250	10.68
2.2.1. Paylar	3,360,103	2,069	13,771	8.48
2.2.2. Tahviller	958,792,870	537	3,929,479	2.20
- İpoteka tahvilleri	916,068,096	47	3,754,377	0.19
- Diğer tahviller	42,724,774	490	175,102	2.01
3. Repo işlemleri	1,122,579,735	618	4,600,737	2.53
Devlet tahvillerinde	737,173,415	545	3,021,203	2.23
ARMB menkul kıymetlerinde	375,410,922	55	1,538,569	0.23
Kurumsal menkul kıymetler hakkında	9,995,398	18	40,965	0.07
Toplam (1+2+3)	14,033,797,038	5,460	57,515,562	22.38
- dahil: birincil pazar	11,044,262,076	1,640	45,263,369	6.72
- dahil: ikincil piyasa	1,866,955,227	3,202	7,651,456	13.12

Kaynak: Bakü Menkul Kıymetler Borsası resmi web sitesi - www.bfb.az

Yerel piyasada yabancı borsalarda işlem gören menkul kıymetlerin ve yabancı sermaye piyasalarında yerel ihraççıların menkul kıymetlerinin sunulması için uygun bir

yasal çerçevenin oluşturulması; Şu anda süreç, yabancı borsalarda faaliyet gösteren yerel aracı kurumların arka planı ve yabancı profesyonel katılımcıların Azerbaycan finans piyasasına olan ilgisine karşı hızlandırılacak.

Tablo 8: Devlet Tahvilleri Piyasasının Temel Göstergeleri (Azerbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankı, Statistik bülleten, N:09 (222), 12/2018: N:09 (241), 04/2020. www.cbar.az, http://www.Marja.az, http://www.Banco.az)

Yıllar	Yüz değerinde dolaşımdaki hacim (mln. manat)			Devir süresi (gün)			GKK pazar payı, %	
	Toplam	DQi-r	AMB-in notları	Toplam	DQi-r	AMB-in notları	DQi-r	AMB-in notları
2008	410,7	230,6	180,0	40	61	14	56,2	43,8
2009	173,9	164,9	9,0	202	212	19	94,8	5,2
2010	309,7	269,7	40,0	434	496	14	87,1	12,9
2011	250,6	159,4	91,2	488	759	14	63,6	36,4
2012	324,6	204,6	120,0	465	730	13	63,0	37,0
2013	181,4	161,4	20,0	659	739	15	89,0	11,0
2014	227,3	200,3	27,0	644	728	21	88,1	11,9
2015	122,6	122,6	0,0	1021,5	1021,5	-	100,0	0,0
2016	387,1	277,4	109,6	289,8	398,3	15,0	71,7	28,3
2017	1665,4	739,8	925,6	184,4	398,8	13,0	44,4	55,6
2018	1989,2	980,9	1008,3	308,1	613,9	10,5	49,3	50,7
2019	1841,3	1141,3	700,0	443,8	706,7	15,2	62,0	61,3

Kaynak: Azerbaycan Cumhuriyet Merkez Bankası

Tablo 9: Menkul Kıymetler Piyasasının Özet Göstergeleri (Ocak-Aralık 2018) Milyon. Manatla (Azerbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankı, Statistik bülleten, N:09 (222), 12/2018: N:09 (241), 04/2020. www.cbar.az, http://www.Marja.az, http://www.Banco.az)

Pazar segmentleri	Anlaşma	Miktar
-------------------	---------	--------

	sayısı	
Kurumsal menkul kıymetler dahil	3,618	2,196.0
Birincil Pazar	220	1,326.9
İkincil piyasa	3,398	869.1
Devlet tahvilleri dahil	1,725	13,340.5
Birincil Pazar	1,416	13,081.0
İkincil piyasa	309	259.5
Türev finansal araçlar	106,383	8,406.5
Repo / karşı repo	335	611.8
Menkul kıymetler piyasası dahil	112,061	24,554.8
Birincil Pazar	1,636	14,407.9
İkincil piyasa	110,425	10,146.9
Kurumsal menkul kıymetler piyasası		
Devlet tahvilleri	1725	13,340.5
Devlet tahvilleri dahil	583	1,097.6
Birincil Pazar	293	872.8
Devlet tahvil piyasası		
İkincil piyasa	290	224.9
Merkez Bankası notları dahil	1142	12,242.9
Birincil Pazar	1123	12,208.3
İkincil piyasa	19	34.6
Türev finansal araçlar pazarı		
Türev finansal araçlar dahil	106,383	8,406.5
Emtia bazlı fark sözleşmeleri	12,679	1,030.1
Para birimi bazlı fark sözleşmeleri	93,704	7,376.4
Repo ve karşı repo işlemleri		
Repo / karşı repo dahil	335	611.8

Kurumsal tahvillerle repo	33	27.6
Devlet tahvili ile repo	283	404.1
Merkez Bankası banknotları ile repo	19	180.1
Menkul kıymetlerin devlet kaydı		
TOPLAM, dahil	205	16,599.1
Paylaşımına göre:	95	1,112.8
Kredi kuruluşları	14	642.0
Sigorta şirketleri	3	65.8
Diğer kuruluşlar	78	405.0
Kurumsal tahvillerde	52	1,107.3
Kredi kuruluşları	32	159.4
Sigorta şirketleri	0	0.0
Diğer kuruluşlar	20	947.9
Devlet tahvillerinde	54	14,027.6
Devlet tahvilleri	3	1,177.6
Merkez Bankası notları	51	12,850.0
Faturalarda	4	351.4
Azərbaycan Cumhuriyeti Maliye Bakanlığı	3	350.0
Diğer kuruluşlar	1	1.4

Kaynak: Azərbaycan Cumhuriyeti Merkez Bankası

2019 yılında toplam 12.071,5 milyon. Operasyon AZN miktarında gerçekleştirildi. İşlemlerin% 80,1'i (9,666,0 milyon AZN) birincil piyasada,% 19,9'u (2,405,6 milyon AZN) ikincil piyasada gerçekleştirilmiştir. Menkul kıymetlerle faizli piyasa işlemleri geçen yılın aynı dönemine göre% 9 azalırken, ikincil piyasa işlemleri% 69 oranında artmıştır.

2019 yılında reel sektör temsilcilerinin ve finansal kuruluşların borsa yoluyla fonlarını artırma girişimleri, kurumsal menkul kıymetler piyasasının kurumsal tahvil segmentinde işlem hacminde geçen yılın aynı dönemine göre% 42,1 (447,9 milyon manat) artışa neden oldu. Ayrıca, şirket tahvilleri birincil piyasasında yapılan işlemlerin tutarı, bir

önceki raporlama dönemine göre% 20,7 oranında artarak 759,3 milyon TL'ye yükselmiştir. manat.

2019 yılında devlet menkul kıymetler piyasasında işlem hacmi geçen yılın aynı dönemine göre% 3 oranında azalarak 9.315.3 milyon olarak gerçekleşmiştir. manat. Bunun 951,7 milyonu. manat devlet tahvili, 8.363,6 milyon. manat Merkez Bankası'nın notlarıydı. Dönem içinde, devlet tahvillerinin yatırılması ile ilgili 27 ihale ve Merkez Bankası senetlerinin tahsili ile ilgili 40 ihale ve buna bağlı olarak 527 milyon ihale gerçekleştirilmiştir. manat ve 8.140 milyon. Manat miktarında bir yerleşirme vardı.

2019 yılında menkul kıymetli repo işlemlerinin toplam tutarı 842,9 milyon olarak gerçekleşmiştir. manat. Devlet tahvili ile repo işlemlerinin hacmi geçen yılın aynı dönemine göre 490,4 milyona yükselmiştir. manat.

4. TİCARİ BANKALARIN GELİR, GİDER VE FAYDALARININ OLUŞUMU

4.1 Ticari Bankaların Gelir Ve Giderleri

Ticari bankaların ana gelir kaynağı çeşitli faaliyetlerdir. Bankacılığın unsurları aşağıdaki gibidir:

- Kredi faaliyeti,
- İskonto faaliyeti,
- Güvenlik faaliyetleri,
- Bankanın garantili faaliyeti,
- Teminatlı faaliyet,
- Mudiler adına teminat üzerine,
- Operasyonların uygulanmasına dayalı operasyonlar,
- Diğer bankalarla muhabir ilişkiler ağının faaliyeti,
- Geleneksel olmayan bankanın hizmet ağının faaliyetleri.

Kredi faaliyeti iki ana unsurdan oluşmaktadır (Батракова Л. Г., 2005.s.64-67):

- Faiz karşılığında müşterilere ve diğer ticari bankalara geçici kredi ve serbest kaynak sağlanması.
- Borç verme faaliyetinin ikinci kısmı, başka bir bankada bankalararası kredi veya vadeli mevduat şeklinde olabilir. Borç verme faaliyetlerinden gelirler faiz biçimindedir.

İskonto faaliyeti, ödenmemiş faturaların, çeklerin, bazı iskontolarla iskontoların alınması anlamına gelir. Çeşitli iskonto faaliyetlerinden biri bankanın faktoring faaliyetleridir.

Factoring işlemleri 2 türe ayrılır:

- Rücu hakkı vardır;
- Gerileme hakkı yoktur.

İlk durumda banka, borcun zamanında ödenmemesi nedeniyle dolaşımı cezalandırır.

İkinci durumda, bankanın böyle bir hakkı yoktur. Bu nedenle, banka faktoring işlemi için ödül talep ettiğinde daha büyük bir riskle karşı karşıyadır. Böylece satıcının

satılan üründen gelirini azaltır ve satılan malın maliyetine eşit bir indirim yapar. İndirim tutarı iki unsur temelinde belirlenir:

- Bankanın kredi kaynaklarının çeşitli mülklerin alım satımı sürecinde kullanılması;
- Verilen hizmetler için komisyon ödülleri.

Bu prim miktarı, faktoring riskinin türüne bağlı olarak hala belirsizdir.

Factoring işlemleri sırasında, komisyon rezervlerin değerine yapılan faiz ödemelerinden, faize bağımlı faizle belirlenen iskonto parametrelerinden kaynaklanan zorluklarla karşı karşıyadır. Faktoring işlemlerinden (FA) gelirler, bankanın faiz gelirini ifade eder. Güvenlik faaliyetleri, bankacılık işlemlerine uygun güven (güven) ve aracı hizmetlerine dayanmaktadır. Bu tür faaliyetler, müşterinin mülkünün yönetimi ve bu mülkle doğrudan ilgili görevler üzerindeki belirli işlemlerin gerçekleştirilmesi nedeniyle banka için bir gelir kaynağıdır. Örneğin, bir güven sözleşmesi uyarınca, bir banka müşterinin fonlarını hesaplara koymayı ve müşteriye belirli bir gelir sağlamayı taahhüt eder. Güven işlemlerinde müşterinin geliri, sözleşme şartlarına göre bankanın gelirinden daha az olabilir. Bu, aracı operasyonlarının aksine, güven hizmetleri komisyonunun daha yüksek olduğu anlamına gelir. Bu özellik, güven hizmetleri karşılığında komisyon ödülünün yapısını belirler. Bu, mülk yönetimi için sabit bir fiyat ve bir performans bonusu içerir (Волков Л. Г., 2012. s.55-59).

Menkul kıymetler faaliyeti - bankanın menkul kıymet ihracı, piyasada menkul kıymet satışı, ikinci tip piyasa sistemindeki diğer ihraççıların menkul kıymetleri ile yaptığı operasyonlar, işletmelerin özelleştirilmesi ile ilgili bir hizmet ağından oluşur. Bankanın bu türden ticari geliri, özel ve ihraç eden kurumların menkul kıymetlerinin alım ve satım oranlarındaki farklılıklar esas alınarak tahsil edilmektedir.

Bankanın garantili faaliyeti her zaman gelir getirir. Banka, müşteri ile hesaplaşmanın organizasyonu ve kredi almak için çeşitli teminatlar verilmesi karşılığında nakit ödül alabilir. Ancak, bankanın ayrıca ücretsiz garantili faaliyeti vardır. Bu, müşteri bankanın kişisel imajını koruduğunda ve kârlı hizmetlerin uygulanması sırasında olur (Смирнов А. В., 2007. S. 22-34).

Mevduatın çekilmesi ve mevduat sahibi adına işlemlerin yürütülmesi ile ilgili faaliyetler. Bu tür faaliyetler, aşağıdaki yollarla gelir elde etmenizi sağlar:

- Komisyon ödülleri göre:

- a) hesapların açılmaması için;
- b) yerleşim yerleri için.
- Belirli bir süre için komisyon (parasal olarak)
- Ciro komisyonu. (cironun yüzdesi olarak)
  - a) hesap işlem listesinin sunumu;
  - b) kapatılmış hesaplar:
  - c) takas işlemleri veya nakit ihracı.

Banka diğer bankacılık birimlerinden belirli bir oranda kredi alırsa, gelir kaynağı muhabir ilişkidir. Gelir, faiz oranlarının seviyesine ve transfer sırasına, kredinin uzatılmasına bağlıdır (Берзон Н.И, Буянова Е.А., Кожевников М.А., Чаленко А.В., 1998. s. 88-93).

Geleneksel olmayan bankacılık hizmetlerinden elde edilen gelirler, kiralama, bilgi, danışmanlık, döviz (değişken) ve bankacılık hizmetlerinden müşterilere gelirleri içerir. Kira gelirleri, kira ödemelerini, faiz ödemelerini ve hizmetlere ilişkin primleri içerir.

Banka mülkünün satışına ilişkin bir defalık anlaşmalarla ilgili beklenmedik gelir. Bu gelirler, kitap fiyatlarına göre piyasa fiyatlarındaki artışın bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Aksi takdirde, işlemler maliyetlerle yakından bağlantılıdır. Bu bankanın doğrudan zararlarına yol açar. Böylece, ticari bankaların her bir gelir türü yapılarına göre 3 gruba ayrılabilir:

- Faiz geliri;
- Bankanın hizmetleri neticesinde komisyon ödemelerinden elde edilen gelir;
- Diğer gelir türleri (piyasadaki spekülatif işlemlerden elde edilen gelir, bilanço ile satılan malın piyasa fiyatları arasındaki fark, menkul kıymetlerin ve diğer varlıkların yeniden değerlendirilmesi, alınan cezalar, şikayetler).

Bu hizmetlerden elde edilen gelirler banka gecikmelerini, banka risklerini kapsar ve kâr sağlar. Gelirin bir diğer özelliği de değeridir. Bankacılık piyasasındaki fiyatlar arz ve talebin etkisiyle belirlenmektedir. Bununla birlikte, her bir gelir türü özelliklerinde farklılık gösterir (Щербак А. П., 2010. s.94-100).

Kredi faizi, değer geçici kullanımının özel maliyetidir. Kredi faiz türlerinin kredi türüne (ticari faiz, banka ve üretim faizi), kredi kurumlarının türlerine (ulusal banka kayıt faizi, banka ve rehinci faiz), kredi vadesine (kısa vadeli krediler veya para piyasası tarifesi,

uzun vadeli krediler veya tahviller) göre sınıflandırılması), kredi türleri (vadeli senet üzerindeki işletme sermayesi yoluyla kredi faizi, vadeli senet faizleri, hedeflenen kredilere faiz dahil), operasyon türleri (krediler, bankalararası krediler, mevduat faizleri), transfer yöntemleri (basit ve karmaşık, olağan ve doğru) transferler).

Türüne bakılmaksızın, mutabık kalınan kredi faiz oranı ticari bankalar için gerekli kredi rezervleri ve marjların maliyetine göre belirlenir. Bu durumda kredi rezervlerinin maliyeti reel olarak dikkate alınmaktadır. Stokların gerçek değerinin piyasa fiyatları normundan sapması, zorunlu karşılıkların etkisinin bir sonucu olarak ortaya çıkar. Banka için yeterli faiz marjı, genel banka fonlarının ödenmesinde gecikmeleri önler ve geliri artırır. Buna ek olarak, üzerinde anlaşmaya varılan faiz oranı, enflasyondaki büyüme oranını ve bankacılık riskini dikkate almalıdır. (Смирнов А. В., 2007. S. 78-85).

Komisyon, bankacılık hizmetleri ödülünün adıdır. Latince "comissio" kelimesinden türetilmiştir, bu da çeviride "görev" anlamına gelir. Ölçeğinin belirlenmesi, hizmet maliyetini ve gerekli karı içerir. Ancak arz ve talebe bağlı olarak komisyon (prim oranı) maliyetten daha yüksek veya daha düşük olabilir. Hizmetlerin maliyeti ve piyasa fiyatları normundan sapsmaları sürekli izlenmelidir. Bu temelde, hizmetlerin geliştirilmesine rehberlik eden konular ve hizmetlerin maliyetini düşürmek için önlemler ele alınmaktadır.

Gelir kaynağı bazı istikrarlı ve istikrarsız türlere ayrılmıştır. Bir dereceye kadar, istikrarlı bir gelir kaynağı bankacılık hizmetlerinden faiz ve faiz dışı geliri içerir. Değişken gelirin kaynağı ikincil menkul kıymetler piyasasında öngörülme yen işlemlerden elde edilen geliri içerir. Modern koşullarda, birçok banka döviz işlemlerinden elde edilen geliri dalgalı bir gelir kaynağı olarak da içerir. Bankanın gelişiminde istenen eğilim (yön) istikrarlı bir gelir kaynağının büyümesidir, gelirin büyümesi istikrarsız bir gelir kaynağından etkilenmez.

4.2 Ticari Bankaların Giderleri

Ticari bankaların giderleri kayıt yöntemlerine ve türlerine göre sınıflandırılabilir.

Türe göre maliyetler:

- Faiz giderleri,
- İlginç maliyetler,
- Diğer maliyetlere ayrılmıştır.

Faiz gideri, vadeli mevduat ve tasarruflarda müşterilere ödenen faizlerden

oluşmaktadır. Ayrıca diğer bankaların mevduatlarını, kredi işlemlerini, menkul kıymet ihraçlarını da içerir.

Faizsiz giderler, banka tarafından menkul kıymetler, döviz, nakit ve takas işlemleri için yapılan harcamalardır.

Diğer giderler, senet indirimi işlemleri, vergi ödemesi, menkul kıymetler piyasasında spekülasyon işlemlerinin kaybı, döviz piyasası işlemleri, banka mallarının satışı için rezervlerin organizasyonu ile yakından ilgilidir (Волков Л. Г., 2012, s.69-76).

1998 yılına kadar, kayıt yöntemine göre üç grup maliyet vardı:

- Operating banka işlemleri ve diğer giderler;
- Costs yönetim maliyetleri;
- Banka tarafından ödenen cezalar.

Bankanın işletme ve diğer giderleri için banka tarafından ödenen vergiler, ödünç alınan fonlara ödenen faiz, duran varlıkların amortismanı, maddi olmayan duran varlıklar, kiralama maliyetleri, reklam maliyetleri, yerleşim merkezlerinin hizmetleri için ödeme, posta ve telgraf maliyetleri, eğitim maliyetleri, boş maliyetler maniyetik medyadır , gizli belgeler ve maddi olmayan giderler. Görüldüğü gibi, işletme maliyetleri faiz getiren, faizsiz ve diğer maliyetlere ayrılmıştır.

İkinci grup, ofis bakım maliyetlerini içerir. Maaşlar, ikramiyeler, sosyal fonlara transferler, bina, teçhizat ve hafif ulaşım, güvenlik, tatil ve kırtasiye temini giderleri. Bu grup doğası gereği faizsiz giderleri içermektedir (Щербак А. П., 2010. s.85-98).

1999 yılından bu yana, yeni hesap planı, listelenen işletme maliyetlerinin birkaç gruba bölünmesini sağlamaktadır. Bu amaçla, ikincil serbest bakiye hesapları açılır (derlenir):

- Kredilere uygulanan faiz oranları,
- Tüzel kişilere borç alınan fonlar üzerinden ödenen faiz,
- Mevduata alınan kişilere ödenen faiz,
- Menkul kıymet işlem maliyetleri,
- Döviz işlem maliyetleri,
- Diğer giderler.

Bu nedenle, kayıt feed'i sistemi, harcamalarımın niceliksel özelliklerime göre daha doğru bir sınıflandırmasını sağlar, faiz ve faiz dışı giderler arasında ayırım yapmamı sağlar ve bankacılık faaliyetlerim hakkında eksiksiz bilgi sağlar.

Bazı masraflar banka masrafları hesabımda yer alıyor. Ulusal mevzuata göre, bu tatil maliyeti, özel araçlarda iş gezileri için tazminat, reklam, bankalararası kredilerdir.

"Raporlama yılı için gelir ve zarar" harcamaları grubu şunları da içerebilir: yasadışı gıda kaybı, nakit işlemler için fon eksikliği, taklit para alınmasından kaynaklanan kayıplar, para cezaları. Tüm bu maliyetler bankanın teminattan doğrudan zararlarıdır.

4.3 Faiz Marjı

Faiz marjı, ticari bir bankanın faiz geliri ve gideri arasındaki farktır. Bankanın ana gelir kaynağıdır. Faiz marjı, hileli işlemler, vergiler ve toplam banka giderlerinin bir kısmını karşılar.

Marjın ölçüğü finansal oran ile karakterizedir.

Marjın mutlak büyüklüğü, bankanın faiz gelirinin toplam büyüklüğü ile giderleri arasındaki farkları yansıtır. Ayrıca, belirli varlık türü işlemlerindeki faiz geliri ile işlem için kullanılan stokların faiz gideri arasındaki çeşitli özellikleri de içerir. Bir örnek, kredilere yapılan faiz ödemeleri ile kredi rezervlerine yapılan faiz gideri arasındaki farktır (Əsgərova R., 2007: s.35-49).

Faiz marjının mutlak parametrelerinin dinamikleri aşağıdaki faktörler tarafından belirlenir:

- İnterest Faiz getiren aktif faaliyetler ve kredi yatırımlarının ölçüğü;
- bankanın aktif faaliyetlerindeki faiz oranı;
- Pass bankanın pasif işlemleri üzerindeki faiz oranı;
- Active aktif ve pasif işlemler (spread) faiz oranları arasındaki fark;
- İnterest faizsiz kredilerin bankanın kredi portföyündeki payı;
- İnterest faiz geliri getiren riskli aktif faaliyetlerin payı ile;
- Private Özel sermayenin çektiği rezervler arasındaki fark;
- Resources ilgili kaynakların yapısı ile;
- Transfer transfer ve faiz alma yöntemleri ile;
- gelir ve giderlerin kayıt düzenlenmesi sistemi ile;
- Of enflasyon oranı ile.

Bir bankanın faiz gelirleri ile giderlerinin ulusal ve yabancı kayıtları arasında önemli farklılıklar vardır. Faiz marjının büyüklüğünü etkilerler.

Kayıt sistemindeki faiz gelir ve giderleri banka hesabına yatırılır - çekilme sırasında rapora yansıtılır. Dış standartlara göre, rapor, işlemin süresine bakılmaksızın gelir ve giderleri doğru bir şekilde gösterir.

Yeterli faiz marjı (Mk) oranı, banka için gereken minimum düzeyi temsil eder. Bu oranın hesaplanması, marjın ana görevinden kaynaklanmaktadır - bankaya para ödemesindeki gecikmeleri ortadan kaldırmak.

Diğer gelir, kredisiz bankaların hizmet ağından alınan komisyon geliridir. Bunlar arasında nakit hizmetleri karşılığında nakit ödemeler, tahsilat, bankanın bilgi ve danışmanlık (danışmanlık) hizmetleri, diğer hizmetler, bankanın müşterilere posta, telgraf ve diğer maliyetler karşılığında bu maliyetleri geri ödeyebilme yeteneği; önceki yıllarda alınan faizler; para cezaları uygulanır (Məmmədov Z., 2006: s.35-49).

Yeterli marj, önceki yıllara ait gerçek verilere dayandırılabilir. Son yıllarda, büyük ve orta ölçekli bankaların yeterli marjlarında artış olmuştur. Bu, birçok kredi kuruluşunun çok az miktarda faiz geliri zarara uğramadan kullandığı ve kredilerin kredi portföyü olarak geri ödenmesinden endişe ettiği anlamına gelir. Bu durum, zayıf bir malzeme ve teknik pazar, banka koruması için harcanan çok az para, yüksek enflasyonist döviz kazançları ve düşük düzeyde müşteri hizmetleri ile karakterizedir. Piyasa ilişkilerinin gelişimi, müşteri kazanma mücadelesi, kriminojenik durum, para sisteminin tanıtımı, gerekli faiz marjı ölçeğinde köklü değişikliklere yol açmıştır.

Yeterli marj, karşılık gelen bir yüzdenin oluşturulması için gerekli faktörlerden biridir. Bankanın aktif faaliyetler için yeterli faiz marjı rezervinin gerçek değerini belirlemesi ve enflasyon oranını ayarlaması gerekmektedir (Sadıqov M.M., E.Ə.Balayeva., Ş.Ü.Həmişəyeva., 2003: s. 77-87).

Bireysel aktif operasyonlardaki (kredi işlemleri, bankalararası krediler ve menkul kıymetler piyasası) fiili marjların katsayılarının karşılaştırılması ticari bir bankanın etkinliğini değerlendirmeyi sağlar.

5. AZERBAIJAN CUMHURİYETİNDE BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN MEVCUT DURUMUNUN ANALİZİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ

5.1 Azerbaycan Bankacılık Sisteminin Faaliyeti Temel Göstergelerin Analizi ve Değerlendirilmesi

Bilindiği gibi bankacılık sistemi, ekonomik ve finansal sistemin oluşumu ve düzenlenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Modern zamanlarda, bankaların rolü büyümektedir ve ekonominin önde gelen sütunlarından biridir. Azerbaycan Merkez Bankası'nın (CBA) son yıllarda ülkenin bankacılık sistemini güçlendirmek ve güçlendirmek için gerçekleştirdiği reformların olumlu bir etkisi olmaktadır. Bu önlemler, bankacılık sisteminin aktifleştirilmesini güçlendirmiş, kredi portföyünü güçlendirmiş, likiditeyi arttırmış, sistemik banka sayısını arttırmış ve ülke ekonomisinde rolü olmayan birçok sorunlu bankayı ortadan kaldırmıştır. Ancak, bu olumlu değişikliklere ek olarak, ülkenin bankacılık sistemi birçok zorlukla karşı karşıyadır. Şu anda, önceliklerden biri kredilerdeki faiz oranlarını azaltmaktır. Petrol dışı sektörün iş ortamını iyileştirme ve sürdürülebilir kalkınmasında önemli faktörlerden birinin işletmelere ve topluma uygun şartlarda borç vermesi bir sır değildir (Məmmədov Z.F., 2013: s.75-85).

Azerbaycan bankacılık sistemi, çok çeşitli geleneksel bankacılık ürünleri sunan perakende ve kurumsal bankalardan oluşmaktadır. Kurumsal bankalar ağırlıklı olarak devlet kuruluşlarına ve büyük özel kuruluşlara hizmet verirken, perakende bankalar nüfusun geniş bir kesimine hizmet vermektedir. Mikro, küçük ve orta ölçekli işletmelerin finansmanında uzmanlaşmış kurumların sayısı sınırlıdır.

2018 yılında ülkenin bankacılık sisteminin toplam aktifleri 31.3 milyar manat, kredi portföyü 13.3 milyar manat, mevduat portföyü 20.4 milyar manat ve net kar 580 milyon manat olarak gerçekleşti. Bu dönemde, 5 banka ülkedeki tüm banka varlıklarının% 67'sini, mevduatların% 70.5'ini ve net kârının% 88'ini oluşturmuştur. Bu nedenle, ülkede 30 ticari banka varken, bankacılık sisteminin önemli bir kısmı 5-7 sistemi oluşturan en büyük bankalarda yoğunlaşmaktadır.

Banka kredileri üzerindeki faiz oranları son yıllarda bir miktar düşmüş olsa da, hala yüksektir. Kredilerde faiz oranlarını şekillendiren temel faktörler Merkez Bankası'nın iskonto oranı, enflasyon, mevduat faiz oranları, bankalardaki likidite seviyesi ve kredilerdeki faiz marjlarıdır (Bəşirov R. A., 2016: s.35-49).

Yukarıdaki faktörler göz önüne alındığında, ülkedeki kredi kaynaklarının yüksek maliyetinin temel nedenlerinin bankalardaki mevduatlara ilişkin yüksek faiz oranları ve cari iskonto oranı olduğu sonucuna varılabilir. Bankaların iç piyasadaki finansal kaynaklarla rekabet edebilmek için müşterilere yüksek faiz oranları sunduğu bilinmektedir, ancak böyle bir yaklaşım nihayetinde kredi kaynakları için daha yüksek fiyatlara yol açmaktadır. Enflasyon% 2-2,5 iken, bankalar mevduat için yıllık% 8-10 oranında ödeme yapmaktadır, ki bu gerçek piyasa koşullarına uygun değildir. Böylece, yüksek faiz oranlarının oluşturulması sorumluluğunun büyük bir kısmı ülkenin sistemik bankalarına düşmektedir. Mevcut makroekonomik ortamda, ulusal para birimi cinsinden mevduatların ortalama faiz oranı cari% 9,27'den% 5-5,25'e ve Merkez Bankası'nın iskonto oranı% 4-4,25'e düşürülebilir. Kuşkusuz, FMA'nın desteği ile mevduat faiz oranlarının düşürülmesinde başrolü ülkenin sistemik bankalarına düşecektir. Finansal kaynaklardaki faiz oranlarının azaltılması, kredilerdeki ortalama faiz oranını% 9-10'a düşürecektir. Krediler üzerindeki düşük faiz oranları, bankacılık sistemi boyunca kredi portföyünü daha da güçlendirecek ve olası zararlar için ayrılan rezervleri azaltacaktır. Bu durumda, artan faiz oranları ve bankaların karlılığı gelecekte daha düşük faiz oranlarına borç vermeyi sağlayacaktır (Merkəzi Bank. www.cbar.az, Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankı, Statistik bülleten, N:09 (222), 12/2018: N:09 (241), 04/2020. www.cbar.az Azərbaycanın statistik göstəriciləri 2015-2019-cu illər).

Mevduat faiz oranlarındaki düşüş, yatırımcıların alternatif yatırım araçlarına olan ilgisini artıracak ve ülkenin menkul kıymetler piyasasının gelişmesini teşvik edecektir. Şüphesiz, mevcut ortamda yatırımcı menkul kıymetler piyasasında bu getiriye elde etmek için hiçbir zaman ek risk almakla ilgilenmeyecektir. Sermaye piyasalarının derinleşmesi, finansal kaynakların kademeli amortismanı üzerinde olumlu bir etki yaratacak, iş ortamının gelişimi için koşullar yaratacak ve ülkede artan rekabet olacaktır.

Azerbaycan'daki ekonomik reformlar sonucunda bankacılık sektörü en gelişmiş sektördür. Küreselleşen dünyada bu sektörün entegrasyonu daha dinamiktir. Aynı zamanda bankacılığın çok riskli bir alan olduğu bilinmektedir. Uygunsuz risk yönetimi sadece bankacılık sistemini değil, bir bütün olarak ülke ekonomisini felç edebilir. Bu nedenle, bankacılık denetiminin rolü bu açıdan çok önemlidir. Piyasa ekonomisinde ekonomiye devlet müdahalesi türlerinden biri olan bankacılık denetiminin etkinliği, yasal çerçevesinin doğruluğuna ve adaletine bağlıdır (Merkəzi Bank. www.cbar.az, Azərbaycan

Respublikasının Mərkəzi Bankı, Statistik bülleten, N:09 (222), 12/2018: N:09 (241), 04/2020. www.cbar.az).

Bankacılık sistemindeki ana rol ticari bankalara aittir. Ticari bankalar, ülkedeki kredi kaynaklarının çoğunu toplamaya ve müşterilere çok çeşitli finansal ve kredi hizmetleri sunmaya hizmet eder.

Bankacılık sistemi, her bir devletin piyasa ekonomisinin oluşumunda ve işleyişinde önemli bir rol oynar, dolaşım, tasarruf ve ödemeler alanındaki ekonomik varlıkların ilişkilerine hizmet eder, para arzı temelini oluşturan ve sürdürülebilir ekonomik kalkınmayı sağlayan bir kredi sistemi oluşturabilir. Aynı zamanda, bankacılık sisteminin temel ilkeleri ciddi bir şekilde ihlal edildiğinde, ekonomik istikrarsızlık kaynağı haline gelir. Bankacılar da girişimci olduklarından, ana hedefleri maksimum gelir elde etmektir. Bu bazen onları kamu yararına karşı hareket etmeye motive eder. Bu nedenle, olumsuz sonuçları ortadan kaldırmak için bankacılık sisteminin faaliyetleri tam olarak düzenlenmeli ve yakından izlenmelidir.

Bankacılık sektörünü geliştirmeyi, sermayeleştirme sorunlarını aşmayı ve bu sektörün ülke ekonomisindeki payını artırmayı amaçlayan kurumsal ve yasal reformlar, yeni bir sektör canlanma süreçlerine, banka-müşteri ilişkilerine kademeli bir geçiş gerektirmiştir. Alınan tedbirler sonucunda bu dönemde bankacılık sektörüne ülkenin bankacılık sektörünün sürdürülebilirliğini sağlamak amacıyla 1,9 milyar manat enjekte edilmiştir (Bəşirov R. A., 2016: s.25-39).

Reel sektör finansmanının etkinliğini artırmak için kısa vadeli kurumsal reformlar, AKB, DYDR ve Mortgage ve Kredi Garanti Fonu'nun kurulması olumlu sonuçlar vermektedir. Azerbaycan'ın finansal altyapısını yabancı ülkelere ihraç etmesi tesadüf değildir. Böylece, Kırgızistan, Ukrayna ve Gürcistan gibi ülkeler ülkemizin bu alandaki deneyimlerini incelemek ve uygulamak için ciddi adımlar atmışlardır.

Yakın zamana kadar, çok sayıda risk nedeniyle, işletme kredilerindeki en sorunlu alanlardan biri, önümüzdeki yıl ülkede tanıtılacak olan tarımdı, yeni model, sigorta risklerinin uygun bir şekilde değerlendirilmesi sonucunda bu alanda sürdürülebilir ve etkili faaliyetler sağlayacaktır. Aynı zamanda, ülkenin farklı bölgelerinde yaygın tarımsal üretim ve girişimcilerin bu tür faaliyetlere yakın katılımı göz önüne alındığında, yeni sigorta modeli ülkenin bankacılık sektörünün merkezden - Bakü ve Abşeron çevresinde entegre olmasına izin verecektir.

Azərbaycan ekonomisinin sürdürülebilir kalkınmasını sağlamak için uygulanan reformların, elde edilen kazanımların uluslararası düzeyde takdir edilmesi, reformların olumlu eğilimlerinin ve gelişme beklentilerinin Dünya Bankası, IMF ve diğer önde gelen uluslararası finans kurumları tarafından yayınlanan raporlara yansıtılması memnuniyet vericidir. yansıtılır. Bu nedenle, en son Dünya Bankası'nın Doing Business 2020 raporunda Azərbaycan'ın kredi kullanılabilirliği açısından 190 ülke arasında birinci sırayı alarak tüm ülkeleri geride bıraktığı unutulmamalıdır. Aynı zamanda, finansal piyasaları küresel olarak analiz eden uluslararası bir derecelendirme kuruluşu olan Moody's, yakın tarihli bir raporda Azərbaycan'ın Ba2'deki konumunu tekrar teyit ederek, hedeflenen reformların finans ve bankacılık sektöründeki kredileri artıracaklarını, potansiyel finansal riskleri azaltacaklarını ve sektör dayanıklılığını artıracaklarını belirtti. artırmak için atılan adımları övdü. Benzer bir pozisyon, başka bir uluslararası finans kurumu olan Fitch tarafından doğrulandı ve Doğu Avrupa'daki 22 ülkeyi ve BB + dereceli Sovyet sonrası alanı sıralayan üçüncü çeyrek raporunda Güney Kafkasya'da ilk sırada yer aldı (Mərkəzi Bank. www.cbar.az, Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankı, Statistik bülleten, N:09 (222), 12/2018: N:09 (241), 04/2020. www.cbar.az).

Rehabilitasyon, toksik varlıkların kredi portföyündeki payının azaltılması, bankaların para biriminin pozisyonunun güçlendirilmesi, likidite ve sermayelendirme için minimum gerekliliklerin karşılanması, sorunlu varlıkların toplam kredi portföyündeki payı azalmış ve kredi portföylerinin kalitesi artmıştır. Sadece 2018'de, 2017'ye kıyasla takipteki alacakların hacmi yüzde 1,67 oranında azalmıştır.

Bir diğer önemli nokta, bankacılık sektöründe geçen yıl sürdürülen ortodoks yayılcı politikaya rağmen, takipteki varlıkların toplam kredi portföyü içindeki payının azalmaya devam etmesidir. Bu, kredi bazlı kararların risk tabanlı kontrol mekanizmaları dahilinde gelişmiş risk azaltma araçlarının kullanımına dayalı olarak alındığını göstermektedir. Öte yandan, 28 Şubat 2019 tarihinde Azərbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı, bankacılık sektörü için tamamen yeni bir sayfa açan “Azərbaycan Cumhuriyeti'ndeki bireylerin sorunlu kredilerini ele almak için ek önlemler hakkında Kararname” imzaladı. ayrıca önemli bir azalma için sağlam bir temel attı. İlgili kararname, sağlıklı bir kredi ekosistemi için koşullar yaratacak, aynı zamanda reel sektöre yeni likit fonlar getirecek ve sonuç olarak makroekonomik ortamı önemli ölçüde iyileştirecektir. Yetkili uluslararası derecelendirme kuruluşları, kararnamenin ülkenin bankacılık sektörü için önemini ve sorunlu kredilerin çözümünde oynayacağı rolü onaylamıştır. Bu nedenle

Moody's Uluslararası Derecelendirme Ajansı, son yıllarda ülkenin bankacılık sektörü için en olumlu tahminini açıkladı. Ajans, Azerbaycan için tahminini değiştirdi ve takipteki krediler için öngörünün 2019 sonunda% 12'den% 10'a düşeceğini söyledi. Bu bize ülkenin radikal ekonomik reformlarının ve devam eden projelerinin ülkenin finans ve bankacılık sektörüne fayda sağlayacağını ve takipteki kredi oranını yüzde 8'e düşürme hedeflerine ulaşacağını güvenle söylememizi sağlıyor (“Azərbaycan Respublikasının 2019-cu il dövlət büdcəsinin icrası haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanun layihəsinə və dövlət büdcəsinin icrasına dair illik hesabatı Azərbaycan Respublikası Hesablama Palatasının Rəyi” Bakı -2018, s.460).

Ekonomideki yüksek riskler, bankaları muhafazakar ve kısıtlayıcı kredi politikaları izlemeye zorlar ve bu da finansal kurumlar için aşırı likidite ve düşük karlılık yaratır. Aynı zamanda, kriz zamanlarında ekonomik meslektaşların pasif borçlanma politikası genel ekonomik faaliyette ve iş ortamında düşüşe neden olmaktadır. Bu aşamada, bankacılık sektörüne duyulan güvenin kurumsal araçlarla tamamen geri yüklendiğini söyleyebiliriz. Mevcut ve geçmiş analizler hanehalklarının bankacılık sektöründeki tasarruflara güvenmeye devam ettiklerini ve bireylerin bankalara olan güveni artırdıklarını göstermektedir.

Manatın devalüasyonunun bir sonucu olarak, dış ekonomik şoklar nedeniyle nüfusun banka mevduatlarını azaltma eğilimi 2017'nin ortasından bu yana durdu ve tersine mevduat miktarı olumlu büyüyor. 2018 yılı sonuçlarına göre, bankalardaki bireylerin mevduat hacmi 8 milyar 375 milyon manata ulaşmıştır. Bu rakam, 2016 yılının aynı dönemine göre% 12,44 ve 2017'ye göre% 10,77'dir. 2018 yılı sonuçlarına göre, 2017 yılı sonuçlarına göre, kişi başına mevduat miktarı da geçtiğimiz dönemde istikrarlı bir şekilde arttı,% 9.78 oranında artarak 846.16 AZN oldu.

Tablo 10: Nüfusun Mevduatı (Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankı, Statistik bülleten, N:09 (222), 12/2018: N:09 (241), 04/2020. www.cbar.az, Azərbaycanın statistik göstəriciləri 2015-2019-cu illər., <http://www.Cbar.az>)

Tarih	Nüfus (bin kişi)	Toplam mevduat hacmi (mln manat)	1 kişi başına ortalama depozito miktarı
2016	9705,6	7448,7	767,46
2017	9810,0	7561,2	770,76
2018	9898,1	8375,4	846,16

Kaynak: Azərbaycan Cumhuriyeti İstatistik Komitesi ve Merkez Bankası verilerine dayanarak hazırlanmıştır..

Manatın döviz kurunda gözlenen oynaklıktaki azalma mevduatın yapısı üzerindeki kalite göstergelerini de etkilemiştir. Böylece, nüfusun hem bankacılık sistemine hem de ulusal para birimine olan güveninin bir göstergesidir, son 3 yılın istatistiklerine göre, mevduattaki manatın döviz cinsinden payı 2,5 kattan fazla artmıştır.

Tabii ki, bu bağlamda, bankacılık sektörünün düzenleyici otoriteleri ile birlikte, bankaların kendilerinin paydaş olarak hareket etmeleri önemlidir. Özellikle, kurumsal yönetimin tüm alanlarında profesyonel yaklaşımların uygulanması, dijitalleşme düzeyinin artırılması, risk yönetimi için yeni araçların tanıtılması, faiz oranı farklılaştırması yoluyla pazar bölümlendirmesi, bankaların güçlendirilmesine ve dayanıklılıklarının güçlendirilmesine önemli bir katkı olabilir.

Tablo 11: Müşterilerin Banka Hesaplarının Sayısı

Tarih	Banka müşterileri Sayı (dönemin sonunda)	dahil olmak üzere:			Müşteri hesapları sayı (dönem sonu)
		<i>Toplam</i>	Fiziksel Bireyler	ondan girişimcilikle uğraşanlar	
2015	5716385	5607028	181202	109357	16229206
2016	5352456	5282463	172664	69993	15161312
2017	5772040	5685215	231498	86825	16120944
2018	6335405	6233865	264371	101540	17953003
2016, 2015'e kıyasla	-6,37%	-5,79%	-4,71%	-36,00%	-6,58%
2016 ile karşılaştırıldığında					
2017	7,84%	7,62%	34,07%	24,05%	6,33%
2017 ile karşılaştırıldığında					
2018	9,76%	9,65%	14,20%	16,95%	11,36%

Kaynak: Merkez Bankası resmi istatistiklerine göre hazırlanmıştır

Son 3 yılın analizi, düzeltmenin manat döviz kuru üzerindeki etkisinin başlangıçta bankacılık sisteminde durgunluğa, banka müşteri ve hesap sayısında azalmaya ve sonraki yıllarda nakitsiz ekonomi, şeffaf vergi, finansal ve bankacılık sistemi kurmak için alınan önlemlerin dinamiklerinde olumlu bir değişikliğe yol açtığını göstermektedir. Böylece, 2018 yılı sonuçlarına göre 2015 yılına göre banka müşteri sayısı% 10,83 arttı. Ayrıca, 2018 yılında girişimcilikle uğraşan müşteri sayısı 2015'e göre% 45,90, 2016'ya göre% 53,11 artış gösterdi.

Aynı zamanda, müşteri hesaplarının sayısı da 2016'ya göre önemli ölçüde artmış, 2018'de% 18,41 ve 2017'ye göre% 11,36 artmıştır. 2019'un 1. çeyreğinin sonuçlarına göre, müşteri hesaplarının sayısı 17 milyonu aştı.

Tablo 12: Banka Piyasa Yapısı Ve Hizmet

Göstəricilər	2005	2010	2015	2016	2017	2018	11.2019
Bankların sayı	44	45	43	32	30	30	30
İlin əvvəlindən lisenziya alan bankların sayı	3	1	0	0	0	0	0
İlin əvvəlindən lisenziyası ləğv edilmiş bankların sayı	3	2	2	11	2	0	0
Dövlət banklarının sayı	2	1	2	2	2	2	2
Özəl banklar sayı	42	44	41	30	28	28	28
Xarici kapitallı bankların sayı	18	22	21	15	15	15	14
<i>Nizamnamə kapitalının 50%-dən çoxu xarici kapital olan banklar</i>	7	9	8	6	8	8	7
o cümlədən xarici bankların yerli filialları	2	2	2	2	2	2	2
<i>Nizamnamə kapitalının 50%-ə qədəri xarici kapital olan banklar</i>	11	13	13	9	7	7	7
Bankların hizmet şəbəkəsi							
Bankların filiallarının sayı	374	644	750	569	509	508	515
Bank şubelerinin sayı	24	120	164	131	142	130	130

ATM-lerin sayı	873	1892	2694	2454	2431	2502	2612
POS Terminalların sayı	987	7872	80301	71806	-	66110	65608
Bank sektöründe çalışanların sayı	m/y	m/y	m/y	16947	16171	17415	19108
Bank olmayan kredit teşkilatlarının sayı	85	101	157	144	123	104	90

Kaynak: Azerbaycan Merkez Bankası resmi istatistiklerine göre hazırlanmıştır.

1 Aralık 2016 itibarıyla bankaların ve banka dışı kredi kuruluşlarının ulusal para birimindeki karşılığı olan portföyü 16 milyar 275,5 milyon manata gerilemiştir. Kredi portföyü 1 Aralık 2015'e göre azaldı. Vadesi geçmiş kredilerin tutarı toplam kredi portföyünün% 8,9'una tekabül etmektedir. 1 Aralık 2016 itibarıyla bankalardaki ulusal para birimindeki mevduat tutarı 7 milyar 605,8 milyon manat olarak gerçekleşmiştir. 2016 yılında kişi başına düşen GSYİH 6223,8 manat olarak gerçekleşmiştir. 2016 yılı Ocak-Kasım döneminde çalışanların aylık ortalama nominal maaşları 2015 yılının aynı dönemine göre yüzde 7 oranında artarak 494,3 manat olarak gerçekleşmiştir. 2016 yılında bir önceki yıla göre nüfusun geliri nominal olarak yüzde 8,7 artmıştır.

Tablo 13: Bankacılık Sektörünün Temel Göstergeleri

Göstergeler	2005	2010	2015	2016	2017	2018	2019
Varlıklar (mln. AZN)	2252.0	13290.8	34906.0	31439.5	27921.0	29502.4	31368.2
<i>Varlıklar (son 12 aylık petrol harici ÜDM %)</i>	37.2	72.1	92.7	87.5	63.4	63.2	63.2
Ekonomideki toplam kredi qoyuluşları (mln. AZN)	1441.0	9163.4	21730.4	16444.6	11757.8	13020.3	14445.8
<i>toplam kredi (son 12 aylık petrol harici ÜDM %)</i>	23.8	49.7	57.7	45.8	26.7	27.9	29.1
Süresi geçmiş krediler	68.2	492.9	1508.5	1472.6	1626.7	1585.0	1384.9

(mln.AZN)							
<i>Süresi keçmiş kredilər (%)</i>	4.7	5.4	6.9	9.0	13.8	12.2	9.6
Bankacılıq sektorunun toplam kredit portfeli (mln. AZN)	1401.4	8971.8	21152.0	15971.2	11337.6	12628.3	14075.0
Banka harici larının (BOKT) məcmu kredit portfeli (mln. AZN)	39.6	191.6	578.4	473.4	420.2	392.0	370.9
Milli valyutada kredit qoyuluşları (mln. AZN)	542.9	5865.3	10994.5	8663.1	6953.6	8073.6	9556.8
Xarici valyutada kredit qoyuluşları (mln. AZN)	898.1	3298.1	10735.9	7781.4	4804.2	4946.7	4889.0
Xarici valyutada kredit qoyuluşları (mln.USD)	977.7	4133.5	6884.6	4394.5	2825.8	2909.8	2875.9
<i>Kredit dollarlaşması (% ifadəsində)</i>	62.3	36.0	49.4	47.3	40.9	38.0	33.8
Cəmi kapital (*-ilə işarələnmiş dövrlər ABB-siz)	388.3	1897.1	3654.0	2438.0	3709.2	4071.8	4734.0
<i>Cəmi kapital (son 12 aylıq qeyri-neft ÜDM-in %-i ifadəsində)</i>	6.4	10.3	9.7	6.2	8.4	8.7	9.5
Cəmi depozitlər	1368.7	7625.8	23431.4	22091.0	20599.1	21870.4	23413.5

(mln. AZN)							
Milli valyutada depozitlər (mln. AZN)	280.2	3205.3	4301.7	5459	5685.6	7581.7	8576.0
Xarici valyutada depozitlər (mln. AZN)	1088.5	4420.5	19129.7	16632	14913.5	14288.7	14837.6
Xarici valyutada depozitlər (mln.USD)	1185.0	5540.2	12267.3	9392.9	8772.1	8405.1	8728.0
<i>Depozit dollarlaşması (%)</i>	<i>79.5</i>	<i>58.0</i>	<i>81.6</i>	<i>75.3</i>	<i>72.4</i>	<i>65.3</i>	<i>63.4</i>
Ev təsərrüfatlarının əmanətləri (mln. AZN)	494.5	3029.8	9473.9	7448.7	7561.2	8375.4	8811.1
Milli valyuta ilə əmanətlər (mln. AZN)	55.8	1410.0	1420.2	1517.2	2532.9	3142.3	3926.8
Xarici valyuta ilə əmanətlər (mln.AZN)	438.7	1619.8	8053.7	5931.5	5028.3	5233.1	4884.4
Xarici valyuta ilə əmanətlər (mln.USD)	477.6	2030.1	5164.6	3349.8	2957.6	3078.3	2873.2
<i>Əmanət dollarlaşması (%)</i>	<i>88.7</i>	<i>53.5</i>	<i>85.0</i>	<i>79.6</i>	<i>66.5</i>	<i>62.5</i>	<i>55.4</i>
Maliyyə təşkilatlarının depozitləri (mln. AZN)	m/y	2177	6358.8	5528	1935.0	1547.7	1704.1
Oevri-malivvə təşkilatlarının depozitləri (mln. AZN)	874.2	2419	7630.4		11102.9	11947.4	12898.4

Bank sektorunun xarici öhdəlikləri (mln.AZN)	158.2	2470.4	8204.5	9114.3	2308.3	1828.1	1607.2
Bank sektorunun xarici öhdəlikləri (mln.USD)	172.2	3096.1	5261.3	7224.8	1357.7	1075.4	945.4

Kaynak: Azərbaycan Merkez Bankası rəsmi istatistiklərinə görə hazırlanmışdır.

Azərbaycan Cümhuriyyəti Mərkəz Bankası'na görə, 2005-2014 illəri arasında, bankacılıq sisteminin aktiv və həcmli gətirisi illik təqribən 30 faiz kimi yüksək bir böyümə oranı göstərmişdir. Bununla birlikdə, 2018'dən etibarən xarici iqtisadi şoklar və milli para vahidindəki devalüasiya, sektorün risk dərəcəliliyini artırmış və maliyyə performansında zəifləməyə yol açmışdır. Hər bir bankın xarici şoklara qarşı dayanıqlılığı bərabər deyildir. Sağlam risk idarəsi qaydalarını tətbiq edən və yüksək bir kapital təminatına sahib banklar daha çox esneklik göstərmişdir. Bəzi bankların maliyyə sabitliyinin pozulması sadəcə ölkə və dünya iqtisadında baş verən proseslərdən qaynaqlanmamaktadır. Son 10-15 il ərzində, bəzi banklar tərəfindən sürdürülebilməli və uzun vaxətli hədəflər, sürdürülməz böyümə modelləri və sadə risk idarəsindən qaynaqlanan təhlükə faktörünə diqqətəndirən bir iş modeli və stratejisinin əksikliyi bankacılıq sisteminəndeki problemlərin əsas katalizatorlarıdır. Bu qurumsal boşluqlar nədəniylə, banklar yeni iqtisadi şərtlərə və bazar şərtlərinə uyum sağlamaqda, iş modellərini esnek bir şəkildə dönüştürməkdə və yeni gəlir qaynaklarını təyinləməkdə zorlanmaktadır.

İlk devalüasiyadan sonra mevduat və kredit portföyünün dollarizasiyası milli para vahidində təhlükənin azaldığını göstərən, ikinci devalüasiyadan sonra fonların bankacılıq sistemindən çəkilməsi, sektorün sağlığıyla əlaqəli endişələri yansıtmaktadır. Bu vəziyyətdə, 19 Ocak 2016 tarixli Azərbaycan Cümhuriyyəti Kanununun qəbul edilməsi "Mevduatın tam sığortası üzərində" dövlət sektorünün bankacılıq sektorünə olan təhlükəsizliyi artırmağa xidmət etmişdir. Beləliklə, yeni qanuna görə, qorunan mevduatlar, meblağdan təhlükəsiz olaraq, Mevduat Sığorta Fonu Mütevelliləri Heyəti tərəfindən təyinlənən mevduatlar üzərindəndeki illik faiz oranı daxilində, tutardan təhlükəsiz olaraq 3 il müddətində tamamilən sığortalanmaktadır. Eyni zamanda, mevduatların çəkiciliyini artırmaq üçün, 1 Şubat 2016 tarixindən etibarən, bəzi insanların mevduatları üçün ödənilən illik faiz gəliri 3 il müddətində vergidən azad edilmişdir. Ayrıca, maliyyə sektorün sürdürülebilməliliyini sağlamaq və bu sahədəndeki nəzarət mexanizmlərini gücləndirmək məqsədilə, 3 Şubat 2016 tarixli 760 sayılı Rəhbərlik Qərarı ilə (Kaynak:

3 Şubat 2016 tarihli 760 sayılı Başkanlık Kararnamesi ile) Finansal Piyasalar Kontrol Odası oluşturulmuştur.)

Yıl içindeki olumsuz gelişmeler bankaların sermaye pozisyonu üzerindeki baskıyı artırmıştır. Dinamik ekonomik büyüme döneminde bankalar için asgari sermaye gereksinimi beş kat artarak 50 milyon AZN'ye yükselse de, belirli bir finansal yastık oluşturdu, ancak iç ve dış şokları etkisiz hale getirmek için yeterli değildi. Sektörün 2014 yılında net kârı 381 milyon manat iken, bankalar 2018'i 351 milyon manat zararla sona erdirdi. Bankacılık sektöründeki toplam sermaye yeterlilik oranı% 18,9'dan% 14,7'ye gerilemiştir.

Bankacılık sisteminin varlıklarının büyüme hızındaki yavaşlama, potansiyel borçlulardan kredi talebindeki azalmadan ve bankaların kredi arzından kaynaklanmıştır.

Ulusal paranın değer kaybı borçluların yabancı para krediler üzerindeki ödeme gücünü etkilemiş ve bankaların kredi portföylerinin kalitesinde bozulmaya yol açmıştır. 2018 yılında takipteki ve yeniden yapılandırılan kredilerin toplam portföy içindeki payı bir önceki yıla göre sırasıyla yüzde 30 ve yüzde 130 oranında artmış, özel rezervlerin toplam portföy içindeki payı yüzde 40 oranında artmıştır.

2018'den bu yana, bankaların toplam karlılığı ve finansal sürdürülebilirliği kötüleşti ve istikrarlı ve sürdürülemez bankalar arasındaki boşluk derinleşti.

Tablo 14: Bankacılık Sektörünün Kar (zarar) Göstergeleri (mln.AZN)

Göstergeler	2005	2010	2015	2016	2017	2018	2019
Net faiz geliri	117.3	503.6 9	1269. 3	914.4	950.3	1171. 1	1089. 8
Faiz geliri	175.5	1055. 3	2055. 7	1994.0	1775. 2	1753. 0	1592. 3
Faiz giderleri	59.2	551.6	986.4	1079.7	824.9	581.9	454.1
Net faiz dışı gelir	-9.7	-179.7	-432.7	-1337.0	-42.1	- 476.5	- 366.2
Faiz dışı gelir	93.4	271.6	476.5	-338.3	938.5	549.1	576.0
Faiz dışı giderler	103.1	451.3	909.1	998.7	980.6	1025. 6	942.2

Net faaliyet karı (zararı)	107.6	324.0	836.6	-422.6	908.2	694.6	723.6
Varlıklar üzerindeki özel yedeklere tahsisler	50.7	184.0	373.7	1212.0	26.5	345.4	113.2
Vergi öncesi kar	57.0	140.1	458.8	-1625.1	938.8	351.7	631.8
Net (vergi sonrası) kar	42.7	120.3	370.5	-1667.6	883.6	279.4	572.9

Kaynak: Azerbaycan Cumhuriyet Merkez Bankası Bilgileri

Azerbaycan Cumhuriyeti Merkez Bankası'na göre, 2018 yılında bankacılık sektörünün kârlılığı negatif bölgede idi, sermaye yeterlilik oranı yüzde 20 azaldı ve sağlıklı ve riske duyarlı bankalar arasındaki kontrast arttı. Bankacılık sisteminin uzun vadeli işlevselliği için potansiyel bir tehdit oluşturan yeni sorunlar ortaya çıkmıştır (ekonominin dolarizasyonu, finansal kurumların sermaye pozisyonları üzerindeki baskı, ekonomik büyümenin yavaşlaması ve kredi portföyünün kalitesinin düşmesi).

Tablo 15: Bankaların Ekonomiye Yaptığı Kredi Yatırımları, Milyon Manat

Yıl	Toplam kredi yatırımları	Ticari bankalar dahil					
		Toplam		yabancı sermayeli bankalar dahil		% 100'ü yabancı sermayeli bankalardır	
		mln.manat	spesifik yer çekimi,%	mln.manat	spesifik yer çekimi,%	mln.manat	spesifik yer çekimi,%
2005	1441,0	653,1	45,3	263,5	18,3	25,9	1,8
2006	2362,7	1229,7	52,0	545,8	23,1	55,8	2,4
2007	4681,8	2563,0	54,7	1437,6	30,7	216,2	4,6
2008	7191,3	3989,0	55,5	2024,9	28,2	379,9	5,3
2009	8407,5	4318,7	51,4	2074,4	24,7	386,6	4,6
2010	9163,4	5069,9	55,3	2306,3	25,2	464,2	5,1
2011	9850,3	6298,8	63,9	3002,0	30,5	586,2	6,0
2012	12243,7	7785,5	63,6	3394,0	27,7	759,3	6,2
2013	15422,9	9689,4	62,8	4612,5	29,9	1034,7	6,7
2014	18542,6	11873,6	64,0	5580,1	30,1	1388,6	7,5
2015	21730,4	13875,2	63,8	6394,1	29,4	1564,5	7,2
2016	16444,6	10222,0	62,2	4328,8	26,3	1248,8	7,6
2017	11757,8	9421,4	80,1	3456,3	29,4	1063,6	9,0
2018	13020,3	10529,8	80,9	3349,5	25,7	1071,3	8,2
2019	15298,2	12339,4	80,7	3655,8	23,9	1107,4	7,2

Göstergeler, Uluslararası Para Fonu'nun "Parasal ve Mali İstatistikler" metodolojisine göre hesaplanmaktadır.

Kaynak: Azerbaycan Cumhuriyet Merkez Bankası

Tablo 16: Bankaların Kkonomideki Kredi Yatırımları (vadelere göre), Milyon. Manat

İl	Toplam	dahil olmak üzere:	Ulusal para cinsinden krediler					
		Zamanı geçmiş	Toplam krediler	dahil olmak üzere:	Kısa vadeli	Dahil olmak üzere:	Uzun vadeli	Dahil olmak üzere:
				Zamanı geçmiş		Zamanı geçmiş		Zamanı geçmiş
2005	1441,0	68,2	542,9	20,6	353,1	15,8	189,8	4,8
2006	2362,7	77,7	1170,5	23,1	597,4	18,6	573,1	4,5
2007	4681,8	100,3	2513,7	44,9	1066,4	35,7	1447,3	9,3
2008	7191,3	159,8	3672,9	93,2	1346,9	56,0	2326,0	37,2
2009	8407,5	303,5	4886,2	195,1	1452,7	92,1	3433,5	103,1
2010	9163,4	492,9	5865,3	342,1	1523,8	156,8	4341,5	185,3
2011	9850,3	633,8	6326,5	452,1	1901,0	233,8	4425,5	218,3
2012	12243,7	748,8	8422,8	575,7	2514,3	304,7	5908,5	270,9
2013	15422,9	792,8	11076,7	627,4	2297,4	287,9	8779,3	339,5
2014	18542,6	976,3	13505,7	767,6	2494,2	301,0	11011,5	466,5
2015	21730,4	1508,5	10994,5	840,2	1773,8	268,2	9220,7	572,0
2016	16444,6	1472,6	8663,1	682,4	1362,4	147,3	7300,8	535,1
2017	11757,8	1626,7	6953,6	789,3	1030,6	164,5	5923,0	624,8
2018	13020,3	1585,0	8073,6	774,1	1510,2	157,9	6563,3	616,2
2019	15298,2	1273,1	10000,8	702,4	1659,6	106,0	8341,2	596,4

*-Kredit qoyuluşlarında azalma Azərbaycan Beynəlxalq Bankı ASC-də aparılan restrukturizasiya tədbirləri ilə əlaqədardır

** Göstəricilər Beynəlxalq Valyuta Fondunun "Pul və Maliyyə Statistikaı" metodologiyasına əsasən hesablanır

Kaynak: Azərbaycan Cumhuriyet Merkez Bankası

Tablo 17: Bankaların Ekonomideki Kredi Yatırımları (vadelere göre), Milyon. Manat

Yıl	Döviz kredileri					
	Toplam krediler	dahil olmak üzere:	kısa vadeli	dahil olmak üzere:	Uzun vadeli	dahil olmak üzere:
		Zamanı geçmiş		Zamanı geçmiş		Zamanı geçmiş

2005	898,0	47,6	560,1	32,8	337,9	14,8
2006	1192,2	54,6	544,6	34,7	647,6	19,9
2007	2168,1	55,3	583,1	33,8	1585,0	21,5
2008	3518,4	66,6	949,0	40,7	2569,4	25,9
2009	3521,3	108,4	907,2	66,1	2614,0	42,3
2010	3298,1	150,8	1043,3	82,4	2254,8	68,4
2011	3523,8	181,7	1050,2	92,4	2473,6	89,3
2012	3820,9	173,2	994,0	80,7	2826,9	92,5
2013	4346,3	165,4	1038,1	74,2	3308,2	91,1
2014	5037,0	208,8	1437,2	90,6	3599,8	118,1
2015	10735,9	668,3	3523,5	304,8	7212,4	363,5
2016	7781,4	790,2	2115,6	192,9	5665,9	597,3
2017	4804,2	837,5	1070,7	158,7	3733,5	678,8
2018	4946,7	810,9	1184,9	171,4	3761,8	639,4
2019	5297,4	570,7	1259,1	120,0	4038,2	450,7

*- Kredi yatırımlarındaki düşüş Uluslararası Azerbaycan Bankası'nda uygulanan yeniden yapılandırma önlemlerinden kaynaklanmaktadır ** Göstergeler Uluslararası Para Fonu "Parasal ve Mali İstatistikler" metodolojisine göre hesaplanmaktadır.

Kaynak: Azerbaycan Cumhuriyet Merkez Bankası

Tablo 18: Parasal Büyüklükler (Dönem Sonunda) Milyon. Manat

Yıl	En geniş anlamda para arzı (M3)	dahil olmak üzere						Para çarpanı	
		M2 parasal toplam	dahil olmak üzere				SDV'de mevduat *	Parasal toplam M3'ün para tabanına oranı	Manat cinsinden parasal toplam M2'nin para tabanına oranı
			M1 parasal toplam	dahil olmak üzere		Manatlı arda vadeli mevduatlar *			
				Banka dışı nakit (M0)	Manatlı arda talep yatakları *				
2005	1841,8	796,7	747,8	547,4	200,4	48,9	1045,1	2,10	1,20

2006	3435,0	2135,5	1839,6	1311,4	528,2	295,9	1302,8	1,68	1,33
2007	5897,3	4401,6	3621,71	2713,5	908,2	779,9	1495,6	1,71	1,37
2008	8494,5	6081,24	5105,19	4145,9	959,3	976,1	2413,2	1,71	1,27
2009	8469,4	6169,41	5231,46	4175,0	1065,0	929,4	2300,0	1,73	1,27
2010	10527,6	8297,57	6838,46	5455,9	1263,1	1578,6	2230,0	1,61	1,30
2011	13903,5	10997,43	8796,28	7158,4	1637,9	2201,2	2906,0	1,64	1,33
2012	16775,5	13806,58	11122,31	9256,8	1865,5	2684,3	2968,9	1,57	1,31
2013	19289,4	16434,8	12736,9	10458,7	2278,2	3697,9	2854,7	1,64	1,41
2014	21566,4	17435,8	12830,4	10152,5	2678,0	4605,4	4130,5	1,82	1,51
2015	21286,9	8678,3	6897,2	4775,93	2121,2	1781,1	12608,6	2,8	1,2
2016	20889,6	11546,3	8960,3	6376,9	2583,5	2586,0	9343,3	2,26	1,47
2017	22772,1	12466,4	10544,2	7490,3	3053,9	1922,2	10305,6	2,31	1,46
2018	24060,4	14643,6	12274,6	7601,4	4673,3	2369,0	9416,8	2,33	1,53
2019	28866,3	18238,6	15397,9	9501,1	5896,8	2840,7	10627,7	2,20	1,50

Kaynak: Azerbaycan Cumhuriyet Merkez Bankası

Tablo 19: Resim Sektörü

Göstergeler	2005	2010	2015	2016	2017	2018	2019
Parasal taban	885.8	6520.9	7560.7	9232.8	9872.6	10318.4	11427.5
Manatlı cinsinden para tabanı (milyon manat olarak)	687.8	6397.1	6901.8	7860.5	8543.2	9545.7	10298.8
Manat cinsinden para tabanı (son 12 ay için petrol dışı GSYİH'nin yüzdesi olarak)	11.4	34.7	18.3	19.9	19.4	20.5	20.8
Manat cinsinden para tabanı (yıl başına göre değişim oranı,% olarak)	7.5	31.6	-40.2	13.9	8.7	11.7	7.9
Dolaşımdaki nakit	594.1	5793.2	5416.8	6960.8	8140.2	8364.1	9437.3

Muhabir hesaplar	266.2	704.6	2089.8	2111.0	1554.6	1755.5	1810.6
Zorunlu yedekler	25.5	20.9	47.4	147.7	141.2	163.0	163.3
Parasal toplamalar							
M0 (mln. manatla)	547.4	5455.9	4775.9	6376.9	7490.3	7601.4	8693.8
M1 (mln. manatla)	747.8	6838.5	6897.2	8960.3	10544.2	12274.6	13579.9
M2 (mln. manatla)	796.7	8297.6	8678.3	11546.3	12466.4	14643.6	16339.0
M3 (mln. manatla)	1841.8	10527.6	21286. 9	20889.6	22772.1	24060.4	26446.9
Rezervler ve döviz kurları							
CBA rezervleri (milyon USD)	1967.3	6407.6	5016.7	3974.4	5334.6	5622.5	6144.7
AZN / USD resmi döviz kuru	0.9186	0.7979	1.5594	1.7707	1.7001	1.7000	1.7000
AZN / EURO resmi döviz kuru	1.0918	1.0560	1.7046	1.8638	2.0307	1.9468	1.8981
Gerçek Efektif Oran (REM) (2000 = 100)	85.8	127.7	110.0	91.3	94.2	99.5	99.2
Petrol dışı sektör için REM (2000 = 100)	81.4	115.3	107.6	86.3	89.8	95.3	93.8

Kaynak: Azerbaycan Cumhuriyet Merkez Bankası

Tablo 20: Parasal İnceleme (Dönem Sonu) Milyon. Manat

Yıllar	Net Dış Varlıklar	Net İç Varlıklar	Ekonomiye gereksinimler	Geniş para arzı	Manat cinsinden geniş para arzı	Manatın dolaşım hızı
2008	4036,1	4458,3	7224,9	8494,2	6081,0	6,60
2009	3529,3	4940,0	8556,4	8469,2	6169,2	5,61
2010	4638,3	5889,4	9785,7	10527,5	8297,5	5,01
2011	7849,9	6053,5	11714,2	13903,2	10997,2	4,55

2012	8283,1	8492,3	15126,3	16775,3	13806,4	3,91
2013	9902,8	9386,7	16930,0	19289,4	16434,8	3,51
2014	10491,8	11074,5	20402,3	21566,4	17435,8	3,38
2015	11055,6	10263,0	24627,2	21318,6	8613,1	6,31
2016	7956,1	12933,5	17661,8	20889,6	11546,3	5,20
2017	15422,4	7349,7	11363,2	22772,1	12466,4	5,63
2018	15313,5	8746,9	13057,8	24060,4	14643,6	5,45
2019	17283,9	11582,4	15036,4	28866,3	18238,6	4,48

* Net dış varlıklar ve net iç varlıklardaki değişiklikler, Uluslararası Azerbaycan Bankası OJSC'de uygulanan rehabilitasyon önlemleriyle ilgilidir.

Kaynak: Azerbaycan Cumhuriyet Merkez Bankası

Merkez Bankası'na göre, 2004-2014 yılları arasında Azerbaycan'da ulusal para birimindeki para arzı 640 milyon manattan 11.5 milyar manata 18 kat arttı. Dolaşımdaki para 21 kat artmış ve bankaların muhabir hesaplarındaki fazla likit fon miktarı 3,3 kat artmıştır.

Manat'taki geniş para arzı (M2) 25 kat artarak 17 milyar manata ulaştı. Bu dönemde ekonominin para kazanımı (M2 / GSYH)% 8'den% 30'a yükseldi. Bankacılık sektörünün ekonomiye sağladığı kredi hacmi 19 kat artarak 18 milyar manatı buldu ve GSYİH içindeki payı yüzde 30'a ulaştı.

Bankacılık sektörüne yatırılan mevduat hacminin de bu dönemde yüksek dinamikleri olmuştur. Mevduat hacmi, 2004-2014 yıllarında 11 kat artarak bankacılık sektörüne artan güven ile açıklanabilir. Bu dönemde dolarlaşma (yabancı para mevduatın toplam mevduat içindeki payı) 44 puan azalarak yüzde 36'ya gerilemiştir.

Dönem içinde, yüksek petrol gelirlerinin aktif kullanımı, baskın maliye politikasının arka planına karşı genişletici para politikası üzerinde dolaylı etkiler yaratmıştır. SOFAZ'dan devlet bütçesine büyük çaplı transferler finansal piyasada aşırı döviz yarattı ve buna karşılık CBA, ulusal para biriminde keskin bir yükselişi önlemek için aşırı döviz arzını sterilize etti. Sonuç olarak, manattaki para arzı transferlerin büyüme dinamiklerine yakın bir hızda arttı ve CBA büyük miktarda döviz rezervi biriktirdi.

Para politikasının önemli göstergelerinden biri olan para çarpanının dinamiklerinde önemli bir artış olmamıştır. 2004 yılında 1,04 birime eşit olan para çarpanı, 2014 yılı sonunda sadece 0,44 puan artarak 1,51 adede ulaşmıştır. Bunun temel nedeni, para derinliğinin büyümesinin, para arzı büyüme hızının gerisinde kalmasıydı.

Para politikasının ekonomiye transferini değerlendirirken göz önünde bulundurulması gereken hususlardan biri para arzının yapısıdır. 2014 yılı sonunda dolaşımdaki nakit (M0) 10.2 milyar manat, M1 para arzı 12.8 milyar manat, M2 para arzı 17.4 milyar manat ve M3 para arzı 21.6 milyar manat olarak gerçekleşti. Para politikası aktarımının etkinliği için önemli koşullardan biri, para arzının geniş anlamda para arzı anlamında (M2) düşük paranın payıdır. Bu rakam 2014 yılında yüzde 58,2 idi ve 2004 yılına göre yüzde 10 puan düşmesine rağmen hala yüksek seviyesini koruyor. FMA, ödeme sistemlerinin geliştirilmesinde önemli ilerleme kaydetmiş olsa da, ekonomideki nakit ödeme seviyesi yüksek olmaya devam etmektedir.

Ekonomideki dolarlaşma düzeyi de para politikasının yürütülmesini etkileyen en önemli faktörlerden biridir. 1990'lı yılların başlarında finans ve bankacılık sistemindeki olumsuz gelişmeler, bankacılık sistemine olan güvenin zayıflamasına neden olmuştur. Bununla birlikte, 1990'ların ikinci yarısından bu yana gerçekleştirilen ekonomik reformlar ve ulusal para biriminin istikrara kavuşması dolarlaşma oranının önemli ölçüde düşmesine izin vermiştir. 2004 yılında yüzde 80 olan dolarlaşma oranı, 2014 yılında yüzde 36'ya indirilmiş ve bu da para politikasında manevra potansiyelini artırmıştır.

Para politikasının iletkenliğini arttırmanın bir diğer önemli koşulu bankalararası para piyasasının geliştirilmesidir. Bankalararası para piyasası, Merkez Bankası'nın faiz koridorunun ekonomiye aktarılmasında en önemli bağlantıdır. Faiz koridorundaki değişikliklerin para piyasasındaki işlemlerin değerini ve hacmini etkileme yeteneğinin sınırlı olması, para politikasının ekonomiye aktarılması üzerinde de olumsuz bir etkiye sahiptir. Bu bağlamda, Azerbaycan'ın finansal ve bankacılık sistemi para piyasasını daha yüksek bir seviyede geliştirmeye devam etmektedir.

2004-2014 döneminde para politikasının kazanımlarından biri, büyük petrol gelirlerinin kullanılmasıyla birlikte ekonomik büyüme sırasında ulusal para biriminin aşırı güçlenmesini önlemektir. Bu dönemde, para politikasının ana rejimi olarak döviz kuru hedefleme rejiminin seçilmesi, bu ekonomik döngü için esasen yeterliydi. Bu ekonomik döngüde, yüksek petrol fiyatları ve yükselen petrol ihracatına ülke ekonomisinin dış

dengesinde önemli bir iyileşme ve döviz kuru politikasının en önemli hedeflerinden biri olan büyük miktarda döviz rezervi birikimi eşlik etti. Döviz rezervleri için uluslararası gereklilikler açısından (parasal toplam M2'ye göre 3 aylık ithalat), FMA tarafından tutulan rezervler bu gereklilikleri tekrar tekrar aşmıştır. Bununla birlikte, fiyatlara ilişkin döviz kuru dinamiklerinin düşük seviyede tutulması, yabancı politika düzenlemesini etkilemek için döviz kuru politikası fırsatlarını önemli ölçüde genişletmek önemli bir görev olmaya devam etmektedir.

Tüm bunlar, tüketici kredileri için asgari tutar belirleyerek faiz oranlarını artırmaya ve faiz oranlarını azaltmaya ihtiyaç olduğunu söylememizi sağlar.

Mevduat çekmek hanehalkı payında yüksek olmuştur. 2014 yılında finansal kuruluşların çektiği fonlardaki payı% 27,7, finansal olmayan kuruluşların payı% 32,2 ve hane halkının payı% 46,5'tir. 2018 yılında hanehalklarına çekilen fonlar% 61,4, finansal olmayan kuruluşların payı% 24,4 ve finansal kurumlar -% 4,2'dir.

Analiz edilen tüm yıllarda, özel bankalar tarafından verilen krediler başı çekmektedir. Bununla birlikte, bu özgül ağırlıkta belirli bir azalma vardır. 2014 yılında kredi yatırımlarının% 64'ü özel bankalar tarafından yapılmış, 2016 yılında bu oran% 62,2 ve 2018 yılında% 62,2 olmuştur.

2014-2018 için ulusal para cinsinden kredi yatırımı 4842,6 milyon olarak gerçekleşmiştir. manat veya% 36. Bu, hem uzun vadeli hem de kısa vadeli krediler için geçerlidir. Kısa vadeli krediler% 48,4, uzun vadeli krediler% 33,7 azaldı.

2014-2018 döneminde döviz cinsinden krediler 2744,4 milyon olarak gerçekleşmiştir. manat arttı. 2016 yılında yabancı para cinsinden krediler, tüm para birimlerinde kredilerin% 72,8'ini oluşturmuştur. Yabancı para cinsinden en yüksek borçlanma 2015 yılında olmuştur - 7212.4 milyon. manat. Uzun vadeli kredilere ilişkin vadesi geçmiş krediler de artmıştır. 2014-2018 döneminde uzun vadeli kredilerdeki vadesi geçmiş borç 479,2 milyon olarak gerçekleşmiştir. AZN 597,3 milyon arttı. Aynı yıl kredi yatırımının% 11'i olan manat.

Ekonominin para kazanması, ulusal ekonominin likit varlıklarla doygunluğunu karakterize eden göstergelerden biridir. Para kazanma düzeyi, finansal sistemin ve bir bütün olarak ekonominin gelişimine bağlı olarak, ülkedeki sermayenin serbest dolaşımını da belirler (Tağıyev., vd., 1999. s. 89-95).

Ekonominin para kazanma katsayısı, para arzının (toplam M2 - nakit, çek, mevduat ve bankalardaki kişi ve işletmelerin mevduatları) Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) oranına eşit bir göstergedir. Bu gösterge ekonominin para arzının derecesi hakkında bir fikir vermektedir. $M3 / GSYH$ 'nin $M1 / GSYH$ üzerindeki üstünlüğü, ülkenin nakitsiz ödeme sisteminin ve ekonominin finansal potansiyelinin de gelişmekte olduğunu göstermektedir. Bu küçük fark, ülkedeki parasal işlemlerin çoğunun nakit olarak yapıldığını ve bankacılık sisteminin az gelişmiş olduğunu göstermektedir. Bu ekonomik göstereyi yapay olarak arttırmak imkansızdır. Büyümesi sadece ekonomik büyümenin arka planında gözlenir, ulusal ekonomik politikada nüfusun ve ekonomik varlıkların güvenini ve güvenini güçlendirerek ulusal finansal sistemdeki tasarruf düzeyini artırır (Г. Щербакoвa., 2007. s. 30-45).

Ekonominin yüksek düzeyde para kazanması, kural olarak, iyi işleyen bir finansal sektörü olan gelişmiş ülkelerin karakteristiğidir. Düşük para kazanma seviyeleri hem yapay hem de doğal para sıkıntısı yaratır ve sonuç olarak ekonomik büyüme sınırlıdır. Aynı zamanda, ekonominin zayıf gelişmiş bir finansal sistemle doyunluğu sadece enflasyonda bir artışa yol açacak ve sonuç olarak ekonominin para kazanımı daha da azalacaktır. Bunun nedeni, ek para arzının arz seviyesini etkilememesidir, çünkü tüketici pazarına gitmez, bu da talebi artırır.

Dolayısıyla, para kazanma düzeyi ne kadar yüksek olursa, bankaların sıradan vatandaşlara (örneğin, bir ev satın almak) ve işletmelere (üretimi modernize etme) borç verme yeteneği o kadar yüksek olur. Ekonomideki para GSYİH'den daha azsa, elbette krediler daha pahalı olacak, ekonominin normal gelişimi bozulacak, yeni işler yaratmak zor olacak ve üretimi modernleştirmek mümkün olmayacak. Yukarıda belirtildiği gibi, Azerbaycan ekonomisinin sadece% 28,5'ine 2018 yılında para verilecekken, 2017'de Brezilya'ya sahip olacak: Rusya -% 47,8; Brezilya -% 81; Hindistan -% 76; Çin'in% 195'iyle karşılaştırılmaz.

Her ülkede para kazanma sürecinin, ulusal para sisteminin özellikleri ve ekonomik kalkınma nedeniyle kendine has özellikleri vardır. Bu bağlamda, para kazanma düzeyi ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki bireyseldir. Dünyanın önde gelen bazı sanayileşmiş ülkelerinde, uzun bir süredir para kazanma oranı GSYİH'nin% 100'ünü aşmıştır. Dünyanın önde gelen ekonomistlerinin çoğuna göre, ekonominin optimal para kazanma düzeyi GSYİH'nin yarısından az değil (Волков Л. Г., 2012, s. 76-89).

2018 yılında Azerbaycan ekonomisinde para kazanma düzeyi (geniş paranın GSYİH'ye oranı)% 28,5'tir. Bununla birlikte, 2017 yılında bu rakam dünya çapında ortalama% 125.1'dir. Analiz, bu dönemde para arzındaki büyümenin büyük ölçüde ülkenin para rezervlerinin büyüme oranına bağlı olduğunu, normal piyasa ekonomisinde ise para arzındaki değişimin yeniden finansman oranına ve kredi talebine bağlı olduğunu göstermektedir. Ayrıca, küresel mali krizin arifesinde, Azerbaycan'daki para tabanının yarısından fazlası yabancı kredilerle yaratıldı. Diğer bir deyişle, ne Azerbaycan ekonomisi ne de bankacılık sistemi ülkenin döviz rezervlerine paralel olarak gelişmemiştir.

Tablo 21: Manatın Yabancı Para Birimlerine Karşı Nominal ve Reel Efektif Döviz kuru, % (Aralık 2000=100)

Yıllar	Nominal efektif döviz kuru		Gerçek efektif döviz kuru	
	Yaygın	petrol dışı sektörde	Yaygın	petrol dışı sektörde
2000	100,0	100,0	100,0	100,0
2001	105,3	110,1	97,2	96,4
2002	97,3	105,8	86,9	87,1
2003	85,5	95,8	75,2	75,4
2004	80,2	91,2	74,2	73,8
2005	92,1	101,8	85,8	81,4
2006	90,0	101,5	89,0	84,5
2007	85,4	97,1	95,1	89,1
2008	100,1	117,2	121,8	114,1
2009	98,3	119,1	115,5	110,0
2010	104,2	123,2	127,7	115,3
2011	108,1	131,9	134,2	121,6
2012	108,3	131,3	130,3	114,8
2013	108,1	139,0	131,5	120,3
2014	124,5	173,1	146,6	140,7
2015	89,7	132,9	110,0	107,6

2016	66,3	96,3	91,3	86,3
2017	65,9	97,3	94,3	89,8
2018	72,6	108,9	99,6	95,4
2019	73,4	109,3	99,0	93,4

Kaynak: Azerbaycan Cumhuriyet Merkez Bankası

2018 yılında, manatın resmi döviz kuru, bankalararası piyasadaki anlaşmalarda (açık artırma ve açık artırma dışı işlemler dikkate alınarak) ortalama döviz kuru esas alınarak belirlenmiştir. Dönem içerisinde ortalama günlük resmi manat döviz kuru 1.7000 / \$ olmuştur.

Bankalar tarafından belirlenen yabancı para alım ve satım oranları resmi orana yakındır. Ticari bankaların bu dönemde ortalama günlük alım oranı 1,6965 / \$, satış oranı ise 1,7023 / \$ olmuştur. Ticari bankaların resmi döviz kuru ile ortalama günlük alım oranı arasındaki fark% 0,2 (0,0035 / \$) ve satış oranı% 0,1'dir (0,0023 / \$).

İkili döviz kurlarının dinamikleri, çok taraflı döviz kurunun dinamiklerini de etkiledi. Bazı ortak ülkelerdeki ulusal paraların keskin bir şekilde değer kaybetmesine rağmen, petrol dışı sektördeki manatın gerçek etkili ağırlıklı reel döviz kuru, Azerbaycan'da önemli ölçüde düşük enflasyonun arka planına karşı sadece% 6,1 oranında güçlenmiştir. 2014'ün sonundan bu yana, manatın reel efektif döviz kuru% 32,3 değer kaybetmiştir. Bu, petrol dışı sektörün rekabet gücünü destekleyen bir faktördür.

Bankaların faaliyetlerini belirleyen önemli göstergelerden biri bankacılık sisteminin finansal istikrarının göstergesidir.

Tablo 22: Azerbaycan Cumhuriyeti Bankacılık Sisteminin Finansal İstikrar Göstergeleri

Finansal istikrar endeksleri	31.12.2012	31.05.2013	31.10.2013	31.01.2014	31.05.2014	31.01.2016
Kademe I sermaye yeterlilik oranı,%	13, 01	13, 16	13, 41	15, 12	15, 60	14, 61
Toplam sermaye yeterlilik oranı,%	16, 89	16, 45	17, 47	17, 92	18, 74	18, 10
Varlık Geliri (ROA). %	0, 87	1, 89	1, 91	2, 88	2, 32	2, 04
Sermaye getirisi (ROE),%	7, 05	14, 98	14, 71	20, 55	16, 05	14, 15
Faiz marjı / kar oranı,%	4, 86	5, 26	5, 34	5, 82	6, 70	6, 70
Likit varlıkların toplam varlıklara oranı,%	15, 88	12, 99	10, 48	11, 27	11, 37	12, 14
Kredi ve mevduat oranlarına% olarak	3, 35	3, 62	3, 69	4, 19	5, 22	5, 29

Yabancı para cinsinden kredilerin toplam kredilere oranı,%	31, 19	28, 17	27, 55	27, 31	26, 52	26, 59
Yabancı para cinsinden yükümlülüklerin toplam yükümlülüklerle oranı,%	47, 87	47, 18	45, 84	45, 74	46, 89	47, 16

Kaynak: Azerbaycan Cumhuriyet Merkez Bankası

Azerbaycan ekonomisinin küresel mali krizden en az etkilenen ülkeler listesinde olması mümkündür. Tablodan da görüleceği üzere, bankalar yeterlilik oranını asgari sermaye yükümlülüğünün üzerinde tutmaktadır. Böyle bir yaklaşım, bankanın operasyonları için ek sorunlar yaratan risk yönetimine ilave önem vermek anlamına gelir. Sermaye yeterliliği standart oranının yüksek tutulması, gelecekteki yatırımları ve bankanın günlük faaliyetlerini tehlikeye atma riski taşımaktadır.

Bankacılık sektöründe 2018 yılında gözlenen aşağıdaki eğilimlere dikkat çekebiliriz:

2017 yılında bankacılık sektöründe yoğunlaşma düzeyinde gözlenen düşüşün yerini 2018 yılında zayıf bir artış izlemiştir.

- Devalüasyondan sonra, banka varlıklarındaki düşüş eğilimi bir artışla değiştirildi.
- Bankaların menkul kıymetlere aktif yatırımı artmaya devam etmiş ve 2017 yılında aynı döneme göre yatırım hacmi 3 kat artmıştır.
- Kredi yatırımı arttı ve bu büyüme özel bankalar, özellikle yerel sermayeli özel bankalar tarafından sağlandı.
- Tüketici kredilerinin hacmi ve payı tekrar artmış ve 4 yılın en yüksek seviyesi olan% 41,1'e ulaşmıştır.
- Ulusal para cinsinden krediler artarken, yabancı para cinsinden krediler azaldı
- Bankalar kısa vadeli kredileri tercih etti.
- Bölgelere verilen kredilerdeki büyüme sermayeden daha yüksekti
- Vadesi geçmiş krediler artmaya devam etti.
- Bankaların mevduat kaynaklarına bağımlılığı artmaya devam etmiştir.
- Toplam mevduattaki artış, ulusal para birimindeki mevduatlardan kaynaklanırken, döviz mevduatı azalmıştır.
- Manat mevduatı yıllık faiz oranındaki düşüş eğilimi mevduatın bu para birimindeki çekiciliğini azaltmamıştır.
- Mevduat türü gerektiği gibi arttı
- Merkez Bankası tarafından verilen merkezi kredilerin payı azalmaya devam etti

- Banka müşterilerinin sayısı artmaya devam etti ve rekor seviyeye ulaştı
- Bankacılık sektöründeki dolarlaşma seviyesi düşmeye başlamıştır.

5.2 Azerbaycan'daki Ticari Bankaların Finansal Durumlarının Analizi

Azerbaycan'daki ticari bankaların şube sayısı 514, şube sayısı 129 ve ATM sayısı 2588'dir. Bankacılık sektöründe çalışan sayısındaki artış Ağustos ayında da devam etti. Böylece çalışan sayısı yüzde 1,5 oranında artarak (277 kişi) 18.711'e yükselmiştir.

Azerbaycan'da faaliyet gösteren 30 ticari bankadan 14'ü yabancı sermayeye sahiptir ve bunların 7'si yabancı sermayeden yüzde 100 pay almaktadır. Geçen yıl 1 milyar manat enjekte edilen sermaye, 800 milyon manat yurt dışından gelen yabancı sermayeli bankaların payına düştü. Bu faktör kendi içinde, uluslararası liderlerin ve yabancı yatırımcıların ülkenin liderliğine dayalı sistemik reformlar sırasında olumlu tutum ve güvenlerini yansıtmaktadır.

2018, Azerbaycan'ın bankacılık sektöründe göreceli istikrar ve bankacılık performansında hafif bir iyileşme ile dikkat çekti. Bankacılık sektöründeki genel eğilim, sermaye sıkıntısını, kredilerde bir miktar canlanmayı, mevduatta daha düşük faiz oranlarını, bankalarda aşırı likiditeyi artırmak ve bankaların alternatif gelir kaynakları tercihini ortadan kaldırmaktı.

2017 yılından bu yana gerileyen bankacılık sektöründeki ademi merkezizetçilik eğilimi, 2018 yılında yeniden büyüme eğilimi göstermiştir. Bankacılık sektöründeki 5 bankanın pazar payı 2013-2016'da% 55'ten% 68,2'ye yükselirken, 2017'de% 65,2'ye, 2018'de% 65,3'e hafif bir artışla - yükseldi.

Azerbaycan'da faaliyet gösteren bankaların toplam aktifleri 30 milyar 269,1 milyon manatı, toplam yükümlülükleri ise 25 milyar 655,5 milyon manatı buldu. Sektörün bilanço sermayesi 4 milyar 613,6 milyon manatı buldu. Bankacılık sektörünün aktifleri yılbaşına göre yüzde 6,3 (1,9 milyar manat) artarak 30 Eylül itibariyle 31,4 milyar manatı olmuştur. Bankalar, kredileri yoğunlaştırmış ve gelecek dönemde finansmanı sürdürmek için yeterli bir sıvı kaynağı ve sermaye tamponu oluşturmuştur. Müşterilere verilen krediler, işletmelere 8 milyar 539 milyon manat olmak üzere 13 milyar 872 milyon manatı buldu. Likit varlıklar 8 milyar 213 milyon manatı, toplam varlıklar 31 milyar 363 milyon manatı buldu. Küçük ve orta ölçekli işletmelere verilen işletme kredileri üzerindeki risk oranı (ulusal para biriminde% 100 ila% 50) ve finansmanı (petrol dışı sektör) finanse eden

işletme kredileri üzerindeki risk oranı (ulusal para biriminde% 75 ila% 50, döviz cinsinden% 100 ila% 75) azaltıldı. "

Kredi portföyü bankacılık sektörü aktiflerinin% 44,7'sini oluşturmaktadır. Ay boyunca kredi portföyü yüzde 1,4 (184,1 milyon manat) artarak 13 milyar 526,4 milyon manatı buldu. Kredi portföyünün yüzde 61,5'i işletme kredileri, yüzde 38,5'i tüketici kredileridir. Ay boyunca tüketici kredileri yüzde 2,4, işletme kredileri yüzde 0,8 arttı. Varlıkların% 45,7'si yabancı para cinsindedir. Kredi portföyünün% 34,8'i yabancı para cinsindedir.

Son yıllarda gözlenen banka varlıklarındaki düşüşün yerini 2018 yılında bir artış izledi. Finansal Piyasalar Kontrol Odası istatistiklerinin analizi, bu dönemde bankaların aktiflerinin% 4,6 oranında artarak 27,92 milyar AZN'den 29,2 milyar AZN'ye yükseldiğini göstermektedir. 2017 yılına göre artış% 11,6 oldu.

Şəkil 1: Bankaların Varlık Yapıları. Milyon Manatla

Varlıklardakı artış, yapısında yer alan bazı göstergelerdeki artıştan kaynaklanmıştır. 2018 yılında, finansal kurumlardakı hesaplar ve mevduat dışındaki diğer göstergeler arttı. Aktiflerdeki ana artış menkul kıymetler (% 34.7), diğer varlıklar (% 23.8), nakit (% 19.5) ve Merkez Bankası ile muhabir hesaplarda (% 18.5) gerçekleşmiştir. En büyük düşüş Nostro hesaplarında gerçekleşti (% 21.6). 2017 yılının aynı dönemine göre artış ağırlıklı olarak menkul kıymetlerde gerçekleşti. Bankaların menkul kıymet yatırımları bu dönemde üç katına çıkmıştır. (kaynak: Şəkil 1.)

Kuşkusuz Azərbaycan'daki bankacılık sektörü ciddi reform gerektiren kilit alanlardan biridir. Ülke bankalarının 2019 sonuçlarına ilişkin mali raporları, Azərbaycan'da faaliyet gösteren 30 bankanın yaklaşık 10'unun durumunun tatmin edici olmadığını bir kez

daha göstermektedir. Kardan kredi portföyüne, varlıkların hacmine, sorunlu kredi miktarına kadar birçok gösterge ile karakterizedir.

2017 yılından bu yana gerileyen bankacılık sektöründeki ademi merkezizetçilik eğilimi, 2018 yılında yeniden büyüme eğilimi göstermiştir. Bankacılık sektöründeki 5 bankanın pazar payı 2013-2016'da% 55'ten% 68,2'ye yükselirken, 2017 yılında% 65,2'ye, 2018'in ilk 9 ayında% 65,3'e hafif bir artışla yükseldi.

Banklar	Aktivlər		Dəyişmə (+ artma, - azalma)
	2017	2018 (9 ay)	
1. Azərbaycan Beynəlxalq Bankı ASC	8695,1	8320,3	-374,8
2. PAŞA Bank ASC	3551,8	4332,0	780,2
3. Kapital Bank ASC	3184,5	3457,5	273
4. Xalq Bank ASC	1813,6	1941,0	127,4
5. Azərbaycan Sənaye Bankı ASC	945,2	1007,2	62
6. Bank Respublika ASC	702,1	976,0	273,9
7. AccessBank QSC	844,8	836,5	-8,3
8. Unibank KB ASC	601,8	669,3	67,5
9. Rabitəbank ASC	727,2	656,2	-71
10. Silk Vey Bank	411,3	614,1	202,8
Ölkə üzrə cəmi:	27921	29201,8	

Mənbə: Azərbaycan Banklar Assosiasiyası – www.aba.az

Şekil 2: Şekil 1: Bankaların Varlık Yapıları. Milyon Manatla

Ülkenin en büyük bankası olan Azerbaycan Uluslararası Bankası'nın varlık hacmi ve pazar payı düşmeye devam etti. Bankanın aktifleri% 4,3 veya 374,8 milyon manat azalırken, bankanın pazar payı% 31,1'den% 28,5'e geriledi. Ülkenin ikinci büyük bankası Paşa Bankası, aktiflerini% 22 oranında artırmayı ve pazar payını% 12,7'den% 14,8'e yükseltmeyi başardı. Aktifler açısından bir sonraki yerleri paylaşan Kapital Bank (% 6,5'ten% 6,6'ya) ve Xalq Bank (% 6,5'ten% 6,6'ya), pazar paylarını biraz da olsa artırmayı başardı. pazar payı (% 3,4) sabit kalmıştır (Tablo 24).

2017'ye kıyasla artış ağırlıklı olarak menkul kıymetlerde gerçekleşti. Bankaların menkul kıymet yatırımları bu dönemde üç katına çıkmıştır. Bankaların sermayesini artırma süreci dayanıklılıklarını güçlendirmeye devam etmiştir. Bankaların menkul kıymet yatırımlarındaki keskin artışın temel nedeni, devalüasyon sonrası yüksek risk nedeniyle borç verme konusundaki ilgilerinin azalmasıdır. Fonlarını aktif borç verme seviyesine yönlendiremeyen kredi kuruluşları menkul kıymetlere yatırım yapmayı tercih etmektedir. Sonuç olarak, Eylül 2017'den Eylül 2018'e kadar menkul kıymetlerin aktifler içindeki payı% 5,1'den% 11,5'e yükselmiştir.

Bankaların toplam sermayesi 2018'de% 10,9 artarak 3,71 milyar manattan 4,11 milyar manata yükseldi. Bu artış sonucunda sermayenin bankaların aktifleri içindeki payı% 13,3'ten% 14,1'e yükselmiştir. Sermayedeki ana artış Banka Respublika (% 46.7), VTB Bank (% 36.5), Uluslararası Azerbaycan Bankası (% 35), Unibank OJSC (% 33.5), İpek Yolu Bankası (% 24.6) olmuştur.) oluştu. Ancak Amrahbank (% 28.5), Accessbank (% 18.7), AGBank (% 10.9), Nikoilbank (% 7.6) ve diğer bankalar azaldı.

Geçen yıl en çok zarara uğrayan banka Accessbank oldu. Banka yaklaşık 90 milyon manatı kaybetti. Bankaların faaliyet seviyesini ölçmelerini sağlayan kriterlerden biri de faiz dışı gelirleridir. Faiz dışı gelirin esas olarak döviz bozdurma, hesap işlemleri, para transferleri dahil olmak üzere kredi dışındaki hizmetlerden gelen gelirlerden oluştuğuna dikkat edilmelidir. Bu gösterge bankaların müşterilerle nasıl aktif olarak çalıştıklarını ve insanların hizmetlerine ne kadar ilgi duyduklarını gösterir.

Yerel bankalar arasında bu alandaki "liderler" Banka Avrasyası, Turanbank, Nahçıvanbank ve NBC Bank'tır. Yabancı sermayeli bankalar arasında Pakistan Ulusal Bankası'nın Bakü şubesi, Bank Mellî İran'ın Bakü şubesi ve Ziraat Bankası Azerbaycan çok zayıf. Böylece, raporlama döneminde Banka Avrasya'nın faiz dışı gelirleri 1 milyon 242 bin manatı, Turanbank'ın faiz dışı gelirleri 2 milyon 688 bin manatı, Nakhchivanbank'ın faiz dışı gelirleri 2 milyon 874 bin manatı, NBC'yi Bankanın faiz dışı geliri 3 milyon 26 bin manatı buldu. Devalüasyon sırasında açık döviz pozisyonu yüksek olan bankaların yükümlülükleri ve varlıkları arasındaki dengesizlikleri önlemek için yapılan reformların bir parçası olarak alınan önleyici tedbirler etkinliklerini göstermiştir ve bankaların ülke ekonomisindeki rolünü karakterize eden makroindikatif göstergelerin olumlu dinamikleri korunmuştur.

Tablo 23: Ticari Bankaların 2018 Yılı "Bilanço" Ve "Kar ve Zarar" Raporuna İlişkin Temel Finansal Göstergeleri

Bankalar	Varlıklar	Kredi portföyü	Mevduat portföyleri	Öz sermaye	Çıkarlar	Harclar	Net kazanç
IBAR	7615553	1675969	3791380	1888538	259801	118177	229792
PASHA Bank	3901761	1037236	3253678	363358	93931	56631	22162
Kapital Bank	3573419	1114481	2821509	272287	221232	114253	41673
Xalg Bank	1977525	1291369	1221622	273697	58146	30905	12319
ASB Bank	1019677	261619	699050	93405	15562	12007	2333

Bank Respublika	858777	268120	612024	48521	29236	26427	638
Accessbank	827873	503743	450155	57080	38032,00	55900	-10887
Rabitabank	712492	263344	534527	86783	21946	10612	311
Unibank	621245	331650	358694	78182	30615	38626	14639
Atabank	603177	418151	315594	144664	23653	25109	123
Silkway Bank	599178	522239	447580	130721	26990	22077	12256
AFB Bank	522782	166643	317120	72005	23941	11049	5330
Turanbank	492741	273214	226909	59498	16725	16080	205
AG Bank	487791	223051	218779	43195	23775	26829	-5139
Muganbank	486363	370363	230846	66242	25452	25052	-2775
Nikoil Bank	446473	207978	257077	53949	36147	18578	-45861
Expressbank	440153	205365	261350	145152	20356	20588	992
YapiKredi Bank Azerbaijan	406825	116331	307239	74359	25419	17783	1401
Azer-Turk Bank	313744	133221	147409	54580	13218	13880,00	353
Bank of Baku	299460	186498	166072	37747	22324	45522	1814
Bank BTB	299449	164593	55525	55525	11632	11278	1048
NBC Bank	240016	184798	85238	58644	9954	8191	1872
Ziraat Bank Azerbaijan	229868	88509	94277	67063	8553	5526	1137
Amrahbank	196217	94389	149707	34424	7174	12866	-8082
NaxçıvanBank	191813	68017	74759	75219	4806	1828	2327
Gunaybank	181696	123217	86899	60725	9134	5218	617
Bank Avrasiya	169444	90828	57624	63681	6676	3592	4645
VTB Azerbaijan	125207	61558	52479	55043	-792	15290	-250371
Bank Melli	108132	3308	4436	70225	1480	52	1384

İran-Baku							
Pakistan National Bank-Baku	10717	1200	462	10243	436	411	31

Kaynak: Azerbaycan Cumhuriyet Merkez Bankası

Bankacılık sektörünün finansal istikrar endeksinin analizi - aktifleştirmenin seviyesi, likidite riskleri, kârlılık, piyasa riski göstergeleri ve varlıkların kalitesini yansıtan göstergeler, sektördeki risklerin azaldığını göstermektedir. Böylece, sektörün aktifleri 2018 yılında 1,5 milyar manat artarak, 2017 yılına göre yüzde 5,6 artışla 29,5 milyar manata ulaştı. Bir diğer önemli gösterge, bankacılık sektörünün 2016 yılındaki net kaybının 1,6 milyar manatı, 2018'de net kârının 279 milyon manatı olduğunu göstermektedir. Banka varlıklarının ve sermaye, ROA ve ROE oranlarının verimlilik göstergeleri de 2017 yılından bu yana pozitif olarak ifade edilmektedir. Ayrıca, 2017 yılına göre 2018 yılında toplam aktiflerin petrol dışı GSYH'ye oranı% 1,16 artışla% 70,94'e yükseldi. Bankacılık sektöründeki çalışan sayısı da dinamik bir gelişme trendi izlemiş ve 2019'un ilk çeyreğinde geçen yılın aynı dönemine göre% 8,3 oranında artış göstermiş ve bu da sektörde önemli bir toparlanma olduğunu göstermektedir.

Bu bankalar, sadece faiz dışı gelir değil, aynı zamanda kâr da dahil olmak üzere birçok açıdan "geride kalan" listesine dahil edilebilir. Avrasya Bankası'nın finansal göstergeleri 2016'dan bu yana düşüyor.

Konsantrasyonu ölçmek için Herfindahl-Hirschman endeksine dayanan değerlendirmemizin sonuçları, 2018 yılında bankacılık sektöründeki konsantrasyon seviyesinin 1382'den 1293'e düştüğünü göstermektedir. Bu orta derecede bir konsantrasyon olarak kabul edilir.

Tablo 24: Ticari Bankaların 2018'deki Temel Finansal Göstergelere Göre Derecelendirilmesi

	Varlıklar	Kredi portföyü	Mevduat portföyleri	Toplam Sermaye	çıklarlar	Harclar	Net Kazanç
1.	IBAR	IBAR	IBAR	IBAR	IBAR	IBAR	IBAR
2.	PASHA Bank	Xalg Bank	PASHA Bank	PASHA Bank	Kapital Bank	Kapital Bank	Kapital Bank
3.	Kapital Bank	Kapital Bank	Kapital Bank	Xalg Bank	PASHA Bank	PASHA Bank	PASHA Bank

4.	Xalg Bank	PASHA Bank	Xalg Bank	Kapital Bank	Xalg Bank	Accessbank	Unibank
5.	ASB Bank	Silkway Bank	ASB Bank	Expressbank	Accessbank	Bank of Baku	Xalg Bank
6.	Bank Respublika	Accessbank	Bank Respublika	Atabank	Nikoil Bank	Unibank	Silkway Bank
7.	Accessbank	Atabank	Rabitabank	Silkway Bank	Unibank	Xalg Bank	AFB Bank
8.	Rabitabank	Muganbank	Accessbank	ASB Bank	Bank Respublika	AG Bank	Bank Avrasiya
9.	Unibank	Unibank	Silkway Bank	Rabitabank	Silkway Bank	Bank Respublika	ASB Bank
10.	Atabank	Turanbank	Unibank	Unibank	Muganbank	Atabank	NaxçıvanBank
11.	Silkway Bank	Bank Respublika	AFB Bank	NaxçıvanBank	YapiKredi Bank Azerbaijan	Muganbank	NBC Bank
12.	AFB Bank	Rabitabank	Atabank	YapiKredi Bank Azerbaijan	AFB Bank	Silkway Bank	Bank of Baku
13.	Turanbank	ASB Bank	YapiKredi Bank Azerbaijan	AFB Bank	AG Bank	Expressbank	YapiKredi Bank Azerbaijan
14.	AG Bank	AG Bank	Expressbank	Bank Melli İran-Baku	Atabank	Nikoil Bank	Bank Melli İran-Baku
15.	Muganbank	Nikoil Bank	Nikoil Bank	Ziraat Bank Azerbaijan	Bank of Baku	YapiKredi Bank Azerbaijan	Ziraat Bank Azerbaijan
16.	Nikoil Bank	Expressbank	Muganbank	Muganbank	Rabitabank	Turanbank	Bank BTB
17.	Expressbank	Bank of Baku	Turanbank	Bank Avrasiya	Expressbank	VTB Azerbaijan	Expressbank
18.	YapiKredi Bank Azerbaijan	NBC Bank	AG Bank	Gunaybank	Turanbank	Azer-Turk Bank	Bank Respublika
19.	Azer-Turk Bank	AFB Bank	Bank of Baku	Turanbank	ASB Bank	Amrahbank	Gunaybank
20.	Bank of Baku	Bank BTB	Amrahbank	NBC Bank	Azer-Turk Bank	ASB Bank	Azer-Turk Bank
21.	Bank BTB	Azer-Turk Bank	Azer-Turk Bank	Accessbank	Bank BTB	Bank BTB	Rabitabank
22.	NBC Bank	Gunaybank	Ziraat Bank Azerbaijan	Bank BTB	NBC Bank	AFB Bank	Turanbank
23.	Ziraat Bank Azerbaijan	YapiKredi Bank Azerbaijan	Gunaybank	VTB Azerbaijan	Gunaybank	Rabitabank	Atabank
24.	Amrahbank	Amrahbank	NBC Bank	Azer-Turk Bank	Ziraat Bank Azerbaijan	NBC Bank	Pakistan National Bank-Baku
25.	NaxçıvanBank	Bank Avrasiya	NaxçıvanBank	Nikoil Bank	Amrahbank	Ziraat Bank	Muganbank

						Azerbajan	
26.	Gunaybank	Ziraat Bank Azerbajan	Bank Avrasiya	Bank Respublika	Bank Avrasiya	Gunaybank	AG Bank
27.	Bank Avrasiya	NaxçıvanBank	Bank BTB	AG Bank	NaxçıvanBank	Bank Avrasiya	Amrahbank
28.	VTB Azerbajan	VTB Azerbajan	VTB Azerbajan	Bank of Baku	Bank Melli İran- Baku	NaxçıvanBank	Accessbank
29.	Bank Melli İran- Baku	Bank Melli İran- Baku	Bank Melli İran- Baku	Amrahbank	Pakistan National Bank- Baku	Pakistan National Bank- Baku	Nikoil Bank
30.	Pakistan National Bank- Baku	Pakistan National Bank- Baku	Pakistan National Bank- Baku	Pakistan National Bank- Baku	VTB Azerbajan	Bank Melli İran- Baku	VTB Azerbajan

Kaynak: Azerbajan Cumhuriyet Merkez Bankası

Devalüasyondan sonra, maliyet optimizasyon önlemlerinin bir parçası olarak bankacılık ağlarının azaltılması, daha sonra bu ağları genişletme eğilimiyle değiştirildi. 2017 yılı sonunda Finansal Piyasalar Kontrol Odasının Yönetim Kurulu'nun 22 Aralık 2017 tarihli kararına göre DemirBank OJSC lisansı iptal edildi (yılın ilk yarısında Atabank ve Hazar Kalkınma Bankası birleşti). Kararın nedeni, bankanın toplam sermayesinin, bankalar için belirlenen minimum toplam sermaye miktarından daha az olması ve toplam sermayenin yeterlilik katsayısının, yasalarca öngörülen yüzde 3 (üç) 'den az olması ve alacaklılara karşı yükümlülüklerini yerine getirememesidir. Böylece, banka sayısı 30'a düştü.

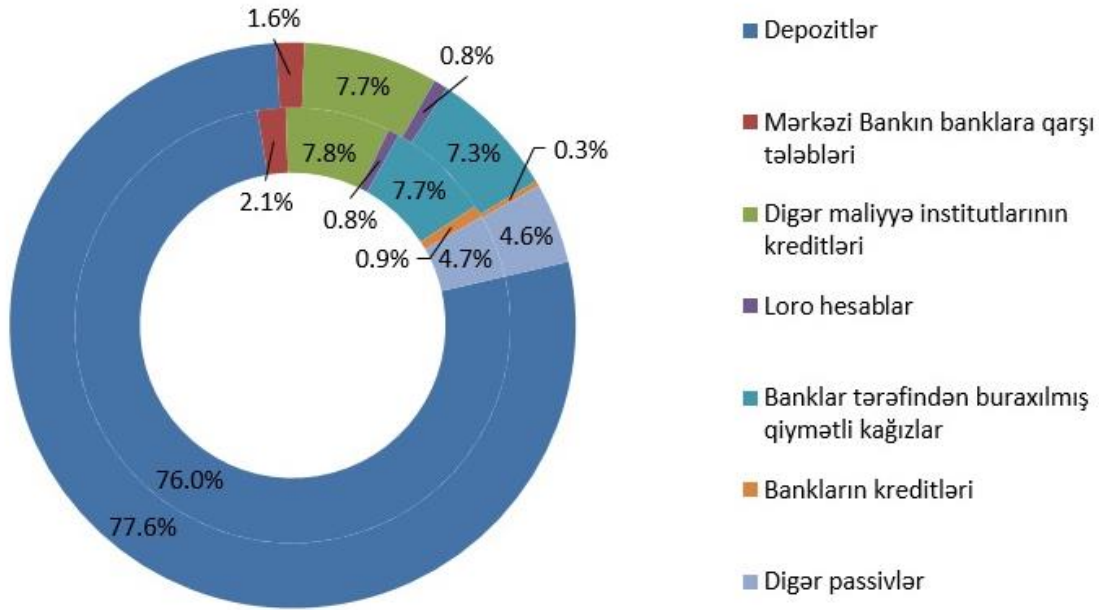
Demirbank'ın kapatılması ve bazı bankaların mali durumunun kötüye gitmesi şube ağının azalmasına yol açmıştır. Geçen yıl aynı döneme kıyasla, 2018 yılında banka şubelerinin sayısı 557'den 511'e% 8,6 azalırken, iki yeni şube açıldı. Bu dönemde banka başına şube sayısı 18'den 17'ye düştü. Şubelerin zayıf büyümesine rağmen, bankacılık sektöründeki çalışan sayısındaki artış önemli olmuştur. 2018 yılında çalışan sayısı% 5,5 artarak 17.066'ya yükseldi. Çalışan sayısında geçen yılın aynı dönemine göre artış% 4,4 oldu.

Bankaların sermayesini artırma süreci dayanıklılıklarını güçlendirmeye devam etmiştir. Bankaların toplam sermayesi 2018'de% 10,9 artarak 3,71 milyar manattan 4,11 milyar manata yükseldi. Bu artış sonucunda sermayenin bankaların aktifleri içindeki payı% 13,3'ten% 14,1'e yükselmiştir.

Sermayedeki ana artış Banka Respublika (% 46.7), VTB Bank (% 36.5), Uluslararası Azərbaycan Bankası (% 35), Unibank OJSC (% 33.5), İpek Yolu Bankası (% 24.6) olmuştur.) oluştu. Ancak Amrahbank (% 28.5), Accessbank (% 18.7), AGBank (% 10.9), Nikoilkbank (% 7.6) ve diğer bankalar azaldı.

2018 yılı itibarıyla bankaların yükümlülüklerinin% 77,6'sı mevduat (finansal kurumlar dahil bireyler ve tüzel kişiler) nedeniyle oluşmuş ve bu kaynağın payı 2017 yılı sonuna göre artarak% 76'ya yükselmiştir. Bankalar ve diğer finansal kuruluşlardan alınan krediler, bankalar için ikinci ana finansman kaynağıydı. Toplam pasifler içindeki pay, bu kaynaktan gelen cazibenin azalması nedeniyle% 8,7'den% 8'e düşmüştür. Bu düşüş banka kredilerindeki düşüşten kaynaklandı. Bu dönemde bankalar tarafından banka borçlarına verilen senetlerin payı% 7,7'den% 7,3'e gerilemiştir. (fotograf 2. [[http://www. Fimsa. az](http://www.Fimsa.az) - Maliyyə Bazarına Nəzarət Palatasının rəsmi saytı])

Şekil 3: Bankaların Yükümlülüklerinin Yapısı

Kaynak: Azərbaycan Cumhuriyet Merkez Bankası

Bankaların menkul kıymet yatırımlarındaki keskin artışın temel nedeni, devalüasyon sonrası yüksek risk nedeniyle borç verme konusundaki ilgilerinin azalmasıdır. 2018 yılında kredilerdeki artışa rağmen varlıkların payı düşmeye devam etti. Böylece, ülkedeki kredi yatırımı bu dönemde% 4,3 artarak 11,6 milyar AZN'dan 12,1 milyar AZN'ye yükseldi. Bu 2015'ten bu yana ilk artış. Kredi yatırımlarının aktifler içindeki payı% 41,55'ten% 41,44'e gerilemiştir. 2017 yılında bu rakam daha yüksekti (% 47.02).

Fonlarını aktif borç verme seviyesine yönlendiremeyen kredi kuruluşları menkul kıymetlere yatırım yapmayı tercih etmektedir. Sonuç olarak, menkul kıymetlerin aktifler içindeki payı% 5,1'den% 11,5'e yükselmiştir.

Bu dönemde dikkate alınması gereken ana hususlardan biri borç verme süreciyle açık bir şekilde ilişkiliydi. İstatistiklere bakarsak, 2017 yılında bankacılık sektöründeki kredi hacminin 2018'de yaklaşık 7,6 milyar manat, 7,6 milyar manat ve 2019'da - 7 milyar manat olduğunu görebiliriz. 2018-2019 döneminde, yaklaşık 8.1 milyar manatı işletme kredisi ve 6.4 milyar manatı tüketici kredisi olmak üzere toplam 14.5 milyar manat kredisi çıkarılmıştır. Yalnızca 2019 yılında 3,2 milyar manat tüketici kredisi ve 3,8 milyar manat işletme kredisi çıkarılmış, Finansal Piyasalar Kontrol Odasının hesaplamalarına göre her ay ortalama 423 milyon manat işletme kredisi ve 350 milyon manat tüketici kredisi ihraç edilmiştir.

Şekil 4: Banka Sektörünün Aktiviteleri, Milyon Manatla

Kaynak: *banco.az* ([http://www. Banco. az](http://www.Banco.az))

Kredilerdeki artış özel bankalardan, özellikle yerel sermayeli özel bankalardan kaynaklanmıştır. Devlete ait Azerbaycan Uluslararası Bankası ile Azer-Türk Bankası'nın ortak kredi hacmi 1.916.2 milyon manattan% 3 azalarak 1.858.8 milyon manata geriledi. Bu dönemde, özel bankaların kredileri% 6.6 artışla 9421.4 milyon manattan 10042.6 milyon manata yükseldi. Büyümenin ana destekçileri yerel sermayeli özel bankalardı. Bu dönemde, yerel bankalardan krediler 621.2 milyon manat,% 100 yabancı sermayeli bankalardan krediler 25.9 milyon manat artarken,% 100'den az yabancı sermayeli diğer özel bankalardan krediler 53 milyon manat azalmıştır.

2018 yılında kredilerdeki artışa rağmen varlıkların payı düşmeye devam etti. Böylece, ülkedeki kredi yatırımı bu dönemde% 4,3 artarak 11,6 milyar AZN'dan 12,1

milyar AZN'ye yükseldi. Bu, 2018'den bu yana ilk artış. Kredi yatırımlarının aktifler içindeki payı% 41,55'ten% 41,44'e gerilemiştir. 2017'nin ilk 9 ayında bu rakam daha yüksekti (% 47.02).

Kredilerin para birimi yapısı, yabancı para biriminin aksine, ulusal para birimi cinsinden kredilerde bir artış olduğunu göstermektedir. Ulusal para birimindeki kredi yatırımları 2018 yılında% 8,7 oranında artarak 7557,2 milyon manata ulaşmıştır. Ancak, manat kredilerinin hacmi 2011 yılından bu yana en düşük düzeydedir. Yabancı para cinsinden kredilerin hacmi% 1,2 oranında azalarak 4.745,2 milyon manata gerilemiştir.

Kredi vadesine gelince, bankalar kısa vadeli kredileri tercih etmektedir. Para birimi yapısından bağımsız olarak, kısa vadeli kredilerin hacmi% 17,2, uzun vadeli kredilerin hacmi ise yalnızca% 1,9 artmıştır. Ulusal para biriminde hem kısa (% 24,8) hem de uzun vadeli (% 5,9) kredilerde artış olmuştur. Kısa vadeli yabancı para yatırımları artmasına rağmen (% 9.9), uzun vadeli borç verme (% 4.4) azalmıştır.

Vadesi geçmiş krediler büyümeye devam etti ve bankaların ülke ekonomisini finanse etme konusundaki ilgileri azaldı. Merkez Bankası'na göre sorunlu kredilerin toplam krediler içindeki payı% 13,8'den% 14,2'ye yükselmiştir. Vadesi geçmiş kredilerin hacmi Ocak-Eylül döneminde 122 milyon AZN veya% 7,5 artarak 1.626,7 milyon AZN'den 1.748,7 milyon AZN'ye yükseldi. Artışın% 31'i milli,% 69'u yabancı paraya düşmüştür (<http://unec.edu.az>).

Sorunlu kredilerdeki artış büyük ölçüde yabancı para cinsinden kredilerden kaynaklanmaktadır. Ulusal para birimindeki sorunlu kredilerin hacmi 37,9 milyon AZN artarken, manat kredilerinin payı% 11,4'ten% 10,9'a düştü. Vadesi geçmiş yabancı para kredilerin hacmi 84 milyon AZN artarak payını% 17,8'den% 19,4'e yükseltti. Sorunlu kredilerin büyük kısmı uzun vadeli kredilerin (% 79,5) payına düşmektedir. Raporlama döneminde kısa vadeli kredilerdeki gecikmeler% 11, uzun vadeli kredilerdeki gecikmeler% 6,6 artmıştır.

Bankacılık sektöründe dolarlaşmadaki düşüş eğilimi 2018 yılında da devam etmiştir. Hem kredi hem de mevduat çekiminde dolarlık karşıtı gözlemlendi.

Ulusal paranın istikrarı ve bankalar tarafından sunulan yabancı para mevduatların düşük karlılığı, bireylerin ve tüzel kişilerin yabancı para yatırımlarına olan ilgisini azaltmış, bu da mevduatın dolarizasyon düzeyini azaltmıştır. Toplam mevduatlarda

gözlenen dolarlaşma eğilimi 2018'de% 72,4'ten% 67,4'e gerilemiştir. Dolarizasyona karşı en düşük düzey hanehalkı mevduatlarında kaydedilmiştir. 2018'de mevduatların dolarizasyon seviyesi% 66.5'ten% 62.6'ya düştü.

Bankaların aksine, banka dışı kredi kuruluşları (NBCO'lar) ekonominin finansmanında gerilemeye devam etti. 2018 yılında NBCI'ların kredileri% 4,2 oranında azalarak 420,2 milyon manattan 401,1 milyon manata düştü. Bu 2013'ten bu yana en düşük rakam.

Bugün, bazı durumlarda Azerbaycan'da banka kredileri faiz oranlarının yüksek olduğu görüşündedir. Şu anda ülkemizin bankacılık sektöründeki faiz oranlarının komşu ülkelerden daha yüksek olmadığı belirtilmelidir. Böylece, Azerbaycan'da banka kredileri ortalama faiz oranı yaklaşık yüzde 22,3 ve işletme kredileri - yüzde 8,6. Tabii ki, bu rakam yabancı para cinsinden işletme kredilerinde daha düşüktür ve bu rakam yüzde 5'tir. Şu anda, ulusal para birimi cinsinden işletme kredileri faiz oranı yüzde 13'tür. Ayrıca, Aralık 2017'de Başkan'ın ilgili kararnamesi ile girişimcilik faaliyetlerinin alternatif finansmanı açısından İpotek ve Kredi Garanti Fonu kurulmuştur. Bu yılın ilk 9 ayında, yetkili bankalar girişimcilere fon garantisi kapsamında 41 milyon 759 bin manat tutarında kredi sağlamışlardır. Bu kredilerin ortalama vadesi 28 ay ve ortalama faiz oranı% 16,3'tür.

Kredi yatırımlarının sektöre göre analizi, 2018 yılında inşaat ve gayrimenkul sektörleri dışında diğer sektörlerde artış olduğunu göstermektedir. Böylece, ticaret ve hizmet sektöründe krediler% 0.4, sanayi ve imalat sektöründe% 9.1, ulaştırma ve iletişim sektöründe% 14.4, tarım ve işleme sektöründe% 8.1, tüketici kredilerinde 9, % 7'lik bir artış kaydedildi. Bu dönemde inşaat ve emlak sektörü% 29 oranında azalmıştır.

2014 yılından bu yana tüketici kredileri payındaki düşüş eğiliminin yerini son zamanlarda bir artış almıştır. Yılbaşına göre tüketici kredilerinin toplam krediler içindeki payı% 39,2'den% 41,1'e yükselmiştir. Bu dönemde ticaret ve hizmetlerin payı% 17,6'dan% 16,9'a, inşaat ve gayrimenkul payı% 4,6'dan% 3,2'ye gerilemiştir. Tarım sektörünün payı% 3,7'den% 3,8'e, sanayi ve imalat sektörünün payı% 5,3'ten% 5,5'e, ulaşım ve iletişim sektörünün payı% 9,6'dan% 10,5'e yükselmiştir. yükseldi.

Kredilerin para birimi yapısı, yabancı para biriminin aksine, ulusal para birimi cinsinden kredilerde bir artış olduğunu göstermektedir. Ulusal para birimindeki kredi yatırımları 2018 yılında% 8,7 oranında artarak 7557,2 milyon manata ulaşmıştır. Ancak,

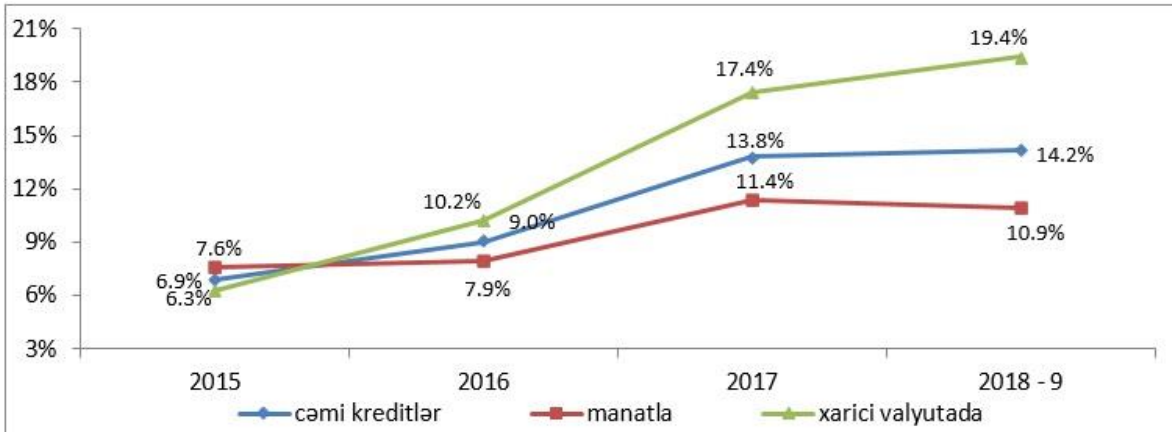
manat kredilerinin hacmi 2011 yılından bu yana en düşük düzeydedir. Yabancı para cinsinden kredilerin hacmi% 1,2 oranında azalarak 4.745,2 milyon manata gerilemiştir.

Kredi vadesine gelince, bankalar kısa vadeli kredileri tercih etmektedir. Para birimi yapısından bağımsız olarak, kısa vadeli kredilerin hacmi% 17,2, uzun vadeli kredilerin hacmi ise yalnızca% 1,9 artmıştır. Ulusal para biriminde hem kısa (% 24,8) hem de uzun vadeli (% 5,9) kredilerde artış olmuştur. Kısa vadeli yabancı para yatırımları artmasına rağmen (% 9.9), uzun vadeli borç verme (% 4.4) azalmıştır.

Bölgelere verilen kredilerde hafif bir artış olmuştur. 2018 yılında bölgelere verilen kredilerin hacmi ve payı artmıştır. Borç verme bölgelerde% 14,4 artarken, sermayedeki artış sadece% 2,6 olmuştur. Bu artış sonucunda bölgelerin toplam krediler içindeki payı% 16,9'dan% 18,5'e yükselmiştir. Bu artışa rağmen, Bakü toplam kredilerde (% 81,5) mutlak bir avantaj sağlamayı başarmıştır.

Ülkedeki ulusal para cinsinden kredilerin faiz oranı% 14,2 iken, bu eşik Bakü'de daha düşüktür -% 12. Bölgelerde (Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti hariç), manat kredilerinin yıllık faiz oranı% 16-25 civarında değişmektedir. Örneğin, Aran ekonomik bölgesindeki yıllık ortalama faiz oranı% 23,2, Yukarı Karabağ ekonomik bölgesindeki -% 25,4'tür. Bölgedeki kredilerin sermayeye kıyasla yüksek yıllık faiz oranları nedeniyle, müşteriler Bakü'den kredi almayı tercih ediyor. Bu amaçla, Bakü'nün toplam krediler içindeki payı yıllar içinde% 80-85 arasında değişmektedir. En düşük faiz oranı Nahçıvan AR (% 9,3) iken, toplam krediler içindeki payı önemsizdir (% 0,9).

Vadesi geçmiş krediler büyümeye devam etti ve bankaların ülke ekonomisini finanse etme konusundaki ilgileri azaldı. Merkez Bankası'na göre sorunlu kredilerin toplam krediler içindeki payı bu yıl% 13,8'den% 14,2'ye yükseldi. Vadesi geçmiş kredilerin hacmi Ocak-Eylül döneminde 122 milyon AZN veya% 7,5 artarak 1.626,7 milyon AZN'den 1.748,7 milyon AZN'ye yükseldi. Artışın% 31'i milli,% 69'u yabancı paraya düştü. (Fotoraf 6. (Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankı, Statistik bülleten, N:09 (222), 12/2018: N:09 (241), 04/2020. www.cbar.az, Mərkəzi Bank. www.cbar.az))

Şekil 5: Vakti Geçmiş Kredilerin Payı (2015-2018)

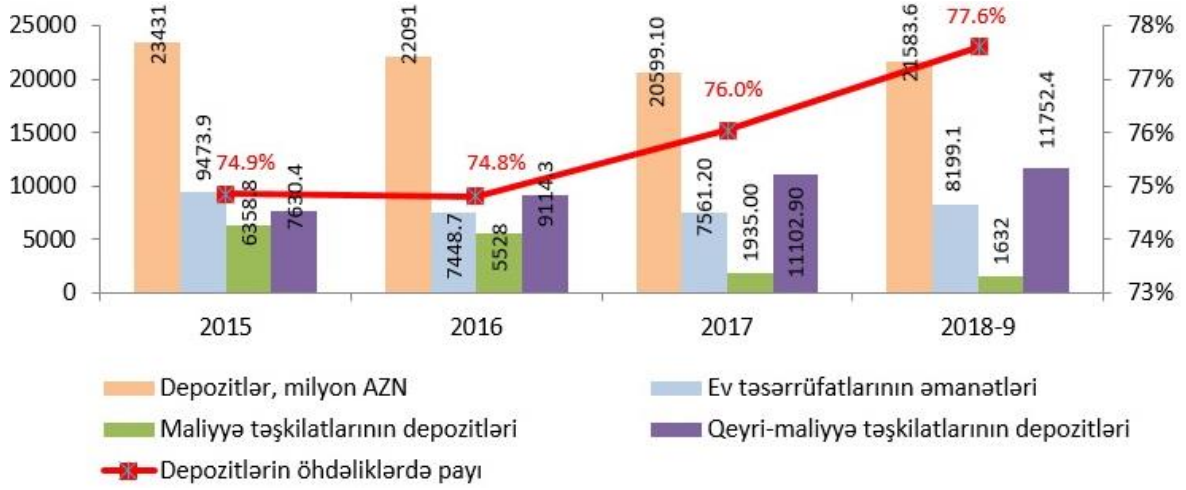
Kaynak: Azərbaycan Cumhuriyet Merkez Bankası

Sorunlu kredilerdeki artış büyük ölçüde yabancı para cinsinden kredilerden kaynaklanmaktadır. Ulusal para birimindeki sorunlu kredilerin hacmi 37,9 milyon AZN artarken, manat kredilerinin payı% 11,4'ten% 10,9'a düştü. Vadesi geçmiş yabancı para kredilerin hacmi 84 milyon AZN artarak payını% 17,8'den% 19,4'e yükseltti. Sorunlu kredilerin büyük kısmı uzun vadeli kredilerin (% 79,5) payına düşmektedir. Raporlama döneminde kısa vadeli kredilerdeki gecikmeler% 11, uzun vadeli kredilerdeki gecikmeler% 6,6 artmıştır.

1 Ekim 2019 itibarıyla Azerbaycan nüfusunun ülke bankalarındaki mevduat hacmi 8 milyar 491,3 milyon manatı buldu. 2010 yılı başında, Azerbaycan nüfusunun bankalardaki mevduat hacmi 8 milyar 456,9 milyon manatı buldu. Bu, geçen ay 34,3 milyon manatı ya da yüzde 0,4'lük bir artışı ifade ediyor. Geçen sene aynı dönemde 8 milyar 114,9 milyon manat. Böylece, bu yıl mevduat hacmi yıllık 376,4 milyon manat veya yüzde 4,6 arttı.

Bireylerin mevduatı 8 milyar 456,9 milyon manatı buldu. Ay boyunca, bireylerin vadeli mevduatları yüzde 1,5 oranında artarak (79,7 milyon manat) 5 milyar 437,1 milyon manata yükselmiştir. Bireysel aya göre yabancı para cinsinden vadeli mevduat% 0,8 (24,8 milyon manat) ve ulusal para biriminde% 2,3 (54,9 milyon manat) artmıştır.

Tüzel kişilerin toplam mevduatı yüzde 0,3 (30,3 milyon manat) artarak 10 milyar 603,4 milyon manata yükseldi. Mevduat yüzde 1,3 (32,2 milyon manat) artarak 2 milyar 543 milyon manatı buldu (Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankı, Statistik bülleten, N:09 (222), 12/2018: N:09 (241), 04/2020. www.cbar.az)

Şekil 6: 2015-2018 Yıllarda Depozitlerin Dinamikleri

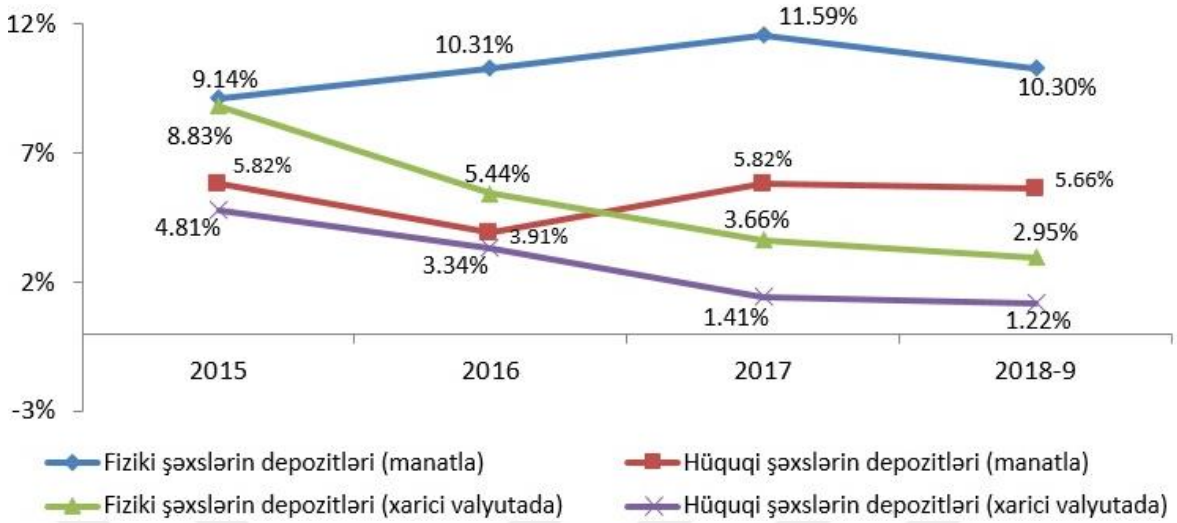
Kaynak: Azərbaycan Cumhuriyet Merkez Bankası

2015-2017 döneminde mevduat piyasasında gözlenen daralmanın yerini 2018 yılında yeniden büyüme eğilimi almıştır. Ülkedeki toplam mevduat% 4,8 artarak 21,6 milyar manata yükseldi. Mevduattaki artış bankaların yükümlülüklerine de yansımıştır. Bankaların mevduatlara bağımlılığı artmaya devam etti. Mevduatın toplam pasifler içindeki payı 2015 yılında% 74,9 iken 2017 yılında% 76'ya ve Ocak-Eylül 2018'de% 77,6'ya yükselmiştir.

Mevduat payındaki artışın nedeni, bankalar tarafından artan yabancı yükümlülüklerden feragat etmek ve bankalardan ve diğer finansal kuruluşlardan krediye sınırlı erişimdir. Merkez Bankası'na göre, 2018 yılında dış borç hacmi 2,3 milyar AZN'dan 1,9 milyar AZN'ye düştü. Bu dönemde bankalardan ve diğer finansal kuruluşlardan alınan krediler 2,12 milyar AZN'den 2,02 milyar AZN'ye düştü. Toplam mevduatta artış olmasına rağmen, finansal kuruluşların mevduatında bir azalma olmuştur. Finansal kurumların mevduatları% 15,7 oranında azalarak 1,6 milyar manata gerilemiştir. Bu dönemde hanehalkı mevduatları% 8,4 artarak 8,2 milyar manata, finansal olmayan mevduatları% 5,8 artarak 11,75 milyar manata yükselmiştir.

Mevduatın para birimi yapısı, toplam mevduattaki artışın ulusal para birimindeki mevduattan kaynaklandığını göstermektedir. Ulusal para birimindeki mevduat% 23,8 oranında artarken, yabancı para cinsinden mevduat% 2,5 oranında azalmıştır. Nüfusun milli para cinsinden mevduatları% 21,2, finansal kuruluşların mevduatı% 10,2, finansal olmayan kuruluşların mevduatı% 27,8 artmıştır. Finansal ve finansal olmayan kuruluşların mevduatları sırasıyla% 21,2 ve% 1,6 azalırken, nüfusun yabancı para cinsinden

mevduatları% 2 artmıştır (Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankı, Statistik bülleten, N:09 (222), 12/2018: N:09 (241), 04/2020. www.cbar.az).

Şəkil 7: 2013-2018 Faiz Dərəcələrinin Dinamikləri

Kaynak: Azərbaycan Cumhuriyet Merkez Bankası

Manat yataqlarındaki artış, son aylarda ulusal döviz kurunun istikrarına ve manat yataqlarının yüksek yıllık getirisine bağlıdır. Manat mevduatı yıllık faiz oranındaki düşüş eğilimi mevduatın bu para birimindeki çekiciliğini azaltmamıştır. Örneğin, 2017 yıl sonu ile karşılaştırıldığında, manat mevduatı yıllık faiz oranı% 11,59'dan% 10,3'e gerilemiştir. Tüzel kişilerin mevduatları üzerindeki yıllık ortalama faiz oranı bu dönemde% 5,82'den% 5,55'e gerilemiştir. Benzer bir düşüş yabancı para mevduatların yıllık ortalama faiz oranında da meydana gelmiştir. Bireylerin mevduatındaki azalma% 3,66'dan% 2,95'e ve tüzel kişiliklerin mevduatındaki% 1,41'den% 1,22'ye düştü. (Fotoraf 8. (Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankı, Statistik bülleten, N:09 (222), 12/2018: N:09 (241), 04/2020. www.cbar.az))

Devalüasyondan sonra, manat mevduatı üzerindeki yıllık faiz oranı, artışa rağmen 2018'de düşmeye başladı. Yabancı para mevduatların yıllık faiz oranı gerilemeye devam etmiştir. 2015-2018 döneminde, bireylerin mevduatında% 8,83'ten% 2,95'e ve tüzel kişilerde% 4,81'den% 1,22'ye düştü. Yıllık döviz kazançlarındaki düşüş neticesinde, hem tüzel kişilerin hem de tüzel kişilerin mevduatın yabancı paraya yatırılmasına olan ilgisi azalmıştır.

Mevduat talebindeki artış mevduat sahiplerinin bankacılık sektörünün istikrarından emin olmadıklarının bir göstergesidir. 2018 yılında vadesiz mevduat% 9,6 artışla 11,3

milyar manata yükseldi. Böylece, vadesiz mevduatın toplam mevduat içindeki payı% 50'den% 52,3'e yükselmiştir. Artışın nedeni ulusal para birimindeki mevduat (% 34,8) iken, döviz mevduatı% 2,2 azalmıştır. Vadesiz mevduatın ulusal para birimindeki büyümesi finansal olmayan kuruluşlar tarafından sağlanmıştır (% 42.8).

19 Ocak 2016 tarihinde kabul edilen "Mevduatın tam sigortası hakkında" Kanuna göre, hanehalkı mevduatları, döviz cinsinden bağımsız olarak, belirlenen yıllık faiz oranı (ulusal para biriminde maksimum% 15, yabancı para biriminde maksimum% 3) olmak üzere 3 yıl süreyle sigortalıdır. Yasanın süresi uzatılmazsa, 19 Ocak 2019'da sona erecek ve bu durumda tamamen sigortalı mevduatlara ilişkin tazminat miktarı 29 Aralık 2006'da yürürlüğe giren "Mevduat Sigortası Kanunu" ile düzenlenecektir. Yukarıda bahsi geçen Kanunun 26.1 maddesine göre, Mevduat Sigorta Fonu sigortalı depozitonun% 100'ü kadar tazminat öder, ancak 30.000'den fazla manatı öder.

Tam Mevduat Sigortası Kanunu mevduatların bankalardan çekilmesini en aza indirmiştir. Bu nedenle, vadesiz mevduatın hanehalkı mevduatındaki payı% 32 civarındadır, ancak son aylarda artış olmuştur. Kanun tüzel kişiler için geçerli olmadığından, mevduatları korunmamaktadır. Bu nedenle, vadeli mevduatın finansal olmayan kuruluşların mevduatındaki payı yüksek olmaya devam etmekte, hatta bu yılın Ocak-Eylül döneminde% 70,6'ya yükselmiştir. Büyüme trendi finansal kuruluşların mevduatında da gözlenmiştir (% 18.2'den% 22.6'ya).

Merkez Bankası'na göre, ulusal para cinsinden vadesiz mevduatların yıllık faiz oranı% 0,2 ve döviz cinsinden% 0,1'dir. Ancak bu oran vadeli mevduatlarda sırasıyla% 10,2 ve% 2,9'dur.

Mevduatın bölgesel dağılım seviyesi, mevduatın ağırlıklı olarak Bakü'de yoğunlaştığını göstermektedir. Cari yılda, sermayenin ülkedeki payında hafif bir düşüş (% 92.6'dan% 92.2'ye) gözlenirken, Bakü'deki tasarrufların büyüme oranı (% 8) bölgelerin büyüme oranından (% 14) daha düşüktü. Bölgelerdeki en yüksek büyüme Yukarı Karabağ (% 52.3), Dağlık Şirvan (% 41.7) ve Guba-Haçmaz (% 31.2) ekonomik bölgelerinde gerçekleşmiştir. Aran ekonomik bölgesinde% 2.6'lık bir düşüş kaydedildi.

Genel olarak, bölgelerin tasarruf içindeki payı düşük kalmıştır. Bölgelerdeki tasarrufların düşük olmasının nedeni, toplanan fonlara sunulan düşük faiz oranıdır. Bakü'de ulusal para birimindeki ortalama yıllık faiz oranı% 7-8 civarında dalgalanırken,

bölgelerde% 2.5-7 arasında değişmektedir. Örneğin, Nahçıvan AR'de% 2.6, Şeki-Zagatala ekonomik bölgesinde% 4.1 ve Aran ekonomik bölgesinde% 4.4'tür.

Merkez Bankası, mevduat çekimindeki önemli artıştan ötürü bankaların aşırı likiditesini azaltmak için finansal araçlar kullanarak bankaları desteklemeye devam etmiş, ancak yine de kredileri zayıflatmıştır.

Sektörün sermaye pozisyonu tatmin edicidir. Böylece, toplam sermaye 4 milyar 161,7 milyon manat olup, yılın başından yüzde 14,9 daha fazladır. Denge sermayesi yüzde 0,7 (30,6 milyon manat) artarak 4 milyar 613,6 milyon manata yükseldi.

Bankaların faaliyet kârı yüzde 17,3 (81,9 milyon manat) artarak 554,3 milyon manata, net kârı ise yüzde 13,8 (55,9 milyon manat) artarak 462,1 milyon manata yükseldi. Geçen yıla göre faiz geliri yüzde 10,5, kredilere faiz geliri yüzde 14,3 arttı (Məmmədov Z.F. 2013: s39).

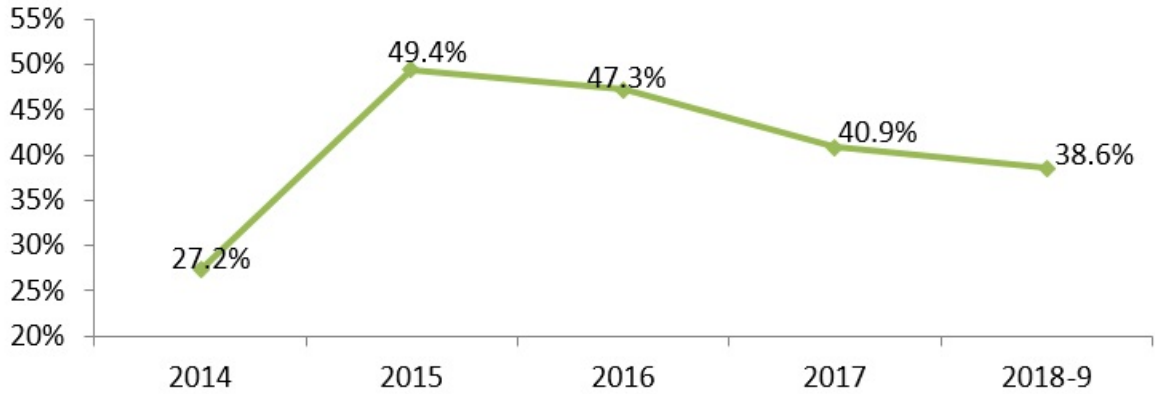
Geçen yıl, toplam sermaye yeterlilik oranı yüzde 22,7 idi (minimum normdan 2,3 kat daha yüksek). Sektör, anlık likidite oranı (yüzde 30) için asgari talebi 1,9 kat (yüzde 56,9) aşmaktadır. Bankacılık sektöründeki ROA ve ROE göstergeleri sırasıyla% 2.3 ve% 16.9'dur.

2018 yılında Merkez Bankası toplam 41 mevduat ihalesi düzenlemiştir. Bu mevduat kısa vadeli - 14 gün, 10, 13 ve 20 gün: Mevduat çekim süresi sadece 3 müzayede farklıydı. Merkez Bankası'nın ihalelere verdiği mevduat emirlerinin hacmi 200-350 milyon manat arasında değişmektedir. Bir açık artırma hariç tüm açık artırmalarda bankaların talebi arzı birkaç kez aştı. Merkez Bankası'nın mevduat ihalesi için sunduğu yıllık faiz oranı% 8,01 ile% 14,79 arasında değişmektedir. 41 müzayedenin 34'ünde yıllık faiz oranı% 8,01'dir. Raporlama döneminde bankalar bu ihaleler yoluyla 41 milyon manattan fazla faiz geliri elde etmiştir.

Merkez Bankası bankalara kısa vadeli notlarla da destek verdi. Raporlama döneminde Merkez Bankası, Bakü Menkul Kıymetler Borsası aracılığıyla 40 kısa vadeli not ihraç etmiştir. Notların yerleştirilme süresi 28 gündü. Toplamda iki konaklama 27 gün ve bir yerleşim 364 gün sürdü. Yerleştirilen senetlerin hacmi esas olarak 250-300 milyon manat arasında değişmektedir. Bankaların bu menkul kıymetlere olan talebi 2-3 katını aştı. Senetlerin yıllık getirisi% 8.01 ile% 14.52 arasında değişmektedir. Bu menkul kıymetler aracılığıyla bankalar yaklaşık 69 milyon manat faiz geliri elde ettiler.

Merkez Bankası'nın diğ er likidite yönetimi işlemleri - 1, 3 ve 7 günlük repo ve karşı repo işlemleri gerçekleşmemiştir. Merkez Bankası tarafından verilen merkezi krediler, banka kaynaklarının kaynaklarından biridir. Bununla birlikte, bu kaynağın payı son zamanlarda azalmaktadır ve ilgili eğ ilim 2018'de devam etmiştir. 2018'in ilk 9 ayında merkezi kredilerin hacmi% 19,2 oranında azalarak 746,3 milyon manata geriledi. Ş u anda, bu tür kredilerin hacmi 10 yıl içinde en düşük düzeydedir. Merkez Bankası'nın en yüksek kredi desteğ i 2015 yılında olmuştur (6,2 milyar AZN) (Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankı, Statistik bülleten, N:09 (222), 12/2018: N:09 (241), 04/2020. www.cbar.az).

Merkezi kredilerin hacmindeki azalma, bu kredilerin payında da azalmaya neden olmuştur. 2018 yılında, merkezi kredilerin bankaların kredi portföyündeki payı% 8'den% 6,2'ye düşmüştür. Bu dönemde yıllık faiz oranları% 15'ten% 10'a düşürüldü. Bunun nedeni, Merkez Bankası'nın faiz oranlarını kademeli olarak% 15'ten% 10'a düşürmesidir (Diyagram 10 (Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankı, Statistik bülleten, N:09 (222), 12/2018: N:09 (241), 04/2020. www.cbar.az)).

Ş ekil 8: Yabancı Para Birimlerinin Kredideki Payındaki Değ iş im Dinamikleri

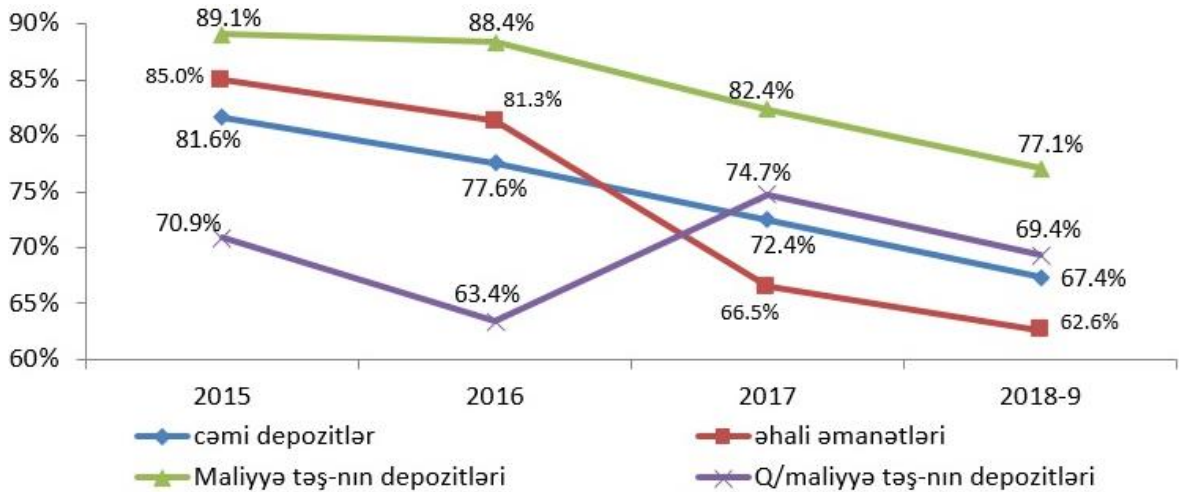
Kaynak: Azərbaycan Cumhuriyet Merkez Bankası

2018 yılında banka müşteri sayısı 6.23 milyona ulaştı. Bu rakam, yılbaşından% 7.9 daha fazla. Bu tarihsel bir kayıt. Bu müşterilerin 6.13 milyonu veya% 98.4'ü tüzel kişilere,% 1.6'sı veya 99.6 bin'i tüzel kişilere düştü. 2018 yılı sonunda müşteri hesabı sayısı% 8,5 artışla 17,5 milyona yükseldi. Müşteri hesaplarının% 83,4'ü cari,% 14,6'sı kredi ve% 2'si mevduat hesaplarında yer almaktadır. Genel olarak cari hesapların payı, kredi ve mevduat hesaplarındaki düşüş nedeniyle son yıllarda artmıştır. Devalüasyondan bir yıl önce - 2014 yılında cari hesapların payı% 74,7 idi, ancak 2018'in sonunda% 83,4'e

ulaştı. Bu dönemde kredi hesaplarının payı% 22,4'ten% 14,6'ya, mevduat hesaplarının payı ise% 2,9'dan% 2'ye düştü. 2013 yılında, bir banka müşterisi 1.7 hesap aldı, ancak şimdi bu rakam 2.8'e yükseldi.

Bankacılık sektöründe dolarlaşmadaki düşüş eğilimi 2018 yılında da devam etmiştir. Hem kredi hem de mevduat çekiminde dolarlık karşıtı gözlendi. 2015 yılında, 2006'dan sonra en yüksek dolarlaşma seviyesine (% 49,4) ulaşan manat döviz kuru istikrarının arka planına karşı gelecek yıllarda düşmüştür.

2018 yılında kredilerin yabancı para cinsinden payı% 40,9'dan% 38,6'ya düştü. Bu, 2014'ten bu yana en düşük seviye. Ulusal paranın istikrarı ve bankalar tarafından sunulan yabancı para mevduatların düşük karlılığı, bireylerin ve tüzel kişilerin yabancı para yatırımlarına olan ilgisini azaltmış, bu da mevduatın dolarizasyon düzeyini azaltmıştır. Toplam mevduatta gözlenen dolarlaşma seviyesindeki düşüş eğilimi 2018 yılında da devam etmiş ve yıl sonunda% 72,4'ten% 67,4'e gerilemiştir. Dolarizasyona karşı en düşük düzey hanehalkı mevduatlarında kaydedilmiştir. 2018'de mevduatların dolarizasyon seviyesi% 66,5'ten% 62,6'ya düştü. Devalüasyon nedeniyle, en yüksek dolarlaşma seviyesine (% 89,1) ulaşan finansal kuruluşların mevduatında yabancı para payı% 77,1'e gerilemiştir. 2017 yılında finansal olmayan kurumların mevduatlarını yeniden dolarlaştırma eğiliminde olmasına rağmen, yerini 2018 yılından itibaren dolar karşıtı karşılama almıştır (Fotoraf 11(Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankı, Statistik bülleten, N:09 (222), 12/2018: N:09 (241), 04/2020. www.cbar.az)).

Şekil 9: Dolarizasyon Değişimi

Kaynak: Azerbaycan Cumhuriyet Merkez Bankası

Modern bankalarda ticari bankaların aktif faaliyetlerinin gelişiminin analizi sonucunda, mevcut sorunları ortadan kaldırmak için aşağıdakileri uygulamak gerekir:

1. Kredi piyasasındaki yüksek faiz oranları, geçiş döneminde faaliyet gösteren işletmeler için büyük sorunlar yaratmaktadır, bu nedenle kredi ile pek ilgilenmemektedirler. Sonuç olarak, bankaların gelir yapısındaki kredi payının yüksek olması nedeniyle, bankaların gelirlerindeki büyüme hızı zayıflamakta ve işletmeler fon eksikliğini finanse etmek için kredi olarak bir kaynaktan yoksun bırakılmaktadır. Bu nedenle kredilerdeki faiz oranlarının düşürülmesi tavsiye edilir. Bu yöntemin etkisiz olduğunu düşünüyorum, çünkü mevduat faiz oranlarını düşürerek bunu başarmak fon toplama sürecini zayıflatmaktadır. Her şeyden önce, Merkez Bankası'nın ticari bankalara kullandırdığı kredilerin iskonto oranları ve bankalararası kredi piyasasındaki faiz oranları düşürülmelidir.

2. Borç verme sürecinde işletmelerin finansal performansı, işletmelerin kredi teminatı olarak talep ettiği teminat olarak değil, kilit bir gösterge olarak incelenmelidir. Bunun nedeni bazen yüksek miktarda teminatın müşterilerin kredi kullanmasını caydırmasıdır. Kredi güvenliğinin bir başka kaynağı da, Merkez Bankası'nın ticari bankalar tarafından verilen krediler alanında ortaya çıkan riskler sigortası olabilir.

3. Ticari bankalar genellikle küçük işletmelerle ilgilenmezler, uzun vadede daha büyük ve daha sabırlı bir müşteriyle çalışmayı tercih ederler. Bununla birlikte, Azerbaycan'da serbest sermayesi az olan banka sayısı ve ülke ekonomisinin gelişmesi için küçük işletmeler geliştirme ihtiyacı göz önüne alındığında, ticari bankalar küçük ve orta ölçekli işletmelere ilgi göstermelidir.

4. Ticari bankalar tarafından yürütülen operasyonların çeşitliliği artırılmalıdır. Örneğin, Azerbaycan Cumhuriyeti'nde banka müşterileri neredeyse güven, franchising ve faktoring operasyonlarından yoksun bırakıldı. Veya müşteriler, prosedürün karmaşıklığı ve tanıtım eksikliğinden dolayı bu işlemlerle ilgilenmiyor.

5.3 Azerbaycan'da Yabancı Sermayeli Ticari Bankaların Gelişimi

Azerbaycan'ın bankacılık sistemindeki yabancı sermayenin payı artmaya devam ediyor. Bunun temel nedenlerinden biri, Merkez Bankası'nın kayıtlı sermaye talebindeki artıştır ve diğer bir neden bankacılık sisteminin gelişme hızıdır. Bazı bankalar tamamen yabancı sermayeden oluşsa da, bir kısmı.

Modern zamanlarda bankaların uygun şəkildə örgütlenmesi ölkə ekonomisinin hızlı gelişimini etkileyen faktörlerden biridir. Bu açıdan yabancı bankaların bazı ölkelerde, özellikle de gelişmekte olan ölkelerde faaliyet göstermeye başlaması çok ilginçtir. Ülkede yabancı bankaların işletilmesi ekonomiye yeni kaynaklar çekmeyi, ülkenin bankacılık sisteminde sağlıklı bir rekabet ortamı yaratmayı, kredilerdeki faiz oranlarını düşürmeyi, yeni teknolojilerle hizmet ücretlerini azaltmayı vb. bu hizmet kalitesini artırır (Смирнов А. В., 2007. s. 92-99)

Tablo 25: Azərbaycan'da Faaliyyət Göstərən Yabancı Sermayeli Bankalar

Bankanın Adı	Harici təşkilatlar	Hüsusi çəkisi
AccessBank	Qara Dəniz Ticarət və İnkişaf Bankı	20%
	Avropa Yenidənqurma və İnkişaf Bankı	20%
	Beynəlxalq Maliyyə Korporasiyası	20%
	KfW - Kreditanstalt für Wiederaufbau	20%
	Access Microfinance Holding AG	16.53%
	LFS Financial Systems GmbH	3.47%
	AGBank	Beynəlxalq Maliyyə Korporasiyası
Kazimir Partners		10%
Amrahbank	Beynəlxalq İnvestisiya Bankı	49%
Azər-Türk Bank	Ziraat Bank (Türkiyə)	46%
	Ziraat Bank International AG (Almaniya)	4%
Bank Respublika	DEG İnvestisiya Şirkəti	16.7%
	Sparkassen International Development Trust	8.3%
Bank Technique	Beaufort Investissements	75%
DəmirBanik	Avropa Yenidənqurma və İnkişaf Bankı	25%+1 səhm
	Hollandiya İnkişaf Maliyyə Şirkəti	10%
Nikoil Bank	Nikoil QSC	42.62%
Unibank	Avropa Yenidənqurma və İnkişaf Bankı	12.15%

	Almaniya İvestisiya Şirkəti	6.68%
Bank VTB Azərbaycan	Bank VTB Rusiya	51%
Yapı Kredi Bank Azərbaycan	Yapı və Kredi Bank A.Ş.	99.8%
	YK Yatırım Menkul Değerler A.Ş.	0.1%
	YK Lease A.Ş.	0.1%

İstikrarlı ve riske dayalı finansal ve bankacılık sistemi, her ekonominin başarılı bir şekilde gelişmesinin temelini oluşturur. Kriz sırasında “doğal bir çözümün” ortaya çıkması, güçsüzlerin piyasadan çıkması normaldir, hatta gereklidir. Piyasada güçlü bankaların bulunması rekabeti arttırmakta ve genel sisteme olan güveni arttırmaktadır. 2015'ten sonra Azerbaycan bankacılık sektörünün ciddi bir kriz yaşadığı bir sır değil. Manatın iki keskin devalüasyonundan sonra, bankacılık sektöründeki birçok banka kapatıldı. Birçok banka kendi ayakları üzerinde duramaz. Bu nedenle ekonomiye borç vermede ciddi sorunlar var. Özellikle, üretime verilen krediler son iki yılda keskin bir düşüş göstermiştir. Sorunlu kredilerin hacmi her ay artmaya devam ediyor. Son iki yılda, birçok banka uygunsuz kredi politikası nedeniyle kapanmıştır.

Azerbaycan'ın bankacılık sektöründeki durumu inceleyen uluslararası derecelendirme kuruluşu Moody's, "Azerbaycan'da bankacılık sektörünün konsolidasyonunun 2018'de de devam edeceğini" söyledi. Ajansın uzmanları, sorunlu bankalarla ilgili temel sorunun sermaye eksikliği olduğunu belirtiyor. Manatın devalüasyonundan sonra, sorunlu bankaların varlıklarının kalitesi kötüleşti. Şu anda kapama riski taşıyan bankalar, hissedarların ve daha güçlü piyasa katılımcılarının sermaye enjeksiyonlarına rağmen, asgari sermaye yeterlilik oranını karşılamayan bankalardır. Bu nedenle, sektördeki zayıf oyuncular 2018'de pazardan ayrılacak. Şu anda Azerbaycan'da bankacılık sektörü için tahmin olumsuz. Moody'nin tahminleri, bankaların mevcut ortamda likidite riskleriyle karşı karşıya kalmaya devam edeceğini gösteriyor.

Bugün Azerbaycan bankalarının karşı karşıya olduğu temel görev, ülke ekonomisinin modernizasyonunu finanse etmektir. Bunu yapmak için, bankalar her şeyden önce kendilerini modernleştirmeli, varlıklarını önemli ölçüde artırmalı ve kurumsal yönetişimi geliştirmelidir. Bu yönde bazı adımlar da ana düzenleyici tarafından atılmış ve bu süreç ekonomik krizden önce başlatılmıştır. Bu nedenle, Azerbaycan Merkez Bankası,

bankaların toplam sermayesine olan talebi 5 kat artırmaya karar verdi ve bu da piyasada güçlü oyuncuların ortaya çıkmasını teşvik etmeliydi.

Tablo 26: Finansal Piyasa Katılımcıları Hakkında

Göstergeler	2019
Banka sayısı	30
Devlet bankaları	2
Özel bankalar	28
Yabancı sermayeli bankalar	14
kayıtlı sermayenin% 50 ila% 100'ünden oluşan	8
- yabancı bankaların yerel şubeleri	2
kayıtlı sermayenin% 50'sinden azını oluşturan	6
Yıl başından bu yana lisans verilen banka sayısı	0
İlin övvəlindən lisenziyası ləğv edilmiş bankaların sayı	0
Banka şubesi sayısı	514
Banka şubelerinin sayısı	129
ATM sayısı	2 588
Çalışan Sayısı	18 711

Kaynak: Azerbaycan Cumhuriyet Merkez Bankası

Aslında bu karar yabancı yatırımcılar için olumlu bir işaretti: yabancı bankalar Azerbaycan pazarına tekrar ilgi göstermeye başladı. Türkiye İş Bankası, Almanya Ticaret Borsası ve Amerika Birleşik Devletleri Citibank gibi dev bankalar bu tür planları zaten duyurmuşlardır.

Şu anda, yabancı bankalar veya yabancı sermayeli pay bankaları Azerbaycan bankacılık sektörünün% 50'sini oluşturmaktadır. Bu rakam EBRD, BSTDB, KFW Alman Kalkınma Bankası (DEG'nin bir iştiraki olarak), Uluslararası Finans Kurumu, SIDT ve ABD yatırım fonu Kazemir Partner Limited'in Azerbaycan'daki bazı büyük ticari bankalarda hisse edinmesinden sonra oluştu.

Azerbaycan'a yabancı sermaye girişinin birçok avantajı vardır. Ülkemize uluslararası standartlara uygun güçlü oyuncuların gelişi, bankacılık sektörünün

güçlendirilmesi, bu alandaki yönetim düzeyinin yeni bir seviyeye yükselmesi ve sonuç olarak Azerbaycan bankalarının yabancı finansal kaynaklara erişimi sayesinde. Nüfus için yabancı bankalarla çalışmanın temel avantajı, bu bankaların daha fazla finansal fırsata sahip olmalarıdır. Bu bankalar, yüksek faiz oranlarıyla nüfustan mevduat çekerek finansal kaynak elde edemedikleri için nispeten düşük faiz oranlı kredi ürünleri sunabilirler. Böylece, yabancı bankalar, hızlı kalkınma ve büyüme için itici bir rol oynayan yerel bankalar için ciddi bir rakip haline gelmektedir (Vəliyev D., 2000. s. 42-46).

Dünya Bankası uzmanları tarafından yapılan araştırmalar, yabancı bankaların gelişiminin genellikle bankacılık sisteminin makro ihtiyati politikası üzerinde önemli bir etkisi olduğunu göstermektedir. Gelişmekte olan piyasalarda yabancı sermayeli bankaların faiz marjları ve getirileri genellikle daha yüksektir. Ayrıca, daha fazla vergi öderler. Bununla birlikte, bazı uzmanlar yerel bankalara giren yabancı bankaların olumsuz sonuçlarına da dikkat çekmektedir. Onlara göre, mevcut durumda, yerel bankaların gelişimini desteklemek daha uygundur. Güçlü rakiplerin pazara girmesi zayıf işlerini sarsabilir. Ekonomistler, piyasanın tamamen serbestleşmesi nedeniyle tahrip edilen bir dizi Baltık ve Doğu Avrupa ülkesinin bankacılık sisteminden bahsediyorlar ve 2008 küresel krizinin nedeninin büyük sistemik bankalar olduğunu hatırlıyorlar. "Toksik varlıklar" virüsünün yayılmasına yol açan diğer ülke ekonomilerine önemli katılımlarıydı.

Azerbaycan'da faaliyet gösteren iki bankadan birinin kayıtlı sermayesine yabancı yatırımı var. Finansal Piyasalar Kontrol Odasına göre ülkede 30 ticari banka var. Bunlardan ikisi devlet (Azerbaycan Uluslararası Bankası ve Azer-Türk Bankası), geri kalanı özel bankalar. 14 özel bankanın yabancı sermayesi var. Bunlardan, kayıtlı sermayenin% 8 ila 50 ila% 100'ü yabancı sermayedir. Bunlardan ikisi yabancı bankaların yerel şubeleridir (Pakistan Ulusal Bankası ve Bank Melli Iran). Altı bankanın kayıtlı sermayesinde yabancı sermayenin payı yüzde 50'den azdır (Sadıqov E. M., 2010. s. 56-67).

Yabancı sermayeli bankalar Azerbaycan'ın bankacılık sektörünün aktif katılımcılarıdır. Bu bankalar sermayelerini güçlendirmek ve sermaye gereksinimlerine uyum sağlamaktan daha sorumludur. 2019 yılında bankacılık sektöründe 1,9 milyar manat sermaye enjeksiyonu yapılmıştır ve bunlardan yaklaşık 1 milyar manatı yabancı sermayeli bankalara düşmüştür. Yabancı sermayeli bankaların enjekte ettiği 1 milyar manattan 800 milyon manatı tamamen yabancı sermayedir. Bu, enjekte edilen toplam taze sermayenin yaklaşık% 44'ünü temsil eder. Genel olarak, bugün Azerbaycan'ın bankacılık varlıklarında yabancı sermayeli bankaların varlıkları yaklaşık yüzde 19'dur.

Yabancı sermayenin varlığı çeşitli olumlu yollarla değerlendirilebilir. Uluslararası finans kuruluşları bağımsızlığın ilk yıllarından beri Azerbaycan'da faaliyet göstermektedir. Asya Kalkınma Bankası, Dünya Bankası, İslam Kalkınma Bankası buna örnektir. Bu bankalar ülkedeki ekonomik ve sosyal reformları desteklemektedir. Daha sonra, yabancı sermaye ticari amaçlarla bankacılık sektörüne geldi. Yabancı sermayenin ülkeye katılımı çeşitli açılardan değerlendirilmektedir (Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankı, Statistik bülleten, N:09 (222), 12/2018: N:09 (241), 04/2020. www.cbar.az).

Birincisi, yabancı sermaye sadece fon getirmekle kalmaz. Yabancı sermaye gelişmiş bir ülkeden geliyorsa, beraberinde hem bilgi hem de beceri, yeni teknoloji getirir. Yeni teknolojinin piyasaya sürülmesi, piyasadaki modern araçların sayısını artırmaya, hizmet kalitesini artırmaya hizmet ediyor. Sonuç olarak, rekabetçi ortam güçlendirilir ve kalkınma için temel oluşturulur. Yerel bankalar, bu deneyimi işlerinde uygulayarak hizmette yabancı sermayeli bankalara ulaşmaya çalışan modern deneyimlerden yararlanmaktadır. Yabancı sermayeli çok sayıda bankanın bankacılık sektörünün istikrarı üzerinde olumlu bir etkisi vardır. Yabancı sermayeli finansal kuruluşlar daha sürdürülebilir hale gelmektedir ve bu faktör sektöre olan güvenin oluşumunu etkilemektedir.

En önemli konu büyük harf kullanımımızdır. Yabancı sermayeli bankaların bulunması Azerbaycan'ın yurt dışından finansal kaynak almasına neden olmaktadır. Yabancı sermayedeki bir artış, kredi arzının artırılmasına ve bir ölçüde daha düşük faiz oranlarına yardımcı olur. Bununla birlikte, iç piyasadaki koşullar herkes için aynıdır ve bu nedenle yabancı sermayeli bankalar da bu koşullara uyar ve borç verme sırasında faiz oranlarını etkiler (Müseyyib Əliyev., 2011. s. 56-67).

Ancak, Rusya'nın dev VTB Bankası, Türkiye'nin ZiraatBank'ın iştirakleri, UniBank, Nikoil Bank, AccesBank ve Bank Respublika gibi yabancı sermayeli bankalar Azerbaycan'da başarılı bir şekilde faaliyet gösteriyor. Bu bankaların neredeyse tamamı küresel “kriz testini” başarıyla geçmiştir ve kazandıkları müşteri güvenini korumaya çalışmaktadır.

Örneğin, VTB, dünya çapında 30'dan fazla ülkede faaliyet gösteren en büyük uluslararası finans kuruluşudur. Azerbaycan'daki iştirakinin büyük ölçekli projelere (100 milyon \$ 'dan başlayan) yatırım yapabileceği açıktır. Unutulmamalıdır ki, VTB Grubunun Avrupa, Asya, Afrika, Singapur, İtalya ve diğer ülkelerde bir dizi banka içermesi unutulmamalıdır. Bu VTB'nin öncelikle hem Rus hem de Azerbaycan müşterilerinin

uluslararası ticarete erişimine odaklandığı anlamına gelir. Onlara göre, ikinci avantaj, VTB Group'un hem kurumsal hem de perakende işletmeler için çeşitli ürünler için iyi geliştirilmiş bir teknolojiye sahip olmasıdır. Bu, uluslararası standartlara uygun çalışmamıza, Azerbaycan'da kaliteli müşteri hizmeti sunmamıza, hem küçük hem de büyük işletmelerle çalışmamıza olanak tanır. Büyük projelerin uygulanması sırasında banka merkez ofisinden destek alabilir. Bireysel müşteriler için, büyük bankaların temsilcilerinin burada daha fazla fırsatı var. Şimdiye kadar, çoğu yerel banka, kredi sözleşmesi koşullarını yeniden gözden geçirmek için dolar cinsinden kredisi olan müşterilerin taleplerine cevap vermedi. Aynı zamanda, VTB (Azerbaycan) kredileri geri ödemekte zorluk çeken müşteriler için özel bir kapsamlı program başlatmıştır. Yönetimin Rus deneyimine dayanan kararı olumlu bir etki yaratacaktır, çünkü şu anda borçları olan müşterileri en az mümkün olduğunca ödemeye teşvik etmek önemlidir (Məmmədov Z., 2006. s. 55-59).

Türk Ziraatbank'ın faaliyetleri aynı zamanda Azerbaycan-Türk ortak işlerini desteklemeyi ve her iki ülkeden işadamları için bankacılık faaliyetlerini kolaylaştırmayı amaçlamaktadır.

Yabancı bankaların işleyişi de bankacılık piyasasında yeni ürünler geliştirmek açısından önemlidir. Örneğin, varlık yönetimi, menkul kıymetlerin yerleştirilmesi veya yatırımlarla ilgili bir dizi hizmet ülkemizde yeterince gelişmemiştir. Finansal piyasalarda her birinin uygulanması belirli maliyetlere yol açan birçok yenilikçi ürün bulunmaktadır. Bu uygun altyapı, personel ve prosedürler gerektirir. Bahsettiğimiz VTB grubuna dönersek, dünyanın en büyük ve en güçlü finans kuruluşlarından biri olan menkul kıymetleri çekme ve yerleştirme konusunda uzmanlaşmış VTB Capital de bu gruba aittir. Azerbaycan'da emeklilik sigortası sistemi henüz geliştirilmemiş olmakla birlikte, VTB Grubu'nun bu tür faaliyetlerde uzmanlaşmış bir VTB Emeklilik Fonu bulunmaktadır. Bütün bunlar bankanın pazarımızda yeni hizmetler geliştirmesini sağlar.

Faiz oranlarındaki düşüş yabancı sermayeli bankaların faaliyetlerine bağlı değildir. Kredi sadece mevduat şeklinde fon çekmemeli, aynı zamanda daha fazla finansal araç kullanılmalıdır. Mevduat pahalıdır, bu da faiz oranlarının düşmesini zorlaştırır. Ülkemizde yüksek mevduat maliyeti manatta tasarruf sağlamak amacıyla yapılmaktadır. Faiz oranlarını azaltmak için menkul kıymetler piyasası geliştirilmeli, hisse alımı teşvik edilmeli, yatırım fonlarının yaratılması ve geliştirilmesi desteklenmelidir. Son zamanlarda ülkemizde İslami bankacılık araçlarını kullanma girişimleri olmuştur ve bu konuda

hazırlıklar yapılmaktadır. Finansal araçlar ne kadar çok kullanılırsa, rekabet o kadar fazla olur ve faiz oranları o kadar düşük olur.

Bankacılık piyasasında yabancı sermayeli bankaların payının artırılması da uygun değildir. Bazı ülkeler yerel sermaye bankalarının konumunun güçlü olmasını istiyor. Yabancı sermayeli bankaların payındaki artış bir dereceye kadar faydalıdır. Daha fazla olduğu zaman, yerel sermayeli bankaların faaliyetleri için sorun yaratabilir. Bazen ucuz sermayeyi çekerek iç sermayeyi sektörden çıkarabilirler. Büyük harf kullanımı aşırı olduğunda, karlılığı azalır (Maliyyə Bazarlarına Nəzarət Palatası statistik bülleteni 2018).

Azerbaycan'ın kapitalizasyonu düşük ve finansal kaynaklara olan talebi yüksek. Dolayısıyla, bu aşamada yabancı sermayedeki artış faydalıdır. Ancak bu fonlar tüketici kredilerine yönlendirilmemelidir. Tüketici kredilerinin kredi pazarındaki payı artıyor. Tüketici kredilerindeki artış ithalatı da artırmaktadır. Yabancı sermaye pahasına kredilerin önemli bir kısmının ithalata yönlendirildiği ortaya çıkıyor.

2019 yılında kredilerin% 24,8'i veya 3,438 milyar manat yabancı sermayeli bankalar tarafından yapılmıştır. Bunların% 100'ü yabancı sermayeli bankalar% 7,7'si (1,068 milyar manat) kredi vermiştir. Önceki dönemlere göre yabancı sermayeli bankaların kredilendirmedeki payı azalmıştır. Bir yıl önce, toplam kredilerin yüzde 27,1'i (3,334 milyar manat) yabancı sermayeli bankalara düştü. Özellikle% 100 yabancı sermayeli bankaların payı% 8,8'dir (1,082 milyar manat).

Petrol fiyatlarındaki artış kademeli ekonomik kalkınmayı ve manatın istikrarını desteklemiştir. Bununla birlikte, bankaların ulusal para birimindeki likidite sorunu devam etmektedir. Ayrıca, sorunlu kredilerin hacmi yüksek olmaya devam etmektedir. Bununla birlikte, Azerbaycan'da neredeyse hiç yabancı banka yoktur. Karşılaştırma için, Gürcistan kredi piyasasında rekabet için çok elverişli bir ortam yaratan, komşu Gürcistan'da tanınmış birçok uluslararası bankanın şubeleri var ve yabancı bankaların Gürcistan ekonomisinin gelişmesinde önemli bir payı var. Bu durum Gürcistan finans piyasasının istikrarı için de kilit bir faktördür. Aynı zamanda, Gürcistan'daki kredilerin oranı Azerbaycan'dan daha düşüktür (Əsgərova R., 2007. S. 43-49).

Yerel bankaların tek tek iflas ettiği bir zamanda, ülkemize güçlü yabancı bankaların gelmesi hem rekabetçi bir ortam yaratacak hem de ülkeye ek yatırım getirecektir. Azerbaycan'da yabancı bankaların faaliyet göstermesinin bankacılık sektörünün gelişimi üzerinde de olumlu bir etkisi olabilir: Azerbaycan'da yabancı veya yabancı sermayeli

bankalar vardır. Yabancı bankalar ağırlıklı olarak Türk (Yapı Kredi Bankası ve Ziraatbank) ve Rusya (VTB ve Nikoil) menşelidir. Avrupa finans kurumlarının başkentinde de birkaç banka var: Accessbank, Bank Respublika, Unibank ve diğerleri. Ama gerçekten tanınmış Batı bankalarının ülkemizde şubeleri veya şubeleri yoktur. 1990'larda İngiliz HSBC bankası Azerbaycan'da faaliyet gösterdi. Ancak çoğunlukla Uluslararası Banka 2000'li yılların başında piyasadan çekti. O zamandan bu yana yabancı bankaların ülkemize katılımı konusunda resmi bir yasak veya kısıtlama olmamasına rağmen, Merkez Bankası'nın izlediği fiili tekel politikası piyasaya girmelerine izin vermemiştir.

Bu arada, Rus ve Türk bankaları pazara kolayca giremedi. Örneğin, VTB sadece Ata Holding ile ortaklık şartıyla serbest bırakıldı. AzerTürkBank'ta Türk hissedarların ortağı doğrudan Azerbaycandır. Yumuşatma daha sonra oldu. Bu özellikle krizden sonra oldu. Örneğin, VTB yakın zamanda AtaHolding'de bir hisse satın aldı ve yerel yan kuruluşunun tam sahibi oldu.

Tabii ki, yerel bankaların tek tek iflas ettikleri bir dönemde ülkemize güçlü yabancı bankaların gelmesi rekabetçi bir ortam yaratacak ve ülkeye ek yatırım getirecektir. Kredi piyasasında yabancı bankaların varlığı sağlıklı rekabet için elverişli koşullar yaratabilir ve Azerbaycan'da saygın yabancı bankaların varlığı da yerel bankaların notunu yükseltebilir. Azerbaycan'da% 100 kontrol hissesi olmamasına rağmen, yabancı sermayeli bankalar var ve hala birkaçı var. Azerbaycan'daki yerel bankalar da yabancı bankalardan büyük krediler almaktadır. Bununla birlikte, bankacılık sektöründeki tekel ve oligarşik yetkililerin doğrudan müdahalesi nedeniyle ülkede yabancı sermayeli bağımsız bankaların eksikliği mümkün değildi. Bu da bankacılık sektöründe rekabeti en aza indirmiştir. Özellikle, iç finansal piyasada menkul kıymetler piyasası eksikliğine yol açmıştır. Faiz oranları açısından rekabet gücünün azalması (Maliyyə Bazarlarına Nəzarət Palatası statistik bülleteni 2018).

Bugün, Azerbaycan'da çoğu banka tarafından sunulan mevduat ile kredilere ilişkin faiz oranları hemen hemen aynıdır. Kredi piyasasında yabancı bankaların bulunması çok olumlu bir rekabet ortamına yol açabilir. Azerbaycan'da yabancı yatırımcıların olduğu ve sermayelerinin bir kısmının yurtdışında olduğu belirtilmelidir. Bu yatırımcılar sermayelerini teminat altına almak için bankalarıyla uzlaşırma mali işlemleri yapabilirler. Bu da ülkeye yabancı yatırım akışına yol açabilir. Böylece Azerbaycan'ın bankacılık sektöründe sağlıklı bir rekabet ortamı yaratılabilir ve bu da sonunda bankaların

derecelendirmesini artıracak ve bankalara duyulan güven nedeniyle ülkeye yabancı yatırım girişini artıracaktır.

5.4 Ticari Bankaların Gelir ve Giderlerinin Analizi

Ticari bir bankanın kârı, bir ticari bankanın tüm gelir ve giderler arasındaki farkı belirleyen faaliyetinin ana finansal göstergesidir. Giderler geliri aşarsa, negatif bir gösterge elde edilir ve buna kayıp denir.

Kâr, bankanın finansal pozisyonunun istikrarının temelini ve kaynağını, ayrıca bilançosunun likiditesini, bankanın sabit varlıklarını artırıp yenilemesini, özel sermayesini arttırmasını ve bankacılık hizmetlerinin kalitesini arttırmasını sağlar. Kârın mutlak değeri ne kadar yüksek olursa, banka özel sermayesini ve rezervlerini o kadar çok arttırabilir (Смирнов А. В. Анализ финансовго состояния коммерческих банков Москва 2007. s. 55-59).

Uygulamada, bankacılıkta bir dizi kar göstergesi kullanılmaktadır. Brüt gelir ve toplam giderler arasındaki farka bilanço veya brüt kar denir. Yukarıdaki gelir ve gider sınıflandırmasına göre bilanço kârı aşağıdaki gibi bölünmüştür:

- Faaliyet gelirleri - faaliyet gelirleri ve giderleri arasındaki farkı belirler;
- Faiz geliri - faiz giderlerindeki faiz gelirlerinin fazlalığını belirler;
- Komisyon geliri - komisyon gelirlerinden fazla olan komisyon gelirlerini belirler;
- Finansal piyasa işlemlerinden gelirler - bu işlemlerde gelir ve giderler arasındaki farkı belirler;
- Diğer gelir türleri - diğer faaliyetlerden elde edilen gelir.

Gelirin ana payı faaliyet gelidir ve faaliyet gelirinin ana payı faiz gelidir. Finansal sonucu karakterize eden önemli bir gösterge, ticari bir bankanın net kârıdır (bankanın elinde kalan kar). Bu gösterge, ticari bankanın faaliyetinin nihai finansal sonucunu içerir. Daha kesin ifade etmek gerekirse, bankanın bankacılık faaliyeti, çeşitli fonlara yapılan kesintiler, vergilerden yapılan kesintilerle ilgili tüm masrafları karşıladıktan sonra kalan geliri.

Pay sahiplerine ödenen temettüleri düşüldükten sonra bankanın net kârına aktifleştirilen kâr denir. Net kâr aşağıdaki ana yönlelere dağıtılmaktadır (Щербак А. П., 2010, s.99-105):

- Birikim fonuna tahsisler (kayıtlı sermaye ve diğer fonların artırılması);

- Özel fonlara tahsisler;
- Fon ayırma tahsisleri;
- Hissedarlara temettü ödemesi

Aşağıdaki giderler, bankanın satışında kalan net kârdan kaynaklanır:

- Sermaye harcamaları (inşaat, yeniden yapılanma vb.);
- Ödüller, mali yardım, vb. ;
- Bütçe dışı fonlara zorunlu tahsisler;
- Hükümet dışı emeklilik fonlarına ve diğer sigorta fonlarına tahsisler
- Reklam masrafları, seyahat masrafları
- Sağlıkın korunması ve diğer benzer sosyal önlemlere yapılan harcamalar
- Bankanın hissedarlarına ödenen temettüleri
- Şubelerin ve bankanın temsilciliklerinin organizasyonu ile ilgili masraflar (yurt dışında dahil)
- Menkul kıymet işlemleri vb. üzerinden ödenen vergiler
- Kredili mevduat ve merkezi krediler dahil bankalararası kredilerin zamanında faiz oranları
- mevzuata göre bütçeye yaptırım şeklinde ödenen tutarlar

Uygulamada, bir ticari bankanın gelir seviyesinin analizi 3 ana alanda gerçekleştirilir:

- Gelir kaynaklarının yapısal analizi;
- Faktor analizi;
- Finansal oranlar sisteminin analizi.

Karın büyüklüğü ve yapısı ne kadar önemli olursa olsun, bankanın verimlilik seviyesi hakkında her zaman tam bilgi sağlamaz. Bir bankanın karlılığının nihai özelliği, karlılık veya karlılık düzeyidir. Bankanın faaliyetlerinin kârlılığını artırmak için gelir ve giderlerin doğru bir şekilde yönetilmesi gerekmektedir. Gelir ve gider yönetiminin özü, bankanın gerçekleştirdiği operasyonları etkileyebilecek optimal yapıyı seçmektir. Bankaların temel işlevi kredi sağlamak olduğundan, faiz gelirleri de ana gelir kaynaklarıdır. Faiz geliri, bankaların kredi portföyüne bağlı bir göstergedir. Bu nedenle, ne kadar çok kredi, faiz oranı o kadar yüksek olur. Öte yandan, faiz oranlarına da bağlıdır. Faiz geliri, doğrudan kâr oluşumunda doğrudan rol oynar.

Bankaların önemli göstergelerinden biri faiz ve faiz dışı gelirdir. Çünkü bankaların gelir kaynakları ne kadar sağlıklı ve sürdürülebilir olduğunu yansıtır.

Tablo 27: 2016-2017 Ticari Bankaların Finansal Sonuçları (milyon manat)

Banklar	Aktivlər		Cəmi kreditlər		Depozit portfeli		Balans kapitalı		Xalis mənfəət		Xalis əməliyyat mənfəəti		Faiz gəlirləri		Faiz xərcləri		Qeyr-faiz gəlirləri		Qeyri-faiz xərcləri		Xüsusi ehtiyat ayırmaları	
	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017
AccessBank	1058,9	844,8	598,8	503,5	284,8	399,8		68,9	52,5	-56,4	33,7	-42,7	135,5	102,5	65,7	63,5	36,6	-14,8	72,8	66,9		13,7
AFB Bank	300,4	494,6	225,4	218,1	96,7	287,8	2,6	66,5	78,9	-12,2	22,5	17,8	17,9	24,7	2,8	3,0	18,5	11,5	11,0	15,4	19,1	30,0
AGBank	520,0	488,4	292,2	282,9	216,3	216,6	-35,6	47,2	53,8	-6,7	1,5	-5,3	39,5	23,1	22,9	22,0	32,3	27,5	47,4	33,9	37,1	1,3
Amrahbank	256,2	204,8	164,6	95,2	143,3	139,4	-8,4	45,1	53,4	-8,6	4,1	-5,0	24,7	13,0	14,3	11,5	9,6	10,1	15,9	16,6	12,5	3,6
AtaBank	472,5	625,9	406,5	464,0	269,6	329,4	0,3	146,5	59,8	0,4	17,8	6,6	48,7	47,3	22,7	20,0	13,7	8,5	21,9	29,2	16,7	5,2
Azər Türk Bank	475,8	335,2	149,3	119,7	268,0	218,3	7,3	54,5	57,6	1,1	21,3	17,8	24,0	16,4	8,4	5,8	25,4	9,8	19,6	2,7	12,8	16,7
ABB	12223,7	8695,1	5503,9	1784,4	6012,2	5155,5	-1356,5	948,2	-679,6	806,0	-1258,2	534,6	462,4	510,1	450,0	307,8	-1059,8	513,2	210,8	180,9	98,3	-271,4
ASD	787,2	945,2	297,4	298,8	432,7	628,7	4,8	90,4	84,7	4,4	8,3	6,7	18,4	24,5	9,5	14,1	8,2	7,0	8,8	10,7	3,6	1,4
Bank Avrasiya	143,4	151,2	90,2	85,3	53,8	49,0	0,9	58,9	52,6	6,4	8,7	8,5	12,1	12,6	3,4	2,8	3,8	3,3	3,8	4,6	7,5	0,5
Bank BTB	241,5	268,8	144,0	130,9	65,9	90,3	-13,1	54,0	38,6	0,7	0,3	-5,4	14,8	13,8	9,1	9,5	4,6	2,3	10,0	11,9	13,4	-6,0
Bank Melli İran	80,5	100,5	7,2	3,4	2,4	2,7	-29,3	69,3	21,9	6,9	1,6	1,4	3,3	3,0	0,0	0,1	0,6	0,5	2,2	1,9	30,9	-5,7

Bank of Baku	549,6	399,9	252,3	197,7	284,0	241,7	-15,3	36,6	72,9	-35,4	102,3	6,1	100,6	55,9	40,6	25,3	64,7	1,5	22,4	26,0	117,7	41,5
Bank Respublika	912,1	702,1	283,2	229,6	551,8	471,8	-34,6	37,7	40,3	-10,5	22,3	5,0	44,0	30,7	26,5	22,4	35,0	29,4	30,1	32,7	56,9	15,5
Bank VTB	435,6	397,2	321,1	281,2	43,1	47,1	-2,6	40,1	36,1	4,8	5,1	-32,6	49,6	12,4	28,6	29,7	4,8	9,8	20,7	25,1	7,7	-39,9
Expressbank	286,9	314,3	199,3	167,6	92,7	144,9	0,4	144,3	142,0	2,0	13,9	2,5	37,0	25,9	9,4	6,1	10,7	11,1	24,3	28,3	13,4	0,5
Günay Bank		192,2		139,5		86,1		60,3		4,1		7,3		6,9		3,8		8,5		4,3		3,2
Kapital Bank	3096,7	3184,5	1267,0	1244,0	1916,5	2362,0	52,4	325,9	282,2	94,8	134,3	168,4	210,4	263,4	86,0	81,7	126,2	135,2	116,2	148,4	66,0	48,7
Muğanbank	470,8	480,2	346,0	349,1	192,1	201,8	-14,0	69,0	63,3	-6,3	16,5	12,7	59,2	42,8	26,1	16,2	12,0	10,9	28,6	24,8	30,5	19,0
Naxçıvanbank	126,4	141,9	61,6	63,4	24,5	32,6	8,4	72,9	68,9	3,6	9,5	3,7	5,6	3,9	0,2	0,2	7,1	2,2	3,0	2,2	0,8	0,1
NBCBank	159,0	204,1	121,0	154,4	67,6	74,0	-1,8	56,8	52,9	2,9	5,5	4,5	16,2	13,9	6,9	6,5	3,3	3,1	7,0	6,0	7,3	1,6
Nikoil Bank	439,7	437,3	340,3	291,0	263,3	229,2	-148,5	75,0	40,6	-2,7	50,0	28,5	87,2	66,7	30,9	19,7	20,9	3,1	27,3	21,6	198,5	31,2
Pakistan Milli Bankı	11,3	11,7	1,8	1,6	0,7	1,2	0,0147	10,2	10,3	-0,1	-0,2	-0,1	0,553	0,8	0,001	0,0	0,057	0,0	0,8	0,9	-0,2	0,0
PAŞA Bank	3138,8	3551,8	870,2	943,1	2382,1	2822,0	61,0	402,7	402,4	59,0	99,5	86,1	114,8	158,2	38,7	45,5	76,8	48,9	53,3	75,4	22,0	12,3
Rabitəbank	552,3	727,2	205,2	234,6	404,3	575,4	-12,9	73,4	45,6	-11,6	11,5	8,6	29,2	25,5	17,1	13,6	13,4	14,3	14,0	17,6	24,4	20,1
Silk Vey Bank	404,0	411,3	388,3	375,6	170,0	174,1	1,6	118,7	116,5	3,0	16,8	4,5	26,2	13,6	13,1	5,6	16,7	8,1	13,1	11,5	14,9	1,4

TuranBank	528,2	477,3	282,5	266,8	226,2	227,3	-1,4	59,0	59,2	-0,7	2,6	0,4	33,5	29,5	25,1	20,4	6,0	4,2	11,8	12,8	4,0	1,1
Unibank KB	716,6	601,8	426,6	280,1	362,5	355,9	-31,3	63,4	66,5	4,0	71,3	7,9	122,0	72,1	45,0	25,1	42,4	8,8	48,1	47,9	102,6	3,8
Xalq Bank	1668,6	1813,6	1274,5	1312,2	1098,9	1170,9	10,4	259,8	237,6	17,6	72,3	47,1	104,9	100,3	27,8	25,7	28,2	13,0	33,1	40,6	59,9	25,2
Yapı Kredi Bank	443,1	427,3	212,3	146,0	312,6	329,8	-10,3	72,6	50,9	10,1	19,3	16,8	33,2	34,7	12,5	8,0	29,7	22,8	31,1	32,7	30,0	4,9
Ziraat Bank	132,2	186,7	54,7	67,9	37,9	80,1	6,0	65,9	60,6	4,1	8,1	6,3	8,1	11,8	1,6	3,2	5,9	4,2	4,3	6,5	0,4	1,2
Açıqlanan göstəricilər üzrə Cəmi	31300,1		15264,5		16485,7		-1552,9		1835,4		-419,1		1987,0		1077,2		-375,7		953,2		1058,5	
30 bank üzrə Cəmi	31439,5		15938,3		16410		-1667,6		1908,8		-422,6		1994		1079,7		-338,3		998,7		1,212	
Göstəricini açıqlayan bankların sayı	31	29	31	29	31	29	30	29	31	29	31	29	31	29	31	29	31	29	31	29	30	29

Kaynak: MBNP tərəfindən yayınlanan göstərgələr

Tablo 28: Ticari Bankaların 2019 Sonu Finansal Göstergeleri (Milyon Manat)

Sıra	Banklar	Aktivlər	Cami Kreditlər	Depozit Portfeli	Balans Kapitalı	Xalis Mənfəət	Xalis Əməliyyat Mənfəəti	Faiz gəlirləri	Faiz xərcləri	Qeyri-faiz gəlirləri	Qeyri-faiz xərcləri	Aktivlər üzrə mümkün zərər ödənilməsi üçün ehtiyat
1.	AccessBank	897.9	611.0	661.0	94.3	-89.7	13.7	95.9	47.8	27.9	62.3	103.5
2.	AFB Bank	574.7	356.9	379.4	80.5	6.2	15.9	28.9	2.3	11.4	21.0	9.6
3.	AGBank	454.5	223.0	208.2	50.0	-2.1	-8.2	13.1	17.5	31.1	34.8	-6.1
4.	Azər Türk Bank	374.7	186.5	180.3	55.6	0.6	2.5	21.9	4.8	10.3	24.8	1.5
5.	Azərbaycan Beynəlxalq Bankı	9223.4	2375.0	5635.1	1339.6	302.3	321.5	441.9	98.2	143.4	165.7	-53.3
6.	Azərbaycan Sənaye Bankı	985.2	331.4	715.1	99.7	7.7	9.8	28.3	15.9	10.4	13.0	0.1
7.	Bank Avrasiya	170.4	109.3	53.8	69.7	5.4	5.4	11.1	2.3	1.8	5.2	-1.3
8.	Bank BTB	341.5	212.9	133.3	64.0	7.5	2.7	22.0	11.8	6.8	14.4	-4.9
9.	Bank Melli İran BF	98.7	4.2	11.9	36.6	-16.6	1.7	2.8	0.1	0.9	1.8	18.3
10.	Bank of Baku	381.1	338.2	183.2	64.0	24.6	7.3	43.0	11.7	9.2	33.2	-24.3
11.	Bank Respublika	1413.0	484.5	1099.8	77.9	20.4	40.7	69.2	27.9	51.3	51.9	20.2
12.	Bank VTB (Az)	157.4	238.2	59.0	60.3	4.8	-8.9	8.3	3.2	4.8	18.8	-14.9

13.	Expressbank	338.6	223.8	174.2	114.4	19.1	4.8	37.6	10.6	14.9	37.1	-16.3
14.	Günay Bank	215.8	158.9	81.6	64.4	2.2	3.3	12.1	8.8	8.5	8.4	1.2
15.	Kapital Bank	4143.3	1821.2	3236.0	425.1	134.7	298.1	401.0	63.4	170.3	209.8	125.6
16.	Muğanbank	660.8	366.1	334.7	87.0	-8.3	2.0	35.3	25.5	23.0	30.8	10.3
17.	Naxçıvanbank	232.0	92.4	95.6	83.5	5.2	7.6	8.0	0.5	4.2	4.1	1.1
18.	NBCBank	323.5	246.9	142.8	59.8	1.3	-0.4	19.4	15.3	4.6	9.1	-1.8
19.	Pakistan Milli Bankı NBP BF	10.2	0.9	0.4	9.7	-0.4	-0.4	0.4	0.004	0.02	0.9	-0.033
20.	PAŞA Bank	4767.5	1799.0	3585.5	475.8	65.0	107.1	196.2	38.8	76.6	125.0	24.5
21.	Premium Bank	642.5	567.6	470.8	128.0	8.9	13.0	38.2	12.9	21.2	33.5	1.8
22.	Rabitəbank	740.0	376.9	500.9	101.4	11.1	11.5	41.8	10.9	10.2	29.7	0.3
23.	TuranBank	489.5	340.2	249.9	74.8	0.4	1.1	34.9	22.9	3.8	14.7	0.7
24.	Unibank KB	787.2	507.5	530.7	90.2	78.6	-0.2	84.9	34.0	11.4	62.5	-78.9
25.	Xalq Bank	2458.5	1829.6	1714.9	419.7	33.4	47.8	103.6	19.3	19.0	55.4	6.1
26.	Yapı Kredi Bank Az.	428.6	187.3	320.8	81.3	4.0	16.3	33.4	3.1	15.1	29.1	10.9
27.	Yelo Bank	484.7	304.3	314.2	67.2	0.1	11.7	57.7	16.8	5.0	34.2	11.7
28.	Ziraat Bank Az.	253.5	145.4	85.6	71.2	3.1	4.9	17.1	4.7	4.2	8.9	1.0

Kaynak: Azərbaycan Cumhuriyyət Merkez Bankası

Bankanın faiz geliri hakkında konuştuğumuzda, bu portföy öncelikle bankanın kredilerinden elde edilen gelirden oluşur. Ayrıca, bankanın faiz geliri menkul kıymetlerden elde edilen geliri de içermektedir. Örneğin, bankalar şu anda aktif olarak mevduat ihalelerine katılmakta, fonlarını bu şekilde manat'a yerleştirerek yüzde 12-14 aralığında gelir elde etmektedir.

Ayrıca, faiz geliri segmenti, Merkez Bankası tarafından ihraç edilen senetleri, devlet tahvillerini ve bir banka tarafından diğerine verilen kredilerden elde edilen geliri içerir. Faiz geliri önemli faktörlere bağlıdır: ticari bir bankanın kredi portföyünün büyüklüğü, yapısı, kredilere uygulanan faiz oranları.

Faiz dışı gelirin kolay para olduğu söylenebilir. Çünkü bankanın faiz dışı gelirinin yapısına bakarsak, ağırlıklı olarak döviz ve komisyon ücretlerinden toplanan fonlar baskındır. Son iki yılda, bazı bankaların faiz dışı gelirlerinin büyüme oranının daha yüksek olduğu bilinmektedir. Bunun nedeni, bankaların kredi portföylerini azaltmaları ve anlık likidite yaratan gelir kaynaklarını tercih etmeleridir. Bu, döviz kazancı göstergeleri ile kanıtlanmıştır. Örneğin, Amrahbank'ın dövizden 7 milyon manat faiz dışı geliri 5 milyon 824 bin manattır.

Tablo 29: Bankaların Faiz Geliri

Banklar	2020 I rüb (manatla)
Kapital Bank	106,498,000
Azərbaycan Beynəlxalq Bankı	105,772,440
PAŞA Bank	52,014,000
Xalq Bank	27,567,730
AccessBank	25,984,000
Unibank	22,190,630
Bank Respublika	19,968,000
Yelo Bank (Nikoil Bank)	13,954,990
Bank of Baku	13,502,230
Rabitəbank	11,475,000

Expressbank	10,545,000
Turanbank	9,329,000
Premium Bank	8,852,000
Azərbaycan Sənaye Bankı	7,843,290
Yapı Kredi Bank	7,414,000
Muğanbank	7,301,420
AFB Bank	7,213,790
Bank BTB	6,623,000
NBCBank	5,737,700
Azər Türk Bank	5,180,000
Ziraat Bank	4,157,560
Günay Bank	3,129,390
AGBank	2,884,350
Bank Avrasiya	2,709,420
Naxçıvanbank	2,695,870
VTB Bank	2,147,080
İran Milli Bankı Bakı filialı	655,656
Pakistan Milli Bankı Bankı Filialı	51,780

Kaynak: Azərbaycan Cumhuriyet Merkez Bankası

Banka harcamalarının düzenlenmesine geliriyle aynı pozisyondan yaklaşırlar. Kârın toplam gelir içindeki payındaki düşüşü etkileyen faktörler faiz ve faiz dışı giderlerdir. Önemli konulardan biri, bu maliyetlerin payının azaltılması üzerinde çalışmaktır.

Faiz gideri, vadeli mevduat ve tasarruflar için müşterilere ödenen tutardır. Buna diğer bankaların mevduatları, kredi işlemleri, menkul kıymet ihracı da dahildir. Örneğin, bir banka Unibank ve Paşa Bankası'nın yaptığı gibi tahvil çıkarabilir ve böylece alıcılara faiz ödeyebilir.

Faiz maliyetleri şunlara bağlıdır: toplanan fon miktarı; tasarruf tabanının yapısından; Çekilmiş ve ödünç verilmiş kaynaklar üzerindeki ortalama faiz oranlarından Faiz maliyetlerindeki azalma, kredi kaynaklarındaki faiz oranlarındaki düşüş ile başlamalıdır.

Faiz dışı giderler, senetlerde iskonto işlemleri, vergilerin ödenmesi, menkul kıymetler piyasasında spekülative işlemlerin kaybı, döviz piyasası işlemleri, banka mülklerinin satışıyla ilgili rezervlerin organizasyonunu içerir. Aynı zamanda, bu maliyetler idari maliyetleri de içerir. Örneğin, birkaç bankanın idari maliyetlerinde keskin bir artış var.

Azaltılması gereken giderler: faiz giderleri (örgütün ödünç alınan fonlarına ilişkin giderler); faiz dışı giderler (döviz işlemleri; menkul kıymet işlemleri; komisyon giderleri); fonksiyonel giderler (idari vb.)

Banka maliyetlerinin azaltılması bir dizi faktöre yol açacaktır: kaynak tabanının yapısının iyileştirilmesi veya daha ziyade müşterilerin cari, uzlaştırma ve diğer mevduat hesaplarının payının artırılması ve pahalı mevduat araçlarının (örneğin bankalararası krediler) payının azaltılması.

Tablo 30: Banka Faiz Gelirleri Bin Manat

Bankanın adı	Faiz geliri (Bin manat)	Faiz giderleri	Faiz dışı gelir	Faiz giderler dışı
Azərbaycan Beynəlxalq Bankı	510 101	307 777	513 245	180 924
Kapital Bank	263363.26	81717.36	135176.39	148407.6
Paşa Bank	35,759	(9,094)	10,393	(23,654)
Günay Bank	6 915	3806	8503	4308
AtaBank	47262	19990	8481	29151
Azər-Türk Bank	16,420	5,775	9,845	2,680
Access Bank	102 475	63 517	14 754	66 896

VTB Azərbaycan	12448	29682	9799	25118
Expressbank	25,869	6,130	11,096	2,160
Xalqbank	100 329	25 660	12 862	40 552
Bank of Baku	12 457	5 811	620	1 579
Muğanbank	42 812	16 193	9 280	2 183
Yapı Kredi Bank Azərbaycan	34 690	7 993	22 759	32 651
Rabitəbank	25513	13643	14287	6112
Unibank	72084	25142	8824	47897
Bank Nikoil	66 682	19 688	3 066	21 557
AFB Bank	24 675	2953	11522	15423
Turanbank	29 479	20 411	4 160	12 805
Bank Respublika	30,666	22,425	29,409	32 687
Azərbaycan Sənaye Bankı	24 457	14 058	6 965	10 670
SilkWayBank	27 804	11 751	18 612	25 310
Amrahbank	13 013	11 476	7 104	15 705
AGBank	23 056	22 042	27 547	33 792
NBC Bank	13 894	6 479	3 142	6 032
Bank Avrasiya	12 623	2 773	3 314	4 634
BTB Bank	13 837	9 503	2 25	11 934
Melli İran Bankı Bakı	2 967	54	416	1 899

Pakistan Milli Bankı	829	2	6	935
Naxçıvanbank	5 363	280	2 998	3 014
Ziaraat Bank Azərbaycan	11 776	3 207	4 192	6 505

Kaynak: Azərbaycan Cumhuriyet Merkez Bankası

Bankalar 2018 yılında bir önceki yıla göre% 10.2 daha fazla faiz geliri elde ederek 162 milyon manat kazanmıştır. Bankaların kredilere olan faiz gelirleri% 24,3 oranında artarak 114,2 milyon manata yükselmiştir. Bankaların faiz gelirlerinin yükselmesiyle faiz giderleri 50,8 milyon manattan 49,1 milyon manata düştü. Bankaların faiz dışı gelirleri bir önceki yıla göre 21.8 milyon manat olan 52.4 milyon manatı buldu. Bankaların faiz dışı giderleri 68,7 milyon manattan 80,7 milyon manat yükseldi.

Banka gelirlerindeki artış nedeniyle faaliyet karı da bir önceki yılda 58 milyon manattan 78.2 milyon manata yükseldi. Varlıklar üzerindeki olası zararları karşılamak için oluşturulan özel karşılık 28.8 milyon manatı serbest bırakıldığından, bankaların net kârı 86.7 milyon manatı buldu. 2018 yılında rezervlere 32.9 milyon manat işletme karı tahsis edildiğinden, net kar 42.6 milyon manat olmuştur.

Tablo 31: Kar Zarar Tablosu (Bankacılık Sektörüne Göre)

Kar ve zarar kalemleri	2017	2018
1. Faiz ve benzeri gelir türleri	146.9	162.0
1.1 Kredi faiz oranları	91.9	114.2
- Tahakkuk eden faizle yaratılan hedeflenen rezervler		6.4
2. Faiz ve ilgili giderler	50.8	49.1
2.1 Mevduata faiz	31.8	31.5
3. Net faiz geliri (zararı)	96.1	106.5
4. Faiz dışı gelir	30.6	52.4

5. Faiz dışı giderler	68.7	80.7
6. Faaliyet karı (zarar)	58.0	78.2
7. Varlıklar üzerindeki olası kayıpları karşılamak için özel bir rezervin oluşturulması için tahsisler (giderler)	(28.8)	32.9
8. Diğer gelirler (giderler)	1.8	2.6
9. Vergi öncesi kar (zarar)	88.6	47.9
10. Gelir vergileri	1.9	5.3

Kaynak: Azerbaycan Cumhuriyet Merkez Bankası

2017 yılında bankacılık sektörünün faiz ve benzeri gelir türleri üzerindeki toplam geliri 512,9 milyon manat, 2018 yılında 428 milyon manat olarak gerçekleşmiştir. Diğer bir deyişle, bankalar bu tür gelirlere bir önceki yıla göre 84.9 milyon manat daha az ilgi ve gelir elde etmiştir.

Krediler üzerindeki faiz geliri 382,8 milyon manattan 287,0 milyon manata düştü. Bankaların faiz dışı gelirleri 157,5 milyon manat azalmıştır. 2018 yılında, varlıklardaki olası kayıpları karşılamak için özel bir rezerv oluşturmak için 197.5 milyon manat tahsis edildi. Artışın nedeni, bankaların daha fazla kredinin kötüleşmesini beklemesidir.

Geçen yıl, bankalar 310.2 milyon manat işletme karı sağlayabildiler. Azerbaycan bankacılık sektörünün yıl içindeki net zararı 55.9 milyon manatı buldu. Genel olarak, 2018'de 7 banka operasyonlarını kayıplarla sona erdirdi. Bu bankalar, müşteri kredilerini önemli ölçüde artırarak maliyetleri keskin bir şekilde azaltmalı ve gelire ayarlamalı veya toplam geliri artırmalıdır. Başka bir yol, başka bir banka ile birleşmek veya işlemleri durdurmaaktır.

Gerekli gelire sahip bir banka, finansal kaynakları faaliyetlerinde belirleyici bir rol oynamayan bankalardan daha agresif bir kredi politikası ile temsil edilecektir. Bu tür bir politika genellikle vadeli ve talepli kredilere uygulanabilir, çünkü genellikle kredi kuruluşuna imalat sanayilerine kısa vadeli kredilerden daha fazla getiri sağlarlar (Chandler V.Lester., Goldfeld N.Stephen., 1977. S. 54-67).

Krediler üzerindeki faiz oranları, banka tarafından ihraç edilen her bir kredinin özelliklerini ve kredi sermaye piyasasında kredi arz ve talebini yansıtır. Faiz oranları, kredi riski seviyesi, tutar, ödeme yöntemleri vb. etkiler. Ayrıca, faiz oranları, bankalar, kredi kuruluşları ve diğer finansal kuruluşlar arasındaki rekabet ve düzenleyiciler tarafından maksimum faiz oranlarının belirlenmesi gibi faktörlerden etkilenmektedir.

Faiz dışı yönetim, müşteriler için daha rasyonel bankacılık hizmetleri, fiyatları ve tarifeleri oluşturmayı içerir.

Ticari bankaların gelirleri, kredi ve yatırım faaliyetlerinin kârlılığına, komisyonların miktarına, ayrıca varlıkların yapısına ve toplamına bağlıdır. Ticari bankaların toplam gelirlerinin ana kaynağı kredilerle oluşmaktadır (Core principles for effective banking supervision Basel Committee on banking supervision 2012. S. 32-43).

Faaliyet gelirlerinin payı% 100'e ulaşmalıdır. Bu amaçla, aşağıdakileri içeren aktif işlemlerin hacmini arttırmak gerekir:

Tüzel kişilere ve kişilere, belirli bir süre, belirli bir süre için çeşitli amaçlar için kredi verilmesi;

- Menkul kıymet yatırımları;
- Yatırım projelerinin uygulanması;
- Repo tipi işlemler;
- Döviz işlemleri;
- Kiralama işlemleri.

Kredi operasyonu tarafından, gerekli likidite seviyesini korurken, bireysel operasyonlar üzerindeki risklerin yasal normlara uygun olarak rasyonel seferberliğini sürdürürken gelir elde etmek amacıyla aktif operasyonlar yürütülmektedir. Daha karlı operasyonların hacmini arttırmak ve daha az karlı operasyonların hacmini azaltmak gerekir. Ayrıca, sunulan hizmet yelpazesini genişleterek yeni karlı operasyonlar aramak gereklidir (Lovett William Anthony., 1997. S. 59-67).

Sabit gelirin artırılması, gerekli göstergelerden biridir. Bankacılık mevzuatının gerekliliklerine uyma gereği, bankaların sınırlı miktarda gelir yatırmaya neden olmaktadır. Bankaların ve banka bina ve teçhizatının varlıklarının kapsamlı bir şekilde işlemlerini sağlamak, şubelere yatırım yapmak, ihtisas bankacılığı faaliyetlerinde bulunan ilgili kuruluşların varlığı gelecekteki faaliyetler için şartlar olarak kabul edilmektedir.

Aktif operasyonların fonksiyonlarına göre bankanın likiditesini bir şekilde sürdürmeyi amaçlayan operasyonlar ve kâr elde etmeyi amaçlayan operasyonlar olarak ikiye ayrılabilir. Bankanın likiditesini korumak için bu operasyonlar arasında bir korelasyon sağlanması önemlidir.

Kredi portföyünün kalitesi ve yapısı, operasyonel faaliyetleri sırasında bankanın likidite riskine, kredi riskine, faiz oranı riskine bağlıdır.

Yüksek gelir ve kârlılık elde etmek için aşağıdaki noktalara dikkat etmek gerekir (CFA Institute. Equity and Fixed Income. 2012. S. 56-66):

- ilave hisse çıkararak bankanın özel sermayesini artırmak
- Özel sermayeyi artırarak ve kârlı faaliyetlerin hacmini ve cirosunu genişleterek bankanın varlık hacmini artırmak
- bankanın müşteri tabanını genişletmek
- bankanın varlıklarının ve özkaynaklarının kalitesini artırarak bankanın kredi politikasıyla ilişkili riskleri azaltmak
- Mevzuata uygun olarak kârlı varlıkların payını artırarak gelir dışı varlıkların payını azaltmak
- kârsız operasyonları azaltmak.

Ticari bir bankanın kârlılığını ve kârlılığını artırmanın temel faktörü, kredi kuruluşunun özgül sermayesini arttırmaktır (Hughes J. P., Mester L. J., 2008. S. 90-99).

Birincisi, ticari bankalar tarafından alınan ucuz bir fon kaynağı

İkincisi, bankanın özkaynak büyüklüğündeki değişikliklerin analiz edilen diğer faktörler üzerinde önemli bir etkisi vardır.

Üçüncüsü, özel fonların miktarını artırmadan kredi kuruluşlarının finansal durumunu karakterize eden diğer göstergelerde köklü değişiklikler yapmak imkansızdır.

Teorik olarak, genel operasyonlardan maksimum kar elde etmek için, maksimum para miktarını en kârlı operasyonlara yatırmak gerekiyordu. Uygulamada, banka varlıklarının yapısının oluşumu ile ilgili bir takım sınırlamaları dikkate almak gerekir.

Birincisi, bankanın ödünç aldığı fonların tamamı kârlı operasyonlara yatırılmaz. Yani, bankanın mevcut yükümlülüklerini yerine getirebilmesi için, bu fonların bir kısmını

nakit masasında, diğer kısmını merkez bankasının rezerv fonundaki muhabir hesapta denetim otoritelerinin gereklerine uygun olarak tutması gerekir. Ayrıca bankanın özel sermayesinin bir kısmı sabit kıymet elde etmek için kullanılmaktadır. Bu nedenle, bankaların varlıkları işlemlere yatırım yapmakta ve faaliyet gösteren ve faaliyet dışı varlıklar gibi gelir getirici varlıklara bölünmektedir.

İkincisi, varlıkları mobilize ederken, düzenleyicilerin kredi kurumlarının varlık operasyonlarını etkileyebilecek performansları için standartlar belirleyebileceği akılda tutulmalıdır. Varlıkları kâr elde etmek için harekete geçirirken, herhangi bir finansal işlemin sadece gelir değil, aynı zamanda bankaya zarar da getirebileceği akılda tutulmalıdır. Kısacası, beklenen faaliyet getirisi seviyesi arttıkça, bununla ilişkili finansal risk de artar. Bu bağlamda, varlık portföyünün yapısı genellikle bankanın kar etme arzusu ile finansal yatırım risklerini azaltma arzusu arasında bir uzlaşmadır.

Bankanın faiz giderleri ve işletme aktiflerinin bir parçası olarak toplanan fonların tutarı ne kadar küçükse, işletme faaliyetlerinden elde ettiği net gelir o kadar yüksek olur. Öte yandan, işletme aktiflerinin hacmi arttıkça, getirdikleri gelir de artar. Yani, banka ödünç alınan fonlar üzerinde işlem gerçekleştirdiğinde, varlıkların getirisi ödünç alınan sermayenin görece değerinden yüksekse, bu tutarlardaki artış bankanın büyük operasyonlardaki net gelirini artırır (Lovett William Anthony., 1997. S. 78-90).

Modern koşullar altında, sermaye yeterlilik oranını azaltarak sermaye kazanımlarını artırma olasılığının sınırlı olduğu açıktır. Bunun nedeni, varlıkların gelişimine kaynak tabanının genişletilmesi eşlik etmesidir. Özel sermayenin büyük bir kısmı, bankanın daha etkili olması için önemli bir koşuldur. Ancak, şiddetli rekabet ve kredi kaynaklarının artan maliyeti koşullarında, çoğu banka sermayeyi varlıklara göre en uygun seviyeye getirecek durumda değildir. Bu nedenle, sermaye artışı varlıkların karlılığına bağlıdır.

Aktif getirisi doğrudan aktif getirisine ve kârın bankanın gelirindeki payına bağlıdır. Bu bileşenlerin varlıkların karlılığı üzerindeki etkisinin nitel değerlendirmesi, her birinin ayrı bir analizine yol açar. Mevcut ve anlık likidite göstergelerini sürekli artırmak için bankanın varlıklarını artırmak gerekmektedir. Aynı zamanda, banka varlıklarının getirisi ne kadar yüksek olursa operasyonel riskler o kadar yüksek olur, bu da daha düşük bir bilanço likiditesi ve aynı zamanda daha düşük ödeme gücü anlamına gelir. Bu durumda, bankanın likiditesinin sağlanması herhangi bir ticari bankanın faaliyet ve politikalarının temelini oluşturur (Richard S.Thorn., 1976. S. 67-87).

Buna ek olarak, bir kredi kurumunun karlılığı düzenleyici otoriteler tarafından etkilenir. Denetim otoriteleri bankaların kârlılığını doğrudan etkilemez, sadece dolaylı olarak, yani zorunlu karşılık, indirim oranları, çeşitli mevduat türleri üzerindeki faiz oranlarındaki kısıtlamalar, vergi politikası vb. etkiler. Müşterilerin bankaya duyduğu güvenin, bankanın mevduat iade etme ve bunların kullanımları için ödeme yapma yükümlülüğünü yerine getirme ve hissedarlar için temettü ödemeleri ve bankanın hisse senetlerinin değerindeki artış ile belirlendiğine dikkat edilmelidir. Bu tür ödemelerin kaynağı kârdır. bu nedenle istikrarlı kârlı bankalar güvenilir bankalar olarak kabul edilir.

Ticari bir bankanın karlılık düzeyini değerlendirmenin ana yöntemlerinden biri, aşağıdakileri içeren finansal oranlar sisteminin analizidir (Core principles for effective banking supervision Basel Committee on banking supervision 2012. S. 97-107).

Finansal oranın gerçek hesaplanan hacminin normatif seviyesi ile karşılaştırılması;

Bu bankanın oranları ile rakip bankaların oranlarının karşılaştırılması;

- Katsayıların dinamiklerinin değerlendirilmesi;
- Katsayı dinamiğinin faktör analizi;
- Karlılık katsayı sistemi aşağıdaki göstergeleri içerir;
- Kâr ve varlıkların oranı;
- Vergi öncesi karın varlıklara oranı;
- Kâr ve özel sermayenin oranı;
- Çalışan başına kar.

Tablo 32: Azerbaycan Cumhuriyeti Merkez Bankası İstatistikleri

Avantajları	Dezavantajları
<ul style="list-style-type: none"> • Bankacılık sektöründe yoğunlaşma seviyesinde 2017 yılında gözlenen düşüş, 2018 yılında yerini zayıf bir artışa bırakmıştır. • Banka ağlarının (şubeler ve bölümler) ve çalışanların sayısında artış oldu • Devalüasyon sonrası banka varlıklarındaki düşüş eğilimi yerini raporlama döneminde artışa bırakmıştır. • Bankaların aktif menkul kıymet yatırımları artmaya devam etti ve 2017 yılının aynı dönemine göre yatırım hacmi 3 kat arttı. • Kredi yatırımı artmış ve bu büyüme özel bankalar, özellikle yerli sermayeli özel bankalar tarafından yönlendirilmiştir. • Ulusal para cinsinden krediler artarken yabancı para cinsinden krediler azaldı • Bölgelere kredilerdeki artış başkentten daha yüksekti • Toplam mevduattaki artış ulusal para cinsinden mevduattan kaynaklanırken, yabancı para mevduatlar azalmıştır. • Manat mevduatı yıllık faiz oranındaki düşüş eğilimi, bu para birimindeki mevduatın çekiciliğini azaltmamıştır. • Banka müşteri sayısı artmaya devam etti ve rekor seviyeye ulaştı • Bankacılık sektöründeki dolarizasyon seviyesi düşmeye başladı	<ul style="list-style-type: none"> •Tüketici kredilerinin hacmi ve payı yine artarak 4 yılın en yüksek seviyesi olan% 41,1'e ulaştı. • Bankalar kısa vadeli borç vermeyi tercih etti • Vadesi geçmiş krediler artmaya devam etti. •Bankaların mevduat kaynaklarına bağımlılığı artmaya devam etti. •Depozito türü gerektiği gibi arttı •Merkez Bankası tarafından verilen merkezi kredilerin payı düşmeye devam etti

6. TİCARİ BANKALARIN VERİMLİLİĞİNİ ARTTIRMA YOLLARI

6.1 Bankacılık Faaliyetlerinin Verimliliğini Artırma Talimatları

Bankaların verimli çalışması için likidite, karlılık, ödeme gücü, karlılık vb. bir dizi faktör özel önem taşımaktadır.

Kârlılık göstergeleri, kârın giderlere oranı olarak anlaşılmaktadır ve bu anlamda bankacılığın etkinliğinin bir göstergesi olarak nitelendirilmektedir. Kârlılık göstergelerinin genel ekonomik anlamı, kârlılığın banka tarafından harcanan her 1 manatın kârı ile ölçülmesiyle açıklanmaktadır. Bankanın genel kârlılık seviyesi, toplam kârlılığını ve 1 manatın yarattığı karı (kârın kardaki payı) değerlendirmenizi sağlar.

$$R_{\text{üm}} = \text{kar} / \text{banka geliri} \times 100\%$$

Dünya uygulamasında, bu gösterge bankanın toplam kârlılığını temsil eder, belirli bir zamanda kazanılan kâr miktarının sermayeye (kayıtlı sermaye) oranı olarak hesaplanır:

$$R_t = \text{Kar} / \text{özel sermaye} \times 100\%$$

Dünya uygulamasında, bu göstergeye ROE (özkaynak karlılığı) denir ve bankanın bilançosunun veya net kârının özkaynaklara oranı ile açıklanır. Bu veya diğer karlılık göstergelerinin hesaplanması, ülkede kabul edilen muhasebe ve raporlama sistemine bağlıdır.

ROE göstergesi, hissedar tarafından yatırılan fonların verimliliğini karakterize eder ve bankanın faaliyetlerinin etkinliğini gösterir. ROE miktarı doğrudan bankanın bilançosundaki borç para ve özel sermayenin ortak para birimindeki oranına (karşılıklı ilişki) bağlıdır. Özel sermayenin payı ne kadar büyükse ve kabul edildiği gibi, bankanın kredibilitesi ne kadar yüksek olursa, o sermayenin yüksek bir getiri sağlaması o kadar zor olacaktır.

Bankanın faaliyetlerinin toplam kârlılığının bir diğer önemli göstergesi - varlıkların getirisi (ROA-varlıkların yeniden canlandırılması) - 1 manat, bankanın varlıklarının yarattığı kâr miktarını gösterir. Bu gösterge, bankanın aktif faaliyetlerinin verimliliğinin, bir bütün olarak bankanın yönetiminin verimliliğinin analizinde kullanılır ve aşağıdaki formülle belirlenir:

$$R_2 = \text{ortalama kâr} / \text{varlık değeri (hacmi)} \times 100\%$$

Bu karlılık göstergesinin olumlu dinamikleri, banka varlıklarının kullanım verimliliğindeki artış ile karakterizedir. Aynı zamanda, bu göstergedeki hızlı artış, varlıkların yerleştirilmesiyle ilişkili risklerin seviyesindeki bir artışı göstermektedir.

Kârlılığın çeşitli yönlerinin analizi, bankanın aktif ve pasif faaliyetlerinin kârlılık göstergelerinin hesaplanmasını gerektirir. Aktif operasyonlar bankanın ana gelir kaynağıdır ve bu açıdan bankanın kârlılığı aktif operasyonlarının etkinliği ile belirlenir (Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti Bank İşı Bakı 2016. S. 54-59).

Bankanın likiditesi ile kârlılığı arasındaki ilişkiyi akılda tutmak önemlidir. Düşük getirili kaynakların pasifler içindeki yüksek payı karlılığı artırır, ancak bankanın likidite seviyesini düşürür ve tersine büyük getirisi olmayan varlıklar karlılığı azaltır, ancak likiditeyi artırır.

Bankaların etkin işletilmesinde likiditenin rolü yadsınamaz. Her şeyden önce, ticari bankalar likidite göstergelerini bir ay içinde normatif değerlere göre düzenlemelidir. Bu, her şeyden önce, bankalar arası kredileri, alacaklı borçlarını ve diğer borç alınan fonları azaltarak ve bankanın özel fonlarını artırarak mümkündür. Bu nedenle, yeni sermayenin ihraç edilmesi şeklinde ilave sermayenin çekilmesinin, hissedarlar tarafından onaylanmayan temettülerde bir azalmaya yol açtığı dikkate alınmalıdır.

Öte yandan, diğer kuruluşlar gibi, ticari bankaların likiditesinin temeli operasyonların karlılığını sağlamaktır. Dolayısıyla, likiditenin ana düzenleyici oranının gerçek değeri izin verilen minimum seviyeyi aşarsa, ticari bir bankanın faaliyetleri, kâr elde etmek için fırsatların yetersiz kullanımına dayanan hissedarlar tarafından olumsuz olarak değerlendirilecektir. Bilanço likiditesinin analizinin bankanın kârlılığının analizi ile eşzamanlı olarak yapılması gerektiğine dikkat edilmelidir. Ticari bankaların deneyimleri, izin verilen minimum likidite oranının altında faaliyet gösteren bankaların daha fazla kar elde ettiğini göstermektedir (Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti Bank İşı Bakı 2016. S. 34-54).

Daha açık olmak gerekirse, banka kredi kaynağı olarak fon çekmek için kendilerine tanınan haklardan tamamen yararlanmaktadır. Aynı zamanda banka, müşteri fonlarının kullanımına dayalı likidite göstergeleri uygulamasının önemini belirlemektedir. Maksimum likidite, bankanın nakit ve muhabir hesap bakiyelerini diğer varlıklara göre maksimize

ederek elde edilebilir. Ancak, bu durumda bankanın kârı asgari düzeydedir. Kârı en üst düzeye çıkarmak, fonların bakımını gerektirmez, borç ve yatırımlarını gerektirir. Elde tutulan nakit ve muhabir hesap bakiyeleri en aza indirilmelidir, ancak kâr maksimize edilebilir, bu da bankanın müşterilerine karşı yükümlülüklerini yerine getirme kabiliyetini tehlikeye atan bir süreçtir. Bu nedenle, banka likidite yönetiminin varlığı, likidite ve karlılığın karşıt gerekliliklerinin esnek bir kombinasyonudur.

Ticari bir bankada likidite yönetiminin işlevi, Merkez Bankası ve diğer bankacılık standartlarına uygun olarak karı maksimize etmeye dayanır. Ayrıca, banka en azından kısa vadede ne kadar likiditeye ihtiyaç duyduğunu belirlemelidir. Belirtildiği gibi, bu ihtiyaç iki şekilde öngörülebilir.

Bunlardan biri, her bir lider müşteriden beklenen kredi ihtiyaçlarının ve tasarruf seviyesinin bir analizini sunar ve diğeri, kredi ve mevduat hacmini tahmin eder. Her iki yöntemin dezavantajları vardır. Maksimum değil ortalama likiditeye dayanırlar. Bu, bankanın genel likidite seviyesini değerlendirmek için yeterli olabilir, ancak yönetime mevduat ve kredileri kapsayacak gelecek hafta ne kadar nakit mevcudiyetine dair herhangi bir bilgi sağlamaz. Sadece bankanın bireysel müşteri hesaplarının analizi mevcut nakit ve ihtiyaçları belirlememize izin verir (I.H.Aliyev., S.A.Ibadovun., 1998,. s. 45-57).

Yerel pazardaki ekonomik ve finansal koşullar, müşteri özellikleri, yeni pazarlara erişim, bankacılık hizmetlerinin geliştirilmesi için beklentiler, yeni hesap türlerinin açılması, finansal kiralama, faktoring, güven, vb. Operasyonların ön çalışması, bankanın bu sorunu çözmesine yardımcı olabilir. Bununla birlikte, iç faktörlere ek olarak, ulusal faktörler de dikkate alınmalıdır. Örneğin, para politikası, mevzuat vb.

Tüm bunları aynı anda incelemek ve tahmin etmek, bankanın likit varlıklarının önemli kısmını daha doğru bir şekilde belirlemeye yardımcı olur. Bu durumda, banka kendi deneyimine güvenmelidir.

Bankanın finansal piyasa durumunu, müşterinin veya ortak bankanın finansal pozisyonunu değiştiren şarta bağlı yükümlülükleri karşılamak için likit rezervler oluşturması gerekmektedir.

Gerekli likidite seviyesinin korunması, bankanın aktif ve pasif faaliyetler alanındaki belirli politikası yardımıyla gerçekleştirilir. Daha ziyade, bankanın aktif ve pasif işlemleri yönetmek için yetkin bir politika geliştirmesi gerekmektedir. Bu durumda, banka

varlıkların yönetiminde aşağıdaki noktalara dikkat etmelidir (Bağırov M.M., 2003. S. 76-80):

- Nakit yönetimi daha verimli olmalı, yani nakit girişleri ve çıkışları planlanmalı ve ödeme planları hazırlanmalıdır;
- Banka tarafından yatırılan fonların süresi, çekilen fonların vadesine uygun olmalıdır. Aktif hesaptaki pasif hesaptaki nakit üzerinden fazla nakit kabul edilemez;
- Activities Genel olarak faaliyetlerin karlılığını ve özellikle bireysel faaliyetlerin kârlılığını artırmaya dikkat etmek gerekir.
- Banks Bankaların etkin bir şekilde işlemesi için kredi portföyünün kontrol edilmesi gerekmektedir.

Kredi portföy yönetiminde aşağıdaki faktörler önemlidir:

- Risk seviyelerine göre kredi yatırımları;
- Kredi geri ödeme garantisi;
- Kârlılık düzeyine göre yerleşimi izlemek.

Bankanın kredi yatırımları çeşitli kriterlere göre sınıflandırılabilir:

- Müşterinin kredibilitesi;
- Kredi geri ödemesi için teminat;
- Kredi temin etme imkanı;
- Yetkili bir kişi tarafından kredi güvenilirliğinin değerlendirilmesi, vb..

Her bir kredi grubunun ticari bir bankanın toplam kredi portföyündeki payı ve bu bankadaki değişiklikler, likidite oranını tahmin etmeye hizmet eder, bankanın mevcut kredi politikasına devam etme yeteneğini veya onu değiştirme ihtiyacını gösterir. Bilgisayar teknolojisi sayesinde kredilerin bireysel borçlular tarafından gruplandırılması günlük likidite oranlarının izlenmesine ve gelecekte banka tarafından bağımsız olarak veya konsorsiyum yoluyla büyük kredilerin olasılığının analiz edilmesine yardımcı olmaktadır (Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti Pul və Banklar Bakı 2012. s.39-46).

Kredilerin vadeye göre plasmanının analizi - bankanın bilançosunun mevcut likidite seviyesini tahmin etmeye ve bankanın kredi politikasındaki "boşlukları" belirlemeye yarar.

Veri tabanına dayalı olarak kredilerin vadeye göre plasmanını analiz etmek;

Özellikle, gelecek 30 gün boyunca bireysel müşteriler ve kredi türleri için kredi geri ödeme analiz yöntemleri geliştirilmiştir, bu da kaynakların serbest bırakılmasını ve ne zaman ihtiyaç duyulduğunu izlemenizi sağlar. Analizin sonuçları ticari bir banka tarafından kaynak alım veya satımı konusunda operasyonel bir karar vermek için kullanılabilir. Böyle bir analiz, herhangi bir işlem yapılmazsa ticari bir bankanın likidite ve ödeme gücü seviyesinde bir düşüşe yol açabilecek, gizli süreçleri ortaya çıkararak, bankanın bankacılık politikasını ayarlayarak bu hoş olmayan durumları uyarmasına izin verebilecek eğilimleri tespit etmede özel bir rol oynar (I.H.Aliyev., S.A.Ibadovun., 1998., s. 49-59).

- Borçluların kredibilitesini doğru bir şekilde incelemek;
- Bir borçluya verilen kredi miktarını sınırlamak;
- Toplam kredi hacmini korurken, mümkün olduğu kadar çok müşteriye kredi sağlamak;
- Kredi ödemelerini artırmak (kredi geri ödemelerim);
- Vadesi geçmiş kredileri ve bu kredilerin kullanımından tahakkuk eden faizleri geri kazanmaya yönelik tedbirler almak (önlem almak).
- Ödeme devir yoğunluğunun analiz yöntemlerini müşterilerin mutabakat hesabına ve bankanın muhabir hesabına uygulamak. Bu analiz sonuçlarına göre bankanın bilanço varlıkları gruplandırılmaktadır.
- Varlıkların yapısının değiştirilmesi, yani yeterli kredi ödemeleri sağlayarak likit varlıkların payının artırılması, bağımsız bilançoya çeşitli faaliyetler tahsis edilerek dengenin temizlenmesi, özel fonların artırılması, diğer bankalardan borç alınması, vb.
- Operasyonel riskleri azaltmak için harekete geçin.

Aynı zamanda, kredi kurumlarının likiditelerini ve ödeme güçlüklerini korumak için aldığı acil önlemlerin genellikle banka maliyetlerindeki artış ve kârlarındaki düşüş ile ilişkili olduğu unutulmamalıdır. Dengesiz ve iflas etmiş bir bankanın risk yönetimi, bankanın potansiyel kayıplarını azaltır ve gelecekteki operasyonları için zemin hazırlar. Ticari bir bankanın dengesiz likidite ve ödeme gücü (kredi değeri) riskini anlamak için bankanın likidite seviyesini ve değişikliklerini etkileyen faktörleri analiz etmek için günlük izleme için özel sistemler yaratması gerekmektedir. Bankacılık politikasının oluşturulacağı

analitik faaliyet için gerekli olan tüm bilgileri hızlı bir şekilde yakalayabilecek bir veritabanı oluşturmak uygundur.

Banka, borçların yönetimini sıkı bir şekilde kontrol etmelidir. Bu bağlamda, borçların yönetiminde bankaya aşağıdaki öneriler yapılabilir:

- Özel sermayenin borç alınan fonlara oranını kontrol etmeyin;
- Bankanın mevduat tabanının analizi;
- Mevduatın yapısına dikkat edin: vadeli mevduat gereklidir
- Mevduattan daha fazla likiditeye sahiptir;
- Mevduatın istikrarını koruyan bir strateji tanımlayın. Bu stratejinin bir kısmı pazarlamadır - kriz zamanlarında bile bankaya sadık kalan müşterilere daha iyi hizmet sunmak;
- Sadece mevduatın değil aynı zamanda mevduatın kaynağını da belirlemek gerekir, yani bireylerin mevduatları tüzel kişilerin mevduatlarından daha güvenilirdir (mevduat büyüklüğündeki farktan dolayı);
- Kredi kaynaklarının muhasebesini düzenlemek;
- Diğer kredi kuruluşları tarafından yatırılan mevduatın güvenilirliğini değerlendirmek;
- Yükümlülükleri zaman içinde gruplandırarak gerekli yükümlülükleri azaltın (Əliyev A. Ə., Şəkərəliyev A.Ş., 2002. s. 23-30).

Uluslararası uygulamada, banka likidite yönetimi yöneticileri bu alanın performansını artırmak için bir dizi pratik öneriler geliştirmiştir.

Birincisi, likidite yönetimi yöneticilerinin, bankanın fon toplamak ve kullanmaktan sorumlu tüm departmanlarının faaliyetlerini izlemesi ve çalışmalarını bu departmanların faaliyetlerine göre organize etmesidir.

İkinci öneri, likidite yönetimi yöneticilerinin bankanın büyük mevduat sahiplerinin ve büyük krediler kullanan borçlularının hesaplarından para çekmeyi ve mevduatlarını artırmayı planladıklarını tahmin etmeleri gerektiğidir. Bu durum, yöneticilerin likit fonların fazlalığı veya açığı durumunda faaliyetlerini planlamalarına izin verir.

Bankacılık sektörünün ekonomideki rolünü arttırmak için devletin aşağıdaki önlemleri alması önemlidir (Əsgərova R., 2007. s. 40-50):

1. Bankacılık için düzenleyici çerçevenin geliştirilmesi.

Kredi kuruluşlarının bankacılık faaliyetlerinin yasal desteği alanında uluslararası standartlara uygun olarak faaliyet göstermeleri için yasal şartların oluşturulması önemlidir.

- Alacaklıların haklarının güçlendirilmesi;
- Bankacılık işlemleri için lisansları iptal edilen kredi kuruluşlarının faaliyetlerinin sona erdirilmesine yönelik yasal mekanizmaların iyileştirilmesini sağlamak;
- Rekabetin yasal mekanizmalarının güçlendirilmesi ve ticari bankaların bankacılık sektöründeki bağımsızlığının sınırlandırılmasına yönelik tedbirlerin önlenmesi;
- Kredi kurumları için giriş prosedürünü basitleştirmek;
- Modern teknolojilerin bankacılıkta daha fazla uygulanması için yasal koşullar oluşturmak; bu da işletme maliyetlerini azaltmaya yardımcı olur
- Bankacılık faaliyetlerinin vergilendirme sistemini geliştirmek için faaliyetlere devam edilmesi.

2. Bankaların finansal aracılığa katılımı için uygun koşulların oluşturulması.

Bankaların finansal aracılık sistemindeki rolünü güçlendirmek için ekonomik performans göstergeleri ve finansal durum hakkındaki bilgilerin açıklanmasına dayalı olarak ekonomik varlıkların uluslararası finansal raporlama standartlarına göre şeffaflığının sağlanması önemlidir (Əsgərova R. 2007. S. 56-76).

3. Bankacılık denetimi ve bankacılık düzenlemelerinin etkinliğinin artırılması .

Bankacılık denetimi ve düzenlemesi alanındaki önemli alanlar şunlardır: bankacılık denetim rejiminin tanımlanması ve gerekirse belirli tedbirlerin uygulanması; kredi kuruluşunun faaliyetlerinin kapsamlı bir şekilde değerlendirilmesi ve daha hızlı yanıt veren sistemin işleyişinin sağlanması; banka denetiminin etkinliğinin ve etkinliğinin artırılması.

4. Ticari bankaların faaliyetlerinde şeffaflığın sağlanması ve rekabet ortamının geliştirilmesi.

Rekabetçi bir ortamın geliştirilmesi ve özellikle bölgelerdeki piyasa disiplininin güçlendirilmesi alanında bankacılık hizmetleri pazarının altyapısının geliştirilmesi için daha elverişli koşullar yaratmak, ticari bankaların faaliyetlerinin ve hissedarların yapısının şeffaflığını sağlamak; Denetim faaliyetlerinin kalitesini ve verimliliğini uluslararası denetim standartlarına uygun olarak iyileştirmek, bankacılık sektöründeki piyasa disiplini güçlendirmek ve tüm ticari bankalar için eşit bir oyun alanı sağlamak.

5. Banka risk kontrolü, bankanın yakın gelecekte kralılığını belirleyen önemli faktörlerden biridir.

Bir bankanın kredi riskini etkili bir şekilde kontrol etmek için bir dizi önemli unsur vardır: iyi geliştirilmiş kredi politikası ve prosedürleri; iyi kredi portföy yönetimi; etkin kredi kontrolü.

6. Bankacılık işlerinin birleştirilmesi.

Bankacılık sistemi büyüdükçe, risklerini azaltmak gerekmektedir. Az sayıda bankanın işletilmesi, düzenleyici gözetimi kolaylaştırır, banka istikrarını sağlamaya yardımcı olur ve sistemdeki şeffaflığı artırır.

7. Banka mevduat sahiplerinin ve diğer alacaklıların çıkarlarının korunmasının güçlendirilmesi.

8. Nüfus ve şirketlerden fon birikimi ile faaliyet gösteren bankacılık sektörünün verimliliğinin artırılması ve bu fonların kredilere ve yatırımlara dönüştürülmesi

9. Bu alanda uzmanlaşmış banka sayısındaki artış. İpotek kredileri, plastik kartlarda faaliyet gösteren bankalar.

Gelişmiş bankalararası kredi sistemi ve kurumsal yatırımcılardan sağlanan fonların mevcudiyeti bankalara istikrarlı bir fonlama kaynağı sağlar.

10. Nihai tüketimi geniş bir alanı kaplayan, nüfusa çekiciliğini artıran bankacılık hizmetleri pazarının yeni segmentlerinin geliştirilmesi .

Bankanın faaliyetlerinin verimliliğini artırmak, bankanın yeni bir kalkınma yörüngesine girmesine yardımcı olur (Əsgərova R. 2007. S. 45-54).

Bugün Azerbaycan'ın bankacılık sisteminin karşı karşıya olduğu ana konulardan biri, bankacılık sisteminin istikrarını artırmak, yatırımcıların, mevduat sahiplerinin ve alacaklıların Azerbaycan bankacılık sektöründeki güvenini artırmak, çıkarlarının korunmasını güçlendirmek, mevduat sigorta sisteminin verimliliğini artırmaktır. Yabancı ekonomik faaliyetin gelişimi, Azerbaycan'da mevcut bankacılık hizmetlerini geliştirerek alıcı ve satıcıların menfaatlerinin maksimum düzeyde korunmasını sağlayan aşağıdaki biçimlerle koşullandırılmaktadır:

- Reporting Uluslararası raporlamanın kredi mektubu formu, ekonomi, bankacılık sektörü ve tüm karşı taraflar için açık bir avantaja sahip olan, tarafların denge çıkarlarına daha iyi uyan ve güvenilir olan en yaygın ve gerekli kredi şeklidir.
- Bankalar, sözleşmelerin altındaki yükümlülüklerin uygun olmayan şekilde yerine getirilmesinden kaynaklanan zararı derhal telafi etmek için rolünün artması, herhangi bir işlemin uygulanmasına yardımcı olur.

- Geçiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki ekonomiler için uluslararası kiralama, imalat sektörlerine ek finansal akışlar sağlamanın ve yerli üretimin artmasına, sabit kıymet satışlarının artmasına ve finansal mekanizmaların geliştirilmesine katkıda bulunulması özellikle önemlidir.
- Factor Uluslararası factoring ve kaybetme, modern yönetimin yerel ekonomik faaliyetlerin ve risk yönetiminin finansmanında önemli faktörlerden biridir.
- Finans Büyük ölçekli yatırım projeleri uygulamak için uluslararası yatırım kaynaklarının seferber edilmesi için proje finansmanı ve sendikasyon kredileri önemlidir.

Azerbaycan bankalarının kapitalizasyon seviyesini artırmak için aşağıdaki alanlar tanımlanabilir:

- Sermaye benzeri kredileri çekmek;
- Bireysel ücretlerin kullanımı;
- Kayıtlı sermayeyi oluşturmak için yeni hisseler çıkararak ve borsaya koyarak ekonominin petrol sektöründen serbest fon çekmek;
- Azerbaycan bankalarının kayıtlı sermayesinin oluşturulmasında yabancı bankaların geliştirilmesi;
- bankaların birleşmesi ve daha büyük bankalara yetersiz sermaye yatırımı;
- bankacılık gruplarının oluşturulması.

Ticari bankaların kapitalizasyon düzeyini artırmak için, farklı bankaların bankacılık sisteminin modernizasyonu sürecinde birleşmesi uygulamada genişletilmelidir.

Bankanın faaliyet verimliliğini artırma yönergelerinde aşağıdaki unsurlar yer almaktadır:

- Azerbaycan bölgelerinde bankacılık altyapısının genişletilmesi;
- Kredi kurumlarının rekabet gücünün artırılması;
- Bankacılık faaliyetlerinde şeffaflığın sağlanması ve bir bilgi güvenliği mekanizması geliştirilmesi;
- Bankacılık faaliyetlerinin potansiyel tehlikelerini ve risklerini değerlendirme sistemini iyileştirmek, etkilerini azaltmak.

6.2 Ticari Bankaların Gelir Ve Gider Seviyelerinin Değerlendirilmesi

Bunlar, ticari bir bankanın gelir düzeyini değerlendirmenin ana yöntemleri olarak ayırt edilebilir:

- Gelir kaynaklarının yapısal analizi;
- Finansal oranlar sisteminin analizi;
- Faktörlerin analizi.

Yapısal analizin amacı, ana gelir kaynağını belirlemek ve bunu sürdürülebilirlik perspektifinden değerlendirmek ve gelecekteki büyüme beklentilerini sürdürmektir. Örnek analiz modeli:

Tablo 33: Gelir Kaynağı Analizi Modeli

Gösterge	Bank A			Bank B		
	2016	2017	2018	2016	2017	2018
I. Sabit gelir kaynağı Faiz geliri	420	510	630	1000	1200	1300
Faiz gideri	50	30	500	440	510	650
Faiz marjı	170	10	130	560	690	650
Faizsiz gelir	40	45	50	120	150	195
Faizsiz giderler	50	60	65	140	160	190
Faizsiz gelirin faizsiz giderlere göre avantajı (+), "yük" (-)	-10	-15	-15	-20	-10	+5
Sabit gelir kaynaklarının toplamı	160	155	115	540	670	655
II. Kararsız gelir kaynakları		+40	+250	+5	-16	+25
Piyasadaki spekülasyon işlemlerden elde edilen gelirler (+), kayıplar (-)						
Beklenmedik (olağandışı) işlemlerden elde edilen gelir (+), kayıplar (-)	+25	+40	+20	-	-	-

Kararsız gelir kaynaklarının toplamı	+25	+80	+270	+5	-16	+25
III. Diğer giderler.	20	30	30	20	10	10
Kredilerdeki rezervlerin geri ödenmesi için transferler						
Vergiler	20	15	10	50	70	100
Net kazanç	145	190	345	475	574	570

Tablo 41'den görülebileceği gibi, A ve B bankalarının gelirleri esas olarak istikrarlı gelir kaynakları nedeniyle oluşmuştur. Sadece A bankası için 2016 bir istisnayıdır. Üç yıl içinde A Bankasının geliri 145 milyon manattan 345 milyon manata veya 2.4 kat artarken, B Bankasında bu rakam% 37 arttı (415 milyon manattan 570 milyon manata). Ancak, A Bankasının en iyi sonuçları elde ettiği düşünülemez. Çünkü 2016'daki büyüme esas olarak spekülasyon gelir kaynaklarından kaynaklanıyor. A bankasının faiz marjının% 6 ila 11'i kadar büyük bir "yükü" vardır. B Bankasında faizsiz gelir ve giderler arasındaki negatif ayırımın göreceli büyüklüğü daha küçüktü (% 1-4 faiz marjı) ve 2018'de "yük" ortadan kaldırıldı.

Ticari bir bankanın gelir ve giderlerini tahmin etmenin ana yöntemleri olarak belirtildiği gibi, yapısal analiz, gelir ve giderlerin göreceli seviyesini karakterize eden finansal oranların hesaplanması da dahil olmak üzere gelir ve gider dinamiklerinin analizini içerir. Yöntemlerin kombinasyonu, bankanın gelir ve giderleri miktar ve kalite açısından tahmin etmesini sağlar.

Banka gelirinin yapısal analizinin amacı, gelir kaynaklarının istikrarını değerlendirmek ve gelecekteki koruma için ana türlerini belirlemektir. Analiz son yıllarda elde edilen gerçek verilere dayanmaktadır. Yabancı ülkelerin uygulamasında, en az üç yıl uzun bir süre olarak kabul edilir.

Birinci grup faiz doğurucu veya faizsiz geliri, yani faaliyette olan geliri istikrarlı bankacılık hizmetleri için bir komisyon görevi görür. İkinci grup, piyasa faaliyetlerinden elde edilen geliri, yani spekülasyon geliri, ayrıca varlıkların yeniden değerlendirilmesinden ve şartla bağlı olmayan geliri içerir. Diğer bir defalık gelirler değişkendir. Bu ikinci grubun bankanın toplam gelirinin büyüme oranını ve miktarını ve fon girişini belirlemesi istenmeyen bir durumdur.

Banka maliyetlerinin yapısal analizi, türlerini, büyüme oranlarını ve faktörlerini belirlemek için yapılır. Yapısal analizin genel sonuçlarına dayanarak, bankanın ana gelir ve gider türlerine ilişkin daha derinlemesine bir çalışma yürütülmektedir. Örneğin, faiz gelirlerinin analizinde, kaynaklar (iç krediler, bankalararası krediler, menkul kıymetler, leasing ve diğer işlemler) açısından yapısı, kredilerin ve faiz oranlarının hacmine etkisi, faiz gelirlerinin farklı işlem türleri üzerindeki göreceli seviyesi, faiz marjı dinamikleri vardır. Düşük faiz oranları geleneği bankanın iflasının bir göstergesidir.

Faizsiz gelir analizi, farklı türdeki kredisiz hizmetler açısından yapısı, bankanın bu hizmetler pazarındaki konumunu koruma ve güçlendirme olasılığı, hizmetlerin maliyeti ile faizsiz gelirdeki değişikliklerin nedenleri arasındaki ilişki gibi unsurlardan oluşmaktadır.

Maliyetlerin ayrıntılı analizi, faiz ve faiz dışı maliyetlerin oranına, bankanın istihdamıyla ilgili maliyetlerin payına ve idari maliyetlerin payına ve maliyet türlerini değiştirmenin nedenlerine özellikle dikkat eder.

Gelir ve giderlerin yapısal analiz yöntemlerinden biri, göreceli hacimlerinin dinamiklerini değerlendirmektir. Örneğin, gelir ve giderler, faiz gelirleri, faiz giderleri, faiz marjı, faizsiz gelirler ve toplam giderlerin faiz dengesi sonucuna oranı bu göstergedir.

Bilanço sonrası finansal oranlar, Banka'nın maliyet ve gelirlerini tahmin etmek için kullanılabilir.

Tablo 34: Finansal Oranların Hesaplanması

<i>Katsayı №</i>	<i>Kopyala</i>	<i>Payda</i>	<i>Dünya Bankası uzmanları tarafından önerilen normatif seviye,%</i>
1	Dönem içindeki faiz geliri	Ortalama gelir getiren varlık dengesi (krediler, menkul kıymet yatırımları, diğer işletmeler, faktoring, leasing)	Sınıflar (derece) I -% 4,6 II -% 3.4 III -% 4.0 IV -% 3.7 V -% 3,4 VI -% 3,2

2	Dönem boyunca faizsiz gelir	Ortalama varlık bakiyesi	Her banka tarafından atanır
3	Dönem boyunca faizsiz gelir	Ortalama varlık bakiyesi	Her banka tarafından atanır
4	Faizsiz gelirden düşülen faizsiz giderler	Faiz marjı	Sınıf Ben -% 48 II -% 52 III -% 57 IV -% 61 V -% 64 VI -% 67
5	Faiz marjı artı faizsiz gelir	Ortalama varlık bakiyesi	Bilgi yok
6	Dönem içinde ödenen temettüler	Kararsız kaynaklar haricinde gelir	Sınıf Ben -% 32 II -% 42 III -% 48 IV -% 55 V -% 60 VI -% 65
7	İşçilik maliyetleri	Ortalama varlık bakiyesi	% 2
8	İşletme maliyetleri	Ortalama varlık bakiyesi	% 3,5

Kaynak: Azerbaycan Cumhuriyet Merkez Bankası

Listelenen oranlara ek olarak, karlılık seviyesi net spread (NTS) ve dolaylı marj (Mv) katsayılarına göre tahmin edilir:

$$\Theta_{ts} = (F_s \times 100 : O_{qtk}) - (F_{dö} \times 100 : O_{qde})$$

Burada:

Θ_{ts} - net spread katsayısı;

F_s - kredi faizi;

O_{qtk} - dönem boyunca sağlanan ortalama kredi bakiyesi;

$F_{dö}$ - mevduata ödenen faiz;

O_{qde} - dönem boyunca ortalama mevduat rezervleri bakiyesidir;

Θ_{ts} - Normatif seviye% 1,25'tir.

$$M_v = [(F_b + K_a) \times 100 : O_{Qga}] - (F_{bö} \times 100 : O_{öoq})$$

Burada:

M_v - dolaylı marj katsayısı;

F_b - bankanın aldığı faiz;

K_a - komisyon alındı (ilgili);

O_{qga} - gelir getiren varlıkların ortalama dengesi;

$F_{bö}$ - banka tarafından ödenen faiz;

$O_{öoq}$ - banka borçlarının ortalama bakiyesidir;

M_{ns} - Normatif seviye% 6,5'tir.

Birinci oran, dünya uygulamasındaki faiz gelirlerinin analizinde bankaların% 3-4'lük marjlara odaklandığını göstermektedir. Dördüncü faktör bankaları gelirlerinin yaklaşık% 30'unu faizsiz gelirden üretmeye yönlendirmektedir. Faizsiz gelirin payı ne kadar büyük olursa, bankanın notu (sınıfı) o kadar düşük olur. Bu süreç bankanın geleneksel kredi hizmetleri pazarının dar çerçevesine tanıklık ediyor.

Bankanın kârlılığının değerlendirilmesi, farklı bankacılık riski türleriyle ilgili "kriz göstergelerinin" izlenmesine dayanabilir. Çünkü risklerin gerçekleşmesi bankanın doğrudan zararlarına yansır, bu da bankanın net gelirinde bir azalmaya yol açar. Tabloda 43' te verilen Banka tarafından kârlılığın kaybına ilişkin kriz göstergeleri. Kriz göstergeleri, dengesiz satışlar, kredi, faiz ve operasyonel risklerin risk faktörleri ile ilgilidir ve farklı banka yönetimi seviyeleriyle ilişkili olabilir: genel olarak bankalar, bankacılık bölümleri (finansal sorumluluk merkezleri - MMM), bankacılık ürünleri.

Tablo 35: Bankanın Karlılık Kaybına İlişkin Kriz Göstergeleri

Banka yönetimi seviyesi	Banka tarafından kârlılık kaybı göstergeleri				Karmaşık kriz göstergeleri
	Dengesiz likidite riski	Kredi riski	Faiz oranı riski	Operasyon riskler	
Genel olarak bankacılık	Tahsili gecikmiş varlıkları ödemek için ödenmiş rezervlerin kullanılması. Daha pahalı sabit ve uzun vadeli rezervler pahasına yüksek likiditeye sahip varlıkların oluşturulması	Kredi portföyünün bireysel bölümlerinin yüksek payı. Kredi portföyünün toplam kalitesinin bozulması. Vadesi geçmiş kredilerin ve faiz ödemelerinin payında ve vadesinde artış. İflas etmiş borçluların payında artış. Kredi riski değerlendirmesi için standartların eksikliği	Faiz marj oranını düşürme geleneği. Yayılmayı yayma geleneği. Fiili faiz marjının yeterli marj seviyesinin altına düşmesi. Raporlama veya planlanan dönemde toplanan sifıra eşit Gepin yokluğu. Konuşma oranlarının bozulması	"Yük" artışı. Faiz marjlarının navlun ve vergilerle absorbe edilmesi. "Aktif getiri" (G: A) ve "vergi öncesi aktif getiri" oranı arasındaki farkta artış	Karlılık ve karlılık oranlarında düşüş. Karlılık ve karlılık oranlarının eylem planında tanımlanan bankacılık standartlarına uymaması
Finansal Raporlama Merkezleri (FCC'ler)	Düşük likiditeli varlıkların mevcudiyeti	MMM müşterilerinin düşük kredi itibarı seviyesi	Aktif işlemlerde faiz oranını düşürme veya pasif işlemlerde artırma geleneği	Pasif ve aktif operasyonlar, komisyonlar düzeyinde karar verme prosedürünün kalitesi	MMM veya onun inişin olumsuzluğu finansal sonuç
Bankacılık ürünü	Bankacılık ürünlerine olan talebin azalması	Bankacılık ürünleri alıcılarının düşük kredi itibarı ve ödeme gücü.	Sözleşme faizinin oluşumu	Ürün oluşturma teknolojisinin kalitesi. Bankacılık	Ürün maliyetinin altında gelir

		Müşteri tarafından bankacılık ürünlerinin kullanımıyla ilişkili iş riski		ürünleri için fiyatların oluşturulması için ekonomik temelin olmaması	
--	--	--	--	---	--

6.3 Azerbaycan'da Finansal İstikrarın Korunması ve Finansal Sektörün Gelişimi

Azerbaycan Cumhuriyeti devlet egemenliğinin restorasyonundan sonra, bağımsız ülkenin karşı karşıya olduğu temel görevlerden biri, piyasa ilişkilerine dayalı bir ulusal ekonomi oluşturmak ve güvenilir bir bankacılık sistemi oluşturmaktır. Bu amaçla Azerbaycan Cumhuriyeti Merkez Bankası, 11 Şubat 1992 tarihli Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Kararı ile kurulmuştur. - manat çıkarıldı.

Bankacılık faaliyetlerini düzenleyen yasal düzenlemeler revize edilmiş ve iyileştirilmiş, yeni normatif dokümanlar kabul edilmiş ve bankacılık sektörünün etkin çalışması için geniş bir alan açılmıştır (Tağıyev., vd, 1999. s.88-99).

Yeni dönemin gerçekleri doğrultusunda Azerbaycan hükümeti kamu maliyesinin bütünlüğünü sağlamak için mali konsolidasyon önlemleri almaya karar verdi. Böylece, 2016 yılı için devlet bütçesinde öngörülen sermaye harcamaları önemli ölçüde azaltılmıştır. Mali konsolidasyon kendi içinde olumlu bir eğilim olmakla birlikte, büyük ölçüde kamu yatırımlarına bağımlı olan ekonomik aktivitedeki düşüş bu anlamda kaçınılmazdır. Ancak, orta vadede ekonomik büyümenin kamu talebinden özel talebe dönüştürülmesi açısından mali konsolidasyona alternatif bir ekonomi politikası bulunmamaktadır.

Düşen petrol fiyatlarının olumsuz etkileri, toplam özel talebi (yatırım ve daha fazla tüketim) finanse etmek için kanallardan biri olan bankacılık sektörü tarafından fark edilmedi. Toplam talebin daralması ve döviz kurunun düzeltilmesi, bankaların kârlılığını önemli ölçüde sınırlandırmıştır. Ekonomideki mevcut riskler, bankaları yüksek likidite - düşük karlılık (bazı durumlarda kayıplar) ile sonuçlanan yüksek düzeyde muhafazakar kredi politikası izlemeye zorlamaktadır.

Moody's tarafından yapılan bir araştırmaya göre, devlet bütçesinin sermaye harcamalarının dinamikleri ile takipteki kredilerin dinamikleri arasında ters bir ilişki vardır, bu da mali konsolidasyon bağlamında finansal istikrar için bir risk anlamına gelir (Г. Щербакoвa.,

2007 . S. 60-75).

Yeni dönemin bankacılık sektörü üzerindeki olumsuz etkilerinden biri olan para politikasının ekonomiye etkin bir şekilde aktarılması da ekonomide dolarlaşma eğilimlerinin yeniden ortaya çıkmasıdır. 2018'in sonunda ekonomideki dolarlaşma seviyesi yeniden keskin bir artış gösterdi. Bu da, iktisadi politikanın manevra kabiliyeti üzerinde sınırlayıcı bir etkiye sahiptir ve aynı zamanda bankaların döviz pozisyonunu zayıflatır.

2004-2014 yıllarında petrol dışı sektörde artan petrol gelirlerinin arka planına karşı başarılı reformlar sonucunda Azerbaycan, dünyanın en hızlı büyüyen ekonomilerinden biri haline gelmiştir. Gözlenen ekonomik büyüme, ekonominin diğer sektörleri ile birlikte finansal sisteme olumlu katkı yapmıştır.

Geçen dönemde, etkin bir finansal sistem ve kurumsal gelişme oluşturmak için sürekli reformlar yapılmış ve finansal sistem oluşturulmuştur. Finansal piyasaların düzenlenmesi için düzenleyici bir çerçeve geliştirilmiş ve uluslararası uygulamaya uygun hale getirilmesi için çalışmalar yapılmıştır. Modern işletim sistemleri finansal piyasaların çeşitli segmentlerinde kullanılmaya başlanmıştır.

Azerbaycan Cumhuriyeti Merkez Bankası'na (FMA) göre, dönem içinde banka kredilerinin ortalama büyüme oranı yüzde 30 civarındaydı. Sektörün kârlılığındaki artış ve toplam sermaye ihtiyacının sıkılaştırılması, yerli ve yabancı sermaye yatırımlarında artışa ve sermaye tamponunda önemli bir artışa yol açmıştır. FMA'ya göre, 2014 yılı sonunda toplam sermaye 4,3 milyar manatı veya GSYİH'nın yüzde 7,3'ünü buldu.

2014 yılının ikinci yarısından bu yana dünya petrol fiyatlarındaki düşüş Azerbaycan ekonomisini de etkiledi. Düşen petrol gelirlerinin bir sonucu olarak, ülkeye döviz girişleri azalmış ve döviz ataleti talebi döviz arzını aşmış ve bu da manat döviz kuru üzerindeki baskıyı artırmıştır. 2018 yılında döviz piyasasında durumu dengelemek, ödemeler dengesinin ve ülkenin uluslararası ödeme gücünün stratejik istikrarını sağlamak için iki devalüasyon gerçekleştirilmiştir. Mevduat ve kredi portföyünün dolarizasyonu ilk devalüasyondan sonra gerçekleşirken, ikinci devalüasyondan sonra bankacılık sisteminden fon çekildi. Toplam ekonomik büyümenin zayıflamasına karşın bankacılık sektöründe uzun vadeli faaliyetler azalmıştır (Vəliyev D., 2000. S.71-78).

Borçluların ödeme gücünün zayıflaması kredi riskinde artışa neden olmuştur. Borçluların borç yükünün azaltılması da dahil olmak üzere mevcut riskleri yönetmek için

bankalar kredileri yeniden yapılandırmaya başlamıştır. Alınan tedbirlerin bazı olumlu sonuçları olmasına rağmen, devam eden makroekonomik belirsizlikler bankaların kredi riski ihtiyati harcamalarını artırmıştır. Sonuç olarak, ekonomik büyüme sırasında yaratılan sermaye yastığının bir kısmı kaybedilmiş, toplam sermaye yeterlilik oranı belirlenen asgari standartlara yaklaşmış ve FMA'ya göre 2018 yılında bir önceki yıla göre 4,2 puan azalarak yüzde 14,7 olarak gerçekleşmiştir.

Finansal Piyasalar Kontrol Odasına (MBNP) göre, 2010-2018 mali sisteminin bir diğer segmenti olan sigorta piyasasında yıllık ortalama büyüme oranı yüzde 20'dir. 2018'de Azerbaycan'da sigorta primleri hacmi 444 milyon manata yükseldi. Ancak, sigorta primlerinin GSYİH içindeki payı sadece% 0,8'dir. Bankacılık sektöründe yüksek faiz oranları sigorta şirketleri için büyük bir risk oluşturmaktadır.

Zorunlu sigorta mevzuatı kapsamının genişletilmesi, sigorta sektöründe talep yaratılmasında kilit bir faktör olmuştur. Devletin 2011 yılından bu yana aldığı önlemler, hayat ve hayat dışı sigortanın hızla gelişmesinde önemli rol oynamıştır. Hayat dışı sigorta ile ilgili olarak, ana odak, zorunlu motor üçüncü taraf sorumluluk sigortası ve emlak sigortası dahil zorunlu sigorta programlarının yeniden tanımlanması ve uygulanmasıdır. Zorunlu ferdi kaza sigortası araçlarının yaygınlaşması hayat sigortası sektörünün gelişimini desteklemiştir (Tağıyev., vd, 1999. S. 66-78).

Kredi riskinin derhal ve kapsamlı bir şekilde değerlendirilmesini teşvik etmek ve ekonomik kuruluşların finansal disiplini güçlendirmek için kredi bilgi değişim sisteminin ön unsurları oluşturulmuştur.

Dönem boyunca finansal piyasaların altyapısının geliştirilmesi için önemli çalışmalar yapılmış, aynı zamanda "Azerbaycan Cumhuriyeti'nde menkul kıymetler piyasasının 2011-2020 yılında geliştirilmesi" Devlet Programı kabul edilmiştir. Devlet Programı kapsamında finansal piyasaları canlandırmak için çalışmalar başlamıştır. 2011-2014 yıllarını kapsayan Devlet Programının ilk aşamasında, menkul kıymetler piyasası altyapısının modernizasyonu, düzenleyici çerçevenin iyileştirilmesi, malzeme ve teknik tabanın güçlendirilmesi ve menkul kıymetler piyasasında beşeri sermayenin geliştirilmesi için gerekli fırsatlar yaratılmıştır. Bununla birlikte, kurumsal yönetim standartlarının zayıf gelişimi ve ülkede faaliyet gösteren açık anonim şirketlerin açıklığı, menkul kıymetler piyasası yoluyla sermayenin çekiciliğini sınırlamıştır. 2018 yılı sonunda hisse senedi ve borçlanma senetleri piyasasında işlem hacmi sırasıyla 657 milyon manat ve 3550 milyon

manat olarak gerekleŒmiŒtir. Borçlanma senetleri piyasasında iŒlemlerin önemli bir kısmı kurumsal menkul kıymetlerle gerekleŒtirilmiŒtir.

Finansal hizmet tüketicilerinin haklarının etkin bir Œekilde korunması ve nüfusun eğitilmesi için mekanizmalar oluŒturmak için alıŒmalar yapılmıŒ, finansal okuryazarlığı artırmak için modern entelektüel araçlar kullanılmıŒtır.

Ülkede yoksulluğun azalmasına ve petrol dıŒı sektördeki yatırımların eŒitlenmesine rağmen, finansal içerme düzeyi dŒk olmaya devam ediyor (Tağıyev., vd, 1999. S. 33-45).

Genel olarak, Finansal Piyasalar Kontrol Odasına göre, 2018 yılı sonunda ülkede 43 banka, 27 sigorta Œirketi, 48 banka dıŒı kredi kuruluŒu, 109 kredi birliği ve 5 yatırım Œirketi vardı. Kredi kurumları finansal sistemde baskın bir konuma sahiptir. 2018 yılında bankaların ve banka dıŒı kredi kuruluŒlarının finansal sistemin toplam aktifleri içindeki payı sırasıyla yüzde 88 ve yüzde 9,7, sigorta Œirketlerinin toplam aktifler içindeki payı yüzde 2,3 olmuŒtur.

Geçtiğimiz dönemde finansal sistemdeki ilk inŒaat alıŒmalarının tamamlanması, sistemin geliŒtirilmesinde gerekleŒtirilen reformlar, ortaya çıkan insan kaynakları, finansal sistemin yeni bir geliŒme aŒamasına geiŒinin temelini atmıŒtır.

2020 yılına kadar finansal kurumlar, özellikle bankalar rehabilite edilecek, finansal kurumların likidite ve aktifleŒtirme sorunları çözülecek, takipteki varlıkların yeniden yapılandırılması için önlemler alınacaktır. İhraların ve yatırımcıların menkul kıymetler piyasasına katılımı için gerekli koŒullar oluŒturulacak, altyapı geniŒletilecek ve teŒvikler belirlenecektir. Finansal kurumların etkin alıŒması için kredi büroları gibi yeni altyapı unsurları oluŒturulacak ve yasal ereve iyileŒtirilecektir. Finansal sistem daha geliŒmiŒ risk yönetimi süreçlerine odaklanacak, finansal hizmetlerdeki Œeffaflıęı ve hesap verebilirliği artıracak ve mŒteri odaklı hizmetleri ve dijitalleŒmeyi desteklemek için bir kontrol mekanizması oluŒturacaktır. Aynı zamanda, finansal hizmetler, tüketicilerin finansal okuryazarlığı ve haklarının korunma mekanizması alanındaki eğitim düzeyi geliŒtirilecektir.

2016-2020'de likidite ve kapitalizasyon sorunlarının çözümü, yasal ve düzenleyici çerçevenin iyileŒtirilmesi, 2025 yılına kadar finansal sistemin geliŒtirilmesi için yeni hedefler belirlemek için koŒullar yaratacaktır. Bu dönemde sağlıklı bankalar, tam iŒleyen finansal piyasalar, Basel III standartlarına uygun risk yönetimi, daha verimli ve

dijitalleştirilmiş süreçler ve yüksek kaliteli personel ile bir finansal sistem kurulması planlanmaktadır.

2025 yılına kadar finansal hizmetler sektörü, istikrarlı büyüme ve kârlılık gösteren güçlü ve çeşitlendirilmiş finansal kurumlardan oluşacaktır. Aynı zamanda bankacılık sektöründeki konsolidasyon süreci hızlanacak ve bankaların finansal sonuçları arasındaki boşluk azalacaktır. Sonuç olarak bankalar büyüyecek, hizmet portföyü çeşitlendirilecek ve yeni banka dışı finansal kurumlar oluşturulacak. Yeni banka dışı finansal kuruluşlardan gelen ek kredi ürünleri, tüketici kredilerine alternatif erişim sağlayacak ve sektördeki rekabeti artıracaktır. Kurumsal müşteriler için yeni kredi türleri de sunulacak (Г. Ицербакובה., 2007. S. 92-98).

2025 yılına gelindiğinde Azerbaycan'daki hisse senedi ve tahvil piyasaları etkin bir operasyon aşamasına gelecektir. Ülkede faaliyet gösteren en büyük şirketlerin önemli bir kısmı listeye dahil edilecek ve yerli ve yabancı yatırımcılar bu şirketler tarafından ihraç edilen menkul kıymetlerin çoğuyla aktif alım satım işlemleri yapacaklar. Artan şeffaflık ve geliştirilmiş teknik altyapı işlemleri kolaylaştırır. Şeffaf bir ortam, yatırımcıların riskleri ve beklenen getirileri daha iyi değerlendirmelerini ve bilinçli kararlar vermelerini sağlayacaktır. Bu, çeşitli profillerin yerli ve yabancı yatırımcılarının hisse senedi ve tahvil piyasalarında işlem görmesine neden olacaktır.

Aynı zamanda, kredi bürosu altyapıyı iyileştirmek ve finansal kurumların kredi bilgi sistemine daha yakın entegrasyonunu sağlamak için bilgi teknolojisi yeniliklerini kullanacaktır. Bu, kredi kurumlarının sorulara daha hızlı ve daha düşük maliyetle yanıt vermesini sağlayacaktır.

2025 yılına kadar bankacılık sektörü Basel III standartlarının gerekliliklerine tam olarak uyacaktır. Kredi riski değerlendirme mekanizmalarının, puanlama modellerinin, kurumsal yönetim yapılarının ve risk yönetimi süreçlerinin uluslararası standartlara uyarlanması finansal kurumlardaki risk yönetimi becerilerini artıracaktır. Basel III standartlarına uygunluk ve yüksek kalitede bilgi sunan bir kredi bürosunun bulunması, finansal kuruluşların takipteki ve vadesi geçmiş kredilerdeki potansiyel kayıpları tahmin etmelerine ve yüklenim ve izleme sistemlerini iyileştirmelerine olanak sağlayacaktır. Sonuç olarak, sağlıklı bir kredi portföyünün hacmi önemli ölçüde artacak ve takipteki kredilerin (NPC) payı azalacaktır (Батракова Л. Г., 2005. S. 54-60).

Finansal kurumlar 2025 yılına kadar verimliliği ve dijitalleşmeyi artırmaya devam edecek. Bu dönemde, mevzuat değişiklikleri ve teknolojik gelişmeler sonucunda bankalar süreçlerini ve operasyonlarını daha da dijital hale getireceklerdir. Yüksek sonuçlar elde etmek, zamanı ve işçiliği optimize etmek için, bir dizi işlev tek bir yapısal birimde yoğunlaşacak ve bankacılık faaliyetlerinin yüzde 90'ından fazlası alternatif hizmet kanalları aracılığıyla gerçekleştirilecektir. Şubeler, katma değer yaratarak yeni ve daha derin müşteri ilişkileri kuracaktır.

Bankacılık sektörünün dijitalleşmesi, bankacılık operasyonlarında, ürünlerde ve risk yönetiminde sektörel gelişmeyi sağlamak amacıyla 2025 yılına kadar başlayan önceliklerin devamı olarak 2025'ten sonraki dönemde tamamlanacaktır. Rekabetin yüksek olduğu bir ortamda, müşterilerin çoğu operasyonlarını mobil iletişim ve internet yoluyla gerçekleştirecek. Satış ve servis süreçleri tamamen dijital hale getirilecek ve mobil ve internet üzerinden müşterilere sunulacaktır. Bu dönemde, dijital bankacılık hizmetleri yaygın bir şekilde yaygınlaştırılacak ve sosyal ağ ve gerçek zamanlı (çevrimiçi) ticaret gibi diğer platformlara entegre edilecektir. Bu entegrasyon ayrıca dijital ödeme sistemlerinin ve mobil uygulamaların yaygın kullanımı ile desteklenecektir. Ayrıca, dijitalleşme, bankalar arası işlemleri kapsamlı bir veritabanı aracılığıyla optimize edecektir. Veritabanlarının oluşturulmasına yatırım yaparak, bankalar müşteri hakkında daha ayrıntılı bilgiye sahip olacaklar, bu da hedefli bir pazarlama politikası oluşturmalarına ve kredi risklerini ve uzun vadeli temerrüt olasılığını daha doğru bir şekilde değerlendirmelerini sağlayacaktır (Sadıqov E. M., 2010. S. 90-97).

Bireysel ve kurumsal müşterilere sunulan ürün yelpazesi genişletilecektir. Bireysel bankacılık geleneksel vadeli mevduat modelinden daha sofistike ürün ve profesyonel portföy yönetimine dönüştürülecektir. Aynı zamanda, Avrupa ülkelerinde olduğu gibi, ipotek kredileri büyümeye devam edecek ve kredi portföyünün önemli bir bölümünü oluşturacaktır. Kurumsal müşterilere, özellikle mikro, küçük ve orta ölçekli işletmelere, gelişmiş krediler de dahil olmak üzere daha gelişmiş ürünler sunulacaktır. Kredi başvurusu, kredi riski değerlendirmesi ve yükleniciliğin dijitalleştirilmesi süreci basitleştirilecektir. Böylece bankalar, kurumsal müşterilerin artan ihtiyaçlarını esnek ve verimli bir şekilde karşılayabileceklerdir.

Finansal piyasalarda şeffaflığın artması ve sektörün tam oluşumu sonucunda uzun vadede finansal hizmetler sektörüne daha fazla yabancı yatırımcı çekilecek. Finans

sektörüne yapılan yabancı yatırımlar ağırlıklı olarak yabancı bankalar tarafından yapılacaktır. Yabancı bankalardan yapılan yatırımların yanı sıra finans sektörü ve ülke ekonomisi, özellikle veri işleme, gelişmiş risk yönetimi ve ürün yelpazesi alanlarında küresel bilgi birikiminden faydalanacaktır.

2025 yılına kadar, bankaların hizmet seviyesi gelişmiş uluslararası standartlara tamamen uygun olacaktır. Böylece, finansal hizmetler sektörü bölgesel düzeyde daha rekabetçi hale gelecek ve komşu finansal piyasalar için önde gelen bir örnek haline gelecektir.

MBNP, bankaların finansal istikrarını kapsamlı bir şekilde değerlendirecektir. Her bankanın likidite, sermaye ve para pozisyonu, varlık kalitesinin teşhisi, genel bankacılık sektörünün likidite pozisyonu ve borç verme fırsatları belirlenecektir. Değerlendirmeye dayanarak, her bir bankanın (sistemik olarak önemli bankalar, sürdürülebilir bankalar, kısmen sürdürülebilir bankalar ve sürdürülebilir olmayan bankalar) bir kümesi belirlenecek (bu alandaki faaliyetler halihazırda başlamıştır ve gelecekte derinlemesine değerlendirmeler yapılacaktır) (Hughes J. P. & Mester L. J. Efficiency in banking: theory, practice and evidence Philadelphia 2008. S. 67-78).

Uluslararası en iyi uygulamaları dikkate alarak mevduat sigorta sisteminin geliştirilmesi için çalışmalara devam edilecektir. Mevduat Sigorta Fonu'nun aktifleştirilmesi için çeşitli finansal mekanizmalar dikkate alınacak, ayrıca diferansiyel takvim ücretlerinin uygulanması için çalışmalar yapılacaktır.

Tablo 36: Finansal Hizmetler Sektörünün SWOT Analizi

Güçlü yönler	Zayıf yönler
<ul style="list-style-type: none"> •Mali piyasaların düzenlenmesi ve denetimi için tek bir düzenleyicinin varlığı; • mali piyasaların ve kurumların oluşumu; • temel mali altyapı unsurlarının oluşturulması; • indirim oranlarının düşürülmesi; • sorunlu kredilerin azaltılması; • manat yataklarında artış;	<ul style="list-style-type: none"> • Bankacılık sisteminin kendi kendini düzenleme ilkeleri hala istenen düzeyde değildir; • bankacılık sisteminin sermaye pozisyonunun kırılganlığı; • bankaların yüksek kredi riskleri; • Tahsili gecikmiş varlıkların düzenlenmesi ve satışı için yasal mekanizmaların olmaması; • Bankalarda piyasa risklerini yönetmek için riskten korunma araçlarının eksikliği; • Bankaların rehabilitasyonu ve yeniden yapılandırılması için etkili araçların eksikliği;

<ul style="list-style-type: none"> • risk yönetimi için temel unsurların mevcudiyeti; • Menkul kıymetler piyasalarında modern bir platform • Tatmin edici kamu borcu, işsizlik ve enflasyon; • tek haneli enflasyon; • manatın kararlılığı; • Bütçe gelirlerinde önemli artış; • ülkenin rezerv varlıklarının artırılması; • Cari hesap fazlasında artış. 	<ul style="list-style-type: none"> • bankalarda maliyet optimizasyonu ve kaliteli hizmet sağlayan eksik altyapı oluşumu; • bankalardaki kurumsal ihtiyaçların incelenmesi; sistematizasyon ve tahmin mekanizmasının olmaması; • Banka dışı mali kesimin zayıf gelişimi; • Doğrudan yabancı yatırımı esas olarak petrol ve gaz sektörüne yönlendirme; • dış şokların zayıf emilimi; • mali hizmetler sektöründe zayıf kurumsal yönetim; • Alacaklıların haklarının korunması için etkili mekanizmaların olmaması, teminat ilişkilerinin örgütsel ve yasal mekanizmalarındaki zayıflıklar; • küçük çaplı profesyonel hizmetler; • finansal hizmetlere yetersiz erişim; • Bütçe gelirlerindeki artışın ağırlıklı olarak transferler yoluyla sağlanması; • Petrol dışı ihracattan 12 kat daha fazla petrol ihracatı; • Faiz oranlarının düşürülmesi karşılığında kredi piyasasında faiz oranlarında herhangi bir düşüş olmaması.
<p>Fırsatlar</p>	<p>Tehditler ve riskler</p>
<ul style="list-style-type: none"> • Finans sektöründeki reformlar hükümetin öncelikleri arasındadır; • bankacılık sektörünün altyapısını oluşturma ihtiyacı ve bunun için yasal bir çerçevenin varlığı; • mevduatın tam sigortası; • yüksek hacimli stratejik döviz rezervleri; • Gelişmiş telekomünikasyon altyapısının ve geniş hizmet ağının kullanılabilirliği. 	<ul style="list-style-type: none"> • Petrol fiyatlarındaki oynaklığın devam etmesi; • ticari faaliyete devam edememe; • varlık kalitesinin bozulması; • eksik banka yeniden yapılandırma programı; • Bankaların maruz kaldığı riskler bir bütün olarak finansal piyasalarda oynaklığa yol açmaktadır; • Ticari ortaklardaki ekonomik faaliyetin zayıflaması, düşük finansal okuryazarlık, tüketici pazarının ithalata yüksek duyarlılığı nedeniyle enflasyon riski; • değişken petrol fiyatları nedeniyle kur riski; • Tüketici pazarının ithalata yüksek duyarlılığı nedeniyle enflasyon riski • Dalgalı petrol fiyatları nedeniyle kur riski • Bütçe gelirlerindeki artışın ağırlıklı olarak transferler yoluyla sağlanması

	• Petrol dışı ihracattan 12 kat daha fazla petrol ihracatı
Stratejik hedefler	
<ul style="list-style-type: none"> • Bankaların kurumsal tabanının ve altyapısının güçlendirilmesi: • Organizasyonel yönetim yapısının iyileştirilmesi, profesyonel kadronun oluşturulması; • Ülkenin sosyo-ekonomik kalkınmasına ilişkin devlet programlarının uygulanması için parasal mekanizmaların geliştirilmesine katılım (ipotek kredisi, bölgesel kalkınma programlarının finansmanı, vb.); • Ülkede girişimciliği desteklemek ve geliştirmek için devlet programlarının uygulanmasına bankaların aktif katılımını sağlamak; • Ödeme sistemleri dahil, ülkedeki bankacılık sisteminin geliştirilmesine yönelik programlar; • Mali suçlar ve risk analizi hakkında bir veri tabanının oluşturulması; • Bankacılık sektörünün gelişme eğilimleri, sorunları ve beklentileri hakkında üç aylık ve yıllık analitik raporların hazırlanması; • Bankacılık sisteminin uluslararası kalite parametrelerine uyum düzeyinin iyileştirilmesi • Kurumsal yönetişimin kalitesini değerlendirme ve iyileştirme yollarının geliştirilmesi; • Bankacılık sektöründe şeffaflığın artırılması: • Petrol sonrası dönemde Azerbaycan bankacılık sektörünün sürdürülebilir ekonomik kalkınmanın önemli bir finans sağlayıcısına dönüştürülmesi. 	

Kaynak: Azerbaycan Cumhuriyet Merkez Bankası

6.4 Beklenen Sonuçlar

Kapitalizasyon ve likiditenin stratejik hedeflerine ulaşmak için tedbirlerin uygulanması özellikle önemlidir.

Bankacılık sistemindeki kapitalizasyon ve likidite sorunlarını çözmek için belirli miktarda finansal kaynak ayrılmalıdır. Bununla birlikte, bu fonların miktarı daha çok sorunu çözmek için benimsenen metodolojiye bağlıdır ve bu öncelik içinde tanımlanan görevlerden biridir.

Sorunlu bankaların yeniden yapılandırılmasının tamamlanamaması, hissedarların bankalara ek sermaye yatırımı için düşük ilgi veya fırsatlarının, bankaların yeniden yapılandırılması için kurumsal ve yasal mekanizmaların oluşumundaki gecikmeler, makroekonomik ortamda olumsuz eğilimler sonucunda belirlenen hedeflere ulaşmanın temel riskleri atfedilebilir.

Ulusal paranın değer kaybetmesinin ardından bankalardaki takipteki varlıkların hacmi artmıştır. Yeniden yapılandırılan kredilerin dinamikleri, bankaların kredi portföylerinin kalitesini düşürme eğiliminin devam edeceğini ve takipteki kredilerin hacminin artacağını göstermektedir (Maliyyə Bazarlarına Nəzarət Palatası statistik bülteni 2018).

Kredi riski transfer araçlarının kullanılmaması bankaların bilançosunda kalan risklerle sonuçlanmaktadır. Donuk varlıklarla ilgili prosedürleri gerektiği gibi düzenlemeyen bankalar büyük zararlarla karşılaşmaktadır. Uluslararası uygulamada, takipteki varlıkların uzman kurumlara devri, varlığın piyasa değerinin kayıpsız olarak tamamen geri kazanılmasını sağlar. Mevcut sorunu çözmek için takipteki varlıkların yeniden yapılandırılmasına ihtiyaç vardır.

Petrol sonrası ekonomiye geçiş ve petrol dışı ekonominin gelişmesi için önemli adımlardan biri, etkili bir finansal içirme sisteminin oluşturulmasıdır. Ülkede artan finansal katılımı sağlamak, ekonomik aktiviteyi desteklemek, girişimciliği geliştirmek, istihdamı artırmak, hanehalkı tüketim fırsatlarını artırmak ve gelir eşitsizliğini ortadan kaldırmak için ek destek sağlayabilir. Ayrıca, mikro, küçük ve orta ölçekli işletmeler (KOBİ'ler) için finansal hizmetlere erişimin iyileştirilmesi, bireysel şirketler ve bir bütün olarak ülkede verimliliği artırmaya, istihdam fırsatlarını genişletmeye ve kaynakları daha verimli bir şekilde tahsis etmeye yardımcı olabilir.

Küçük ve orta ölçekli işletmelerin 2014 Dünya Bankası araştırmasına göre, yüksek faiz oranları ve karmaşık prosedürler, finansal içermenin önemli bir unsuru olan krediye erişimi sınırlayan kilit faktörlerdir. Buna ek olarak, MKOS için ana finansman kaynağı olan banka kredileri için yüksek teminat gereklilikleri finansmana erişimini sınırlamaktadır.

Finansal içirme için mikrofinans hizmetleri bankalar, banka dışı kredi kuruluşları ve kredi birlikleri tarafından sağlanmaktadır. Bu hizmetler; kentsel, kırsal alanlarda ticaret, hizmetler, sanayi ve tarım, mikro, küçük işletmeler ve hanehalklarını hedef alan segmentleri hedeflemektedir (Mərkəzi Bank. www.cbar.az).

Finansal içermeyi artırmak için nakit dışı işlemleri genişletme fırsatları vardır. Azerbaycan Cumhuriyeti Merkez Bankası'na göre, Aralık 2018'de, yaklaşık% 72'si (906 milyon manat miktarında 5.3 milyon işlem) ülke içindeki ATM'lerden çekilen 1250 milyon manat miktarında yaklaşık 5.7 milyon banka kartı işlem gördü.

Asya Kalkınma Bankası'nın Finansal İçerme Anketi'ne göre, son yıllarda sigorta sektörünün finansal derinliğindeki artışa rağmen, müşterilerin% 58'i sigorta hizmetlerinden habersizdir ve bu müşterilerin yaklaşık yarısı (% 49) sigorta şirketlerine olan güvenleri düşüktür. Bu, birçok müşteriyi, küçük ve orta ölçekli işletmeleri sigorta faaliyetlerini kısıtlayarak yüksek risk altına sokar. Süreçlerin basitleştirilmesi ve düşük maliyetli mikro-sigorta ürünlerinin piyasaya sürülmesi, tüketicilerin, küçük ve orta ölçekli işletmelerin risk yönetimini artırabilir.

Dünyanın birçok ülkesinde, kiralama ekonomiye yatırım yapmanın yollarından biri haline gelmiştir. Finansal kiralama piyasası Azerbaycan bankacılık ve sigortacılık sektörüne göre az gelişmiştir. Finansal kiralama yoluyla yeni makine ve ekipmanların satın alınması ve eski makine ve ekipmanların değiştirilmesi girişimciliğin gelişimini destekleyebilir. Genel olarak, bir takım olumlu eğilimlere rağmen, Azerbaycan'da finansal içermenin derinleştirilmesi için birçok fırsat bulunmaktadır (Mərkəzi Bank. www.cbar.az).

Finansal hizmet sunum kanallarının genişletilmesi özendirilecek ve acente bankacılığı beklentileri araştırılacaktır. Elektronik ödemeler için yasal çerçeve güçlendirilecektir. Mikrofinans kurumlarını ödeme sistemlerine entegre etmek için önlemler alınacaktır.

Mikrofinans kurumlarının faaliyetlerine risk bazlı bir düzenleme ve kontrol çerçevesi uygulanacaktır. Sağlam borç verme ve sorumlu borçlanma ilkeleri tüm finansal hizmet kurumlarında uygulanacaktır.

Bu tedbirler, ülkedeki finansal katılımı derinleştirmeyi, özellikle bölge ve kırsal alanlarda finansal hizmet sunumunu iyileştirmeyi, müşterilere kapsamlı ve kaliteli finansal hizmetler sunmayı, bölgesel ekonomik kalkınma ve istihdamı desteklemeyi amaçlamaktadır (Bəşirov R. A., 2016. S. 76-89).

"2011-2020 Azerbaycan Cumhuriyeti menkul kıymetler piyasasının geliştirilmesi" Devlet Programı kapsamında uygulanan tedbirler nedeniyle bazı ilerlemeler kaydedilmiş olmakla birlikte, bu alandaki gelişmelere devam edilmesi önemlidir. Bu nedenle, potansiyel yatırımcıların sermaye piyasası ve finansal araçlar hakkında bilgi eksikliği, menkul kıymetlerin tescili için şirket yönetiminin şeffaf ve hesap verebilir olma isteksizliği ve tek taraflı düşünme gibi menkul kıymetler piyasasının gelişimi üzerinde olumsuz bir etkisi vardır.

Şirketlerin Azerbaycan'a girme konusundaki ilgilerini artırmak, finansal piyasaların gelişimini hızlandırabilir. Böylece ilgili devlet kurumları, üç alanda (teşvikler, listeleme süreci, mülkiyet düşüncesi) düzenleme ve mevzuatı geliştirerek borsada işlem gören şirketlerin sayısını artırabilir.

Mevcut mevzuat ve düzenlemeler, şirketlerin listelenmesi için ek teşvikler oluşturmaz ve borsada işlem gören ve borsada işlem gören şirketler arasında ayırım yapmaz. Şirketlerin listelenmesini teşvik etmek için geçici finansal ve finansal olmayan teşvikler düşünülebilir.

Sermaye Piyasası Modernizasyonu projesi içerisindeki listeleme şartlarının güncellenmesi sonucunda kayıt süreci üç ila dört haftadan bir ila iki haftaya düşürülmüştür. Ancak, kayıt prosedürleri daha da iyileştirilerek bu süre kısaltılabilir.

Şirketlerin borsaya girişini teşvik etmek açısından, tam mülkiyetin korunması hakkında geleneksel düşünme biçimini değiştirmek özellikle önemlidir. Mevcut mevzuat, azınlık hissedarlarının mevcut hissedarlara tercih vererek korunmasının kısıtlanması da dahil olmak üzere tam mülkiyeti destekler. Kurumsal yönetim, muhasebe ve mali kontrolün güçlendirilmesi, yabancı ve azınlık hissedarların haklarının eşit şekilde korunması için önlemler alınabilir. Ayrıca, mevcut pay sahiplerinin (mevcut pay sahiplerine, hisse senetlerinin yeniden ihraç edilmesi sırasında açık piyasaya verilmeden önce hisse teklif etme) önleyici hakları iptal edilebilir.

Şirketler tarafından ihraç edilen menkul kıymetlerin değerini belirlemek için referans karlılık düzeyini belirlemek gerekir. Uluslararası finans piyasalarında devlet tahvillerinin getiri eğrisi referans getiri olarak kullanılmaktadır. Getiri eğrisi oluşturmak için devlet tahvillerinin çok çeşitli vadelerde (örneğin 3 ay, 6 ay, 1 yıl, 2 yıl, 5 yıl, 10 yıl ve 30 yıl) düzenli bir vadeye ve ikincil bir piyasaya sahip olması gerekir (Məmmədov S.M., 1997. S. 34-54).

Şirketler, özellikle bankacılık sektörü, varlıklarını etkin bir şekilde yönetmek ve likit varlıklara erişmek için varlıklarından nakit akışıyla teminat altına alınan menkul kıymetler ihraç etmek zorundadır. Ancak, bu tür menkul kıymetler ihraç etmek için mevzuatın iyileştirilmesi gerekmektedir.

İhraççılar ve aracılar için elverişli bir ortam yaratmanın yanı sıra, yatırımcıların piyasaya erişimini artırmak için özel sektörle işbirliği içinde teşvikleri belirleme, altyapıyı geliştirme, şeffaflığı artırma ve likiditeyi sağlama girişimleri özel önem taşımaktadır.

Menkul kıymetler piyasasında komisyonlar düşük olmasına rağmen (finansal aracın türüne bağlı olarak 1-4 baz puan), menkul kıymetler piyasasına yatırımcıların, özellikle kurumsal yatırımcıların katılımını teşvik eden az sayıda faktör bulunmaktadır.

Yatırımcıların menkul kıymetler piyasasına katılımını sağlayan önemli faktörlerden biri de piyasa altyapısıdır. Halen, yabancı yatırımcıların Azerbaycan menkul kıymetler piyasasında faaliyet göstermek üzere Ulusal Mevduat Merkezine fon koymalarını istemek, yerel piyasanın çekiciliğini azaltmaktadır. Ulusal Para Yatırma Merkezi ile küresel saklama görevlileri arasında bir bağ kurmak, yabancı yatırımcıların yerel finansal piyasalara katılmasına izin verebilir. Aynı zamanda, küresel emanetçilerle ilişkiler kurmak, yerel menkul kıymetlerde teminat olarak yabancı menkul kıymetlerin kullanımını kolaylaştıracak ve bu da yerel pazarlardaki teminat aralığını genişleterek piyasa likiditesini artıracaktır (Г. Шербакова., 2007. S. 54-76).

Şeffaflığın sağlanması, yatırımcıların piyasaya katılımının belirlenmesinde önemli bir faktördür. Liste seviyesine göre, ana piyasa segmentinde uluslararası muhasebe standartları uygulanmasına rağmen, gereksinimler diğer segmentlerde daha yumuşaktır.

Düşük piyasa likiditesi yatırımcıların menkul kıymetler piyasasına olan ilgisini azaltır. Böylece, düzenlenen ikincil piyasadaki işlemler toplam işlemlerin sadece% 2'sini oluşturmaktadır (Şekil 8). Hisselerin değerinin belirlenmesi sınırlıdır, bu da yatırımın gerçek değerinin belirlenmesini zorlaştırmaktadır.

Yatırımcıların finansal piyasalara erişiminin artırılması (teşvikler, altyapı, şeffaflık ve likidite dahil) finansal piyasaların gelişmesinde önemli bir faktördür (Батракова Л. Г., 2005. S. 54-65).

Bankalararası para piyasasının iki bölümü vardır: tek bir ticaret platformuna dayalı organize bir piyasa ve işlemlerin telefonla yapıldığı örgütlenmemiş bir piyasa. Organize bir bankalararası para piyasasının geliştirilmesi, finansal piyasalarda şeffaflık ve likidite sağlanması açısından önemlidir.

Organize bankalararası para piyasasında artış eğilimi olmasına rağmen, işlem hacmi azdır ve bankalararası para piyasasının sınırlı bir bölümünü oluşturmaktadır. CBA, organize bir bankalararası para piyasası oluşturmak ve geliştirmek için bir dizi önlem almıştır. Böylece, CBA'nın inisiyatifinde güvenli bir para piyasası segmenti oluşturuldu. Ancak, bankalar arasındaki güvensizlik, sınırlı teminat ve piyasa araçlarının eksikliği gibi faktörler piyasa faaliyetlerini sınırlamaktadır.

Bankacılık sisteminin yeniden yapılandırılması ve rehabilitasyonunun tamamlanmaması bankalar arasındaki güvensizliği arttırmaktadır. Birinci ve dördüncü stratejik hedeflerde öngörülen tedbirlerin uygulanması, güvensizlik sorununun üstesinden gelmek açısından özel bir önem taşımaktadır.

Aynı zamanda, teminat olarak kullanılabilir sınırlı miktarda ve menkul kıymet yelpazesinin pazar gelişimi üzerinde olumsuz bir etkisi vardır. Bankalararası piyasada likiditeyi sağlamanın bir diğer önemli unsuru piyasa araçları olan piyasa yapıcı kurumudur. Piyasa yapıcıları olarak seçilen bankaların, birincil piyasa ihalelerine münhasır erişim ve imtiyazlar karşılığında, birincil piyasa ihalelerinde alı ve satı fiyatını belirlemek, ikincil piyasa likiditesini sağlamak, faaliyetleri hakkında bilgi vermek vb. gibi yükümlülüklerle sahip olmak (Илгърблк А. И., 2010, S. 77-89).

Bankalararası para piyasasında işlemlerin hacmi artacak ve bu da finansal piyasaların likiditesi, likidite yönetimi ve finansal kurumların verimliliği üzerinde olumlu bir etki yaratacaktır. İyileştirilmiş bankalararası para piyasası aynı zamanda açık piyasa işlemleri yoluyla para politikası hedeflerine ulaşılmasını sağlayacaktır. Bu önceliğin 2020 yılında reel GSYİH ve istihdam üzerinde doğrudan bir etkisi olması beklenmemektedir.

Azerbaycan'da finansal altyapı ön inşaatı tamamlandı. Finansal altyapının unsurları olan ödeme sistemleri, kredi kayıtları ve finansal ilişkileri düzenleyen bir düzenleme çerçevesi oluşturulmuştur. Ancak, kredi bilgi değişim sisteminin ve mevcut düzenleyici çerçevenin daha da geliştirilmesi gerekmektedir.

Merkezi Kredi Kayıt Defteri (CCR), finansal kuruluşların kredi riskini derhal, kapsamlı ve etkili bir şekilde değerlendirmek, alacaklıların ve borçluların menfaatlerini ve haklarını korumak ve ekonomik varlıkların mali disiplinini güçlendirmek için 2005 yılından beri ülkede faaliyet göstermektedir. CCR'nin 2013 yılında "Kolay Hizmet" e

katılması, ekonomik varlıkların sağlanan hizmetlere erişimini ve verimliliğini artırma itici gücü olmuştur (Hughes J. P., Mester L. J., 2008. S. 77-89).

Bununla birlikte, CCR'de bilgi alışverişi bankalar, banka dışı kredi kuruluşları ve ülkede faaliyet gösteren potansiyel borçlular ile sınırlıdır. Her ne kadar CCR borçlular ve kefiller hakkında ayrıntılı bilgi toplasa da (kredi türü, tutarı, ödeme geçmişi, teminat türü ve değeri) borçluların tarama değerlendirmesini yapmaz. Uluslararası uygulamada, puanlama hizmetleri özel kredi büroları tarafından sunulmaktadır. Buna ek olarak, özel kredi büroları tüketici davranışı (kamu hizmetleri, iletişim ve diğer hizmetler için ödemelere dayalı), sahtekarlık kontrolü, kredi karar verme araçları, müşteri beklentileri ve pazarlama araştırması ile kurumsal müşteri davranışı (borçlanmayan işlemler dahil) olarak derecelendirilir. ek hizmetler sunabilir.

Puanlamaya ek olarak, kredi risklerini yönetmek için kullanılan daha gelişmiş araçlardan biri şirketlere verilen kredi notudur. Kredi derecelendirmeleri, menkul kıymet ihraççıları, bireysel ve kurumsal yatırımcılar tarafından yatırım stratejisinin belirlenmesinde ve ilgili kurumların düzenleyici ve denetleyici amaçlarla kullanılmaktadır. Böylece, kredi riskinin bireysel derecelendirme bazında değerlendirilmesi, sermaye ve beklenmedik koşulların daha doğru bir şekilde tanımlanmasını sağlar. Bu, bireysel finansal kurumların ve bankacılık sektörünün finansal sürdürülebilirliğinin ve rekabet gücünün artırılması ve kaynakların daha verimli kullanılması için bir temel oluşturmaktadır. Ulusal derecelendirme kuruluşlarının bulunmaması nedeniyle, bu hizmetler yalnızca uluslararası derecelendirme kuruluşları tarafından sunulmaktadır. Sonuç olarak, birkaç büyük şirketin bu hizmetlere erişimi vardır. Genel olarak, kredi bilgi değişim sisteminin iyileştirilmesine ihtiyaç vardır (Richard S.Thorn., 1976. S. 60-67).

Bankacılık mevzuatında belirsizlikler bulunmaktadır. Mahkeme kararlarının uygulanmasına ilişkin ayrıntılı yöntemlerin bulunmaması, farklı kararların alınmasını sağlar ve bu da ilgili kararların uygulanmasını zorlaştırır. Mahkemeler, borç geri ödeme yöntemlerini (örneğin, maaşlar, kesintiler, vb.) Belirlemede güçlük çekmektedir. Bu özellikle karmaşık mahkeme davalarında geçerlidir. Ayrıca, tasfiye sürecinin belirsizliği ve garantinin resmileştirilmesine ilişkin mevzuat yükümlülüklerin yerine getirilme süresini uzatmaktadır. Tasfiye sürecinde, son tarih, değerlendirme ile ilgili sorumlulukların ve prosedürlerin bölünmesi, önceliklerin sınıflandırılması, varlıkların satılması vb. Mevzuatta

meselelerin net olarak tanımlanmaması mahkeme kararlarının uygulanmasını geciktirmekte ve çelişkiler yaratmaktadır.

Genel olarak, alacaklıların haklarının yetersiz korunması ve mahkeme kararlarının uygulanmasındaki görece düşük disiplin düzeyi finansal kurumların maliyetlerini arttırmakta ve riskleri daha da artırmaktadır. Arz tarafı prosedürlerinin uzunluğu ve bu sürecin nispeten yüksek maliyeti finansal aracılığı sınırlamaktadır. Bu, mali konularda adli ve hukuki altyapıda devam eden reformları sürdürmek ve icra sürecini iyileştirmek ve mevzuatı gözden geçirmek için kapsamlı önlemlerin uygulanmasını gerektirmektedir ([http://www. Cbar. az](http://www.Cbar.az)).

Bankalarda risk yönetimi için düzenleyici gerekliliklerin periyodik olarak sıkılaştırılması, sektörde risk yönetimi geleneklerinin oluşturulmasını kolaylaştırmıştır. Ancak, mevcut ekonomik ortamda, bankaların risklere duyarlılığının artması ve yeni risk bölgelerinin ortaya çıkması, risk yönetimi uygulamalarının iyileştirilmesini gerekli kılmaktadır. Bankalarda risk yönetimini iyileştirmek için mevcut ihtiyat şartların Basel Komitesi tarafından belirlenen düzenleyici ilkelerle kademeli olarak uyumlu hale getirilmesi ve kurumsal yönetim geleneklerinin iyileştirilmesi konusu acildir.

Bankaların risk profilindeki ana yer kredi riskidir. 2011'den 2018'e kadar NPV oranı en yüksek noktasına ulaştı. Böylece, 2018 yılında toplam portföy üzerindeki NPV oranı yüzde 13,9 iken, Türkiye'de bu rakam yüzde 2,8 olmuştur. 2016 yılının ilk çeyreğinde Azerbaycan'ın toplam portföyündeki NPV oranı% 16,8'e ulaştı.

Ayrıca, yeniden yapılandırılan portföy hacmindeki son artış, Azerbaycan'da kredi riski yönetimine yeni bir yaklaşım uygulanmasını gerekli kılmaktadır. Böylece, 2018 yılında yeniden yapılandırılan kredilerin toplam hacmi bir önceki yıla göre yüzde 6 oranında artmış ve bu artış döviz portföyünde daha yüksek olmuştur.

Genel olarak, satış, risk yönetimi ve yüklenim prosedürleri arasındaki zayıf koordinasyon, kredi risklerinin artmasına katkıda bulunan faktörlerden biridir. En iyi uygulamada, satış, taahhüt ve karar verme arasında dengeli bir otorite dağılımı vardır (http://money.aol.com/news/articles/banking/_a/lost-bank-tapes-may-expose-millions/20080521193009990001).

En iyi uygulamada risk azaltmada kullanılan temel yaklaşım, büyük kurumsal şirketler için müşteri tabanlı bir strateji ve küçük ve orta ölçekli işletme (KOBİ) segmenti

için standartlaştırılmış bir strateji uygulamaktır. Azerbaycan'da, müşterilerin tüm segmentleri için önlemler müşteri tabanlıdır ve KOBİ ve mikro segmentler için standartlaştırma genellikle yapılmamaktadır.

Kredi riski izleme prosedürlerinin iyileştirilmesi gerekmektedir. Böylece, bankalar riskleri kural olarak mekanik ve periyodik olarak sınıflandırır. Otomatik risk algılama sistemleri yaygın olarak kullanılmamaktadır. En iyi uygulamalarda, risk algılama "erken uyarı sistemleri" temel alınarak otomatikleştirilir.

Piyasa risklerini yönetmek için sınırlı riskten korunma araçları, özellikle kur riskleri, bankaların risk duyarlılığını artırmıştır. Sonuç olarak, pasiflerin varlıklardan daha hızlı dolarlaştırılması, 2018 devalüasyonları sırasında sektörün önemli kayıplara uğramasına neden olmuştur. Bu, piyasa riskleri nedeniyle ek bir sermaye tamponu gerektirilmesini gerekli kılmaktadır.

Finansal piyasa denetimi için mevcut çerçeve denetçilerin bireysel analizine izin verse de, konsolide analizin yürütülmesine bazı sınırlamalar getirmektedir. Birleştirilmiş ihtiyatlı denetim ve hesap verebilirlik sisteminin eksikliği, bankaların iştirakleri de dahil olmak üzere genel risk profilini değerlendirmede zorluklara yol açabilir (<http://www.stat.gov>).

Konsolide kontrollerin sınırlı uygulanması, finansal kuruluşların risk profilini değerlendirmesini etkileyebilecek dış faktörleri hariç tutar ve sistemik riskler oluşturur. Uluslararası uygulamada, bağlı ortaklık olan finansal kuruluşların, bireysel risk raporlarının yanı sıra konsolide periyodik ihtiyat raporları ve etkili kontrollere ek olarak bu riskleri yönetmesi gerekmektedir.

Mevcut yaklaşıma göre, kontrol rejiminin belirlenmesinde bankaların risk profili ve sistemik önemi kısmen dikkate alınmaktadır. Sonuç olarak, risklerin önleyici tespiti sınırlıdır. En iyi uygulamada, benzer bir sorunu çözmek için riske dayalı bir bankacılık denetim modeli uygulanır ve bu bağlamda fonksiyonel tabanlı denetim yaklaşımının yerini banka bazlı bir yaklaşım alır. Bu model, bankanın risk profili ve düzenli güncellemeler hakkında daha ayrıntılı bir değerlendirme sunmaktadır. Bankaların risk profili ve sistemik önemi ise kontrol rejiminin belirlenmesinde ve kaynakların daha verimli çalışmasını sağlamada kilit bir faktör olarak hareket etmektedir (<http://www.Banco.az>).

En iyi uygulamada, riske dayalı kontrol yaklaşımı sadece bankalara değil, aynı zamanda finansal sistemdeki diğer katılımcılara da uygulanır. Sigorta sektörünün riske dayalı bir yaklaşıma uygun olarak denetlenmesi, sağlam bir finansal sistemin oluşturulması açısından faydalı olabilir.

Riske dayalı kontrol modeli ayrıca sistemik açıdan önemli bankaların daha etkin bir şekilde denetlenmesini sağlayacaktır. Kontrol cephaneliğini riske dayalı bir modelle genişletmek, finansal piyasalardaki risklerin daha doğru bir şekilde değerlendirilmesini, öngörülmesini ve yönetilmesini sağlayacaktır.

6.5 Mali Sürdürülebilirliğin Güçlendirilmesi ve Sürdürülebilir Para Politikasının Benimsenmesi İçin Yeni Gereklilikler

Yeni büyüme yaklaşımının etkinliğini sağlamak için, ekonomi politikasının ve ekonomi politikasının uygulanması için süreç ve mekanizmaların daha da geliştirilmesi ve modernize edilmesi gerekmektedir. Bu, aşağıdaki reformları gerektirir:

- **Maliye politikasının etkinliğinin artırılması.** Yeni ekonomik yaklaşımın önemli yönlerinden biri, maliye politikasının baskınlığını azaltarak verimi artırmaktır. Rekabetçi petrol dışı sektörün bölge ülkelerine ve büyük ticaret ortaklarına göre çeşitlendirilmesi de bütçenin vergi tabanının genişletilmesini destekleyebilir. Bu bağlamda, optimum ve rekabetçi iş ve yatırım fırsatlarının genişletilmesine olanak tanıyan bir çerçevenin oluşturulması gecikmeksizin düşünülebilir. Öte yandan, mali yönetimin teknokratik çerçevesinin iyileştirilmesi, konjonktürel mali kuralların uygulanması, şeffaflık ve hesap verebilirliğin kalitesini daha da iyileştirmek açısından, kamu yatırım yönetimi temel öncelikler arasındadır (Sadıqov E. M., 2010. S. 24-35).

- **Para politikasının etkinliğinin artırılması.** Bu yöndeki en önemli zorluk para politikasının ekonomiye geçişini artırmaktır. Yüksek likidite sağlamak, bankalararası para piyasası inşa etmeyi, para politikasına olan güveni artırarak dolarizasyonu azaltmayı, ekonomik beklentileri yönetmek için yeterli bir çerçeve oluşturmayı ve finansal istikrar politikalarıyla koordinasyonu daha da güçlendirmeyi gerektirir.

Ayrıca, kamu harcamalarındaki çok yüksek artışlar genellikle aşırı yük, düşük bütçe disiplini ve kamu sektöründe azalan verimlilik gibi bir takım ek sorunlara yol açmaktadır.

Azerbaycan devlet bütçesi harcamalarının bazı yıllarda yüzde 50'den fazla artması, aynı zorlukların tekrarlanma olasılığını arttırmaktadır.

Finansal sürdürülebilirlik ve çok sektörlü maliye politikası hedeflerini sağlamak için, Azerbaycan'da gelir, harcama ve hükümet bilançosu gibi hususlar dikkate alınarak entegre bir mali harcama yönetimi çerçevesi oluşturulması planlanmaktadır. Bu bağlamda, çerçevenin sürdürülebilir uygulaması için maliyet ve yatırım disiplininin teşvik edilmesine yönelik tedbirlerin sürdürülmesi önemlidir. (Core principles for effective banking supervision Basel Committee on banking supervision 2012).

Şu anda, para piyasasının lider segmenti olan bankalararası piyasada işlem hacmi nispeten düşüktür. Bankalararası piyasanın gelişmesi için, ticari bankalar arasındaki güvenin güçlendirilmesi için, bankalar arası piyasanın işleyişini destekleyen bir yapıda faiz koridoru parametrelerini kullanma olasılığının analizi özellikle önemlidir. Aynı zamanda, derin ve likit menkul kıymetler piyasası, bankalararası pazarın gelişmesini sağlayan faktörlerden biridir. Özellikle, devlet menkul kıymetler piyasasının gelişimi, bankalararası piyasada teminat sorununu çözerek işlem hacmini artırabilir. Bankalararası pazarın geliştirilmesine yönelik detaylı önlemler "Azerbaycan Cumhuriyeti'nde finansal hizmetlerin geliştirilmesi için Stratejik Yol Haritası" na yansıtılmaktadır.

6.6 Bankaların Dijital Dönüşümünü Hızlandırmak İçin Düzenleyici Mekanizmanın Geliştirilmesi

Küresel bankacılık için müşteri beklentileri son birkaç on yılda önemli ölçüde değişti. Yeni beklentiler temel olarak bireyselleştirilmiş ve basit hizmetlere odaklanıyor ve bu da bankaların işletim modellerinin verimlilik açısından dönüşümüne yol açtı. Ülkede bankacılığın sürdürülebilir kalkınmasını ve müşterilere yüksek kalitede hizmet sunulmasını sağlamak için dijitalleşmeyi desteklemek ve verimliliği arttırmak özellikle önemlidir (Sadıqov M.M., E.Ə.Balayeva., Ş.Ü.Həmişəyeva ., 2003. S. 44-50).

Uluslararası uygulamada, bankaların standart ürün yaklaşımından kişiselleştirilmiş ürün yaklaşımına geçişi gözlenmiştir. Eski sistem standart ürünler (kredi, mevduat, basit işlemler ve ödemeler) sunarken, yeni sistem ödeme koşulları, faiz oranları, nakit işlemleri vb. sonsuz müşteri gereksinimlerine uyarlanmıştır. Sonuç olarak, banka müşterilerinin kolaylık, hız ve kişiselleştirilmiş hizmet beklentileri değişti. Bu değişikliklere örnek olarak,

işlemlerin cep telefonları üzerinden yapılması ve soruların derhal yanıtlanması yönünde tüketici talepleri gösterilebilir.

Müşteri odaklı değişiklikler bankaları dijitale dönüştürmeye teşvik eder. Bankanın tam dijitalleşmeyi başarması için standart operasyonlar ve basit ürünler alternatif hizmet kanallarına aktarılmaktadır. Alternatif hizmet kanallarının etkin çalışması için BT mimarisi ve altyapısı değiştirilmektedir (Tağıyev., vd 1999. S. 90-102).

Azerbaycan'ın bankacılık sisteminde bu yönde bazı önlemler alınmıştır. Çoğu banka standardizasyon ve merkezileşme sürecindedir ve bazı bankalar dijitalleşme sürecinin ilk aşamalarında. Dijitalleşmeye tam geçiş, sektördeki operasyonel riskleri azaltabilir.

Sigorta sektöründeki mevcut düzenleyici ve kontrol mekanizması, riskleri uygun şekilde değerlendirme ve önleyici kontrol önlemleri uygulama yeteneğini sınırlamaktadır. Sigorta piyasası katılımcılarının bağımsız risk yönetimi, uyum ve aktüeryal kontrol fonksiyonlarına sahip olması için herhangi bir düzenleme zorunluluğu yoktur. Sonuç olarak, sigorta sektöründe etkin bir yönetim ve iç kontrol sistemi kurulmasında güçlükler yaşanmaktadır.

Sigorta piyasası katılımcılarının faaliyetleri üzerindeki kontrol mekanizması, sektörün faaliyetlerini proaktif ve riske dayalı ilkeler temelinde değerlendirmeyi değil, temel olarak mevzuatın gerekliliklerine uygunluğu kontrol etmeyi amaçlamaktadır. Sigorta piyasası katılımcıları için sermaye gereksinimleri piyasa katılımcılarının risk profiline uyarlanmamıştır. Bu, piyasa katılımcılarını dış şoklara karşı oldukça hassas hale getirir. Sigortacılık sektöründe ihtiyatlı bir raporlama sistemi geliştirme fırsatları vardır. Şirketler tarafından sunulan üç aylık raporlar, risklerin ve önleyici tedbirlerin zamanında tanımlanmasını sınırlar. Raporların kapsamını ve derinliğini geliştirmek de gereklidir (<http://unec.edu.az>).

Finansal piyasa katılımcılarının kapasite artırımı Azerbaycan için özel önem taşıyan konulardan biridir. Finansal sektör profesyonellerinin ve finansal hizmet tüketicilerinin gerekli bilgi ve becerileri sınırlıdır. Bilgi ve becerilerin artırılması finansal sistemin dinamik gelişimine ivme kazandırabilir ve uzun vadeli sürdürülebilirliğini sağlayabilir.

SONUÇ

Genel olarak, bankacılık sisteminin gelişimi ülke ekonomisinin gelişimi için önemli koşullardan biridir ve bankacılık sisteminin kendisinin geliştirilmesi her ticari bankanın etkin işleyişine bağlıdır. Modern ekonomik faaliyetin bankacılık sistemi olmadan hayal edilmesi imkansızdır. Bankacılığın etkinliğinin artırılması, dünya ekonomisine entegre olan Azerbaycan Cumhuriyeti için en önemli konulardan biridir ve çözümü sadece bankacılık sisteminin istikrarı için değil, aynı zamanda önümüzdeki yıllarda bu sektörün daha iyi gelişmesi için de koşullar yaratmaktadır.

Kuşkusuz Azerbaycan'daki bankacılık sektörü ciddi reform gerektiren kilit alanlardan biridir. Ülke bankalarının 2019 sonuçlarına ilişkin mali raporları, Azerbaycan'da faaliyet gösteren 30 bankanın yaklaşık 10'unun durumunun tatmin edici olmadığını bir kez daha göstermektedir. Kardan kredi portföyüne, varlıkların hacmine, sorunlu kredi miktarına kadar birçok gösterge ile karakterizedir.

Bankacılık sektörünün ekonomideki rolünü arttırmak için devletin aşağıdaki önlemleri alması önemlidir:

1. Bankanın faaliyetlerine ilişkin normatif yasal desteği geliştirmek.

Alacaklıların haklarının güçlendirilmesi;

- Bankacılık işlemleri için lisansları iptal edilen kredi kuruluşlarının faaliyetlerinin sona erdirilmesine yönelik yasal mekanizmaların iyileştirilmesini sağlamak;
- Rekabetin yasal mekanizmalarının güçlendirilmesi ve ticari bankaların bankacılık sektöründeki bağımsızlığının sınırlandırılmasına yönelik tedbirlerin önlenmesi;
- Kredi kurumları için giriş prosedürünü basitleştirmek;
- Modern teknolojilerin bankacılıkta daha fazla uygulanması için yasal koşullar oluşturmak; bu da işletme maliyetlerini azaltmaya yardımcı olur
- Bankacılık faaliyetlerinin vergilendirme sisteminin iyileştirilmesine yönelik çalışmalara devam edilmesi.

2. Bankaların finansal aracılığa katılmaları için elverişli koşullar yaratmak.

3. Bankacılık denetimi ve bankacılık düzenlemesinin etkinliğinin artırılması.

4. Ticari bankaların faaliyetlerinde şeffaflığın sağlanması ve rekabet ortamının geliştirilmesi.

5. Banka risk kontrolü, bankanın yakın gelecekte karlılığını belirleyen önemli faktörlerden biridir.

6. Bankacılık iş birliği.

7. Banka mevduat sahiplerinin ve diğer alacaklıların çıkarlarının korunmasının güçlendirilmesi.

8. Nüfus ve şirketlerden fon birikimi ile faaliyet gösteren bankacılık sektörünün verimliliğinin artırılması ve bu fonların kredilere ve yatırımlara dönüştürülmesi

9. Bu alanlarda uzmanlaşmış banka sayısındaki artış: ipotek kredileri, tüketici kredileri, plastik kartlarda faaliyet gösteren bankalar.

10. Nihai tüketimi geniş bir alanı kapsayacak şekilde bankacılık hizmetleri pazarının yeni segmentlerinin geliştirilmesi, nüfusun çekiciliğini arttırmak

Bankacılık sektöründe 2018 yılında gözlenen aşağıdaki eğilimlere dikkat çekebiliriz:

- 2017 yılında bankacılık sektöründe yoğunlaşma düzeyinde gözlenen düşüşün yerini 2018 yılında zayıf bir artış izlemiştir.
- Devalüasyondan sonra, banka varlıklarındaki düşüş eğilimi bir artışla değiştirildi.
- Bankaların menkul kıymetlere aktif yatırımı artmaya devam etmiş ve 2017 yılında aynı döneme göre yatırım hacmi 3 kat artmıştır.
- Kredi yatırımı arttı ve bu büyüme özel bankalar, özellikle de yerel sermayeli özel bankalar tarafından sağlandı.
- Tüketici kredilerinin hacmi ve payı tekrar artmış ve 4 yılın en yüksek seviyesi olan% 41,1'e ulaşmıştır.
- Ulusal para cinsinden krediler artarken, yabancı para cinsinden krediler azaldı
- Bankalar kısa vadeli kredileri tercih etti.
- Bölgelere verilen kredilerdeki büyüme sermayeden daha yüksekti
- Vadesi geçmiş krediler artmaya devam etti.
- Bankaların mevduat kaynaklarına bağımlılığı artmaya devam etmiştir.
- Toplam mevduattaki artış, ulusal para birimindeki mevduatlardan kaynaklanırken, döviz mevduatı azalmıştır.

• Manat mevduatı yıllık faiz oranındaki düşüş eğilimi mevduatın bu para birimindeki çekiciliğini azaltmamıştır.

- Mevduat türü gerektiği gibi arttı
- Merkez Bankası tarafından verilen merkezi kredilerin payı azalmaya devam etti
- Banka müşterilerinin sayısı artmaya devam etti ve rekor seviyeye ulaştı
- Bankacılık sektöründeki dolarlaşma seviyesi düşmeye başlamıştır.

Bugün Azerbaycan'ın bankacılık sisteminin karşı karşıya olduğu ana konulardan biri, bankacılık sisteminin istikrarını artırmak, yatırımcıların, mevduat sahiplerinin ve

alacaklıların Azerbaycan bankacılık sektöründeki güvenini artırmak, çıkarlarının korunmasını güçlendirmek, mevduat sigorta sisteminin verimliliğini artırmaktır. Yabancı ekonomik faaliyetin gelişimi, Azerbaycan'da mevcut bankacılık hizmetlerini geliştirerek alıcı ve satıcıların çıkarlarının maksimum düzeyde korunmasını sağlayan aşağıdaki formlarla koşullandırılmaktadır:

- Reporting Uluslararası raporlamanın kredi mektubu formu, ekonomi, bankacılık sektörü ve tüm karşı taraflar için açık bir avantaja sahip, tarafların denge çıkarlarına daha iyi uyan ve güvenilir olan en yaygın ve gerekli kredi şeklidir.
- Banka garantileri, rolünün artması, herhangi bir işlemin uygulanmasına yardımcı olmak, sözleşmeler kapsamındaki yükümlülüklerin uygunsuz bir şekilde yerine getirilmesi durumunda oluşan zararlar için acil tazminat.
- L Geçiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki ekonomiler için uluslararası kiralama, imalat sektörlerine ek finansal akışlar sağlamanın ve yerli üretimin artmasına, sabit kıymet satışlarının artmasına ve finansal mekanizmaların geliştirilmesine katkıda bulunulması özellikle önemlidir.
- Factor Uluslararası faktoring ve kaybetme, modern yönetimin yerel ekonomik faaliyetlerin ve risk yönetiminin finansmanında önemli faktörlerden biridir.
- Finan Büyük ölçekli yatırım projeleri uygulamak için uluslararası yatırım kaynaklarının seferber edilmesi için proje finansmanı ve sendikasyon kredileri önemlidir.

Azerbaycan bankalarının kapitalizasyon düzeyini artırmak için aşağıdaki alanlar tanımlanabilir:

- Sermaye benzeri kredileri çekmek;
- Bireysel ücretlerin kullanımı;
- Kayıtlı sermayeyi oluşturmak için yeni hisseler çıkararak ve borsaya koyarak ekonominin petrol sektöründen serbest fon çekmek;
- Azerbaycan bankalarının kayıtlı sermayesinin oluşturulmasında yabancı bankaların geliştirilmesi;
- bankaların birleşmesi ve daha büyük bankalara yetersiz sermaye yatırımı;
- bankacılık gruplarının oluşturulması.

Ticari bankaların kapitalizasyon düzeyini artırmak için, farklı bankaların bankacılık sisteminin modernizasyonu sürecinde birleşmesi uygulamada genişletilmelidir.

Bankanın faaliyet verimliliğini artırma yönergelerinde aşağıdaki unsurlar yer almaktadır:

- Azerbaycan bölgelerinde bankacılık altyapısının genişletilmesi;
- Kredi kurumlarının rekabet gücünün artırılması;
- Bankacılık faaliyetlerinde şeffaflığın sağlanması ve bir bilgi güvenliği mekanizması geliştirilmesi;
- Bankacılık faaliyetlerinin potansiyel tehlikelerini ve risklerini değerlendirme sistemini iyileştirmek, etkilerini azaltmak.

Modern ekonomide ticari bankaların aktif faaliyetlerinin geliştirilmesi alanında yapılan analizler sonucunda, mevcut sorunların giderilmesi için aşağıdakilerin uygulanması gerekmektedir:

- Kredi piyasasındaki yüksek faiz oranları, geçiş döneminde faaliyet gösteren işletmeler için büyük sorunlar yaratmaktadır, bu nedenle kredi ile pek ilgilenmemektedirler. Sonuç olarak, bankaların gelir yapısındaki kredi payının yüksek olması nedeniyle, bankaların gelirlerindeki büyüme hızı zayıflamakta ve işletmeler fon eksikliğini finanse etmek için kredi olarak bir kaynaktan yoksun bırakılmaktadır. Bu nedenle kredilerdeki faiz oranlarının düşürülmesi tavsiye edilir. Bu yöntemin etkisiz olduğunu düşünüyorum, çünkü mevduat faiz oranlarını düşürerek bunu başarmak fon toplama sürecini zayıflatmaktadır. Her şeyden önce, Merkez Bankası'nın ticari bankalara kullandığı kredilere ilişkin faiz oranları ve bankalararası kredi piyasasındaki faiz oranları düşürülmelidir.
- Borç verme sürecinde işletmelerin finansal performansı, işletmelerin kredi teminatı olarak talep ettiği teminat olarak değil, kilit bir gösterge olarak incelenmelidir. Bunun nedeni bazen yüksek miktarda teminatın müşterilerin kredi kullanmasını caydırmasıdır. Kredi güvenliğinin bir başka kaynağı da, Merkez Bankası'nın ticari bankalar tarafından verilen krediler alanındaki risk sigortası olabilir.
- Ticari bankalar genellikle küçük işletmelerle ilgilenmezler, uzun vadede daha büyük ve daha sabırlı bir müşteriyle çalışmayı tercih ederler. Bununla birlikte, Azerbaycan'da serbest sermayesi az olan banka sayısı ve ülke ekonomisinin gelişmesi için küçük işletmeler geliştirme ihtiyacı göz önüne alındığında, ticari bankalar küçük ve orta ölçekli işletmelere ilgi göstermelidir.

- Ticari bankalar tarafından yürütülen operasyonların çeşitliliği artırılmalıdır. Örneğin, Azerbaycan Cumhuriyeti'nde banka müşterileri neredeyse güven, franchising ve factoring operasyonlarından yoksun bırakıldı. Veya müşteriler, prosedürün karmaşıklığı ve tanıtım eksikliğinden dolayı bu ilemlerle ilgilenmiyor

KAYNAKLAR

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası, Bakı-1995

Azərbaycan Respublikasının qanunu. *Azərbaycan Respublikasında banklar və bank fəaliyyəti haqqında* (14 iyun 1996-cı il)

Azərbaycan Respublikasının qanunu *Azərbaycan Respublikasının 2019-cu il dövlət büdcəsinin icrası haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanun layihəsinə və dövlət büdcəsinin icrasına dair illik hesabatı Azərbaycan Respublikası Hesablama Palatasının Rəyi*” Bakı -2018,460 s.

Azərbaycan Respublikasının qanunu. *Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankı haqqında* (10 dekabr 2004-cü il)

Azərbaycan Respublikasının qanunu. *Banklar haqqında* (16 yanvar 2004- cü il)

Azərbaycan Respublikasının qanunu *Azərbaycan Respublikasında Nağdsız hesablaşmalar və Pul köçürmələri haqqında Təlimat* (19 sentyabr 2002-ci il)

Azərbayca Respublikasının qanunu *Azərbaycan Respublikasında rəqabətin qorunması və təbii inhisarların tənzimlənməsi. Qanunlar, Normativ sənədlər, analitik materiallar.* Bakı, 2000.

Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankı, Statistik bülleten, N:09 (222), 12/2018: N:09 (241), 04/2020.

Azərbayca Respublikasının qanunu *Banklarda kreditlərin verilməsinin daxili Prosedurları və uçuotu haqqında qaydalar* (3 aprel 2001-ci il)

Azərbaycanın statistik göstəriciləri 2015-2019-cu illər.

Abdullayev Ş. *Azərbaycanın Bank Sistemi Və Ya Bank Resuslarrnrn İdarə Olunması.* Bakı 2001.

Ağayev A. *Maliyyə terminləri lüğəti*, Bakı 2005

Aslanov A.M. *Maliyyə və bank statistikasi*, Bakı 2002

Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti Bank İşi Bakı 2016

Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti Pul və Banklar Bakı 2012

Azərbaycan iqtisadiyyatı /I.H.Alyev və S.A.Ibadovun redaktəsi ilə Bakı, 1998, 400 s.

- Bağirov M.M. Bank və bank əməliyyatları” (*Ali məktəblər üçün dərslik*), Bakı-2003
- Heydər Əliyev və Azərbaycanca hüquqi dövlət quruculuğu” mövzusunda beynəlxalq elmi-praktiki konfransın materialları *Bank işi sferasında dövlətdaxili qanunvericilik və beynəlxalq hüquq normalarının qarşılıqlı əlaqələrinin nəzəri və praktiki məsələləri*. elmi-praktiki konfransın materialları. I Cild. Bakı, 2016, s. 193-197.
- Bəşirov R. A. *Bank işi fənni üzrə ilk interaktiv dərs vəsaiti*, Bakı -2014
- Bəşirov R. A. - *Bank İşi*, Bakı 2016
- Ələkbərov Ə., Sadıqov E. *Müasir dövrdə maliyyə bazarlarında bank resurslarının iqtisadiyyata təsirinin gücləndirilməsi mühüm strateji prioritetdir //Maliyyə, kredit və pul tədavülü məsələləri //04(311)-2018s.14-21*
- Əliyev A. Ə. , Şəkəraliyev A. Ş. *Bazar iqtisadiyyatına Keçid: dövlətin iqtisadi siyasəti*. Bakı, 2002.
- Əsgərova R. *Pul, Kredit və Banklar*, Bakı-2007
- CFA Institute. *Equity and Fixed Income*. 2012.
- Chandler V.Lester, Goldfeld N.Stephen –“The economics of money and banking”, Harper, International -1977
- Core principles for effective banking supervision Basel Committee on banking supervision 2012
- Hughes J. P. & Mester L. J. *Efficiency in banking: theory, practice and evidence* Philadelphia 2008
- Lovett, William Anthony- "Banking and financial institutions law in a nutshell", St. Paul, Minn-1997
- Maliyyə Bazarlarına Nəzarət Palatası statistik bülleteni 2018
- Məmmədov N. *Bank və maliyyə terminləri lüğəti*, Bakı-1996
- Məmmədov S.M. *Bank işi. Bankirin stolüstü kitabı*”, Bakı-1997
- Məmmədov Z. *Beynəlxalq valyuta-kredit münasibətləri və xarici ölkələrin pul-kredit sistemi*, Bakı-2001
- Məmmədov Z. *Pul,Kredit və banklar (Dərslik)*, Bakı-2006
- Məmmədov Z., Abbasov Ə., Rzayev R., Həmişəyevə Ş.- *Bank işi və elektron bankçılıq*. Bakı-2003

Məmmədov Z.F. *Bank fəaliyyətinin əsasları*. Bakı-2013

Mərkəzi Bank. www.cbar.az

Mərkəzi Bankın Statistik Bülleteni 2014-2019

Müseyyib Əliyev. *Bankların inkişaf istiqamətləri* Bakı 2011

Richard S.Thorn –“Introduction to money and banking”,Harper Collins & Row, International -1976

Sadıqov E. M. *Bank əməliyyatları*, 2010

Sadıqov M.M., E.Ə.Balayeva, Ş.Ü.Həmişəyeva *Beynəlxalq valyuta-kredit münasibətləri və xarici ölkələrin pul-kredit sistemi*, Bakı-2003

Tağıyev və başqaları. *Maliyyə, pul tədavülü və kredit*, Bakı-1999

Vəliyev D. *Beynəlxalq Maliyyə*, Bakı-2000

Г. Щербакова(2007) *Анализ и оценка банковской деятельности*. Москва Санкт Петербург

Батракова Л. Г.(2005) *Экономический анализ деятельности коммерческого банка* - М. :Логос

Берзон Н.И, Буянова Е.А., Кожевников М.А., Чаленко А.В. (1998) *Фондовый Рынок*. Москва

Волков Л. Г.(2012) *Исследование работы коммерческого банка* М. :Логос

Смирнов А. В. (2007) *Анализ финансовго состояния коммерческих банков*. Москва

Щербак А. П.(2010) *Основные направления оценки эффективности коммерческого банка*

İnternet Kaynakları

Antikorrupsiya tədqiqatlarına dair Bələdçi hazırlanacaq (2019) Ağustos 2019 Web Sitesi:
<http://transparency.az> adresindən alındı

Azərbaycan Banklar Assosiasiyası Bankların renkinqləri Ağustos 20, 2019 tarixində Web Sitesi: <https://aba.az/banklar/renkinql%C9%99r/> alındı.

Azerbaycan Republicasının Devlet istatistik Komitesi (2019) Ağustos 19,2019 Web Sitesi:
[http:// www.azstat.org](http://www.azstat.org) alındı

Azerbaijan State universty of Economics (2020) July 20, 2020 Web Sitesi:

<http://unec.edu.az> adresinden alındı

Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankı (2020) Haziran 25, 2020 tarihinde Web Sitesi:
[http://www. Banker. az](http://www.Banker.az) alındı.

Azərbaycan Respublikasının Maliyyə Monitorinqi Xidməti (2020) Eylül 20,2020 Web Sitesi: [http://www. Fimsa. az](http://www.Fimsa.az) - Maliyyə Bazarına Nəzarət Palatasının rəsmi saytı. Adresinden alındı

Azerbaijan Center Of Analysis Economic Reform and Communication. August 20, 2020 Web Sitesi: <http://www.ereforms.org> download.

Bakı Fond Birjasının məlumatı. (2018) Ağustos 15, 2018 Web Sitesi: www.bfb.az adresinden alındı.

Bakı Fond Birjasının rəsmi saytı (2019) Ağustos 20, 2019 Web Sitesi: [http:// www.bfb.az](http://www.bfb.az) sitesinden alındı

Bankalar Hakkında Herşey (2020) Haziran 15, 2020 Web Sitesi: [http://www. Banco. az](http://www.Banco.az) adresinden alındı.

İktisadi İslahatların Tahlili ve kominikasyon Merkezi (2020) 15 Mart 2020 Web Sitesi:
[http:// www.iqtisadiislahat.org](http://www.iqtisadiislahat.org) alındı.

International Finance Cooperation World Bank Group (2020) Jely 15, 2020 Web Sitesi:
http://www.ifc.org/ifcext/aldp.nsf/Content/LeasingInformation_a (İntenational Finance Corporation) Download

Kesirli Rezerv Bankacılığı (2020) Ekim 15, 2020 Web Sitesi:
<http://www.lewrockwell.com/rothbard/frb.html> adresinden alındı

[http:// www. Marja. az](http://www.Marja.az)

[http:// www.ecoreform.az](http://www.ecoreform.az)

[http:// www.nba.az](http://www.nba.az)

[http:// www.wikipedia.org](http://www.wikipedia.org)

http://gateway.az/cgi-bin/cl2_gw/browse.cgi?lang=az&topic=000c04

http://money.aol.com/news/articles/banking/_a/lost-bank-tapes-may-expose-millions/20080521193009990001

<http://papers.ssm.com>

<http://rn.apa.az>

[http://www. Flu. az](http://www.Flu.az)

<http://www.adb.org/Documents/Translations/Azeri/AZE-final-report.pdf>

http://www.bankofcanada.ca/en/hr/banking_e.html

<http://www.piaohaoreport.sampasite.com/china-financial-markets/blog/The-informal-banking-sector-is-g.htm>

<http://www.stat.gov>

